

ఆంధ్ర నామ సంగ్రహము.

ఆంధ్ర నామ తేజము.

సాంబాసిమంబులు.

సతీనామము.

035:4R
F4C

4.4
0

A. CUNNAN CHETTY & CO.
286, ROPLANADE.

035:4k 7547
F4C

Chetty, A Cunnan
Andhra nighantu
thrayam.

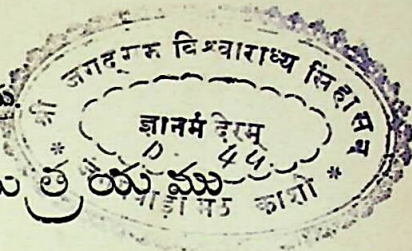
7547, 11/19/81

• • • • •

CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

శ్రీ రఘు
ఆంధ్రనిఘంటుత్తయము

స టీ క ము.

అకారాదిశబ్దానుక్రమణికాసహితము.

ఆంధ్రీనామసంగ్రహము, ఆంధ్రీనామశేషము,

సాంబనిఘంటువు.

బుక్కపట్టణము - రామానుజయ్యగారిచే

బరిష్కృతము.

మ ద్రా న్

చై నాబజారు రోడ్డు, 286-వ నంబరుగల గృహమందుండి,

ఎ. కణ్ణన్ సెట్టి అన్డ్ కంపెనీ వారిచే

ప్రకటితము.

1924

035:4k
F4C

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY

Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No.7542.....

ప్ర స్తా వ న.

భాషావ్యుత్పత్తికి మిక్కిలి యావశ్యకము లగునిఘంటువులు తెనుగునకుఁ బెక్కులు గానంబడుచున్నవి. అందుఁ గొన్ని యకారాద్విక్రమమునను దక్కినవి వర్గాదిరూపమునను విరచింపఁబడియున్నవి. మొదటివానియందుఁ దలఁచినశబ్దమును దోడనే చూచుకొనునట్టియానుకూల్యము చాలఁ గలదు గాని రెండవవానియందు నొక్కొక్కవిషయముతోడ దానిని సంబంధించినవి యెల్లను నొక్కటిగా వర్గరూపమునఁ గూర్పఁబడి యుండుటయే కాక ప్రతిశబ్దము నించుమించుగాఁ బర్యాయములతోనెల్లఁ గూడి యుండుటయుఁ గలదు గాన నిట్టివానివలన భాషాపరిజ్ఞానము మిక్కిలి సులభముగాను బూర్ణముగాను మఱింతత్వరితముగాను సమకూఱుచున్నది. ఇంతే కాక యిట్టినిఘంటువు లెల్ల బహుతరముగాఁ బరిమితములును బద్యాత్మకంబులునై, ధారణకు మిక్కిలి యనుకూలంబులుగా నుండుటవలనఁ గంతపాఠముగా వల్లింపఁబడుననై, యట్లు వల్లించువారికిఁగోరినపుడెల్లఁ బుస్తకసాహాయ్య మక్కఱలేక కొంగుముడివలె నుపయోగించుచుండును. ఇందుఁ గల యాంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబ నిఘంటువు ననెడి యీమూఁడునిఘంటువులు నిట్టివే. ఇదియవీనిని సటికముగా ముద్రించుటకు ముఖ్యకారణము.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము రచించినకవి వైఁడిపాటిలక్ష్మణశర్మ. ఇతఁ డేకామ్రమంత్రపుత్రుండు. కౌండిన్యగోత్రుండు.

ఈ గ్రంథమును గాళీవిశ్వనాథుని కంకితము చేయుటంబట్టి శైవుఁ
డని తెలియుచున్నది. ఇతఁ డేకాలమువాఁడో సూటిగాఁ జెప్పట
కాధారము లేదు. ఆంధ్రనామశేషమును రచించిన అడిదము
సూరకని యితనిని బేరుకొనియున్నాఁడు. అతఁడు శ్రీ. వె. 1750
సం-1780, లలో నుండినట్లు కవిచరిత్రలవలనఁ దెలియుటంబట్టి
లక్ష్మణకవి యంతకుఁ బూర్వమం దుండినవాఁడని యేర్పడు
చున్నది. ఇది దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు,
నానార్థవర్గు అని యైదుభాగములుగా విభక్తము. ఇందుఁ గొన్ని
యప్రామాణికము లగు 'శబ్దరూపాదు లందందఁ గలవు. ఇందు
దేవవర్గున నింద్రపర మగు 'చట్టుపల్ దెగ గట్లఁ గొట్టెడుజెట్టి'
యను పద్యమునందు 'దుగబొట్లపిరుదయైదు కనుంగవలవేల్పు'
అనుసమాసములో 'పిరుద' యనుశబ్ద మొకటి కనుపట్టుచున్నది.
ఇది పిఱుఁదుశబ్దము సప్తమ్యేకవచన మైనచో నప్పుడు వ్యస్త
పద మగును గాఁబట్టి యాసమాసమునడుమ నుండఁదగదు.
కావున నిది పిఱిఁది యని యుండవలయును. అయినను బెక్కు
ప్రతులందు 'పిరుద' యనియే రూపము గనఁబడుచున్నది. ఈ
రూపమున కుపబలముగా నాంధ్రనామశేషమున 'తోడరుం
బశ్చాద్భాగము, వెడ యనఁగా వెనుక యనఁగఁ బిరుద యనం
గన్" అని దానిప్రతులు పెక్కింటఁ జూపట్టుచున్నది. నిఘంటు
కారులు తొలుత దీని నెట్లు వ్రాసియుండిరో తెలియదు గాని
యా రెండు నిఘంటువులయందును నించుమించుగా వాని
ప్రతు లన్నింటను 'పిరుద' యనియే రూపము కానఁబడుటచే
నట్టియకారాంతశబ్దము వేటొకటి కలదేమో యని సందియము

కలుగుచున్నది. కాని ప్రయోగములం దది చాలమృగ్యమగుటచే సమంజస మనుటకు సాహసము పుట్టకున్నది. కావున దానిని పిఱిడి యనియే దిద్దియున్నాడను. బూరుగుశబ్దము బూర గొమ్మునకును బూరుగుచెట్టునకును బేరుగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాని మొదటియర్థము 'బూరగ' యనుశబ్దమునకే కాని 'బూరుగు'నకుఁ గానిపింపదు. తాళవృక్షవాచక మగు 'తాడు' శబ్దమునకు రజ్జు వనియు నర్థాంతరము చెప్పఁబడియున్నది. త్రాడుశబ్దమునకే యాయర్థము చూపట్టుచున్నదికాని 'తాడు' నకుఁ గాదు. కైదువు, నెమిలి, జమిలి అనునీమూఁడుశబ్దములును వరుసగా కైదువ, నెమలి, జమలి యని ప్రతులయం దెల్లఁ గానిపించుచున్నవి.

ఆంధ్రనామశేషము.

దీనిని రచించినకవి అడిదము సూరన; బాలభాస్కరుని పుత్రుఁడు. ఇతఁడు నియోగి; మఱి కవిజనరంజనము, కవిసం శయవిచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము, రామలింగేశ్వరశతక మని నాలుగుగ్రంథములను గూడ రచించెను. ఇతఁడు పదునెని మిదవ శతాబ్దమునం దున్నట్లు చెప్పఁబడినది. ఈ ఆంధ్రనామ శేషము చాల నిర్దుష్టముగా నున్నది. ఆంధ్రనామసంగ్రహమున లేని శబ్దముల నిది తెలుపుచున్నది. ఇది వర్ణలుగా విభక్తము కాదు.

సాంబనిఘంటువు.

ఇది కస్తూరిరంగకవిచే రచింపఁబడినది. ఇతఁడు వేంకటేశ్వ రాంధ్రమును జూచియే దీనిని రచించెనని చెప్పవచ్చును. ఆయా

పదముల కా నిఘంటువునఁ గల పర్యాయముల నట్లే దీనియందుఁ బెక్కుచోట్ల నుంచియుండుటఁ జూడవచ్చును. వేయేల! దానిని గొనియే రంగకవి దీనిని రచింపఁజాలినఁ డనుట సాహసముకాదు. అయిన నది దీనికంటెఁ గొంతవిపులముగాను మఱితప్రౌఢముగాను మిగుల సలక్షణముగాను జూపట్టుచున్నది. ఇందుఁ బ్రయోగసిద్ధములుగాక వ్యవహారైకశరణంబు లగుశబ్దంబులును, వ్యాకరణదుష్టంబు లగుశబ్దనూపంబులును బెక్కులు గానంబడుచున్నవి. ముఖ్యము లైనవాని నెత్తి వ్రాసెద. నేఁడు శబ్దము అక్కినేఁడు మొదలగు తెనుఁగుదేశపుఁ బురుషునామములందు రాజు అనునర్థము కలదై కానిపించుచున్నది కాని ప్రయోగదృశ్యము కాదు. కార్పూరి యని పెక్కుప్రతులందుఁ జూపట్టుటచేతను వ్యవహారమాత్రదృశ్యంబు లగు నిట్టిశబ్దంబులిం దనేక ముండుటచేతను దీని నట్లే యునిచినఁడను. ఇటీవల ముద్రితము లైనప్రతులలో నిది నేర్పరి యని దిద్దఁబడియున్నది. కాని యాదిద్దపాఠంతవఱకు యుక్తమో తెలియరాదు. అట్లు శబ్దమునకుఁ బర్యాయముగా అటుత శబ్దము చెప్పఁబడియున్నది. ఈశబ్దమును 'అట్టు' శబ్దమునకంటె వే తైనదానినిగా గ్రహించినట్లు తోచుచున్నది. పారితోషికవాచకమగు 'పసదనము'నకు అన్న మనెడియర్థము విచారణీయము. జాగిలి యను శబ్దము దండపర్యాయ మగువిశేష్యముగా నెఱుఁగుటను గానము. దీనికి మూల మగువేంకటేశ్వరాంధ్రమునఁ గల 'జాగిలుట' అనుక్రియనుండి జాగిలి యనువిశేష్యమును దీనినట్లున్నది. 'చాఁగిలు' అనుక్రియయే యిట్లు తప్పుగా గ్రహింపఁ

బడియుండు నని తోచెడిని. బటుది, మద్దత్తు, పరాలు ననెడి యీమూఁడుశబ్దములు వ్యవహారమాత్రసిద్ధంబులుగాని ప్రయోగములందు మృగ్యములుగా నున్నవి. గొనయమే మార్వీవాచకముకాని గొనము కాదు. వేంకటేశ్వరాంధ్రమునఁ గల వెక్కిరింతమెకము, గుర్గురించుమెకము, చప్పరించుమెకము, మ్రాని పోటుపులుఁగు, అనువానిలోని యుత్తరపదములను విడిచి యిందుఁ గ్రమముగా వెక్కిరింత, గుర్గురింత, చప్పరింత, మ్రాని పోటుపు, అని క్రియలనుమాత్రము రంగకవి వ్రాసియున్నాఁడు. క్రియామాత్రములే యాయామృగాదినామము లెట్లు కాఁగలవు? ఇట్లనిఘంటువునుండి శబ్దములు పెక్కులు కొంతమార్పు తో నిం దుంపఁబడి తప్పు లై కానిపించుచున్నవి.

ఆంధ్రనామసంగ్రహమునకును ఆంధ్రనామశేషమునకును మున్ను పండితులు వ్రాసియుండిన టీకలనే యయ్యెయెడల సవరించి కూర్చియున్నాఁడను. సాంబనిఘంటువున కిదివఱలో నేటికయు లేమింజేసి నేను దానికిఁ గ్రొత్తగా నొకటి రచించి నాఁడను. ఈనిఘంటువులోని యశాగికపదంబులకుఁ జాలవఱకవయవార్థములును బ్రతీశబ్దమునకును బర్యాయములసంఖ్యయు వ్రాయంబడియున్నవి. గుణదోషగ్రహణిపుణు లగుపండిత శిఖామణు లిందుఁ గల దోషములను దెలిపి దీనికి మఱింత వన్నె కలిగింతురు గాక యని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్లు

తం. తేవప్పెరుమాళ్ళ య్య.

శ్రీ రస్తు.

సతీ కాంధ్రనామ సంగ్రహము.

దేవవర్ణ.

అవతారిక.

వైడిపాటి కవిలక్ష్మణమంత్రి యాంధ్రనామసంగ్రహ మనెడి యీ. నిఘంటువును రచింపఁ బూని యిది నిర్విఘ్నముగా పరిసమాప్తి నొందుటకొఱకు నాదియందు నిష్ప్రదేవతా సమస్కార రూపమంగళము నాచరించువాడై యిట్లాచరించుట శిష్టాచార మని శిష్యజనులకుఁ దెలియుటకొఱకు నా మంగళమును గ్రంథరూపముగా 'శ్రీపతివంశ్య' నను తొలు పద్యమున నిబంధించుచున్నాఁడు. పిదప రెండుపద్యములందును దనయిష్టదేవ మగు విశ్వనాథునికి స్తుతిపూర్వకముగా సీగ్రంథము సంకీర్తము సేయుటయు, గ్రంథనామము స్వనామము మున్నగునవియుఁ దెలుపుచున్నాఁడు. మొదటి*మూఁడు పద్యములు నేకాన్వయము గలవి యని యెఱుంగునది.

క. శ్రీపతివంశ్య విశాలా

క్షీపతిని భజించి యిష్టసిద్ధుల వరుసం

బ్రాహ్మింపఁగ గణనాథుని

శ్రీపాదంబులకు నెఱిగి శ్రీ చెందినవేడ్కన్.

1

* ఇట్లు ఏకాన్వయము గలపద్యములు కుశక మనఁబడును. కావ్యాదులందుఁ గుశకముఁ జెప్పవాడుక తఱచుగాఁ గానఁబడుచున్నది.

క. నతభ క్తలోకరత్నా

రతికిం జంచత్కృపాతరంగితమతికి

శతమఖముఖసురనుతిసం

గతికి మహిమోన్నతికిని ర గాశీపతికిన్.

2

తే. అంకిత మొనర్తుఁ దెనుఁగుపే ర శ్ల రసి కూర్చి

గరిమతో నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ

నమరుకృతిఁ బైడిపాటి యేకామమంత్రి

సుతుఁడఁ గవిలక్ష్మణాఖ్యుడ ర నుజనహితుఁడ.

3

టీ. ఇప్తసిద్ధులక - ఇప్త = కోరఁబడిన, సిద్ధులక = పనులు చక్కఁబడు
టలను, వరుసక = క్రమముగా, ప్రాపింపఁగక = పొందుటకు, శ్రీపతి
వంద్యుక - శ్రీ = సంపదధిపానదేవత యగులక్ష్మీదేవికి, పతి = నాయకుఁ డగు
శ్రీమన్నారాయణునికి, వంద్యుక = ఆరాధింపఁదగ్గవాఁడైన, విశాలాక్షీ
పతిని = విశాలాక్షీ యనెడు పేరిటఁ బ్రసిద్ధి నొంది యుండు పార్వతీదేవికి పెని
మిటి యగు విశ్వేశ్వరుని, భజించి = సేవించి, గణనాథుని శ్రీపాదంబులకుక -
గణ = ప్రమథాదిగణములకు, నాథుని = ప్రభువగు విశ్వేశ్వరునియొక్క, శ్రీ
పాదంబులకుక శుభకరము లగునడుగులకు, ఎఱిగి = వందనము సేసి,
చెందిన = పొందిన, వేడ్కక = ఆనందముతో, పైడిపాటి యేకామమంత్రి
సుతుఁడను = పైడిపాటి యనుగృహనామము గల యేకామమంత్రికి
బుత్తుఁడును, నుజనహితుఁడక - నుజన = సత్పురుషులకు, హితుఁడక = ఇష్టఁ
డైనవాఁడును, కవిలక్ష్మణాఖ్యుడక - కవిలక్ష్మణ = కవిలక్ష్మణుఁడనెడు, ఆఖ్యుఁ
డక = నామము గలవాఁడు నగు తేనుఁగుపేళ్లు = ఆంధ్రభాషాశబ్దము
లను, అరసి = నిఖిలాంధ్రగ్రంథములయందు విమర్శించి, కూర్చి = ఆయా
పర్యాయములతోఁ జేర్చి, ఆంధ్రనామసంగ్రహము - ఆంధ్రనామ = తెనుఁగు
మాటలయొక్క, సంగ్రహము = సంక్షేపించి చెప్పుట, అనంగక = అని
వ్యవహరించుటచేత, గరిమతోక = గౌరవముతో, అమరు = తగియుండెడి,
కృతిక = గ్రంథమును, నతభ క్తలోకరత్నారతికి - నత = నమస్కరించు

వారును, భక్త = భక్తులును అగు, లోక = జనులయొక్క, రక్షా = కాపాడుట
యందు, రక్షిణ్ = ఆసక్తిగలవాడును, చంచత్కృపాతరంగితమతికిన్ - చం
చత్ = కదలుచునుండెడు, కృపాతరంగిత = దయారసతరంగములతోఁ గూడిన,
మతికిన్ = మానసంబుగలవాడును, శతమఖముఖసురనుతిసంగతికిన్ - శతమఖ
ముఖ = దేవేంద్రుఁడు మొదలైన, సుర = దేవతలయొక్క, నుతి = స్తోత్ర
ములయొక్క, సంగతికిన్ = సందర్భము కలవాడును, మహిమోన్నతికిని =
ప్రభావాధిక్యము గలవాడునై యున్నట్టి, కాశీపతికిన్ - కాశీ = వారణాసీ
పురికి, పతికిన్ = ప్రభువగు విశ్వేశ్వరునికి, అంకితము = ఆవిశ్వేశ్వరుని పేరఁ
గృతి నిచ్చుటను, ఒనర్తున్ = చేయుదును.

అవతారిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త తాను జేయఁబూనిన గ్రంథమునందు
సంకేతంబును దెలియఁ జేయుచున్నాఁడు.

తే. దేవ మానవ స్థావర శ్చ తిర్యగ్గాఖ్య
వర్గు లొనరింతు నానార్థవర్గు గూడ
వర్గములు గాఁగఁ గూర్తు నాహ్వయములందు
నిడుదు వివరించు నెడల సంస్కృతపదంబు.

4

టీ. దేవమానవస్థావరతిర్యగ్గాఖ్యవర్గులు = దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థావర
వర్గు, తిర్యగ్వర్గు అను పేర్లు గల నాలుగువర్గులను - నానార్థవర్గు గూడన్ =
నానార్థవర్గు వను విదవవర్గు సైతము, ఒనరింతున్ = చేసెదను. అందును =
ఆవర్గులయందును, ఆహ్వయములు = పేర్లును, వర్గములుగాఁగఁ గూర్తున్ =
ఒకటికి నొకటికి సంబంధము గల వానినిగాఁ జేర్తును. వివరించు నెడలన్ =
అర్థమును దెలియఁబలుకు నెడల, సంస్కృతపదంబున్ = సంస్కృతపదమును,
ఇడుదున్ = ఉండును.

అవతారిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త కృతిపతియగు విశ్వేశ్వరుని సంబోధన
చేసి యెచ్చరికను జెప్పుచున్నాఁడు.

క. శ్రీలలానాధిపవంద్య వి
శాలాక్షీపాణనాథ శ్చ శతమఖముఖది

కృపాభీష్టద సమధిక

శీలా కాశీనివేశ ర శ్రీవిశ్వేశా.

5

టీ. శ్రీలనాధిప = లక్ష్మీకాంతకు అధిపతి యయిన శ్రీవిష్ణువునకు,
పంద్య = పూజ్యుడవును, విశాలాక్షీప్రాణనాథ = విశాలాక్షీదేవికిఁ బెని
మిటియును, శతమఖముఖ దిక్పాలాభీష్టద = దేవేంద్రుఁడు మొదలగుదిక్పతు
లకు సభీష్టముల నిచ్చువాడవును, సమధికశీలా = ఎక్కువశీలము గలవాడవును,
కాశీనివేశ = కాశీపట్టణము స్థానముగాఁ గలవాడవునై న- శ్రీవిశ్వేశా = శ్రీమం
తుఁడనగు విశ్వేశ్వరస్వామి! అవధరింపుము.

దే వ వ ర్గు.

సీ. ముక్కంటి యరపదిమోములవేలుపు

మినుసిగదయ్యంబు ర మిత్తిగొంగ

గట్టువిల్లుడు కఱకంఠుఁడు మిక్కిలి

కంటిదేవర బేసికంటివేల్పు

వలిమలల్లుడు మిన్నువాఁతాలుపు కొండ

వీటిజంగము గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రి

వలరాజునూడు జరక్కులతేనిచెలికాడు

బూచులయెకిమీఁడు ర పునుకతాలుపు

తే. విసపుమేతరి జన్నంపువేటకాడు

బుడుతనెలతాలుపు వెలియాలపోతురాతు

తోలుదాలుపు మమ్మెనవాలుదాలుపు

నాఁగ భవదాఖ్య లోప్ప నందకవిపక్ష.

6

టీ. ముక్కంటి = మూఁడుకన్నులుగలవాడు, అరపదిమోములవేలుపు =
అయిదుముఖములు గలదేవుఁడు, మినుసిగదయ్యంబు = ఆకాశము శిఖగాఁ గల
దేవుఁడు, మిత్తిగొంగ = మృత్యువును సంహరించినవాఁడు, గట్టువిల్లుడు =
మేరుపర్వతము విల్లుగాఁ గలవాడు, కఱకంఠుఁడు = నల్లనికంఠము గలవాడు,
CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

మిక్కిలి కంటిదేవర=ఎక్కువ కన్నులు గల దేవుడు, బేసికంటివేల్పు=బేసి సంఖ్యయైనవాడు కన్నులు గల దేవుడు, వలిమలల్లుడు = హిమవంతునకు అల్లుడు, మిన్నవాడతాలుపు = ఆకాశపునదిని (గంగను) ధరించినవాడు, కొండవీటిజంగము = కైలాసపర్వతము పట్టణముగాఁ గలిగిన భిక్షుకన్వరూప ధారి, గుణ్ణావేల్పుతండ్రి = విఘ్నేశ్వరునకుఁదండ్రి, వలరాజునూడు = మన్మథునకుఁ బగవాడు, జక్కులతేనిచెలికాడు=యక్షరాజునకు బేరునకు స్నేహితుడు, బూచులయొకిమిడు = పితృచములకు రాజు, పునుకతాల్పు=బ్రహ్మకపాలమును ధరించినవాడు, విసపుమేతరి = విషమును భక్షించినవాడు, జన్మంపువేటికాడు = దక్షయజ్ఞధ్వంసకుడు, బుడుతనెలతాల్పు = బాలచంద్రుని ధరించినవాడు, వెలియాలపోతుకొతు = ధనశోభనభయమెక్కువాడు, తోలుదాలుపు=చర్మమునుధరించినవాడు, ముమ్మొనవాలుదాల్పు=మూడు మొనలు గల ఆయుధమును-అనగా త్రిశూలమును, ధరించినవాడు, నాఁగ్ = అనగా, ఈ ౨౨ ను, అంధకవిపక్ష = అంధకానురుసకు శత్రువైన ఓశివా, భవదాఖ్య లాప్సక్ = నీపేళ్లు తగును.

* ప్రకృతివికృతులు—శిఖ = సిగ, మృత్యుపు = మిత్తి, యక్షులు = జక్కులు, విషము=విషము, యజ్ఞము = జన్మము.

నీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ १ చుట్టుఁగైదువుజోదు
పచ్చవిల్లునితండ్రి १ లచ్చిమగఁడు
పులుఁగుతత్తడిరాతు १ వలమురితాలుపు
వెన్నుడు కటివేల్పు १ వెన్నదొంగ
నునుగాడ్పుదిండిపానపునఁ బండెడుమేటి
బమ్మదేవరతండ్రి १ తమ్మికంటి

* సంస్కృతశబ్దములనుండి తెనుఁగు శబ్దములు పుట్టుట గలదు. అట్లు పుట్టుటకు మూలమైన సంస్కృతశబ్దమునకు 'ప్రకృతి' అనియు దానినుండి పుట్టిన తెనుఁగుశబ్దమునకు 'వికృతి' అనియును ఇందు గ్రహింపవలయును.

పదివేసములసామి శ పసిడిపుట్టముదాల్పు

కట్టినెచ్చెలి తరిగట్టుదారి

తే. ఆలకాపరి వ్రేతలమేలువాడు

పాలకడలల్లుడును బక్కిరాడుతేడు

రేయుబవలును జేయుకన్దోయివాడు

మామమా మన హరి యొప్పు శ శ్రీమహేశ.

7

టీ. సోకుమూకలగొంగ = రాక్షససమూహములను గొట్టువాడు,
చుట్టుగైదుపుజోడు = గుండ్రనిఆయుధమును (అనగా సుదర్శనచక్రమును)
ధరించినయోధుడు, పచ్చవిల్లునితండ్రి = పచ్చనివిల్లుగలవానికి (మన్మథు
నకు) తండ్రి, లచ్చిమగడు = లక్ష్మీదేవికి చెనిమిటి, పులుగుత త్తడిరాతు =
గరుడవాహనము నెక్కువాడు, వలమరితాలుపు = దక్షిణావర్తమగు పాంచ
జన్యశంఖమును ధరించినవాడు, నెన్నుడు = విష్ణుడు - సర్వప్రపంచమందు
వ్యాపించియున్నవాడు, కట్టివేల్పు = నల్లనిదేవుడు, నెన్నదొంగ = నెన్న
దొంగిలించినవాడు, నునుగాడ్పు దిండి పానుపున బండెడిమేటి - పాతాంత
రము|| నునుగాలిమేతపానుపున బండెడిదొర = మృదువాయువును భక్షించు
శేషుడు పానుపునందు శయనించుదిట్ట, బమ్మదేవతండ్రి = బ్రహ్మదేవునకు
తండ్రి, తమ్మికంటి = పద్మములవంటి నేత్రములుగలవాడు, పదివేసముల
సామి = దశావతారస్వరూపములను ధరించిన దేవుడు, పసిడిపుట్టము
తాల్పు = కనకాంబరధారి, కట్టినెచ్చెలి = అర్జునునకు స్నేహితుడు, తరిగట్టు
దారి = కవ్యపుణ్యగోంఠను (మందరపర్వతమును) ధరించినవాడు, ఆలకాపరి=
గోవులను గాచినవాడు - వ్రేతలమేలువాడు = గోపస్త్రీలకు ఇష్టుడు,
పాలకడలల్లుడు = శ్రీరసముద్రునకు అల్లుడు, పక్కిరాడుతేడు = గరుడ
ధ్వజము గలరాజు, రేయుబవలును జేయుకన్దోయివాడు = రాత్రినిబగటిని
జేయునట్టి చంద్రనూర్యులు నేత్రద్వయముగా గలవాడు, *మామమామ =

* మామమామ యెట్లనగా సముద్రుడు తనకూతురైన లక్ష్మీదేవిని

మామ యగు సముద్రమునకు మామ, అన నీ ౨౨ పేళ్ల చేతను, హరియొప్పుక = విష్ణు వొప్పును. ప్ర. వి. - లక్ష్మీ = లచ్చి, రామత్త = రాతు, విష్ణుడు = వెన్నుడు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మ, వేమము = వేసము.

సీ. పక్కిడాల్వేలుపు పొక్కిలి పసిబిడ్డఁ
డంచ తేజీ నెక్కి యాడురాతు
మ నెడుప్రాద్దుల నొసల్గ ను వ్రాయు దేవర
చదువుల వేలుపు జన్నిగట్టు
తెలివమ్మిగద్దియఁ గొలు వుండురాయఁడు
నిక్కపుజగ మేలు నేర్పుకాఁడు
కడుపు బంగారుబొక్క సముఁ జేసినమేటి
పోరోగిరముతిండి పోతుతండ్రి

ఆ. నలున తమ్మిచూలి నలుమొంగులవేల్పు
వేల్పుపెద్ద పలుకు నెలఁదిమగఁడు
తాత బమ్మ యన విధాతనామము లొప్పు
నఘవినాశ యీశ యభ్రకేశ.

8

టీ. పక్కిడాల్వేలుపు పొక్కిలి పసిబిడ్డఁడు = విష్ణువుయొక్క నాభి వలననుండి పుట్టిన పసిబాలుడు, అంచ తేజీ నెక్కియాడురాతు = హంసవా హనము నెక్కి తిరిగెడుయోధుడు, మనెడుప్రాద్దులనొసల్గ ను వ్రాయు దేవర = జీవించెడికాలములను నొసల్గయందు వ్రాయునట్టిదేవుడు, చదువులవేలుపు = విద్యలకు దేవుడు, జన్నిగట్టు = యజ్ఞోపవీతమును ధరించినవాడు, తెలివమ్మి గద్దియఁగొలువుండురాయఁడు = స్వేతపద్మ మనెడి సింహాసనమందుఁ గూర్చుండి విష్ణువునకు భార్యగా నిచ్చెను గాన విమవునకు మామ యయ్యెను. విష్ణువు తనకూతురైన గంగను సముద్రునకు భార్యగా నిచ్చెను గాన సముద్రునకు విష్ణువు మామ యయ్యెను.

యేలురాజు, నిక్కపుజగ మేలు నేర్పుకాడు = సత్యలోకము నేలునట్టి నేర్పు
 గలవాడు, కడుపు బంగారుబొక్కసముఁ జేసినమేటి = గర్భమును బంగారపుఁ
 గొట్టుఁగాఁ జేసికొన్నదిట్లు, పోరు ఓగిరము తిండిపోతుతండ్రి = కలహమే
 యన్నముగాఁ గల నారదునకుఁ దండ్రి, నలువ = నాలుగునోళ్లు గలవాడు,
 తమ్మిచూలి = పద్మమందుఁ బుట్టినవాడు, నలుమొగంబుల వేల్పు = నాలుగు
 ముఖములుగల దేవుడు, వేల్పుపెద్ద = దేవతలలోఁ బెద్ద, పలుకు వెలఁదిమగడు =
 సరస్వతికిఁ బెనిమిటి, తాత, బమ్మ-ఈ ౧౬ ను బ్రహ్మపేళ్లు.

తే. గట్లరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలఁది

యేనుఁగులగొంగత త్తడి నెక్కుదంట

సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన జగము

తల్లి యన గారిపేళ్లు ప్పూ ౩ ధర నుమేత.

9

టీ. గట్లరాయనిపట్టి = పర్వతరా జగు హిమవంతునకుఁ గూతురు,
 ముక్కంటివెలఁది = మూడుకన్నులుగల ఈశ్వరునికిభార్య, ఏనుఁగులగొంగ
 త త్తడి నెక్కుదంట = ఏనుఁగులకు శత్రువైన సింహవాహనము నధిష్ఠించు
 దిట్టరి, సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన = పెనిమిటియొక్క అర్ధాంగము సంగీ
 కరించిన చిన్నది, జగముతల్లి = లోకమాత-ఈ ౫ పార్వతిపేళ్లు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు ౩ పచ్చనిల్లు

తల్లి కటివేల్పునిల్లాలు ౩ తల్లి తల్లి

కడలికూతురు సిరి లిబ్బిపడఁతి తమ్మి

యింటిగరి తన శ్రీ యొప్పు ౩ మృగధరాంక.

10

టీ. లచ్చి = లక్ష్మి, కలుములజవరాలు = భాగ్యప్రదయైన దేవత, పచ్చ
 నిల్లునితల్లి = మన్మథునితల్లి, కటివేల్పునిల్లాలు = విష్ణువునకు భార్య, * తల్లి

* తల్లితల్లి యనఁగా విష్ణువుకూతు రైనగంగ సముద్రునకు భార్య
 యైనందున లక్ష్మిదేవికిం దల్లి యాయెను. సముద్రునికూతు రైనలక్ష్మి విష్ణువు
 నకు భార్య యైనందున గంగకుఁ దల్లి యాయెను.

తల్లి=తల్లియైన గంగకుండల్లి ||పా|| తాతతల్లి=బ్రహ్మకుండల్లి, కడలికూతురు= సముద్రునికూతురు, సిరి, లిబ్ధిపడతి = ధననిక్షేపములయందుండు దేవత, తమ్మియింటిగరిత=పద్మాలయమునందుండు స్త్రీ-ఈ ౯ లక్ష్మీదేవి పేళ్లు.

క. తలవాకిటను మెలంగెడు

పొలతుక పలుకుల వెలంది శ పొత్తముముత్తో

నలువపడతి కలుములపై

దలికోడ లనంగ బరంగు శ ధర వాణి శివా.

11

టీ. తలవాకిటను మెలంగెడు పొలతుక=తలకు వాకిలి యైన నోటిలో సంచరించుచిన్నది, పలుకులవెలంది = విద్యలుగలచిన్నది, పొత్తముముత్తో = పుస్తకమందుండెడిముత్తయిదువ, నలువపడతి=బ్రహ్మకు భార్య, కలుముల వైదలికోడలు=లక్ష్మీకీ గోడలు-ఈ ౫ సరస్వతికి పేళ్లు.

నీ. ఇద్దఱుతల్లులముద్దుబిడ్డడు పని

చెఱుపులదొర చేటచెపులవేల్పు

నంకరతోండంబువా డేనుగు మొంగంబు

దేవర పాపజంబెములమేటి

మొక్కువారలపనుల్ శ చక్కజేసెడుసామి

గణికపూజలమెచ్చగబ్బి వేల్పు

ముక్కుంటిపండులమెక్కెడితిండిడు

ముక్కుంటిగారాబుముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు శ పిల్లారి కుడుము

తిండికాడు కొక్కుతేజిరాతు

గుజ్జవేలు పొంటికొమ్మదేవర వెన

కయ్య యన వినాయకాఖ్య లీత.

12

టీ. ఇద్దఱుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు = గంగాపార్వతులకుఁ బ్రయునుతుఁ
డు, పనిచెఱుపులదొర=విఘ్నములకు నాయకుఁడు, చేటచెవులవేల్పు=చేటల
వంటిచెవులు గల దేవుఁడు, వంకరతొండంబువాఁడు = వంకరతొండము కల
వాఁడు, వీనుఁగుమొగంబుదేవర = వీనుఁగుముఖము గలదేవుఁడు, పాపజందె
ములమేటి=సర్పములను యజ్ఞోపవీతములనుగా ధరించినదిట్టరి, మ్రొక్కు
వారలపనుల్ చక్కజేసెడుసామి = మ్రొక్కునట్టివారిపనులు బాగుగాఁ జే
యు దేవుఁడు, గఱికపూజల మెచ్చుగబ్బివేల్పు = గఱికపూజలను మెచ్చునట్టి
గొప్పదేవుఁడు, ముక్కుంటిపండుల మెక్కిడితిండిఁడు=తెంకాయలను దిను
బలవంతుఁడు, ముక్కుంటిగారాబుముద్దుపట్టి=ఈశ్వరున కత్యంతప్రియకుమా
రుఁడు, పెద్దకడుపువేల్పు=గొప్పబొజ్జ గలదేవుఁడు, పిళ్ళారి, కుడుములతిండి
కాఁడు=కుడుములను భక్షించువాఁడు, కొక్కులేజిరారు = మూషకవాహ
నము నెక్కువాఁడు, గుఱ్ఱువేలుపు = సొట్టిదేవుఁడు, ఒంటికొమ్ముదేవర =
ఒంటిదంతము గలదేవుఁడు-ఈ ౧౮ వినాయకునిపేళ్లు.

ప్ర. వి. తుండము=తొండము, వినాయకుఁడు = వెనకయ్య.

సీ. పెనుఁబాఁపకవణంబుఁ १ దినువారునమురొతు

గట్టులయెకిమీనిరపట్టిపట్టి

తెల్లుచూ లాగ్గురుతల్లులకొమరుండు

గాడుపుసంగడికానికొడుకు

పుంజుదాలుపు వేలుపులతేనిదళనాయి

జంటముమ్మములదంటవేల్పు

కొంచగుబ్బలివక్రలించినబలుదిట్ట

రెండఱుచేతులదండిమగఁడు

తే. వేలుపులమూఁకపేరిటిరవెలదిమగఁడు

వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్యవెనుకవాఁడు

కొమరుసా మన సేనానికొమరు మిగులు

విగతభవపాశ కాశీనిరవేశ యీశ.

13

టీ. పెనుబాఁపకవణంబుఁ దినువారువమురొతు = పెద్దపామును ముద్దగా భక్షించునెమలి నెక్కువాఁడు, గట్టలయొకవినిపట్టిపట్టి = హిమవంతుని పుత్రియగు పార్వతికి కొమారుఁడు, తెల్లుచూలు = తెల్లునందుఁ బుట్టినవాఁడు, ఆర్ధరుత్తల్లులకొమరుండు = పట్కర్పుత్తికల కొమారుఁడు, గాడుపుసంగడి కాని కొడుకు = వాయుసఖుఁడగు అగ్నికొమారుఁడు, పుంజుదాలుపు = కుక్కుటమును భ్వజమందు ధరించినవాఁడు, వేలుపులతేనిదశవాయి = ఇంద్రుని యొక్క సేనానాయకుఁడు, జంటముమోములదంటవేల్పు = ఆఱుముఖములు గల దిట్టయైన దేవుఁడు, కొంచగుబ్బలి వ్రక్కలించినబలుదిట్ట = క్రాంచాద్రిని భేదించిన యధికబలశాలి, రెండాలు చేతులదండిమగఁడు = పండ్లదెండు చేతులు గల దిట్టయైన పురుషుఁడు, వేలుపులమూఁకపేరిటి నెలఁదిమగఁడు = దేవసేన యను పేరుగలచిన్నదానిపెనిమిటి, వేల్పుగమికాఁడు = దేవతలకు మొనగాఁడు, నెనకయ్యనెనుకవాఁడు = విఘ్నేశ్వరునకు నెనుకఁ బుట్టినవాఁడు, కొమరుసామి-ఈ ౧౪ కుమారస్వామిపేళ్లు.

ప్ర. వి. క్రాంచము = కొంచ, కుమారస్వామి = కొమరుసామి.

సీ. అలరువిల్తుండు కశన్నులవిల్తుండును గమ్మ

విలుకాఁడు చక్కెర్రవింటివాఁడు

చెఱకువిల్కాఁడు కెంజిగురులవిల్తుండు

వెడవిల్తుండును బచ్చవిల్తుఁ డించు

విల్లుదాలుపు తుంట్రవిలుకాఁడు తియ్యది

ల్కాఁడును జమిలిమురక్కాలినాది

విలుకాఁడు చౌవంచములుకులుగలదంట

రాచిల్కనెక్కెడురాయరొతు

తే. మీను మొసలిసిడంబుల మేటి చంద

మామయల్లుడు వలరాజు శ్రీ మరుడు లచ్చి
కొమరు డనుపేళ్ల నెప్పుడు శ్రీ గుసుమధన్వ
విగతభవపాశ కాశీనిరవేశ యీశ.

14

టీ. ఆలయవిల్లుడు = పుష్పగనుస్సుగలవాడు, కన్నులవిల్లుడు = పర్వములు గలగనుస్సుగలవాడు, కమ్మవిలుకాడు = మధురమైన ధనువు గలవాడు, చక్కెరవింటివాడు = శర్కరధనుస్సుగలవాడు, చెఱుకువిల్లుడు = ఇత్తువు ధనువుగాగలవాడు, కెంజిగురులవిల్లుడు = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్లు ధనుస్సుగాగలవాడు, నెడవిల్లుడు = చులుకనివిల్లుగలవాడు, పచ్చవిల్లుడు = పచ్చనివిల్లుగలవాడు, ఇంచువిల్లుదాలుపు = ఇత్తుధనుస్సును ధరించినవాడు, తుంటువిలుకాడు = చెఱుకుతుంటు విల్లుగాగలవాడు, తియ్యవిల్లుడు = తియ్యనివిల్లు గలవాడు, జమిలిముక్కాలినారివిలుకాడు = (జమిలి, ముక్కాళ్లు = రెండు మూళ్లు అనగా ఆఱుకాళ్లుగల), తుమ్మెదలె నారిగాగల ధనువుగలవాడు, చౌవంచములుకులుగలదంటు = (చౌ-వంచ = ౪ + ౧) పంచ బాణములుగల డిట్టరి, రాచిల్క నెక్కెడు రాయరాతు = రాచిలుక నెక్కెడు రాజైనరాతు, మీను మొసలిసిడంబుల మేటి = మత్స్యమును మకరమును ధ్వజముగాగల డిట్టరి, చందమామయల్లుడు = చంద్రునకల్లుడు, వలరాజు = కామములకురాజు, మరుడు, లచ్చికొమరుడు = లక్ష్మీకి గొమరుడు - ఈ గొమనృధునిపేళ్లు.

సీ. చలువలతోడు వెన్నెలతోడు రేతోడు

జాబిల్లి రేనెల్లు శ్రీ చందమామ
తమ్ములపగవాడు శ్రీ కమ్మవిల్లునిమామ
కలువలతోడు పాల్కడలిపటి
జక్కవకవవిప్పు శ్రీ ముక్కంటితలపువ్వు
చుక్కలదొర ప్రాద్దురజోడుకోడె

తపసికన్వాప బిర్రత్తిరిజింకతాలుపు

కటివేల్పుడాకన్ను ర కడలివెన్న

తే. పంటపయిరులయెకిమీడు ర జంటదంట

చొకములపాళ్ల తెలిముద్ద ర చలివెలుంగు

వేలుపులబువ్వ చీకటిరవేరువిత్తు

నెల యనగఁ జంద్రుపేళ్లొప్పు ర నీలకంఠ.

15

టీ. చలువల తేడు = శీతలములకు రాజు, వెన్నెలతేడు = వెన్నెలకు రాజు, రేతేడు = రాత్రికధిపతి, బాబిల్లి = (బానుబిల్లి) ఒప్పుచున్న బింబముగలవాడు, రేవెల్లు = రాత్రియందు ప్రకాశించువాడు, చందమామ, (చంద్రమశృబ్దమునకు వికృతి) తమ్ములపగవాడు = పద్మములకు విరోధి, కమ్మపిల్లనినామ = మనస్కఘనకు నామ, కలువలతేడు = కలువలకు రాజు, పాల్కడలిపట్టి = క్షీరసముద్రునికొమారుడు, జక్కవకవిష్ణు = చక్రవాక పక్షులయొక్క జతను విష్ణువాడు, ముక్కంటితలపువ్వు = ఈశ్వరునిశిర నునందుండెడుపువ్వును, చుక్కలదొర = సత్కత్తములకు రాజు, ప్రొద్దుజోడు కోడె = సూర్యునకు సహానుఁ డయినవాడు, తపసికన్వాప = అత్రిమునినేత్ర మునందుఁ బుట్టినచిన్నవాడు, బిర్రత్తిరిజింకతాలుపు = సొగసైనలేడిని ధరించిన వాడు, కటివేల్పుడాకన్ను = విష్ణువునకు వామనేత్రము, కడలివెన్న = సముద్రమందుఁ బుట్టినవెన్న (సముద్రమును చిలికినపుడు చంద్రుఁడందుఁ బుట్టెను), పంటపయిరులయెకిమీడు = ఘటపాకాంతమైన సస్యములకు రాజు, జంటదంటచొకములపాళ్ల తెలిముద్ద = (జంట = ౨, దంట = ౨, చొకము = ౪, ౨ x ౨ x ౪ = ౧౬) పదియాఱుకళ్లు గల తెల్లనిబింబము, చలివెలుంగు = చల్లనిప్రకాశము గలవాడు, వేలుపులబువ్వ = దేవతల కన్నము, చీకటివేరు విత్తు = చీకటిని హరించువాడు, నెల - ఈ ౨౪ చంద్రునిపేళ్లు.

సీ. వెన్నునివలకన్ను ర వేడివేలుపు ప్రొద్దు

తొవలరాయడికాడు ర పవలుసేయు

వేలుపు, పచ్చగుట్టలవజీరుండు
 వేడివెలుంగు రేవెలుజోడు
 జంటాటుమేనులసామి చీకటిగొంగ
 యెట్టినివేలుపు శ నివముసూడు
 చదలుమానికము ప్రాజదువులపెట్టియ
 యేడుగుట్టముల తేరెక్కుజోడు
 మువ్వేలుపులయిక్క శ మొక్కులదేవర
 గాములతేడు జక్కవలతేడు
 వేయిచేతులతేడు శ వెలుగులయెకిమీడు
 చెయువులసాకిరి శ చాయమగడు
 తే. మింటితెరువరి తమ్మివారల్గంటిమగడు
 పోరనీలెడు మొనగాండ్రుపోవుదారి
 జగముచుట్టంబు జమునయ్య శ జగముకన్ను
 నాగ సూర్యునిపేల్లోప్పు శ నాగభూష.

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను = విష్ణువునకు దక్షిణనేత్రము, వేడివేలుపు = వె
 చ్చనిదేవుడు, ప్రాద్దు = (ప్ర) బ్రద్దు, తొవలరాయిడికాడు = కలువలకువిరోధి,
 పవలు నేయువేలుపు = దినమును జేయు దేవుడు, పచ్చగుట్టలవజీరుండు =
 పచ్చనిగుట్టముల నెక్కెడువాడు, వేడివెలుంగు = వెచ్చనివెలుగుగలవాడు,
 రేవెల్లజోడు = చంద్రునికి జత, జంటాటుమేనులసామి = పండెండుశరీర
 ములుగలదేవుడు, చీకటిగొంగ = తమస్సును హరించువాడు, ఎట్టినివేలుపు =
 రక్తవర్ణముగలదేవుడు, ఇవముసూడు = హిమమును హరించువాడు, చదలు
 మానికము = ఆకాశమునకు రత్నము, ప్రాజదువులపెట్టియ = వేదములకుఁ
 బెట్టె, ఏడుగుట్టములతేరెక్కుజోడు = ఏడుగుట్టములగట్టినరథము నెక్కెడు
 యోధుడు, మువ్వేలుపులయిక్క = త్రిమూర్తులకు స్థానము మొక్కుల

దేవర = నమస్కారములకుఁ బ్రయుఁడైనదేవుఁడు, గాములతేఁడు = గ్రహములకురాజు, జక్కవలతేఁడు = చక్రవాకపక్షులకు రాజు, వేయిచేతులతేఁడు = సహస్రకరములుగలరాజు, వెలుగులయెకిమిఁడు = తేజస్సుల కధిపతి, చెయ్యవులసాకిరి = కర్తములకుసాక్షి, చాయమగఁడు = ఛాయాదేవికిమగఁడు, మింటి తెరువరి = సభోహర్షముగలవాఁడు, తమ్మివాల్గంటిమగఁడు = పద్మినియనెడు చిన్నదానికిఁ జెనిమిటి, పోరనీలైడు మొనగాఁడుపోవుదారి = యుద్ధమందుఁ జచ్చువీరులు పోయెడిహర్షము (అట్టివీరులు సూర్యమండలమును భేదించుకొనిపోవుదురు.), జగముచుట్టుంబు = లోకబాంధవుఁడు, జమునయ్య = యమునకుఁ దండ్రు, జగముకన్ను = జగత్తునకు నేత్రము. ఈ ౨౯ సూర్యుని పేర్లు. [[ప్ర. వి. యముఁడు = జముఁడు].

సీ. చట్టుపల్ దెగగట్లగొట్టెడుజెట్టి నూ
అంచులవాలుచేమించుజోడు

దుగబొట్లపిఱిఁదియైదుకనుంగవలవేల్పు
పాటుతపసియింటిరపంచకోడి

యొడలిచూపొడయఁ డెక్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ
నిక్కువీనులజక్కిరనెక్కురాతు

తెల్లయేనుగునెక్కిరిగెడుదొర తూర్పు
మాగానియేలెడుమనియకాఁడు

తే. జమిలిచౌపంచపదులుజరన్నములుసేసి

నట్టివేలుపు సోమాసీరెట్టుఁజెట్టు
పొట్టితమ్ముడు గల్గినయట్టివేల్పు
నాఁగ నింద్రునిపేల్లోప్పు ర నాగభూష.

17

టీ. చట్టుపల్ దెగ గట్లగొట్టెడుజెట్టి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను దెగఁగొట్టినదిట్లు, నూఅంచులవాలుచే మించుజోడు = నూలుమొనలు

గలవజ్రాయుధముచేత మించినయోధుడు, దుగబొట్లపిటీఁదియైదుకనుంగల
 వేల్పు = (రెండునున్నలుపెనుకగలవిదు-అనఁగా ౫౦౦, దానికవ ౫౦౦ × ౨ =
 ౧౦౦౦) వేయి నేత్రములు గలదేవుడు, పాటుతపసియింటి పంచకోడి =
 బ్రహ్మ యైన గౌతమునియింటిపంచ నున్నకోడి, ఒడలిమాసాడయఁడు =
 శరీరముచేతఁ జూచెడిరాజు, ఎక్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ = మేఘములను వా
 వానములనుగా నెక్కుదిట్ట, నిక్కువీనులజక్కి నెక్కురాతు = నిక్కుచెవుల
 వాచానము (ఉచ్చైశ్శ్రీవ మనుగుఱ్ఱము) నెక్కుడిరాజు, తెల్లయేనుఁగు నెక్కు
 తిగడుదొర = విరానత మను తెల్లయేనుఁగు నెక్కు తిరుగునట్టిరాజు, తూర్పుమా
 గాని యేరెడుమనియకాఁడు = తూర్పురాజ్యము నేలెడియ్యద్యోగము గల
 వాఁడు, జమిలిచావంచపదులు జన్నములు చేసినట్టివేలుపు-జమిలి = ౨, చా
 వంచ = $౪ + ౧ = ౫ - ౨ \times ౫ \times ౧౦ = ౧౦౦$) నూఱుయజ్ఞములు చేసినదేవుడు,
 సోమాసి నెట్టుఁజెట్టు = సోమయాజికఁ గల్పవృక్షమువంటివాఁడు, [సోమయాజి
 (వి) సోమాసి] పాటికమ్మఁడు గల్గినయట్టివేల్పు = వామనుఁడు తమ్ముఁడుగాఁ
 గలదేవుడు-ఈ ౧౨ దేవేంద్రునిపేళ్లు.

ఆ. నీరుపాప గాలినెచ్చెలి యన్నింటి

తిండికాఁడు కప్పఁదెరువుజాడ

యంటరానివేల్పు ౩ జంటమోములసామి

యగ్ని యనఁగ నొప్పు ౩ ననలుఁ డీశ.

18

టీ. నీరుపాప = ఉదకమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, గాలినెచ్చెలి = వాయు
 వునకు మిత్రుఁడు, అన్నింటితిండికాఁడు = సర్వమును భక్షించువాఁడు, కప్పఁ
 దెరువుజాడ = నల్లనిమార్గము గలవాఁడు-కృష్ణవర్త్య, అంటరానివేల్పు =
 ముట్ట శక్యముగానిదేవుడు, జంటమోములసామి = రెండుముఖములు గలదేవుఁ
 డు, అగ్ని-ఈ ౩ అగ్ని పేళ్లు.

తే. జమునసైదోడు పెతరులసామి జముఁడు

ప్రాద్దుకొమరుఁడు గుదెతాల్పు ౩ పోతుజక్కి

నెక్కి యాడెడుబలురొతు శ్రీ దక్కినంపు
సామి యన నంతకుం జొప్ప శ్రీ శ్రీమహేశ.

19

టీ. జముననైదోడు = యమునానదీసహోదరుడు, పెతరులసామి =
పితృదేవతలకు రాజు, ప్రాద్దుకొమరుడు = సూర్యునికుమారుడు, గుదెతాల్పు =
గదను ధరించినవాడు, పోతుజక్కి నెక్కి ఆడెడుబలురొతు = మహిషవా
హనము నెక్కి సంచరించు బలముగలరొతు, దక్కినంపుసామి = దక్షిణపు
దిక్కునకు రాజు - ఈ 2 యమునిపేళ్ళు.

ప్ర. వి. గద = గుదె - గుదియ, పితృ = పెతరులు, యమున = జమున,
స్వామి = సామి, కుమారుడు = కొమరుడు, దక్షిణము = దక్కినము.

ఆ. మూలతేడు సోకుమూఁకలతేడు రే

ద్రమ్మరీడు పొలనుండిపోతు

రక్కనుండు నల్ల ద్రావువాఁ డనఁగను

నిర్వృతిపేళ్లు నెల్లు శ్రీ నీలకంఠ.

20

టీ. మూలతేడు = కోణమందుండెడురాజు, సోకుమూఁకలతేడు =
రాక్షసులకధిపతి, రేద్రమ్మరీడు = రాత్రియందు సంచరించువాడు, పొలను
తిండిపోతు = మాంసముభక్షించువాడు - పలాశి, రక్కనుడు (ప్ర. రాక్షసుఁ
డు), నల్లద్రావువాఁడు = రక్తమును బాసముసేయువాడు - ఈ 2 నిర్వృతిపేళ్ళు.

ఆ. మేటినీరుచూలిరమెయితాలుపులసామి

వల్లెతాడుదాల్పు శ్రీ నీళ్లరాయఁ

డేటిబోటినుగలరయెకిమీఁడు పడమటి

దొర యనంగ నెప్పు శ్రీ వరుణుఁ డీశ.

21

టీ. మేటినీరు చూలి మెయి తాలుపులసామి = మిక్కిలిబలము గల
సముద్రమునందు వుట్టిన దేవములు ధరించినవానికి (జలజంతువులకు) రాజు

వల్లెత్రాడుదాల్పు = పాశమును ధరించినవాఁడు, నీళ్లరాయఁడు = ఉదకముల కధి
పతి, ఏటి బోటి మగల ఎకివీఁడు = నదీకాంతలకు భర్తలయిన సముద్ర
ములకు రాజు, పడమటిదొర = పశ్చిమదిక్కునకు రాజు-ఈ ౫ పదములనిపేళ్ళు
నీ. వడి గలజింకత తడి నెక్కు నెఱరాతు

మేటిపాములమేఱ శ నీటితాత

యొడలితాల్పులపిండు శ కును అగుబలియుండు

సోకుదయ్యము మింటిచూలి గాలి

కరువలి తెమ్మెర శ గొడ్డు పయ్యర యొంటి

మాఁకులపెనుముప్ప శ మబ్బవిప్ప

సురటిపీపులబుట్టు శ సుడిగొట్టు చలినట్టు

బక్కవారలపెనుబాద యీఁద

తే. యబ్బరపుడియ్యవిలుకానినిబ్బరంపు

దెబ్బపోరులనలయిక్కప్రబ్బబోట్ల

గబ్బిగుబ్బలచెమటలాయు బ్బడంచు

గబ్బి నాఁ జను మారుతాఖ్యలు వృషాంక. 22

క. మరుదాఖ్య లొప్పుచుండును

ధర వినుచూలి యన సోకుదయ్య మనం బ

య్యర యన గొట్టన నీఁ దనఁ

గరువలి యనఁ దెమ్మె రనఁగ శ గాలి యనంగన్. 23

టీ. వడిగలజింకత తడి నెక్కు నెఱరాతు = వేగముగల రేడిని వాహన
ముగా నెక్కు అధికుడయినరాతు, మేటిపాములమేఱ = గొప్పసర్పముల
కాహరము, నీటితాత = ఉదకములకు పితామహుఁడు, ఒడలితాల్పులపిండుకు
ఉనులు అగుబలియుండు = దేహధారుల సమాహమనకుఁ బ్రాణ మైన
బలవంతుఁడు, సోకుదయ్యము = కనబడక స్ఫురించునట్టి (లేక, స్ఫుర

గుణము గల) దై వము, మింటిచూలి=ఆకాశమందుఁ బుట్టువాఁడు, గాలి, కరువలి, తెఱ్ఱెర, గాడ్పు, పయ్యర, ఒంటిపూఁకుల పెనుముప్పు = ఒంటి గా నున్న పృథ్విములకు మిక్కిలిహాని చేయువాఁడు, మబ్బువిప్పు=మేఘములను చెల్లె చెదరుచేయువాఁడు, నురఁటిపీవులఁబుట్టు = చామరములు వీచుటవలనఁ బుట్టువాఁడు, నుడిగొట్టు=నుడిసి (గుండ్రముగా) కొట్టువాఁడు, చలినట్టు= చలికి స్థానమైనవాఁడు, బక్కవారలపెనుబాద=చిక్కిననారిని మిక్కిలి బాధ సేయువాఁడు, ఈడ, అబ్బురపు...గబ్బి - అబ్బురపు = ఆశ్చర్యకరమైన, తియ్యవిలుకాని = మన్మథునియొక్క, నిబ్బరంపుదెబ్బపోరుల=మిక్కుటమైన దెబ్బలు గల యుద్ధములయందు (అనఁగా రత్నక్రిడలందు), అలయిక ప్రబ్బు= మిక్కిలియలసటఁ జెందునట్టి, బోట్ల = స్త్రీలయొక్క, గబ్బి = గొప్పలైన, గుబ్బుల=స్తనములయందలి, చెమటల = చెమటలయొక్క, ఉబ్బు=అతిశయ మును, అడంచు = అడఁచునట్టి, గబ్బి=గొప్పవాఁడు, వినుచూలి=ఆకాశము నందుఁ బుట్టినవాఁడు, (*సోమదయ్యము, పయ్యర, గొట్టు, ఈడ, కరువలి, తెఱ్ఱెర, గాలి) - ఈ ౨౨ వాయువుపేళ్ళు.

క. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి వడ

చక్కేలిక చాగకాఁడు శ జక్కులదొర బల్

రొక్కమెకిమీఁడు త త్తడి

నెక్కెడువాఁ డనఁగఁ జను ధరనేశుం డభవా.

24

టీ. ముక్కంటి అనుఁగు చెలి = ఈశ్వరునకు అత్యంత స్నేహితుఁడు, వడచక్కి వీలిక = ఉత్తరపుదిక్కును ఏలెడివాఁడు, చాగకాఁడు॥ పా॥ తేగ కాఁడు = ల్యాగముగలవాఁడు, జక్కులదొర=యక్షులకు రాజు, బల్ రొక్క ము ఎకిమీఁడు=అధిక ధనమునకు అధిపతి, త త్తడిని ఎక్కెడువాఁడు=అశ్వము

* వాయువునకు కందపద్యమందలి నామములు 'గొట్టు' అనునది తప్ప తక్కినవెల్ల సీసపద్యమందలివే కాన వీనిని మొత్తమునఁ గూర్చుకొన లేదని తెలియనది.

ఎక్కునట్టివాడు (॥పా॥ మానిసి నెక్కుడువాడు = మనుష్యు నెక్కునట్టి వాడు - సరవాచానుడు) - ఈ ౭ కుబేరునిపేళ్ళు.

క. విడిముడిగలవేలుపుచెలి

జడముడిజంగంబు గడదేశం గావరి యా

యొడయండు పాఁపతోడవుల

నిడియెడివే ల్పనఁగ నొప్పు శ్రీ నీశానుఁ డిలన్.

టీ. విడిముడి గల వేలుపు చెలి = ధనము గల దేవతకు (కుబేరునకు) స్త్రీహితుడు, జడముడిజంగంబు = జడముళ్ళు గల జంగము, కడదేశం కాపరి యొడయండు = కడపటిదిక్కునకు పాలకుడు అగు రాజు, పాఁపతోడవులకొ ఇడియెడివేల్పు = పాములను భూషణములనుగా ధరించినదేవుడు - సర్పభూషణుడు - ఈ ౮ ఈశానునిపేళ్ళు.

క. దేవాలయాహ్వాయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు శ్రీ గుడి నా వెలయుకొ;

దేవ శ్లస జేజే లనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయుకొ శ్రీ గ్రతుభుగభిఖ్యల్. 26

టీ. కోవెల, దేవళంబు, (ప్ర. దేవాలయము), గుడి- ఈ ౩ దేవాలయముపేళ్ళు. దేవశ్ల (ఏకవచనము-దేవ), జేజేలు, వేలుపులు-ఈ ౩ దేవతల పేళ్ళు.

ఆ. క్షితిని బేళ్ళు దనరు శ్రీ సీద్రంపుఁబెద్ద బల్

పాఁపతోడు వెన్నుపాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ శ్రీ దడవులనిడుపఁడు

చిలువతోడ నంగ శ్రీ శేషునకును. 27

టీ. సీద్రంపు పెద్ద = కుబుసము గల పెద్ద, బల్పాపతోడు = గొప్పసర్ప రాజు, వెన్నుపానుపు = విష్ణువునకు పలుపు, బుడమితాలుపు = భూమిని ధరిం

చినవాడు, తడవులనిడుపడు = చిరకాల ముండువాడు, చిలువలతోడు = పాములకురాజు - ఈ ౬ శేషనిపేళ్ళు.

క. మరునయ్యతేజి పులుగుల

దొర పాములవేటకాడు శ తూరుపునా డేల్

దొరబువ్వ గొన్నలావరి

గరుటానుంతు డన నెప్ప శ గరుడుం డభవా. 28

టీ. మరునయ్యతేజి = మన్నధునితండ్రి యగు విష్ణువునకు వాహనము, పులుగులదొర = పక్షులకు రాజు, పాములవేటకాడు = సర్పములను సంహరించువాడు, తూరుపునాడు ఏలు దొర బువ్వ గొన్నలావరి = పూర్వదిక్కును పాలించు అధిపతి యగు ఇంద్రునకు అన్నమైన అమృతమును పుచ్చుకొన్న బలవంతుడు, గరుటానుంతుడు (ప్ర. గరుత్తుంతుడు) = అధికబలము గల తిక్కలు గలవాడు - ఈ ౫ గరుత్తుంతునిపేళ్ళు.

ఆ. నల్లవలువతాల్పు శ తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగ యన్న శ వెట్టినిల్ల

మేలువాడు దుక్కినవాలుదాలుపు తాటి

పడగవా డనంగ శ బలుడు రుద్ర. 29

టీ. నల్లవలువదాల్పు = నల్లనివస్త్రమును ధరించినవాడు, తెల్లనిమైదంట = తెల్లనిశరీరము గలదిట్ట, వెన్నదొంగయన్న = కృష్ణునకు అన్న, వెట్టినిళ్ళ మేలువాడు = సురకుఁద్రియుండైనవాడు, దుక్కినవాలుదాలుపు = నాగలు ఆయుధముగా ధరించినవాడు, తాటిపడగవాడు = తాళభృజము గల వాడు ఈ ౬ బలరామునిపేళ్ళు.

క. వడముడి యనగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండు బేల్లగు భీమునకుం;

బుడమిం గట్టి యనం గ

స్వడి యన వివ్యచ్చుఁ డనఁగ శ్రీ వాసవి యీశా. 30

టీ. నడముడి, గాడుపుకొడుకు = వాయువుకుమారుఁడు-ఈ ౨ భీమునకుఁ జేళ్ళు. కట్టి, కవ్వడి (కవవడి=రెండుచేతులచేతను బాణప్రయోగము చేయువాఁడు) వివ్యచ్చుఁడు (బీభత్సశబ్దవికృతి) - ఈ 3 అర్జునుని చేళ్ళు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పరవీది యాక
సంబు విను విన్ను మిను మిన్ను శ్రీ చదలు నింగి
దివి మొయిలుదారి చుక్కలతెరువు బయలు
గాడ్పుతం డ్రన నభ మొప్పు శ్రీ గరళకంఠ. 31

టీ. వేలుపులత్రోవ = జేవతలకుమార్గము, ఉప్పరవీది=వైనుండెడివీధి, అకసంబు (ప్ర. ఆకాశము) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను, చదలు, నింగి, దివి (ద్యుశబ్దవికృతి. ఇది తత్సమ మని బాలవ్యాకరణము) మొయిలుదారి=మేళుములకు మార్గము, చుక్కలతెరువు = నక్షత్రములకు మార్గము, బయలు, గాడ్పుతండ్రి=వాయువునకుఁ దండ్రి- ఈ ౧౪ ఆకాశమునకుఁ జేళ్ళు.

తే. వెలయు ధరణిఁ జతుర్దిశల్ శ్రీ నలుగడ లన
నలరు దచ్చికడ లన దిశాష్టకంబు
దనరు నీరైదుకడలు నా శ్రీ దశదిశలును
మాళిధృతగంగ యంగజమదవిభంగ. 32

టీ. నలుగడలు = నాలుగుదిక్కులు, దచ్చికడలు=ఎనిమిది దిక్కులు, ఈరు విదు (రెండు విదుల) కడలు=పది దిక్కులు.

ఆ. తాటిసిడమువానిశ్రీతల్లి కూతురిబిడ్డ
వెన్నునడుగుపాప శ్రీ మిన్నువాఁక
వేల్పుటేఱు కడలిశ్రీవెలదుక ముత్తోవ
ద్రిమ్మ రనఁగ నొప్పు శ్రీ దివిజగంగ. 33

టీ. తాటిసిడమువానితల్లి = తాలస్వజుడగుభీష్మునకుఁ దల్లి, కూతురి
బిడ్డ = తనకూతురై న లక్ష్మీకిఁ గూతురు, వెన్నునడుగుపాప = విష్ణుపాదము
నందుఁబుట్టినచిన్నది, మిన్నువాఁక = ఆకాశమందుండునది, వేల్పుపేలు = దేవ
తలయొక్క నది, కడలివెలదుక = సముద్రమునకుభార్య, ముత్తోన్నద్రిమ్మరి =
మూఁడుమార్గములఁ దిరుగునది-త్రిపథగ. ఈ 2 ఆకాశగంగకుఁ బేళ్లు.

తే. వేలుపులగౌరు చౌదంతి శ వెల్లయేనుఁ
గనఁగ నై రానతంబున శ కాఖ్య లమరు ;
వేల్పుదొరతేజి యనఁగను శ వెల్లగుట్ట
మనఁగ నుచ్చైశ్శృవం బొప్పు శ నంబికేశ.

34

టీ. వేలుపులగౌరు = దేవతలయొక్కగజము, చౌదంతి = నాలుగు దంత
ములు గలది, వెల్లయేనుఁగు = తెల్లయేనుఁగు, ఈ 3 ను దేవేంద్రునియేనుఁగు
విరావతమునకుఁ బేళ్లు. వేల్పుదొరతేజి = ఇంద్రునియొక్కగుట్టము, వెల్లగుట్ట
ము = తెల్లగుట్టము- ఈ 1 దేవేంద్రునిగుట్ట మగు ఉచ్చైశ్శృవముపేళ్లు.

ఆ. పుడుకుఁదొడుకు వేలుపులగిడ్డి వెలిమొద
వనఁగఁ గామధేను శ వలరు చుండుఁ ;
గల్పకంబు దనరు శ వేల్పుఁజె ట్టివుల
మ్రాను వెల్లమ్రాను శ నా నుమేశ.

35

టీ. పుడుకు లొడుకు = అభీష్టముల నిచ్చెడియాపు, వేలుపులగిడ్డి = దేవ
తలయొక్క యాపు, వెలిమొదపు = తెల్లనియాపు- ఈ 3 కామధేనువుపేళ్లు.
వేల్పు చెట్టు = దేవతలయొక్క వృక్షము, ఈవులమ్రాను = అభీష్టముల నిచ్చు
వృక్షము, వెల్లమ్రాను = తెల్లనివృక్షము- ఈ 3 కల్పవృక్షమునకుఁ బేళ్ళు.

ఆ. అవని గుడునుకైదు శ వనఁగ వేయంచుల
కైదు వనఁగఁ జుట్టుఁగైదు వనఁగ

బటువుఁగైదు వనఁగఁ శ బరఁగు సుదర్శన
చక్రమునకుఁ బేళ్ళు శ చంద్రమాళి.

36

టీ. గుడుసుకైదుపు = గుండ్రని ఆయుధము, వేయించులకైదుపు = వేయిమొనలుగల ఆయుధము, చుట్టుకైదుపు = పలయాకృతిగల ఆయుధము, బటుపు కైదుపు = గుండ్రని ఆయుధము. ఈ ౪ విష్ణుచక్రమునకుఁ బేళ్ళు.

ఆ. వలమురి యనఁ జుట్టువారుజోడనఁ గల్గి
కొమ్మమగనిబూరగొమ్మనంగఁ
దనరుఁ బాంచజన్యమునకు నభిఖ్యలు
ధృతకురంగ ధవళశ్రవ్యవతురంగ.

37

టీ. వలమురి = దక్షిణముగాఁదిరిగినది, చుట్టువారుజోడు = సుదర్శనచక్రమునకు జత, కల్గికొమ్మ మగని బూరగొమ్మ = లక్ష్మీకాంతభర్త యగు విష్ణుని పూరించు వాద్యవిశేషము - ఈ 3 విష్ణుశంఖమునకుఁ బేళ్ళు.

తే. రిక్క లనఁ జుక్క లనఁగను శ ఋక్షములకు
నాఖ్య లై యొప్పుఁ దెఱగంటిరయన్ను లనఁగ
నచ్చర లనంగ వేలుపురమచ్చెకంటు
లనఁగ సురకాంతలకు నాఖ్య శ లగు గీరీశ.

38

టీ. రిక్కలు (ఋక్షశబ్దమునకు వికృతి), చుక్కలు ఈ ౨ నక్షత్రములకుఁబేళ్ళు. తెఱగంటియన్నులు = తెప్పపాట్లు లేని (అనిమిష) స్త్రీలు, అచ్చరలు (ప్ర. అప్పరసలు), వేలుపు మచ్చెకంటులు - ఈ 3 దేవకాంతలకుఁ బేళ్ళు.

తే. పవలు పగ లనఁ బేల్లోప్పు శ దివమునకును
రాత్రిపేల్లోప్పు రే రేయి శ రాత్రి రనఁగ
వెలయు చుండును రేయెండ శ వెన్నె లనఁగఁ
జంద్రకకును సమాఖ్యలు శ చంద్రమాళి.

39

టీ. పవలు, పగలు - ఈ ౨ పగటిపేళ్ళు. రే, రేయి, రాత్రి - ఈ 3 రాత్రిపేళ్ళు. రేయెండ, వెన్నెల - ఈ ౨ చంద్రకపేళ్ళు.

కి. మించు లన మెఱుపు లనఁగను

జంచలలకుఁ బేళ్లు దనరు శ *జన మంభోభృ

త్సంచయములఁ బలుకు మొయి

శ్లంచు మొగు శ్లంచు మబ్బు శ లంచు భర్తా.

40

టీ. మించులు, మెఱుపులు - ఈ ౨ మెఱుపులకుఁ బేళ్ళు. మొయిళ్ళు, మొగుళ్ళు, మబ్బులు - ఈ ౩ మేఘములకుఁ బేళ్ళు.

క. తొలుచదువులు ప్రాజదువులు

తొలుమినుకులు ప్రామినుకులు శ తొలుపలుకులు ప్రా

బలుకులు పెనుమినుకులు నా

వెలయు శ్రుతులకును బేళ్లు శ విశ్వాధిపతీ.

41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకులు, తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు (ఈ ౬ పదములకును మొదటివిద్య లని యర్థము), పెనుమినుకులు, ||పా|| పెనుబలుకులు = విస్తార మయిన వాక్యములు - ఈ ౮ పదములపేళ్ళు.

క. ఇది దేవవర్గు దీనిం

జదివిన వ్రాసినను వినిన శ జనులకు నిత్యా

భ్యుదయంబు లొసఁగు చుండును

వదలక కాశీనివాసశ్రవానుఁడు పేర్చిన్.

42

దేవవర్గు సమాప్తము.

మానవవర్గు.

తే. పాఱుఁ డనఁగఁ బుడమివేల్పు శ బాఁపఁ డనఁగ

జన్నిగ ట్టన విపుండు శ జగతిఁ బరఁగు

* జలధరములు రా, గించుం బలుకంగ మొయి, శ్లంచు' అని పాఠాంతరము.

నెడయఁ డేలిక యెకిమీఁడు १ పుడమితేఁడు
తేఁడు దొర సామి యన నొప్పు १ నృపతిపేళ్లు.

1

టీ. పాఱుఁడు, పుడమిపేల్లు = భూదేవుఁడు, బాపఁడు, జన్ని
గట్టు = యజ్ఞోపవీతమును ధరించినవాఁడు - ఈ ౪ బ్రాహ్మణునిపేళ్లు. ఒడ
యఁడు, ఏలిక, ఎకిమీఁడు, పుడమితేఁడు = భూమి కధిపతి, తేఁడు, దొర,
సామి (ప్ర-సామి) - ఈ ౩ రాజుపేళ్లు.

సీ. కోమట్లు మూడవకొలమువాం డ్రన బేరు
లన వైశ్యనామముల్ १ దనరుఁ గాఁపు
వాండ్లు నా నాలవవాండ్లు నా బలిజెవాం
డ్రనఁ జను శూద్రసమాహ్వాయములు
వడుగు నా గోచిబాఁపఁడు నాఁగ బ్రహ్మచా
రికిఁ బేళ్లు నడచు ధర్మత్రియందు
నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిలుతేఁడు గే
స్తన నొప్పుఁ బేళ్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు १ జడదారి యన వన
వాసి యొప్పు నిల్లువాసి తిరుగు
బోడ తపసి కావీరపుట్టగోచులసామి
యన యతీంద్రుఁ డలరు १ సలికనేత్ర.

2

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువాండ్లు, బేరులు - ఈ ౩ వైశ్య
నామములు. కాఁపువాండ్లు, నాలవవాండ్లు - బలిజెవాండ్లు - ఈ ౩ శూ
ద్రునిపేళ్లు, వడుగు, గోచిబాఁపఁడు = కాపీనముగల బ్రాహ్మణుఁడు - ఈ ౨
బ్రహ్మచారికిఁ బేళ్లు. ఆలుబిడ్డలు గలయతఁడు = దారాపత్యములు గల
వాఁడు, ఇలుతేఁడు = గృహధిపతి, గేస్తు (ప్ర. గృహస్థు) - ఈ ౩ గృహస్థుని
పేళ్లు. అడవిమనికిపట్టు = అరణ్యము నివాసస్థానముగాఁ గలవాఁడు, జడ

దారి = జడలను ధరించినవాడు - ఈ ౨ వానప్రస్థునిపేర్లు. ఇల్లు వాసి
తిరుగు = ఇల్లువిడిచి తిరుగువాడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచులసామి =
కాషాయకాపీనములు గలవాడు - ఈ ౪ సన్న్యాసిపేర్లు.

సీ. అమ్మ నాఁ దల్లి నా శ నవ్వ నాఁ గన్నది
యన మాత కాఖ్య తా శ నభకేశ
యబ్బ నాయన యయ్య శ యనఁ దండ్రి యన నప్ప
యన జనకాఖ్య తా శ నగనివేశ
తోడఁబుట్టనఁగ నైరదోడు తోఁబుట్టన
సోదరాహ్వయము తా శ నాదిదేవ
భర్తృసహౌదరుభార్యకుఁ దోడికో
డలన నేరా లన శ నలరు నభవ

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను శ వెలయు చుండు
నాహ్వయములు కనిష్ఠకన్యకు గిరిశ
జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్య లై శ క్షితిని వెలయు
నప్ప యన నక్క యనఁగఁ జంఁద్రార్థమకుట.

3

టీ. అమ్మ (ప్ర. అంబ), తల్లి, అవ్వ, కన్నది - ఈ ౪ మాతృనామ
ములు. అబ్బ, నాయన, అయ్య (ప్ర. ఆర్య), తండ్రి, అప్ప - ఈ ౪ పితృ
నామములు. తోడఁబుట్టు, ||పా|| తోడఁబుట్టుగు - తోడఁబుట్టువు, నై
దోడు, తోఁబుట్టు ||పా|| తోఁబుట్టువు - ఈ 3 సోదరునామములు. తోడి
కోడలు = తనతో సమానురాలైనకోడలు, ఏరాలు - ఈ ౨ పెనిమిటితోఁ
బుట్టినవాని భార్యకుఁ జేళ్లు. చెలియలు, చెల్లెలు - ఈ ౨ కనిష్ఠకన్యకుఁ
చేళ్లు. అప్ప, అక్క - ఈ ౨ జ్యేష్ఠకన్యకుఁ చేళ్లు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు శ ముగుద యనఁ ముద్ద
రాలు నా గోల నా శ బేల యనఁగ
గట్టివాయి యనఁగ శ గయ్యాళి యన తాఁగ

యన ధూర్తసతికి నాశహ్వయము లమరు
 నైదున నాగ ముత్తైదున నా నయి
 దువరాలు నాఁ బుణ్యాయువతి వెలయు
 మృతచిరంటికి నాఖ్య ర్తలసంగుఁ బేరంటాలు
 నాగను జక్కిని ర్త నా ధర్మితి

తే. గేస్తురా లనునాఖ్యచే ర్త గృహిణి వెలయు
 నాలు పెండ్లాము రాణి యిల్లా లనంగ
 భార్య దనరును దొత్తన ర్త బానిసె యన
 నరపు డన దాసి కాఖ్య లౌ ర్త గరళకంఠ.

4

టీ. ముగుడ (ప్ర. ముగ్ధ), ముద్దరాలు, గోల, బేల - ఈ ౪ ముగ్ధ
 స్త్రీకిఁ బేళ్ళు, గట్టివాయి = గట్టినోరుగలది, గయ్యాళి, తాఁగ - ఈ ౩ ధూ
 ర్తస్త్రీపేళ్ళు. ఐదున, ముత్తైదున, అయిదువరాలు-ఈ ౩ పుణ్యస్త్రీకిఁ బేళ్ళు.
 పేరంటాలు, జక్కిని - ఈ ౨ గలించిన ముత్తైదునపేళ్ళు. గేస్తురాలు
 (ప్ర. గృహస్తురాలు), ఆలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు - ఈ ౪ భార్యకుఁ
 బేళ్ళు. తొత్తు, బానిసె, వరపుడు - ఈ ౩ దాసికిఁ బేళ్ళు.

సీ. కన్నియ కన్నె నాఁ ర్త గన్యకుఁ బేల్లోప్పు
 జవరాలు కొమరాలు ర్త జన్మని యనఁ
 దనరు యువతి ప్రోడ ర్త యన గట్టివయసుది
 యనఁ బ్రౌఢ దాల్చు నీరయాహ్వయములు
 ముసలి మిండలకోర ర్త ముప్పదియాతేండ్లు
 చనినది యనుపేళ్ల ర్త నెనయు లోల
 ముసలిది ముదుసలి ర్త ముదియ పెద్దన నివి
 యాఖ్య లై తనరు వృద్ధాంగనకును

ఆ. చెడిప అంకులాడి శ చెడ్డతొయ్యలి వెలి
చవులు గనిన దనగ శ జార దనరు
నిలను విటులదూత శ యెడకాడు కుంటెన
కాఁ డనంగ దనరు శ గరళకంఠ.

5

టీ. కన్నియ, కన్నె - ఈ ౨ పెండ్లికానిపడుచుపేళ్ళు. జవరాలు, కొమరాలు, జవ్వని || ఈ ౩ యావనముగల స్త్రీపేళ్ళు. ప్రాడ (ప్ర. ప్రాధ) గట్టివయసుది = దృఢమైనవయస్సుగలది - ఈ ౨ ప్రాధస్త్రీపేళ్ళు. ముసలి, మిండ లకోర, || పా|| మిండలకోరి, ముప్పదియాటేండ్లుచనినది = ముప్పదియాటసంవ త్సరములవయస్సు చెల్లినది - ఈ ౩ లాలస్త్రీపేళ్ళు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ, పెద్ద - ఈ ౪ వృద్ధస్త్రీపేళ్ళు, చెడిప = చెడినది, అంకులాడి = వ్యభిచరించినది, చెడ్డతొయ్యలి = చెడిపోయినస్త్రీ, వెలిచవులు గనినది = పరపురుషులతోడి పొందు కాంచినది - ఈ ౪ జారస్త్రీపేళ్ళు. ఎడకాడు, కుంటెనకాడు = విటీవిటులను సమకూర్చువాడు - ఈ ౨ విటులదూతపేళ్ళు.

తే. వేల్పుబానిసె నెలయాలు శ వేడ్కకత్తె
లంజె బోగముచాన వెల్లాటకత్తె
పడుపుఁజెలి యాటచేడియ శ గడనకత్తె
యనంగ నివి వేశ్య కాఖ్య లా శ నగనివేశ.

6

టీ. వేల్పుబానిసె = దేవతలకు బానిసె, నెలయాలు = నెలకు వచ్చునట్టి స్త్రీ, వేడ్కకత్తె = వేడుకగలది, లంజె, బోగముచాన = భోగార్థమైన స్త్రీ, వెల్లా టకత్తె || పా|| వెల్లాటకత్తె = మిక్కిలి నాట్యమును జేయునది, పడుపుఁజెలి = ధనము గడనసేయు స్త్రీ, ఆటచేడియ = నాట్యముచేసెడు స్త్రీ, గడనకత్తె = ధనమును గడించునది - ఈ ౪ వేశ్యకుఁ బేళ్ళు.

ఆ. వెచ్చకాడు బాజుంగు శ వేడుకకాడు మిం
డండు ననుపుకాడు శ మిండగీడు
లంజెకాడు నా ధరరం జనుఁ బల్లవ

నామధేయములు పీనాకహస్త.

7

టీ. వెచ్చకాడు = ధనవ్యయము చేయువాడు, బొజుగు (ప్ర. భుజం గుడు), వేడుక కాడు = విలాసము గలవాడు, మిండోడు, ననుపుకాడు = మృదువైనవాడు, మిండగీడు, లంజెకాడు = లంజెగలవాడు - ఈ 2 విటుని పేళ్ళు.

ఆ. కోడెకాడు డనంగ శ గోవాళ్లు నాగను

యువజనాఖ్య లొప్పు శ చుండు రెండు

నాగవాస మనంగ శ నామ మా వేశ్యాజ

నంబుమేళమునకు శ నంబికేశ.

8

టీ. కోడెకాడు = యావనముగలవాడు, గోవాళ్ళు (గోవ+వారలు ఇది నిత్యబహువచనాంతము.) - ఈ 2 యావనవంతుని పేళ్ళు. నాగవాసము = వేశ్యాజనములమేళము.

సీ. నెలఁతుక క్రాల్లంటి శ పొలఁతుక ముద్దయ

వాలుగంటి మగువ శ పడఁతి మడఁతి

చెలి మచ్చెకంటి యుగ్మలి యింతి తొయ్యలి

నవలా కలువకంటి శ నాతి గోతి

పూబోడి చిగురాకుబోడి పైదలి మించు

బోడి ముద్దులగుమ్ శ పొలతి కొమ్మ

ప్రాయా లువిద తీగెబోడి చేడియ మించు

బోడి యన్ను వెలింది శ బోటి జోటి

తే. చాన తెఱవ వెలందుక శ చామ లేమ

చెలువ యెలనాగ చిలుకలకొలికి కలికి

తలిరుబోడి యలరుబోడి శ నెలత పొలి

గరిత యతివ నా స్త్రీసమారాఖ్యలు మహేశ.

9

టీ. నెలఱుక, క్రాల్లంటి = చంచలములగు నేత్రములుగలది, పాలఱుక, మద్దియ, వాలుగంటి = విశాలనేత్రములుగలది, మగున, పడఱి, ||పా|| పణఱి, మడఱి, చెలి, మచ్చెకంటి = మత్స్యములవంటి నేత్రములు గలది, ఉగ్మలి, ఇంటి, నవలా, కలువకంటి = కలువలవంటి నేత్రములు గలది, నాతి, గోతి, పూఁబోడి = పుష్పమువలె మృదువైన శరీరము గలది, చిగురాకుబోడి = చిగురు టాకువలె మృదువైన దేహము గలది. వైదలి, మించుబోడి = మెఱపువలె బ్రకాశించు దేహము గలది, మద్దులగుమ్మ = మురిపెముల నిచ్చునది, పాలఱి, కొమ్మ, ప్రోయాలు, ఉవిడ, తీగెఁబోడి = తీవలె మనోజ్ఞమైన మేను గలది, చేడియ, ఇంచుబోడి = చెఱుకువలె ప్రియమైన మేను గలది, అన్ను, వెలది, బోటి, జోటి, చాన, తెఱవ, వెలదుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాఁగ, చిలుకలకొలికి = చిలుకముక్కువంటి కన్నులకొలుకులు గలది, కలికి, తలిరుఁబోడి = చిగురువలె మృదువైన మేను గలది, అలరుఁబోడి = పుష్పమువలె మృదువైన మేను గలది, నెలఱత, పొత్తి, గరిత, అతివ-ఈ రూప్రీతికి బేళ్ళు. తే. చెలిమి నేస్తంబు పొందు నా శ స్నేహ మలరు

నెచ్చెలి యనుంగు సంగాతి శ సేస్తకాడు

సంగడిఁ డనఁ జెలికాఁ డరనంగఁ దనరు

స్నేహితునకు సమాఖ్యలు శ శ్రీమహేశ.

10

టీ. చెలిమి, నేస్తంబు, పొందు - ఈ 3 స్నేహమునకుఁ బేళ్ళు. నెచ్చెలి, అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాడు, సంగడిఁడు, చెలికాడు = ఈ ౬ స్నేహితు నకుఁ బేళ్ళు.

సీ. దొంగ తెక్కలికాడు శ దొరకోలుసన్నాసి

ముచ్చెత్తుబరికాడు శ ముడియవిడుపు

తెరువాటుకాడు కరతైరదొంగ చేవాడి

కాడు వల్లడికాడు శ కన్నగాడు

మునిముచ్చు గడిదొంగ శ యనఁ దస్కరాఖ్య లాఁ

జెండిపోతు గరాను శ్రీ మొండికట్టై
టకటాంకు టాటోటు శ్రీ టక్కులాడు పినాళి
టక్కురి ముడికాడు శ్రీ తనళికాడు

తే. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాడు చెడుగు
బేరజము కుచ్చితుడు దోసకారి చెనటి
పాలనుడు నాలిబూతంబు శ్రీ పలువ తులువ
కూళ గడు సన వర్తిల్లు గుజనుపేళ్ళు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాడు = బండిపోటు వేయువాడు, దొరకోలు
సన్నాసి = వేషము వేసి నమ్మించి వెనుక సొమ్ము నెత్తుకొని పోవువాడు,
ముచ్చు, ఎత్తుబరికాడు, ముడియవిడుపు = సొమ్ముముడివిప్పవాడు, తెరు
వాటుకాడు = దారి కట్టి కొట్టి దోచుకొనువాడు, కత్తెరదొంగ = నగలు
కత్తిరించుకొనువాడు, చేవాడికాడు = చేతిబలము గలవాడు, వల్లడికా
డు = కొల్ల పెట్టువాడు, కన్నగాడు = కన్నమువేయువాడు, మునిముచ్చు =
మునివలె గపటవేషము వేసి యేమటించువాడు, గడిదొంగ = ఒక వెటిగిన
దొంగ - ఈ ౧౩ దొంగకుఁ జేళ్ళు. చెండిపోతు = మందబుద్ధిగలవాడు,
గరాను, మొండికట్టై = మొండితనముజేయువాడు, టకటాంకు, టాటోటు,
టక్కులాడు = అబద్ధములాడువాడు, పినాళి, టక్కురి, ముడికాడు, తనళి
కాడు = కపటముగలవాడు, కల్లరి = అబద్ధములాడువాడు, గొంటు, కైలాట
కాడు = మాయోపాయము గలవాడు, చెడుగు, బేరజము, కుచ్చితుడు
(ప్ర. కుత్సితుడు), దోసకారి, చెనటి, పాలనుడు, నాలిబూతము, పలువ,
తులువ, కూళ, గడుసు - ఈ ౨౪ కుత్సితునిపేళ్ళు.

ఆ. పాప బుడుత చిటుత శ్రీ పట్టి సిసువు కందు

కూన నిసువు బిడ్డ శ్రీ కుట్ట బొట్టై
యనగ శిశుసమాఖ్య శ్రీ లగు గొమరుండు నాఁ
గొడుకు నాఁ గుమారశ్రకుండు వెలయు.

12

టీ. పాప, బుధుత, చిటుత, పట్టి, సిగువు, (ప్ర. శిశువు), కందు, కూన, నినువు, బిడ్డ, కుట్ట, బొట్టె - ఈ ౧౧ శిశువుపేళ్లు, కొమరుడు, (ప్ర. కుమారుడు), కొడుకు - ఈ ౨ కుమారునిపేళ్లు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును శ్రీ వసుధలోఁ గొండిక

వాఁ డనంగఁ బడుచువాఁ డనంగఁ

బిన్నవాఁ డనంగఁ శ్రీ జిన్నవాఁ డనంగను

వినుతగుణసనాథ శ్రీ విశ్వనాథ.

13

టీ. కొండికవాడు. ||రూ|| కొండొకవాడు, పడుచువాడు, పిన్నవాడు, చిన్నవాడు - ఈ ౪ బాలునకుఁ బేళ్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ శ్రీ గిట్ట గు జనంగ వా

మనుఁ డొప్పు జను నపరస్పారిపేళ్లు

వెడఁగు వేడులు వెట్టి శ్రీ వీటిఁడి వేటిఁడి

వెంగలి వెంబరవి త్తనంగఁ

జతురునకును బేళ్లు శ్రీ జాణ దంట వలంతి

వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ

బ్రన్ననివాడు రూపరి చూడఁగలవాడు

చక్కనివాడు నా శ్రీ జగతిఁ బరఁగు

తే. సుందరాకారవంతుఁడు శ్రీ సాగసుకాఁడు

వన్నెకాఁ డన శృంగారి శ్రీ వసుధ వెలయు

నందకునిపేళ్లు చీకు గ్రు శ్రీ డ్డనంగ మూఁగ

మూవ యన మూక నామముల్ శ్రీ దేవదేవ.

14

టీ. గిటక, పొట్టి, కుటుచ, గిట్ట, గుట్ట - ఈ ౫ వామనునిపేళ్లు.

వెడఁగు, వేడులు, వెట్టి, వేటిఁడి, వీటిఁడి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు - ఈ ౭ అపస్పారిపేళ్లు. జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి, ప్రోడ, నేర్పరి - ఈ ౬

చతురునకుఁ జేళ్లు. ప్రస్థనివాడు = సుందరుడు, రూపరి = రూపవంతుడు, చూడఁగలవాడు, చక్కనివాడు = చక్కనైనవాడు - ఈ ర సౌందర్యము గలవానిపేళ్లు. సొగసుకాడు = సొగసైనవాడు, ఎన్నెకాడు = కాంతిగలవాడు - ఈ ౨ శృంగారవంతునిపేళ్లు. చీకు, గ్రుడ్డి - ఈ ౨ అంధకునిపేళ్లు. మూఁగ, మూవ - ఈ ౨ మూకనామములు.

క. కాయముపేళ్లయి వెలయును

మే యన నొడ లనఁగ మేరు శ మెయి యన భోగ్య

ప్రాయముపేళ్లగుఁ బరువము

పాయము జన్వన మనంగ శ భానజదమనా.

15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి - ఈ ర శరీరముపేళ్లు. పరువము, పాయము, జన్వనము (ప్ర. యావనము) - ఈ 3 యావనముపేళ్లు.

తే. నెఱులు కురులు వెండ్రుకలు నా శ నెఱక లనఁగఁ

గొప్ప తుఱు మన వేనలి శ క్రొవ్వెద యనఁ

గేశధమ్మిల్లములు మించు శ గీలుగంటు

క్రొమ్ముడి యనంగఁ గేశబంధ మ్మగు భవ.

16

టీ. నెఱులు, కురులు, వెండ్రుకలు, నెఱకలు - ఈ ర శేషములకుపేళ్లు. కొప్ప, తుఱుము, వేనలి, క్రొవ్వెద (క్రొత్త + వేద) - ఈ ర ధమ్మిల్లమునకు పేళ్లు. గీలుగంటు, క్రొమ్ముడి (క్రొత్త + ముడి) - ఈ ౨ శేషబంధము (అనఁగా వెండ్రుకలముడి) పేళ్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగఁ

దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూ శ పనఁగ నెప్పు

నాహ్వయము లీక్షణమునకు శ నక్షి కాఖ్య

లలరుఁ గక కను కన్ను నా శ నభ్రకేశ.

17

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు (నెఱి + నొసలు), నుదురు, నెన్నుదురు

(సెటి + నుదురు) - ఈ ర ఫలముపేళ్లు. చూడ్కి, చూపు - ఈ ౨ ఈక్షణమునకుఁ బేళ్లు. కక్ష, కను, కన్ను-ఈ 3 నేత్రమునకుఁ బేళ్లు.

క. వీను లనఁ జెవు లనంగా

జానుగు లన నాహ్వయములు శ్ర వణంబులకుం

గా నన నడు మనఁగా నభి

ధానము లగు మధ్యమునకుఁ శ్ర దరుణేందుధరా.

18

టీ. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - ఈ 3 శ్రవణములపేళ్లు. కాను, నడుము - ఈ ౨ మధ్యమునకుఁ బేళ్లు.

తే. అక్కు తొ మ్మెద బోర నా శ్ర నలరు వక్ష

మాస్యమున కొప్పచుండు నాశ్విలు మొగంబు

మోర మో మనఁ బేల్లోప్పు శ్ర నూరువునకుఁ

బెందొడ యనంగఁ గుఱువు నా శ్ర నందివాహ.

19

టీ. అక్కు, తొమ్ము, ఎద (ప్ర. హృదయము.) బోర - ఈ ౩ వక్షస్థలమునకుఁ బేళ్లు. మొగంబు (ప్ర. ముఖము,) మోర, మోము-ఈ 3 ముఖముపేళ్లు. పెందొడ, కుఱువు-ఈ ౨ ఊరువునకుఁ బేళ్లు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు నా శ్ర వాయి యనంగఁ

బల్లు పలు నాగ దంతంబుపేళ్లు వెలయుఁ

బెదవి వాతెఱ మోవి యశ్నేళ్లఁ దనరు

చుండు నోమంబు శీతాంశుఖండమాళి.

20

టీ. నోరు, వాయి-ఈ ౨ వదనగుహకుఁ బేళ్లు. పల్లు, పలు - ఈ ౨ దంతమునకుఁ బేళ్లు. పెదవి, వాతెఱ, మోవి-ఈ 3 ఓష్ఠమునకుఁ బేళ్లు.

క. కయి యనఁ గై నాఁ గే లనఁ

జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి శ్ర చే నా హస్తా

హ్వయము లగు నన్నపూర్ణా

ప్రియసల్లభ కాశికాపురీవరనిలయా.

21

టీ. కయి, కై, కేలు (నిత్యైకవిచనాంతము), చెయి, చై, చెయ్యి, చే ఈ ౭ హస్తమునకుఁ బేళ్లు.

క. ఎద యన డెందం బనఁగా

మది యనఁగా నెడఁ దనంగ శ్రీ మఱి యుల్లము నా

హృదయమునకు నివి యెసఁగును

విదితంబుగ నాహ్వాయములు శ్రీ విశ్వాధిపతీ.

22

టీ. ఎద, డెందము, మది (ప్ర. మతి,) ఎడఁద, ||పా|| (ప్ర. హృదయము,) ఉల్లము-ఈ ౫ హృదయము (మనస్సు) నకుఁ బేళ్లు.

క. లోఁజె య్యన నఱచె య్యనఁ

గాఁ జెల్లుం బేళ్లు రెండు శ్రీ కరతలమునకుఁ

మీఁజె య్యనఁ పెడచెయ్యను

నాఁ జనుఁ గరచరమభాగశ్రీనామములు శివా.

23

టీ. లోఁజెయ్య (లోప + చెయ్యి) = లోపలగా నుండెడు చెయ్యి. అఱచెయ్యి = లోపలిచెయ్యి, ఈ ౨ కరతలమునకుఁ బేళ్లు. మీఁజెయ్యి (మీఁడు + చెయ్యి) = మీఁడుగా నుండెడు చెయ్యి, పెడచెయ్యి = పెడగా నుండెడుచెయ్యి - ఈ ౨ కరచరమభాగముపేళ్లు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు శ్రీ బొజ్జ బొజ్జ యనంగ

నెప్పు చుండు నాఖ్యి శ్రీ లుదరమునకు

నాభిబిలమునకును శ్రీ నామధేయము లగు

బొడ్డు నాఁగ మఱియుఁ శ్రీ బొక్కి లనఁగ.

24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొజ్జ - ఈ ౫ ఉదరముపేళ్లు. బొడ్డు, పొక్కిలి-ఈ ౨ నాభిబిలమునకుఁ బేళ్లు.

తే. వె న్ననంగను వీఁపు నా శ్రీ వెచుకమేను

నాగఁ జరమాంగమున కొప్పు ర నామములుగఁ
బుట్టె తలపాల నాఁ బున్న ర పుటియ నాగఁ
ఫాలమున కాఖ్య లై యొప్పు ర ఫాలనేత్ర. 25

టీ. వెన్ను, వీఁపు, వెనుకమేను - ఈ 3 పృష్ఠభాగముపేళ్లు. పుట్టి,
తలపాల, పున్న ||రూ|| పునుక, పుటియ - ఈ ౪ కపాలమునకుఁ చేళ్లు.

క. అడు గంజ హజ్జ యనఁగాఁ
బుడమిఁ బదంబునకు నామరములు విలసిల్లు
మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన
నడరు గళంబునకుఁ బేళ్ల నంగధ్వంసీ. 26

టీ. అడుగు, అంజ, హజ్జ - ఈ 3 పాదమునకుఁ చేళ్లు. మెడ,
కుత్తుక, అట్టు, గొంతు - ఈ ౪ గళమునకుఁ చేళ్లు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు ర బోనంబు మెతుకు కూ
ఱోగిరము పసాద ర మోరె మనఁగ
నన్న మొప్పుఁ జేల ర మలరుఁ బుట్టంబు దు
వ్వలువ చీర కోక ర వలువ యనఁగ. 27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోనము, మెతుకు, కూడు, ఓగిరము, పసా
దము (ప్ర. ప్రసాదము), ఓరెము - ఈ ౮ అన్నమునకుఁ చేళ్లు. పుట్టము,
దువ్వలువ, చీర, ||పా|| చీరె, కోక, వలువ - ఈ ౬ వస్త్రమునకుఁ చేళ్లు.

తే. మెసవె నారోగిణ మొనర్చె ర మెక్కెఁ దినియె
గుడిచె నారగించెను బసాపడియె నమలె
సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనము సేసె
ననుట కివి యాఖ్య లై యీశ ర యభిరేకే. 28

టీ. మెసవెను, ||పా|| మెసఁగెను, ఆరోగిణమొనర్చెను ||పా|| ఆరోగిణ
మొనర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, ఆరగించెను, పసాపడియెను,

నమలెను, సాపడెను - ఈ ౧౧ భోజనము చేసె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బితి

నా నివి ప్రీడాపదంబునామంబు లగుం

భానముసేయుటపే శ్లగు

నానుట తాప్త టనఁ ద్రాగు ర టనఁ గోలు టనన్. 29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి - ఈ 3 లజ్జకుఁ జేర్లు. ఆనుట, త్రావు
ట, త్రాగుట, కోలుట - ఈ ౪ పానముసేయుటకుఁ జేర్లు.

ఆ. తలియ పల్లెరంబు ర తెలె హరివాణంబు

తట్టి కంచ మనంగఁ ర దనరుఁ బాత్ర

చెల్లుఁ జపకమునకుఁ ర బేర్లు డబ్బుర కోర

గిన్నె యనంగ రజతరగిరి నివాస.

30

టీ. తలియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము - ఈ ౬
భోజనపాత్రపేర్లు. డబ్బుర ||పా|| డబ్బర, కోర, గిన్నె - ఈ 3 పానపాత్ర.

తే. నతికిఁ బేల్లోప్ప జోత దండము జోహారు

మొక్కు జేజే యనంగఁ గేల్ ర మొగిచెఁ గొలిచె

నెఱుగెఁ జేమోడ్చె నన నమరస్కృతి యొనర్చె

ననుట కివి యాఖ్య లగు నీశ ర యభ్యకేశ.

31

టీ. జోత, దండము, జోహారు, మొక్కు, జేజే - ఈ ౫ నమస్కా
రముపేర్లు. కేల్మొగిచెను = చేతులు జోడించెను, కొలిచెను, ఎఱుగెను ||రూ||
ఎఱుగెను, చేమోడ్చెను = చేతులు ముకుళించెను - ఈ ౪ నమస్కారము
చేసె ననుటకుఁ జేర్లు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బరన్నుండెఁ బండెఁ

బవ్వడించెఁ బరుండెను ర బవ్వళించె

నత్తమిలై ననక మఱి ర మెత్త నెజ్జ

పటపు పా న్ననఁ దగు శయ్య శ ఫాలనేత్ర.

32

టీ. పన్నుండెను, ||పా|| పండుండెను, పండెను, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వలించెను, అత్తమిల్లెను-ఈ 2 శయనించె ననుటకుఁ బేళ్లు. మెత్త, నెజ్జ (ప్ర. శయ్య), పటపు, పాన్ను - ఈ ౪ శయ్యపేళ్లు.

తే. ఒప్పు ధ్వనిపేళ్లు రొద యన శ నులివు నాఁగ
స ద్దనంగను గూత నాఁ శ జప్పు డనఁగ
నలుకు డన రోదనము సేసె శ ననుట కాఖ్య
లెనఁగు నటచెను వాపోయె శ నేడ్చె ననఁగ.

33:

టీ. రొద, ఉలివు, సద్దు, కూత, చప్పుడు, అలుకుడు - ఈ ౬ ధ్వనిపేళ్లు. అటచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను-ఈ 3 రోదనముచేసె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. అగుఁ బేళ్లు నీరువ ట్టన

దగ దప్పియు దూప యనఁగ శ దాహంబునకు

నగవు నగు నవ్వు నవు నా

నగు నాఖ్యలు హాసమునకు శ నగజాఢీశా.

34

టీ. నీరువట్టు, దగ, దప్పి, దూప - ఈ ౪ దాహమునకుఁ బేళ్లు. నగవు, నగు, నవ్వు, నవు - ఈ ౪ హాసముపేళ్లు.

క. చాగము నాఁ బుడు కనఁగా

నీగి యనఁగ నిడుట యనఁగ శ నీవి యనంగాఁ

దేగము నాఁ బెట్టుడు నాఁ

ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచు శ ధరఁ బరఁగు శివా.

35

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, ఇడుట, ఈవి, తేగము, పెట్టుడు- ఈ ౬ త్యాగముపేళ్లు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె శ గలసె నదికె జెందె

బొందె దొరసెఁ గూడె శ మొందె నెనసె

ననఁగ సక్త మయ్యె ర ననుటకు నివి యాఖ్య
లగు గిరీశ యీశ ర యుభ కేశ.

36

టీ. ఎలసెను, బెరసెను, హత్తెను, కలసెను, అదికెను, చెందెను, పొండెను, దొరసెను, కూడెను, ఒండెను, ఎనసెను, ఈగిగ సక్తమయ్యెననుటకుఁ బేళ్లు.

ఆ. ఎడసె, బాసె వేటుపడెఁ బురివిచ్చె నా

నలరు భేద మయ్యె ర ననుటపేళ్లు

స్వవశ మయ్యె ననుట ర కవుఁ బేళ్లు లోనయ్యె

నగ్గ మయ్యె ననఁగ ర నసమ నేత్ర.

37

టీ. ఎడసెను, పాసెను, వేటుపడెను, పురివిచ్చెను-ఈ ౪ భేదమయ్యె ననుటకుఁ బేళ్లు. లోనయ్యెను, అగ్గమయ్యెను - ఈ ౨ స్వాధీనమయ్యె ననుటకుఁ బేళ్లు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె ర ననుటకుఁ బేళ్లు గ

పడియెఁ జేపడియెను ర బట్టువడియెఁ

జిక్కువడియెఁ దగిలెఁ ర జిక్కెఁ దగుల్నడె

ననఁగ నగనివేశ ర యుభ కేశ.

38

టీ. అగపడియెను, (అగ్గముపడియెను) అధీనమయ్యెను, చేపడియెను, పట్టువడియెను, చిక్కువడియెను, తగిలెను, ||పా|| తవిలెను, చిక్కెను, తగుల్నడెను. - ఈ ౭ గృహీత మయ్యె ననుటకుఁ బేళ్లు.

తే. అనియె నుడివె వక్కాణించె ర నాడె జెప్పె

వినిచె వాక్రుచ్చెఁ బలికె నాఁ ర జను వచించె

ననుట కాలించె నాలకించెను వినె నన

నలరు నవధరించె నలుంట ర కాఖ్య లీశ.

39

టీ. అనియెను, నొడివెను ||రూ|| నుడివెను, వక్కాణించెను, ఆడెను, చెప్పెను, వినిచెను, వాక్రుచ్చెను, పలికెను - ఈ ౮ వచించె ననుటకుఁ బేళ్లు. ఆలించెను, ఆలకించెను, వినెను - ఈ ౩ అవధరించె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. కనియెం జూచెను గాంచెను

గనుఁగొనెఁ గన్లెనె ననంగఁ శ్రీ గలయవి పే త్తై

చను వీక్షించె నటంటకు

ఘనతరగోరాజగమన శ్రీ కాయజదమనా.

40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుఁగొనెను, కన్లొనెను - ఈ ౫ ను వీక్షించె ననుటకుఁ జేళ్లు.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు నామంబు లగుచు శ్రీ నవని నరిగెదం

జనియెదఁ బోయెద నేఁగెదఁ

బనివినియెద ననెడునట్టిరపలుకులు రుద్రా.

41

టీ. అరిగెదను, చనియెదను, పోయెదను, ఏఁగెదను, పనివినియెదను - ఈ ౫ కృతగమనుఁడ నయ్యెద ననుటకుఁ జేళ్లు.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య శ్రీ లగు నిబ్బ డిమ్మడి

జంట దండ దుగయు శ్రీ జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు జోడు

దోయి కవ యనంగ. శ్రీ ధూతకలుష.

42

టీ. ఇబ్బడి, ఇమ్మడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి, ||పా|| రెంటు, ఇనుమడి-ఈ ౮ ద్విగుణమునకుఁ జేళ్లు. జోడు, దోయి, కవ -ఈ ౩ ను మిథునమునకుఁ జేళ్లు.

సీ. బం డొక్కఁ డొకటి యొక్కొం డన నగు నేక

మీరు రెం డిరు నాఁగ శ్రీ నెసఁగు ద్వయము

తిగ మూఁడు మూ ర్నాగఁ శ్రీ దగుఁ ద్రయ తీవంచ

నలు నాల్గు చౌ యన శ్రీ నగుఁ జతుష్క

మెసఁగుఁ జౌవంచయై శ దే ననఁ బంచకం
 బా తిరుమూఁ డిత్తి శ గనఁగ నెప్ప
 పట్కంబు ఋషిసంఖ్య శ సత చక్కుపగడ యే
 డన నొప్ప నవ్వసంశ్శకును బేళ్లు
 తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది శ దచ్చి యనఁగఁ
 బరఁగు నీరాటు పల్లెండు శ బార యనఁగ
 ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు శ ధరణియందు
 శైలజానాథ పృథుధసంశ్చయసనాథ.

43

టీ. ఒండు, ఒక్కఁడు, ఒకటి, ఒక్కొండు - ఈ ౪ ఏకముపేళ్లు.
 ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ 3 ద్వయముపేళ్లు. తిగ, మూడు, మూరు-ఈ 3
 త్రియముపేళ్లు. తీవంచ=మూడునొకటియును, నలు, నాల్గు, చా-ఈ ౪ చతు
 స్కముపేళ్లు, చావంచ=నాల్గునొకటియును, విదు, ఏను-ఈ 3 పంచకము
 పేళ్లు, ఆటు, ఇరుమూడు=రెండుమూళ్లు, ఇత్తిగ (ఇరు+తిగ) = రెండు
 మూళ్లు- ఈ 3 పట్కముపేళ్లు. సత (ప్ర). సత్త), చక్కుపగడ=ఆటునొకటి
 యును, ఏడు. - ఈ 3 సత్తసంఖ్య పేళ్లు. ఇరునాలుగు=రెండునాల్గులు, ఎని
 మిది, దచ్చి- ఈ 3 అష్టసంఖ్యపేళ్లు. ఈరాటు=రెండూలు, పల్లెండు,
 బార - ఈ 3 ద్వాదశసంఖ్యపేళ్లు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను శ నుటికె వెల్లెఁ
 బాతెఁ బటచెను దొలఁగె నశన్వలుకు లెల్ల
 నవనిలోనఁ బలాయితం శ డయ్యె ననుట
 కాఖ్యలై యొప్పుఁ జంద్రరేఖావతంస.

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఊటికెను, వెల్లెను, పాతెను, పట
 చెను, దొలఁగెను - ఈ ౮ పలాయితం డయ్యె ననుటకు బేళ్లు.

క. వేంచేసెను వచ్చెం జను

దెంచెను విచ్చేసె నరుగుదెంచె ననగ నే
తెంచె నన నయ్యె నాగతుఁ
డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య శ్రీ లంబరకేశా.

45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుదెంచెను, విచ్చేసెను, అరుగుదెంచెను (రూ. అరుదెంచెను), ఏతెంచెను (రూ. ఏగుదెంచెను)- ఈ ౬ ఆగతుం డయ్యె ననుటకుఁ బేళ్లు.

తే. నాటినుత నాటనుండియు శ్రీ నాటఁగోలె
నాటఁబట్టి నాడుమొదలు శ్రీ నాగ నాహ్మ
యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య శ్రీ యనుట కవని
వినుతకరుణాసనాథ శ్రీవిశ్వనాథ.

46

టీ. నాటినుత, నాటనుండి, నాటఁగోలె, నాటఁబట్టి, నాడు మొదలు - ఈ ౫ తదారభ్య యనుటకుఁ బేళ్లు.

తే. వైరమునకును ధర సమాహ్వామము లమరుఁ
గంటు పగ మచ్చరంబు సూ శ్రీ డొంటమి యన
నలపు కూరిమి మేలు నా శ్రీ నలకుఁ బేళ్లు
మోహమునకును శారదాంబుదనిభాంగ.

47

టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము (ప్ర. మత్సరము), నూడు, ఒంటమి-ఈ ౫ వైరముపేళ్లు. నలపు, కూరిమి, మేలు - ఈ 3 మోహముపేళ్లు.

క. పెనకున జగడము కయ్యం
బని బవరము కలను చివ్వ శ్రీ యాలము పోట్లా
టన దురము పోరు నాఁగాఁ
జను యుద్ధంబునకుఁ బేళ్లు శ్రీ చంద్రార్ధధరా.

48

టీ. పెనకువ, జగడము, కయ్యము (ప్ర. కలహము), అని, బవరము, కలను, చివ్వ, ఆలము, పోట్లాట, దురము, పోరు-ఈగిగి యుద్ధమునకుఁ బేళ్లు.

ఆ. సదమదంబు నేసె, శ జక్కాడె నుగ్గాడె
 జదిపె బీచమడచె శ జంపె గెడపె
 నుటుముచేసె ద్రుంచె శ బరిమార్చె దెగటార్చె
 మన్నిగొనియె తునిమె శ మడిపె ననగ.

49

తే. హతము గావించె ననుటకు శ నాఖ్య లయ్యె
 మనిపె నేలెను బ్రతికించె శ మంచె బోచె
 సాకె నన నెప్పు నాఖ్యలు శ సరవిశోడ
 నరయం బోషించె ననుటకు శ నంబికేశ.

50

టీ. సదమదంబు నేసెను, చక్కాడెను, నుగ్గాడెను, చదిపెను, పీచ
 మడచెను, చంపెను, కెడపెను, నుటుముచేసెను, ద్రుంచెను, పరిమార్చెను,
 దెగటార్చెను, మన్నిగొనియెను, తునిమెను, మడిపెను-ఈ ౧౮ వధియించె
 ననుటకు బేళ్లు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను,
 సాకెను - ఈ ౬ పోషించె ననుటకు బేళ్లు.

క. ధరలో శూరాహ్వయములు

పరంగు మొనకాడనంగ శ బం టనగా బో
 టరి యన వడిగలవాడన

• బిరు దన వాడిమగడ నంగ శ భీమకపర్దీ.

51

టీ. మొనకాడు, బంటు (ప్ర. భటుడు), పోటరి, వడిగలవాడు,
 బిరుదు, వాడిమగడు - ౬ శూరునిపేళ్లు.

తే. బాసట యనంగ దోడ్పాటు శ నా సమాహ్వా
 యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
 నాఖ్యలు శుభంబునకును ల శ గ్గనగ బా గ
 నంగ మే లన లెస్స యనంగ నీశ.

52

టీ. బాసట, తోడ్పాటు - ఈ ౨ సాహాయ్యముపేళ్లు. లగ్గు, బాగు,
 మేలు, లెస్స - ఈ ౪ శుభమునకు బేళ్లు.

ఆ. కూలె నీల్లె జచ్చె ॥ కాలంబుసేసెను
గెడసె సమసె నాతె ॥ మడిసె జెల్లె
బెద్దనిదురవోయె ॥ బిద్దె దోరెను గంతు
గొనియె ననుట పేళ్లగును మృతునకు.

53

టీ. కూలెను, నీల్లెను, చచ్చెను, కాలంబుసేసెను, కెడపెను, సమ
సెను, ఆతెను, మడిసెను, చెల్లెను, పెద్దనిదురవోయెను, బిద్దెను, దోరెను,
గంతుగొనియెను- ఈ ౧౩ మృతుడయ్యె ననుటకు జేళ్లు.

సీ. తిమ్మనై నది యనఁ ॥ దిన్ననై నది యన
జానైన దనగ బాగైన దనగ
నాణెమైన దన విన్నాణమైనది యన
మానైన దనగ లెన్నైన దనగఁ
బిన్ననై నది యనఁ ॥ జెన్నైన దన నలు
వైనది యనగఁ జెల్వైన దనగఁ
బొనరినయది యన ॥ నొనరిన దనగఁ జొ
క్కటమైన దనగఁ జక్కని దనంగ
సొబగైన దనగను ॥ సొంపైన దనఁ గొమ
రైనది యన గొనరబైన దనగఁ
దోరమైన దన సింగారమైనది యన
మేలైన దనగ మోచ్చైన దనగ

తే. మురుపుగలయది యొప్పైన ॥ దొఱపుగలది
యందమైనది తనరిన ॥ దలరినట్టి
దనగఁ బరగిన దనఁ జేళ్లు ॥ దనరుచుండు
మంజులం బైన దనుటకు ॥ మదనదమన.

54

టీ. తిమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బానైనది, నాణెమైనది, విన్నాణమైనది, మానైనది, లెన్నైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నలునైనది, చెలునైనది, పొనరినయిది- ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొంపయినది, కొమరైనది, గొనలైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది, మెచ్చైనది, మురుపుగలయిది, ఒప్పైనది, ఒకపుగలది, అందమైనది, తనరినది, ఆలరినట్టిది, పరగినది-ఈ 30 మనోజ్ఞమైనది యనుటకుఁ జేళ్లు. **తే.** కపుర మనఁ గప్పరం బనఁ గ్రప్ర మనఁగఁ

బుడమిఁ గర్పూర మొప్పుఁ దాంబూల మొప్పు
వీడియము నక్కలాకులు ర విడెము తమ్ము
లంబు వీడెంబు వీడ్య మననం బురారి.

55

టీ. కపురము, కప్పరము, కప్రము, ఈ 3 కర్పూరముపేళ్లు. వీడియము, ||రూ|| విడియము, నక్కలాకులు, విడెము, తమ్ములము, వీడెము, వీడ్యము-ఈ 8 తాంబూలమునకుఁ జేళ్లు.

తే. వెలయుచుండును సిరి లచ్చి ర కలిమి యనెడు

పేళ్ల సంపద యెద్దడి ర పేదటికము
లేమి నిప్పచ్చరము నెవ్వ ర లేమి డనఁగ
నలరు దారిద్ర్యమునకు నాఖ్యలు గిరిశ.

56

టీ. సిరి (ప్ర. శ్రీ.), లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 సంపదకుఁ జేళ్లు. ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిప్పచ్చరము, నెవ్వ, లేమిడి-ఈ 6 దారిద్ర్యముపేళ్లు.

తే. మగతనం బన గం డన ర మగఁటిమి యనఁ

బారుషంబున కాఖ్య లై ర పరఁగుచుండు
నుక్కు చేగ దిటము చేవ ర యుదుటు గట్టి
దిట్ట ముఱిది బిగువు నాఁగ ర ధృతికిఁ జేళ్లు.

57

టీ. మగతనంబు, గండు, మగఁటిమి-ఈ 3 పౌరుషము. ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉఱిది, బిగువు-ఈ 8 దృఢము.

తే. బద్ధు నా బొంకు నాగ దబ్బుట యనంగ

గల్ల నాగ హుళిక్కి నా ౩ జెల్లు బేళ్లు

ధర ససత్వమునకు ససత్వంబు పరంగు

నిజ మనగ నిక్కువం బన ౩ నిక్కు మనగ.

58

టీ. బద్ధు, బొంకు, దబ్బుట, కల్ల, హుళిక్కి, ||పా|| హుళిక్కి - ౪
 తీసత్వము. నిజము, నిక్కువము, నిక్కుము - ఈ 3 సత్వము.

క. బెడద దెస చేటు చేడ్చా

ట్లాడ వాత్రం బంగలార్పు ౩ గోరంబు దొసం

గిడుమ వెత క స్తి యంగద

కడగం డ్లన జను విపత్తు ౩ గోరమణా.

59

టీ. బెడద, దెస, చేటు, చేడ్చాటు, గొడవ, ఆత్రము, అంగ
 లార్పు, గోరము, (ప్ర. ఘోరము,) దొసంగు, ఇడుమ, వెత, క స్తి, అంగద,
 కడగండ్లు (నిత్యబహువచనాంతము) - ౧౪ = విపత్తు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యన

గల నుడువులు దనరు చుండు ౩ గ్రయనామము లై

వెలయంగ వంగసము నా

గొల మన వంగడము నాగ ౩ గుల మొప్పు శివా. 60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో (ప్ర. రై) - ౪ = క్రయము. వంగసము
 (ప్ర. వంశము), కొలము (ప్ర. కులము), వంగడము - 3 = కులము.

క. క్రమ్మటి నెప్పటి వెండియు

గ్రమ్మటి తిరుగ మజ్జి మరీజుల మగుడను నా

నిమ్మహి బునగపదంబున

కిమ్మల నివి యాఖ్య లగు మరీహిధరచాపా.

61

టీ. క్రమ్మట, నెప్పటి, పెండియుక, క్రమ్మటి, తిరుగక, మటి, మటలక, మగుడక - ఈ ౮ పునః అనునర్థము గలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా

టొకసా రొకతేప యనంగ శ నొకసా రనగా

నొకవిడుత యొక్కతూ కన

నొకతడవ యనంగ మఱియు శ నొకతూరి యనన్.

62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు శ నిన్ని పేళ్లు

జగతిఁ బల్కాటు వేమాటు శ సారె బెక్కు

మాటు లెన్నేనిమార్లనఁ శ బరఁగు నాఖ్య

లగుచు నివి బహువారంబు శ లనుట కీశ.

63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒకతేప, ఒకపారి, ఒక విడుత, ఒక్కతూకు, ఒకతడవ, ఒకతూరి ||పా|| ఒకమాటు - ౧౦ = ఏక వారము. పల్కాటు, వేమాటు, సారె, పెక్కుమాటులు, ఎన్నేనిమార్లు - ౫ = బహువారములు (మాటిమాటికి).

తే. త్వరితమున కొప్పు బేళ్లు చెచ్చెరను సరగ

వేగిరము వేగ వేళము శ వెసను వడిగ

గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగ శ గ్రన్న ననగ

గొబ్బునను దిగ్గున ననంగ శ గుధ్రచాప.

64

టీ. చెచ్చెరను, సరగక, వేగిరము, వేగ, వేళము ||పా|| వెళము, వెసను, వడిగను, గ్రక్కునను, గ్రద్దనను, క్రన్నను, గొబ్బునను, దిగ్గునను - ౧౦ = త్వరితము.

క. కలవు వివరింపఁగా నా

ఖ్యలు వరుసక నిర్గమించె శ ననుటకు ధరలో

వెలువడియె వెల్లె వెడలెను

నెలలె ననం జిత్ప్రికాశ శ్రీ విశ్వాధిపతీ.

65

టీ. నెలవడియెను, నెల్లెను, నెడలెను, నెలలెను - ౪ = నిర్గమించెను.

క. వినుతి యొనరించె ననుటకుఁ

దనరున్ నామంబు లగుచు శ్రీ ధరపై నగ్గిం

చెను కైవారము సేసెం

గొనియాడెను బొగడె ననఁగఁ శ్రీ గొండాడె ననన్. 66

టీ. అగ్గించెను, కైవారము సేసెను, కొనియాడెను, పొగడెను, గొండాడెను - ౫ = స్తుతించెను.

సీ. చుట్టలు విందులు శ్రీ చుట్టలు బందుగు

లనఁ జను బంధుసహమాహ్వాములు

వఱలు నన్యుఁడు లాఁతివాఁ డనఁగా వింత

వాఁ డనఁగాఁ బెఱివాఁ డనంగ

వ్యాజంబునకు నామ శ్రీ మా నెపం బనఁగ న

న్వేషించె ననుట కొ శ్రీ వేదకె నెమకె

నరసె రోసె ననంగ శ్రీ నారసెఁ దడవె నాఁ

గాంక్షకుఁ బేరు లాఁ శ్రీ గ్రమముతోడఁ

తే. గ్రచ్చు కోరిక తమి కోర్కి శ్రీ యిచ్చు యనఁగ

నెపుడు నెడపక యుడుగక శ్రీ యెల్లపు డన

నిచ్చు యనయుబు నాఁగను శ్రీ నిచ్చు లనఁగఁ

దనరు నాఖ్యలు సంతతం శ్రీ బనుట కభవ. 67

టీ. చుట్టలు (రూ. చుట్టములు), విందులు, చుట్టలు, బందుగులు (ప్ర. బంధువులు) - ౪ = బంధువులు. లాఁతివాడు, వింతవాడు, పెఱివాడు (ప్ర. పరుడు) - 3 = అన్యుడు. నెపము (ప్ర. నిభము) - ౧ = వ్యాజము.

వెడకెను, నెమకెను, అరసెను, రోసెను, ఆరసెను, తడవెను - ౬ = అన్యే
 పించెను. క్రచ్చు, కోరిక, తమి, కోర్కి, ఇచ్చ (ప్ర. ఇచ్చ) - ౫ = ఇచ్చ.
 ఎపుడును, ఎడపక, ఉడుగక, ఎల్లపుడు, నిచ్చ, అనయమును, నిచ్చలు -
 ౭ = సతతము.

సీ. తనరుఁ బ్రవేశించె శ ననుటకు నాఖ్యలు

తూకొనెఁ జొచ్చెను శ దూతె ననఁగ
 సంప్రీతాడితుఁ జేసె శ ననుటకుఁ బేళ్లగుఁ
 దాఁచెఁ గాల్గొగుమ్మె శ దన్నె ననఁగ
 నాలస్య మొనరించె శ ననుటకుఁ జెల్లు నా
 మమ్ములు తడసెను శ మసలె ననఁగ
 ద్యక్తంబు గావించె శ ననుటకు నాఖ్య లౌ
 వీడెను వదలెను శ విడిచె ననఁగ

తే. దాటుమాటయ్యె వీడ్వడె శ దడఁబడె నన
 నాఖ్య లొప్ప విపర్యస్త శ మయ్యె ననుట
 కలరుఁ బ్రహరించె ననుట కాహ్వయము లడిచె
 గొట్టె మొత్తెను మోఁదె నా శ గుధరనిలయ. 68

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తూతెను - ౩ = ప్రవేశించెను. తాఁచె
 ను, కాల్గొగుమ్మెను, తన్నెను - ౩ = కాలితోఁ దన్నెను. తడసెను, మస
 లెను - ౨ అలస్యము చేసెను. వీడెను, వదలెను, విడిచెను - ౩ = త్యజించెను.
 తాటుమాటయ్యెను, వీడ్వడెను, తడఁబడెను - ౩ = విపర్యస్తమయ్యెను. అడి
 చెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోఁదెను - ౪ = ప్రహరించెను.

సీ. ముందట నెదుటను శ మ్రొల ముంగల నాఁగ

నాఖ్య లౌ సమ్ముఖి శ మనుట కభవ
 యలయుక బడలిక శ యలపు సేద యనంగ
 శ్రమమున కాఖ్య లౌ శ శమనదమన

తాలిమి యోరుపు శ తాళిక నాగను

క్షమకు నాహ్వయము తా శ జర్మనసన

తవళి బవంతంబు శ టక్కు దుత్తూరంబు

వెడ్డు నా ఛద్ద మా శ విషమనేత్ర

తే. వెఱ పనగ నెద యనగను శ వెఱ యనంగ

నభు కనగ భీతి కాఖ్యతా శ నసితకంఠ

నిమ్మశం బన నెమ్మి నా శ నెమ్మిది యన

దనరు బేళ్లు నిరాతంకమునకు నీశ.

69

టీ. మందటను, ఎదుటను, మోలను, ముంగలను - ర = సముఖ
మందు. అలయిక, బడలిక, అలపు, నేద - ర = శ్రమము. తాలిమి, ఓరుపు,
తాళిక-3=క్షమ. తవళి, బవంతము, టక్కు, దుత్తూరము, వెడ్డు - ౫=కపటము.
వెఱపు, ఎద, వెఱ, అళుకు -ర= భయము. నిమ్మశము, నెమ్మి, నెమ్మి-3=
నిరాతంకము.

నీ. అసదు కొంచెము నైక శ మలతి యన్నున చిన్న

నలికంబు సన్నంబు శ నా దనర్పు

స్వల్ప మెక్కుడు నాగ శ జాల నెంతేనియు

మిగుల దద్దయు దద్ద శ మిక్కిలి యన

బెద్దయు ననునివి శ పేళ్లగు భృశముగా

ననుటకు నుత్కట శ మయ్యె ననుట

కగు బేళ్లు వెగలం శ బయ్యె గ్రిక్కిటిసె వె

క్కస మయ్యె ననునివి శ క్రమముతోడ

ఆ. సగ్గె గుండె డొంకె శ దగ్గె సడలెము

గ్రుంగె నుబ్బణంగె శ స్రుక్కె ననగ

SRI JAGADGURU VISHWAR
JNANA SIMHASAN JNANAM
LIBRARY

దనరుఁ బేల్లు ఊణారదశ నొందె ననుటకు
నీశ్వరీసనాథ శి విశ్వనాథ.

70

టీ. అసదు, కొంచెము, సైకము, అలఁతి, అన్నవి, చిన్న, నలికము, సన్నము- ౮ = స్వల్పము. ఎక్కుడు, చాలక, ఎంతేనియును, మిగులను, తద్దయును, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయును-ఈ ౮=అధికముగా. వెగ్గలం బయ్యెను, క్రిక్కిరిసెను, వెక్కిరించుచున్నాను- 3 = ఉత్కటమయ్యెను. సగ్గెను, కుందెను, జొంకెను, తగ్గెను, సడలెను, క్రుంగెను, ఉబ్బుబొంగెను, స్రుక్కిను - ౮ = ఊణదశ బొందెను.

ఆ. మించు వాసి మేలు శి మేటి పెచ్చె చ్చున
నధికమునకు నాఖ్య శి లగుచు వెలయుఁ
బులు నాగఁ జెయువు శి లనఁ జేత లన నొప్పుఁ
గర్భమునకుఁ బేల్లు శి చర్మనసన.

71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చు, ఎచ్చు - ౬ అధికము. పనులు, చెయువులు, చేతలు-3=కర్మము.

ఆ. అనిపె ననిచె బనిపె శి బనిచె నంపెను బంపె
బుచ్చె గెలుపు మనియె శి బొమ్మటనియె
ననఁగ నిని సమాఖ్య శి లగును బ్రస్థాపించె
ననెడుక్రియకు నీశ శి యధికేశ.

72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియెను, బొమ్మటనియెను-౯=పయనము చేయించెను.

తే. కొదవ కొద కుండు తగ్గు తక్కువ కొఱంత
వెలితి కొఱ లొచ్చు కడమ నా శి వెలయు న్నూన
సమభిధానము లర సాము శి సగము సవము
నాగ నర్థాహ్వయంబు లా శి నాగభూష.

73

టీ. కొదవ, కొద, కుండు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, వెలితి, కొఱ, లొచ్చు, కడమ-౧౦ = న్యూనము. అర, సాము, సగము, సవము-౪ = అర్థము.

తే. పేళ్లు పశ్చాత్తనుటకును శ్రీ జెల్లు వెనుకఁ
బిదపఁ దర్వాతఁ బదపడి శ్రీ పిమ్మట నన
మునుపు మును మున్ను తొలి తొల్లి శ్రీ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాభ్యు శ్రీ తా గీత.

74

టీ. వెనుకను, పిదపను, తర్వాతను, పదపడి, పిమ్మటను - ౫ = అనంతరము. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుతను- ౬ = పూర్వము.

ఆ. పాఱుఁబోతు పిటికి శ్రీ పంద కోఁచ యనంగఁ

బేళ్లు దనరు సమరభీరునకు

దిట్ట యుక్కుతునియ శ్రీ గట్టిడెందంబువాఁ

డనఁగ ధైర్యవంతుఁ శ్రీ డలరు నీశ.

75

టీ. పాఱుఁబోతు, పిటికి, పంద, కోఁచ - ౪ యుద్ధమున వెఱచెడి వాఁడు. దిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టిడెందమువాఁడు- ౩ = ధైర్యవంతుఁడు.

తే. పాఱు చేరువ మొత్తంబు శ్రీ బారు తుటుము

దండు పరి గమి కూటువ శ్రీ పిండు దాటు

మూఁక దళమును పేళ్లు సమూహమునకు

భుజగవరహార యవిముక్తపురవిహార.

76

టీ. పాఱు, చేరువ, మొత్తంబు, బారు, తుటుము, దండు, పరి, గమి, కూటువ, పిండు, దాటు, మూఁక, దళము-౧౩ = సమూహము.

సీ. పూన నూనెను దాల్చె శ్రీ నానెను మోచె నా

సహియించె ననుట కౌ శ్రీ సహివిభూష

నామము లుచ్చాటనము చేసె ననుటకు

ననుసతోఁ దటిమెను శ బరపె వెలిచెఁ
 దోలెను తొప్పె నా శ ద్రుహిణాదిసురనుత
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజేరించె ననఁగ
 మగిడించె ననఁగను శ మరలించె నన సమా
 హ్వయము లై పరఁగు నిశ్చరత్తిలంబు
 తే. చేసె ననుటకు సురమునిశిద్ధసేవ్య
 యడ్డగించెను నా నిల్పె శ ననఁగ నాఁగె
 నన నివారించె ననుటకు శ నాఖ్య లమరు
 నగనుతానాథ గుహగజాననసనాథ.

77

టీ. పూనెను, ఊనెను, తాలెను, ఆనెను, మోచెను-౫=వహించెను.
 తటిమెను, పటపెను, వెలిచెను, తోలెను, తొప్పెను - ౫ = ఉచ్చాటనము
 చేసెను. త్రిప్పెను, క్రమ్మఁజేరించెను, మగిడించెను, మరలించెను-౪ = నివర్తి
 తంబుచేసెను. అడ్డగించెను, నిల్పెను, ఆఁగెను-౩=నివారించెను.

తే. దండ చేరువ సంగడి శ దాపు చెంత
 సరస చెంగట యొద్ద డగ్గట కుటంగ
 టండ పజ్జయు నా సమీపాఖ్య లమరు
 రమ్యధవళాంగ కలశనీరధినిపంగ.

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒడ్డు,
 డగ్గట, కుటంగట, అండ, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్)-౧౨=సమీపము.

తే. అచట నచ్చట నచ్చట శ నందు నాడ
 నచట నచ్చట నక్కడ శ నయ్యెడ నట
 ననఁగఁ దత్ప్రదేశంబునం శ దనుట కాఖ్య
 లయ్యె భక్తవిధేయ యార్యాసహాయ.

79

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచోట, అచ్చోట,
అక్కడ, అయ్యెడ, అట-౧౦ = ఆప్రదేశమునందు.

క. ఇరుగెలకుల నిరువంకల

నిరుదెస నిరుచక్కియందు ॥ నిరుపక్కియలం

దిరుగ్రేవల నిరుగడ నన

బారిఁ బే శ్ల గు నుభయపార్శ్వముల ననుట కజా. 80

టీ. ఇరుగెలకులక, ఇరువంకలక, ఇరుదెసక, ఇరుచక్కియందు,
ఇరుపక్కియలక, ఇరుగ్రేవలక, ఇరుగడక - ౭ = ఉభయపార్శ్వములందు.

క. నవముగ ధరలో నీమా

నవవర్గును వేడక జదివినను వ్రాసిన మా

నవులకు ననవరతంబును

శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు ॥ చెలువం బొసఁగున్. 81

స్థా వ ర వ ర్గ.

సీ. నలిదిప్ప వడకుగురబ్బలి చలిమిరిమల

గట్టులతోడు ముక్కంటిమామ

మంచుకొం డన హిమశ్శ్మధరాఖ్యలు చను

వేలుపుఁగొండ జేరజేలగట్టు

పుత్తడిగుబ్బలి ॥ పునుకకంచమువాని

విల్లు నా మేరుపురపేల్లు వెలయు

నెలిదిప్ప ముక్కంటిమల వెండిగొండ నా

గైలాసపర్వతాఖ్యలు సెలంగు

తే. వెలయుఁ దరిగొండకవ్వంపుమల యనంగఁ

మందరాఖ్యలు కడపటిమల యనంగఁ

జాట్టుగొం డనఁ దనరు నీరక్షణియందుఁ

జక్రవాళాద్రి వృషవాహ १ శైలగేహ.

1

టీ. వలిదిప్ప = చల్లదనముగలకొండ, వడఁకుగుబ్బలి॥ పా॥ వణఁకుగుబ్బలి = చలిచే వడఁకునట్లు చేయుకొండ, చలిమిరిమల, గట్టులత్రేడు = పర్వతములకురాజు, ముక్కంటిమామ = శివునకుమామ, మంచుకొండ = హిమము గల పర్వతము-2 = హిమవత్పర్వతము. వేలుపుఁగొండ, జేజేలగట్టు (ఈరెండుశబ్దములకును దేవతలపర్వత మని యర్థము), పుత్తడిగుబ్బలి = నువ్వు పర్వతము, శుశుకకంచమువానివిల్లు = ఈశ్వరునిధనుస్సు-ఈ ౪ మేరుపర్వతముపేర్లు. వెలిదిప్ప = తెల్లనిపర్వతము, ముక్కంటిమల = శివునిపర్వతము, వెండికొండ = రజతపర్వతము-3 = కైలాసపర్వతము. తరిగొండ, కవ్వంపుమల, (ఈరెండు శబ్దములకుఁ గవ్వమైనపర్వత మని యర్థము)-౨ = మందరపర్వతము. కడపటిమల = కడగా నుండెడుపర్వతము, చుట్టుగొండ = భూమిచుట్టు నుండెడు పర్వతము-౨ = చక్రవాళపర్వతము.

ఆ. తూర్పుగొండ నాఁగఁ १ దొలుగట్టు నాఁగను
బొడుపుగుబ్బలి నఁగఁ १ బూర్వశిఖరి
పరఁగుఁ గ్రుంకుమెట్టు १ పడమటికొండ నా
వెలయు నస్తశిఖరి १ విశ్వనాథ.

2

టీ. తూర్పుగొండ, తొలుగట్టు = పూర్వదిక్కునందుండెడుపర్వతము. పొడుపుగుబ్బలి = నూర్పుఁ డుదయించెడు పర్వతము- 3 = ఉదయపర్వతము, క్రుంకుమెట్టు = నూర్పుఁ డస్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ-౨ = అస్తగి.

తే. ఒప్పు గిరిపేర్లు మల గట్టు १ తిప్ప మెట్టు
కొండ గుబ్బలి నా మేరుకుధరచాప
తాయి నాఁగ ల్లనంగను १ తా యనంగ
శిల కభిఖ్యలు దగు నిల १ శేషభూమి.

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బలి - ౬ = పర్వతము.
తాయి || రూ|| రాయి, కల్లు, తా - ౩ = శిల.

తే. పల్లె కొట్టిక కొట్టిక కుశప్పమ్ము నాఁగ
నూ రనఁగ గ్రామనామంబు శ్ లొప్పచుండుఁ
బట్టణంబున కాఖ్యలు శ్ పరఁగుచుండుఁ
బ్రో లనఁగన్ వీ డనంగను శ్ శూలపాణి.

4-

టీ. పల్లె || రూ|| పల్లియ, కొట్టిక, కొట్టిక, కుప్పము, ఊరు - ౫ =
గ్రామము. ప్రోలు, వీడు - ౨ = పట్టణము.

ఆ. ఉనికిపట్టు తావు శ్ మనికిప ట్టిర విల్లు
తెంకి యిక్క నట్టు శ్ తెంకి యిమ్ము
నెలవు గీము నాఁగ శ్ సలరు నివాసదే
శంబునకురు బేళ్లు శ్ చంద్రమాళి.

5.

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, ఇక్కా-
నట్టు, తెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము - ౧౨ = నివాసస్థానము.

నీ. తెంకాయచెట్టన శ్ తెంకాయమ్రా నన
నారికేళం బొప్ప శ్ నగనివేశ
మావిమ్రా ననఁగను శ్ మామిడిచెట్టన
నామ్రభూజం బొప్ప శ్ నభ్రకేశ
యత్తిమ్రా నన మేడి శ్ యనఁగ నాదుంబర
ధారుణీజం బొప్ప శ్ మేరుచాప
యఁరఁటి యనఁటి నా శ్ నంశుమత్ఫలధారు
ణీరుహం బగు ధరణీశతాంగ

తే. యలరుఁ దుంబీశలాటుసమాఖ్య లాను
గంబు సాటకాయ వదరు నా శ్ గరళకంఠ

తా డనంగను దాడి నాఁ శ దాశభూరు
హంబునకు నాఖ్య లై యొప్పు శ నంబికేశ.

6

టీ. తెంకాయచెట్టు, పెంకాయనూను - ౨ = నారికేళవృక్షము.
మావినును, మామిడిచెట్టు - ౨ = ఆమ్రవృక్షము. అత్తినును, మేడి,
౨=ఉదుంబరవృక్షము. అరటి, అనటి - ౨ = కదళీవృక్షము. అనుగము,
సోఱకాయ, పదరు - ౩ = సోఱచెట్టు. తాడు, తాడి - ౨ = తాళవృక్షము.
సీ. మొక్క మోక నినువు శ మొలక మో సనంగ నం

కురమునకుచు బేళ్లు శ కుధరచాప
యిగు రనఁ దలిరు నాఁ శ జిగురు నాఁ జివు రనఁ
బల్లవనామముల్ శ పరఁగు నీశ

మ్రా ననఁ జెట్టన శ మ్రాఁ కన భూరుహ
నామధేయము లగు శ వామదేవ

పుపు పువ్వ పూ నాఁగఁ శ బుప్పము విరి యల
రనఁ గుసుమాఖ్య లై శ యలరు నీశ

తే. గుబురు దట్టంబు జొంపంబు శ గుంపు తఱుచు
నాఁగ నిబిడంబుపేల్లొప్పు శ నందివాహ
నల్లరిసమాఖ్య లగుచు వత్తిల్లు దీఁగ
తీవ తీవియ తీవె నాఁ శ ద్రిపురవైరి.

7

టీ. మొక్క, మోక, నినువు, మొలక, మోను - ౫ = అంకురము.
ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ౪ = పల్లవము. మ్రాను ||పా|| మాను,
చెట్టు, మ్రాఁకు - ౩=వృక్షము. పుపు, పువ్వ, పూ, పుప్పము (ప్ర. పుష్పము),
విరి, అలరు - ౬ = కుసుమము. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు,
తఱుచు - ౫ = నిబిడము. తీఁగ, తీవ, తీవియ, తీవె ||రూ|| తీఁగ - ౫ =
లత.

ఆ. అగ్రమున కభిఖ్య శ్రీ లగు చుండుఁ దుద నుద
కొన యనంగ వృక్షకోటరమున
కలరు బేల్లు తొఱట శ్రీ తొలి తొఱ్ఱ తొఱ నాఁగ
నాగహార రజతరసగవిహార.

8

టీ. తుద, నుద, కొన - 3 = అగ్రము. తొఱట, తొలి, తొఱ్ఱ,
తొఱ - ౪ = వృక్షకోటరము.

ఆ. ఇత్తువున కభిఖ్య శ్రీ లీక్షితఁ గన్నుల
మ్రాను చెఱకు తియ్యమా ననంగఁ
దనరు దన యనంగఁ శ్రీ దలవాడె నాఁగఁ ద
దగ్రమున కభిఖ్య శ్రీ లగు గిరీశ.

9

టీ. కన్నులమ్రాను = పర్వములు గలకాళి, చెఱకు, తియ్యమాను =
మధురమైన వృక్షము - 3 = ఇత్తువు. దన, తలవాడె - ౨ = చెఱకుకొన.

క. అగుఁ బేల్లుత్పలమునకుం
దొగ తొవ కల్వ కలు వనఁగఁ శ్రీ దోయజ మొప్పుం
దగఁ దమ్మి తామ రనఁగా
మొగ డన మొగ్గ యనఁ దనరు శ్రీ ముకుళంబు శివా.

10

టీ. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ-౪ = ఉత్పలము. తమ్మి, తామర -
౨ = కమలము. మొగడ, మొగ్గ - ౨ = ముకుళము.

తే. ఎసఁగుఁ జెందొవ చెందొగ శ్రీ యెఱ్ఱగలువ
యనఁగ రక్తోత్పలంబు రక్తాబ్జ మొప్పు
నిలను గెందమ్మి కెందామ శ్రీ రెఱ్ఱదామ
రనఁగఁ జెందమ్మి చెందామ శ్రీ రస మహేశ.

11

టీ. చెందొవ, చెందొగ, ఎఱ్ఱగలువ - 3 = రక్తోత్పలము. కెందమ్మి

(కంపు+తమ్మి), కందామర (కంపు+తామర), ఎఱ్ఱదామర, చెందమ్మి, చెందామర - ౫ = రక్తాబ్జము.

క. గొడువు గొడు గెల్లి యనఁ జె

న్నడురును ఛత్రంబు కేతనాహ్వయము లగున్

సిడె మనఁగఁ డెక్కె మనఁగాఁ

బడగ యనన్ డా లనంగఁ శ బర్వతధన్వా.

12

టీ. గొడువు, గొడుగు, ఎల్లి-3=ఛత్రము. సిడెము, టెక్కెము, పడగ (ప్ర. పతాక), డాలు - ౪ = కేతనము.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగా

మఱు వనఁగాఁ జా టనంగ శ మా టన వరుసం

బరఁగు ని వెల్ల నగోచర

ధరణీనామంబు లగుచు శ దర్పకదమనా.

13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱువు, చాటు, మాటు - ౫ = కమ్మల కగపడనిప్రదేశము.

క. పొసఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ

గస వనఁగాఁ బూరి యనఁగ శ గడ్డి యనంగా

నసుమతిలో నెన్నంబడు

ససి సస్సెము పై రనంగ శ సస్యం బభనా.

14

టీ. పులు, కసపు (ప్ర. ఘాసము), పూరి, గడ్డి - ౪ = తృణము. ససి, సస్సెము (ప్ర. సస్యము), పైరు - 3 = సస్యము.

ఆ. తెలుపు తెల్ల వెల్ల శ తెలి వెలి నాఁగ నా

హ్వయము లనురు ధవళవర్ణ మునకుఁ

గప్పు నలుపు నల్ల శ కఱ యన నాఖ్య తా

నీలవర్ణమునకు శ నీలకంఠ.

15

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి, వెలి - ౫ = ధవళవర్ణము. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱ ||పా|| కఱి - ౪ = నీలవర్ణము.

ఆ. కెంపు తొగరు తొవరు శ కెంజాయ యెఱు పెట్ట
యనగ నరుణకాంతి శ కాఖ్య లయ్యె
నశది పసుపుచాయ శ యనగ హరిద్రవ
ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ బినాకహస్త. 16

టీ. కెంపు, తొగరు, తొవరు, కెంజాయ, (కెంపు + చాయ) ఎఱుపు, ఎఱు - ౬ = అరుణకాంతి. అశది (రూ. హరిది), పసుపుచాయ - ౭ = హరిద్రవర్ణము.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు శ నామంబు లగు చుండుఁ
బసరుచాయ యనగఁ శ బచ్చ యనగ
నన్నె డాలు రంగు శ వన్నియ జిగి జోతి
చాయ యనగఁ బరంగు శ జగతిఁ గాంతి. 17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ - ౧ = శ్యామవర్ణము. వన్నె, డాలు, రంగు, వన్నియ (ప్ర. వర్ణము), జిగి, జోతి (జ్యోతిస్సు), చాయ (ప్ర. ఛాయ)-౨ = కాంతి.

తే. మానికము లన రతనముల్ శ నా నెసంగు
ననని మాణిక్యములకు సరమాహ్వయములు
మెఱుఁ గనంగను నిగ్గు నా శ మెఱయుచుండు
నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి శ సభకేశ. 18

టీ. మానికములు. (ప్ర. మాణిక్యములు), రతనములు (ప్ర. రత్నములు) ౧ = మాణిక్యములు. మెఱుఁగు, నిగ్గు-౨ = ఎక్కువైనకాంతి.

తే. జడధిపే ల్లగు మున్నీరు శ కడలి సంధ
మనగ మడుఁ గన మడుపు నా శ హ్రదము దనరుఁ

బరఁగు నాటనసంద్రంబు శ పాలవెల్లి
జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా శ క్షీరజలధి.

19

టీ. మున్నీయ, కడలి, సంద్రము (ప్ర. సముద్రము) - 3 = సముద్రము.
మడుఁగు, మడుపు - ౨ = వ్రాదము. ఆటవసంద్రము, పాలవెల్లి, జిడ్డుకడలి,
పాల్కడలి - ౪ = క్షీరసముద్రము.

క. నంజ యన మడి యనంగను
మంజులకేదారభూసమాఖ్యలు వెలయుం
బుంజ యనఁ జేను పొల మనఁ
గం జను మరుభూమిపేళ్లు శ కాయజదమనా.

20

టీ. నంజ, మడి-౨ = కేదారభూమి. పుంజ, చేను, పొలము - 3 =
మెట్టభూమి.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగున్
బొటియ కలుఁగు లాఁగ బొక్క శ బొంద యనంగా
దరి యొడ్డు గ ట్టనంగాఁ
బరఁగుం దీరంబుపేళ్లు శ ప్రమథగణేశా.

21

టీ. బొటియ, కలుఁగు, లాఁగ, బొక్క, బొంద - ౫ = బొంద. దరి,
ఒడ్డు, గట్టు - 3 = తీరము.

తే. అస లనంగను తొంపి నా శ నడు సనంగ
బురద నా నొప్పుఁ గర్దమంబునకుఁ బేళ్లు
భూమికి సమాఖ్య లగు బువి శ పుడమి నేల
మన్ను పంటవలంతి నా శ మదనదమన.

22

టీ. అసలు, తొంపి, అడుగు, బురద - ౪ = అడుగు. బువి (ప్ర. భువి),
పుడమి, నేల, మన్ను, పంటవలంతి = పంటలకు స్థానము - ౫ = భూమి.

తే. జగిత యనంగ నరుగు నాంగ శ జగతి నాంగ
దిన్నె యన వేదికాఖ్యై లై శ యెన్ను దనరు
మిట్టనంగను మెరక నా శ మిట్ట యనంగ
నున్నలక్షితి కాఖ్యై లై శ మొప్పు నభవ.

23

టీ. జగిత॥ రూ॥ జగిత, అరుగు, జగతి, తిన్నె-ర=వేదిక. మిట్ట,
మెరక, మిట్ట-3=ఉన్నతప్రదేశము.

తే. తనరు నిశ్చేణి తాప నిశ్చేన యనంగ
దెప్ప తే పనునాఖ్యైల శ నొప్పు బ్లవము
పరంగు నో డన గల మన శ దరణి ధరణి
దరణిశీతాంశుశిఖినేత్ర శ ధవళగాత్ర.

24

టీ. తాప, నిశ్చేన - ౨ = నిశ్చేణి. తెప్ప, తేష ౨=ప్లవము. ఓడ,
కలము - ౨ తరణి, అనగా నావ.

తే. కార్ముకం బొప్పు విల్లు సింగాణి యనంగ
దూణ మొప్పు బత్తళిక నా శ దొన యనంగ
దరకసం బన బొది యన శ దనరు శరము
కోల ములి కమ్ము తూపు నా శ శూలపాణి.

25

టీ. విల్లు, సింగాణి-౨=ధనుస్సు. బత్తళిక, దొన, తరకసము, పొది-
ర=అమ్మలపొది. కోల, ములికి, అమ్ము, తూపు-ర=శరము.

తే. తనరు బేల్లు తనుత్రాణమునకు గత్త
శంబు జోడు జిరా దుప్పటంబు బొంద
శం బనంగ నాఖ్యై లగు శతాంగంబునకును
దేరు నా నరదము నాంగ శ మేరుచాప.

26

టీ. కత్తళము, జోడు, జిరా, దుప్పటము, బొందశము-౨ =కవ
చము. తేరు, అరదము (ప్ర. రథము)-౨=రథము.

క. కన్నా కన్నను దలక

ట్టన్నను మఱి మేలుబంతి శ యన్నను ధరలో

నిన్నియు శ్రేష్ఠముపే తై

యెన్నంబడు రాజసభల శ నిభదైత్యహరా.

27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి-3 = శ్రేష్ఠము.

క. సా మృనఁ దొడ వనఁగా రవ

ణ మృన నగుఁ బేల్లు భూషణములకును హా

రములకును నగు నభిధా

నమ్ములు పేరు లన సరులు శ నా శితికంతా.

28

టీ. సామ్ము, తొడవు, రవణము- 3 = భూషణములు. పేరులు, సరులు
౨ = వరుములు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు శ సరు లనంగ

నామధేయంబు లగుఁ బుష్పదామములకు

వాసనకు నాఖ్య లై యొప్పు శ వలపు కంపు

తావి కమ్మన యనఁగఁ గాత్యాయనీశ.

29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు-౪ = పుష్పదామములు. వలపు,
కంపు, తావి, కమ్మన-౪ = వాసన.

తే. ఒడమె యన సా మృనంగా

విడిముడి యన రొక్క మనఁగ శ విత్తంబునకుం

బుడమిని నామము లగు నివి

యుడురాజకళావతంస శ యురగాభరణా.

30

టీ. ఒడమె, సామ్ము, విడిముడి, రొక్కము (ప్ర. రుక్మము)-౪ =
విత్తము- అనఁగా ధనము.

తే. మచ్చు లన మిద్దె లనంగను శ్రీ మాడుగు లన
దారునిర్మితగేహముల్ శ్రీ దనరు చుండుఁ
బరంగు సౌధంబు మేడ యుశ్పరిగ యనంగ
నాగ కేయూర మానిమూసనసవిహార.

31

టీ. మచ్చులు, మిద్దెలు, మాడుగులు ||పా|| మాడువులు-3 = దారు
నిర్మితగృహములు. ఉష్పరిగ (ప్ర. ఉపకారిక), మేడ-౨=సౌధము.

తే. పెట్టి యన మందసం బనఁ శ్రీ బెట్టె యనంగఁ
బెట్టియ యనంగఁ బేటికాభిఖ్య లమరు
మోడనంగను మోటు నా శ్రీ మొద్దనంగ
వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు శ్రీ విశ్వనాథ.

32

టీ. పెట్టి (ప్ర. పేటి), మందసము (ప్ర. మంజూష, పెట్టె- పెట్టి
య - ర = పేటిక. మ్రాడు, మోటు, మొద్దు-3=స్థాణువు.

ఆ. విస్తృతాఖ్య లొప్పు శ్రీ విప్పు తనర్పు నా
వెడఁద విరివి పటపు శ్రీ వెడలు పనంగ
దీర్ఘమునకు నామశ్లేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చాఁపు నిడివి శ్రీ నిడు పనంగ.

33

టీ. విప్పు, తనర్పు, వెడఁద, విరివి, పటపు, వెడలుపు-౬ = విస్తృ
తము. నిడుద, చాఁపు, నిడివి, నిడుపు-౪=దీర్ఘము.

ఆ. ఈడు దినుసు సాటి శ్రీ యెన దొర సరి జోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది శ్రీ జత తరంబు
పురుడు నాఁగ సదృశమున కివి యాఖ్య తా
వివిధగుణసనాథ శ్రీ విశ్వనాథ.

34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, జోడు, సవతు, మాద్రి,
ఉద్ది, జత, తరము, పురుడు-౧3=సమానము.

తే. పసిడి బంగరు బంగారు శ్రీ వైడి పొన్ను
జాళువా పుత్తడి యనంగ శ్రీ స్వర్ణ మనురుఁ
దప్తకాంచన మమరుఁ గుండన మనం గ
డాని యపరంజి నా గజశదానవారి.

35

టీ. పసిడి, బంగరు, బంగారు, వైడి, పొన్ను ||రూ|| హొన్ను,
జాళువా, పుత్తడి-2 = స్వర్ణము. కుండనము, కడాని, అపరంజి-3 = పుటము
దీరిన బంగారము.

ఆ. చిదుర తునుక తునియ శ్రీ చిదురుప వ్రక్క పా
లనగ ఖండమునకు శ్రీ నాఖ్య లమరుఁ
బ్రోగు కుప్ప వామి శ్రీ ప్రోవు తిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు ధరరాశితాంగ.

36

టీ. చిదుర, తునుక, తునియ, చిదురుప, వ్రక్క, పా-1 =
ఖండము. ప్రోగు, కుప్ప, వామి, ప్రోవు, తిట్ట-2 = రాశి.

క. ఈస్థాపరనర్దుం గడు
నాస్థ విను జదువ వ్రాయ శ్రీ నవనీస్థలిలో
నాస్థానికృప నఖిలశు
భస్థితులును జనుల కొదవు శ్రీ భాసురలీలన్.

37

తి ర్య గ్వ ర్గు.

సీ. వెడదమోముమెకంబు శ్రీ జడలమెకం బేనుఁ

గులగొంగ మెకములకొలముసామి

తెల్లడాలుమెకంబు శ్రీ తెఱనోటిమెకము సిం

గంబు నా బొబ్బమోకం బనంగఁ

బరగును మృగరాజు శ్రీ పసిదిండి పులి మెకం

బులతిండిపోతు చాణలమెకంబు

మువ్వన్నె మెక మన శ్రీ నివ్వనుంధరయందు

వ్యాఘ్రుంబునకు సమాఖ్యలు చెలంగు

ఆ. బుట్టకూడుదిండిపో తన వెనుకచూ

పులమెకంబు నాఁగ శ్రీ నెలు వనంగ

నెలుగు నాఁగ మోరతెలుపుమెకంబు నా

భల్లుకంబు దనరు శ్రీ ఫాలనేత్ర.

1

టీ. వెడఁదమోము మెకము = విశాలముఖము గల మృగము, జడల

మెకము=జడలు గలమృగము, ఏనుగులగొంగ = గజములకు శత్రువు, మెక

ములకొలముసామి=మృగగుటలాధిపతి, తెల్లడాలుమెకము=ధవళికాంతి గలది,

తెఱసోటి మెకము = తెఱచియుండెడు నోరు కలది, సింగము, (ప - సిం

హము), బొబ్బ మెకము = బొబ్బలువేసెడు మృగము - ర = సింహము. పసి

దిండి=పశువులను భక్షించునది, పులి, మెకంబులతిండిపోతు = మృగములను

భక్షించునది, చాణలమెకము = చాణలు గలమృగము, మువ్వన్నె మెకము =

మూడువన్నెలుగల మృగము-౫=వ్యాఘ్రము. పుట్టకూడుదిండిపోతు = పుట్ట

కూడుతినునది, వెనుకచూపులమెకము = పశ్చాద్భ్రష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుగు,

మోరతెలుపుమెకము=ముఖమందు తెలుపుగలమృగము - ౫=భల్లుకము.

క. పలుగొమ్ములమెక మనఁగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ శ్రీ నేనుఁ గనంగా

బలువంజమెకము నాఁ జే

గలమెక మన గౌరవంగ శ్రీ గరి యొప్పు శివా.

2

టీ. పలుగొమ్ములమెకము = దంతములే కొమ్ములుగాఁగలమృగము, ఎ

క్కుడుమెకము=అధిష్ఠింప నొగ్గునైనమృగము, ఏనుగు, బలువంజమెకము,

(బలువు + అంజ + మెకము) ||పా|| బలుహజ్జమెకము = బలువైనపాదములు గల మృగము, చేగలమెకము = హస్తము (అనగా తొండము) గల మృగము-కరి, గాయు-౬ = గజము.

తే. వాజికి సమాఖ్య లగుఁ దేజి ర వారువంబు

మావు గుట్టంబు తట్టువ ర వాపురంబు

క త్తలాని బాబా జక్కి ర తత్తడి యన

విగతభవపాశ కాశీనిరవేశ యీశ.

3

టీ. తేజి, వారువము, మావు, గుట్టము, తట్టువ, వాపురము, కత్తలాని, బాబా, జక్కి, తత్తడి-౧౦ = అశ్వము.

క. తగ రేడిక పొట్టే లన

నగు మేషసమాఖ్య లెనిమిదడుగులమెక మే

నుఁగుగొంగనూ డనంగా

జగతి శరభాఖ్య లొప్పు ర జంధార్దధరా.

4

టీ. తగరు, ఏడిక, పొట్టేలు, -3 = మేషము. ఎనిమిదడుగుల మెకము = అష్టపాదములు గల మృగము, ఏనుఁగుగొంగనూడు = సింహమునకు విరోధి - ౨ = శరభమృగము.

క. సంగతి నుప్తాఖ్యలు నె

ప్పెం గడు నెంటె లన లొట్టిపిట్ట లన నా

రంగాఖ్య లలరు నిట్టు ల

నంగా జింక లన లేళ్లు ర నా సర్వజ్ఞా.

5

టీ. ఒంటెలు, లొట్టిపిట్టలు-౨ = ఉప్తము. ఇట్టులు, జింకలు, లేళ్లు-3 = సారంగములు.

క. నులిగొమ్మలమెక మిట్టన

నిల మృగమున కొప్పు బేళ్లు ర మృగి లేడి యన

నెలయును రెంటికిఁ దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ ర యంబరకేశా.

6

టీ. సులిగొమ్మలమొకము = మెలిగా నుండెడుకొమ్మలు గలమ్మగము,
ఇట్టి - ౨ = చుగజింక. లేడి = ఆడుజింక. జింక - అనునది యారెంటికిని
చేరు.

తే. పనులు తొడుకులు పసరముల్ ర పసి యనంగ

బశువులకును సమాఖ్య లై ర పరఁగు నాల

పోతు బసవఁడు గిబ్బ యాఁబో తనంగ

వృషభమున కాఖ్య లై యొప్పు ర వృషభవాహ.

7

టీ. పనులు, తొడుకులు, పసరములు ||పా|| పసలములు, పసి - ౪ =
పశువులు. ఆలపోతు = పశువులకుఁ బతి, బసవఁడు, గిబ్బ, ఆఁబోతు - ౪ =
వృషభము.

నీ. తొట్టుపట్టు లనంగ ర దొ డ్లనఁగా నివి

గోవుదేశమునకుఁ ర గొఱలు నీశ

కడుపులు మొదవులు ర పదువులు మందలు

నా ధేనుగణ మొప్పు ర నగనివేశ

యలరు నాఖ్యలు లేఁగ ర లన దూడ లనఁ గ్రేపు

లన నత్సములకును ర ధనదమిత్ర

యా ననఁగా గిడ్డి ర యనఁ దొడు కన మొద

నన ధేనునామముల్ ర దనరు నభవ

తే. యుక్తుమునకు సమాఖ్య లై ర యొప్పుచుండు

గిత్త యె డ్లనఁ గోడె నాఁ ర గృత్తివాస

యా లనఁగ ధేనువుల కాఖ్య ర యలరు చుండు

తైలజానాథ | పమధసంఁచయసనాథ.

8

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్డు - ౨ = గోవు లుండెడు స్థానము. కడుపులు, మొదవులు, పడువులు, మందలు-౪ = ధేనుసమూహము. లేగలు, దూడలు, కేగిపులు - ౩ = వత్సములు. ఆవు, గిడ్డి, తొడుకు, మొదవు - ౪ = గోవు. గిత్త, యెద్దు, కోడె - ౩ = ఉక్షము. ఆలు = ధేనువులు.

తే. అలరుఁ గుండేలు చెవులపోత తనగ శశక

మొప్పుఁ బొడలమెకంబు నా త దుప్పి యనగఁ

గాఱుకొమ్ములమెక మనంగను ధర్మిత్ర

రానునామమ్మగంబు ధరరాశతాంగ.

9

టీ. కుండేలు, చెవులపోతు - ౨ = శశము. పొడలమెకము = మచ్చలు గలది, దుప్పి, కాఱుకొమ్ములమెకము = సాంద్రదృశ్యంగములు గలమ్మగము-౩ = రామనామమ్మగము.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కిరింత దున్న

యనగ మహిషంబునకు సమారహ్యాయము లమరుఁ

బరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలు త బత్తె లెనుము

లనగ మహిషీసమాఖ్యలు త ధనదమ్మిత.

10

టీ. దుంత, ఎనుపోతు, జమునెక్కిరింత = యమునివాహనము, దున్న-౪ = మహిషము. ఎనుపెంట్లు, (ఎనుము + పెంట్లు), గేదెలు, బత్తెలు - ఎనుములు-౪ = మహిషి.

తే. పక్కి పులుఁగు పిట్ట యనగఁ త బక్షి యొప్పు

గఱులు తెక్కలు చట్టుప త లెఱక లనగఁ

బక్షముల కివి పేల్లగుఁ త బర్ణములకు

నాఖ్య లగు లావు లన నీక త లనగ నీశ.

11

టీ. పక్కి (ప్ర. పక్షి), పులుఁగు, పిట్ట-౩ = పక్షి. గఱులు, తెక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు-౪ = పక్షములు. లావులు, ఈకలు-౨ = పర్ణములు.

సీ. తొలకరి కలుగుపుల్లులు నల్వ తేజీలు

పాలు నీరును నేరుపఱుచుపులుగు
అంచలు తెలిపిట్ట లన నొప్పు హంసలు
క్రాంచముల్ దనరాదు ల గొంచ అనగఁ
గొక్కరా అనగను ల గొక్కు అనగను
గొక్కెర అనగను ల గొంగ అనగఁ
బరఁగు నభిఖ్యలు ల బకవిహంగములకు
నట్టువపులుగు నా ల జట్టుపులుగు

తే. నాఁగ నె మ్మన నెమిలి నా ల నమ్మి యనగఁ
నేకికి సమాఖ్య లగుఁ జంచరీకములకు
నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి ల యనగఁ దేటి
యనగఁ తుమ్మెద నా నీశ ల యభ్రకేశ.

12

టీ. తొలకరికలుగుపుల్లులు = వర్షకాలమునకుఁ బరాశ్మఖములయ్యెడు
పక్షులు, నల్వతేజీలు = బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలు నీరును నేరుపఱుచు
పులుగులు = క్షిరోదకములను వేరుపఱుచునట్టిపక్షులు, అంచలు (ప్ర. హం
సలు), తెలిపిట్టలు = తెల్లనిపక్షులు - ౫ = హంసలు. క్రాంచలు (ప్ర - క్రాంచ
ములు) - ౧ = క్రాంచపక్షులు. కొక్కరాలు, కొక్కులు, కొక్కెరలు, కొంగలు -
౪ = బకములు. నట్టువపులుగు = నాట్యమును జేయుపక్షి, జట్టుపులుగు = సిగ
గలపక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి - ౫ = కేకి. జమిలిముక్కాలి = ఆఱుపాదములు
గలది (=వట్నదము), తేటి, తుమ్మెద - 3 = భ్రమరము.

తే. పరఁగు నెడ్డిలు కూకీలు ల పల్లటీలు
పావురాలును బక దార్లు ల పావురములు
నాఁగఁ గలరనపక్షి బృందములపేళ్లు
పంకజాతాక్షునన్నిత ల ఫాలనేత్ర.

13

టీ. ఒడ్డీలు, కూక్కిలు, పల్లటీలు, పావురాలు, [ప్ర. పారావతములు]
బకదార్లు, పావురములు-౯=కలరసపక్షులు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువులరపులుఁ గనంగఁ
జిగురువిల్కానితేజి నాఁ ర దొగరుముక్కు
పులుఁ గనంగఁ బచ్చతెక్కలరపులుఁ గనంగఁ
జలుక యన నొప్పన గీరంబు ర శ్రీమహేశ. 14

టీ. చదువులపులుఁగు=చదువులు గలపక్షి, చిగురువిలుకానితేజి=మన్మ
ధునినానానము, తొగరుముక్కుపులుఁగు = ఎఱ్ఱనిముక్కు గలపక్షి, పచ్చతె
క్కలపులుఁగు=పచ్చనితెక్కలు గలపక్షి, చిలుక-౧=కీరము.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంకపిట్ట యనంగ
బరఁగు శారిక యేట్రొత్త ర పనులపోలి
గాఁడు కూకటిమూఁగ నాఁగను జెలంగు
నిల భరద్వాజవిహంగంబు ర నీలకంఠ. 15

టీ. బట్టికాఁడు ||పా|| బట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట - ౨ = శారిక.
ఏట్రొత్త, పనులపోలిగాఁడు, కూకటిమూఁగ-౩=భరద్వాజపక్షి.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా ర సాశ్వ మనంగఁ
గణుజు నాఁగను జలకట్టె ర యనంగ వేస
డం బనంగ గిడ్డు నా నోరణం. బనంగ
శ్వేనభేదంబు లగు మహాశేనజనక. 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, కణుజు, జలకట్టె, వేసడము,
గిడ్డు, ఓరణము-౯=శ్వేనవిశేషములు.

తే. కోటఁ డనంగను గూబ నా ర ఘూక మమరుఁ
జిలుతగూబ యనంగఁ బరసిండికంటి
యనంగ సకినాలపులుఁ గన ర నలరు చుండు

బృథివి గనకాక్షి యనుపక్షి శ్రీమహేశ. 17

టీ. కోటాడు, గూబ-౨ = ఘూకము. చిటుతగూబ = చిన్నగూబ, పసిడికంటి = బంగారమువంటి నేత్రములు గలది, సకనాలపులుగు = శకునములపక్షి-౩ = కనకాక్షి యనుపక్షి.

తే. పాము సప్పంబు నిడువడు శ్రీ పడగదారి

గాలిమేతరి విసదారి శ్రీ కానరాని

కాళ్లయది చిల్వ పీనులకంటి పుట్ట

పెట్టెపట్టనఁ జను నహోపేళ్లు భర్త.

18

టీ. పాము, సప్పంబు (ప్ర. సర్పము), నిడువడు = చిరకాలముగా నుండునది, పడగదారి = పడగను ధరించినది, గాలిమేతరి = వాయుభక్షణము చేయునది, విసదారి = విషమును ధరించినది, కానరానికాళ్లయది = అదృశ్యపాదములు గలది, చిల్వ, పీనులకంటి = చెవులే కన్నులుగాఁ గలది, పుట్టపెట్టెపట్టు = నమ్మకమును బెట్టెయును నివాసముగాఁ గలది-౧౦ = సర్పము.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా

ఖ్యలు నల్ల యనంగ నెత్తు శ్రీ రనఁగ ధరిత్రిం

బాల యారు వెఱచి నంజుడు

పాల సన నివి పరఁగు మాంసమునకు మహేశా. 19

టీ. నల్ల, నెత్తురు-౨ = రక్తము. పాల, ఈరువు, ఎఱచి, నంజుడు, పాలను-౫ = మాంసము.

క. భర్గుడు కాశీనిలయుడు

దుర్గాపతి యొసఁగు ముదముఠో నీతిర్వ

గ్వర్లు లిఖించినఁ జదివిన

దొర్గత్యము లఱఁచి సంహదలు నిత్యంబున్.

20

* నానార్థవర్గు.

క. కలు పనఁ బే రగు దధికిం

గలు పన సస్యంబులోనిగదముపే రా

వెలు గండ్లు కంపకోటను

వెలుఁ గందురు ప్రభను జనులు ర విశ్వాధిపతీ. 1

టీ. కలుపు = దధి, పైరులోనికసపు. వెలుఁగు = కాంతి, వెలుగు = కంపకోట.

క. మావు లనం దగు హయములు

మావు లనం బరఁగు నామ్రమహిజంబు లిలం

దావు లనన్ స్థల మొప్పుచు

దావు లనన్ వాసనలకుఁ ర దగుఁ బేరు శివా. 2

టీ. మావులు = (మావు + లు) గుఱ్ఱములు, (మావి + లు) మామిడి చెట్లు. తావులు = (తావు + లు) స్థలములు, (తావి + లు) వాసనలు.

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బే రగుఁ

గొమ్మ యనన్ నృక్షశాఖకును భామినికిం

దము లనం బే రగుఁ బ

దముల కనుజన్మలకును ర దరుణేందుధరా. 3

టీ. కొమ్మ = నృక్షశాఖ, స్త్రీ. తమ్ములు = (తమ్మి + లు) పద్మములు, (తమ్మ + లు) అనుజులు.

క. ఇమ్ములఁ బే రగుఁ దాటం

* ఇందు వెలుగు మొదలగు కొన్ని పదములకు ఆరసున్న యుండఁగా ఒకయర్థమును, లేనపుడు మఱియొకయర్థమును, తావులు మొదలగువానికి ఏక వచనమున రూపభేద మున్నను బహువచనమున రూపసామ్యమునుబట్టి నానార్థములును కనబడుచున్నవి.

కమ్మలకును లేఖలకును శ్రీ గమ్మ లనన్ నా
మమ్ము దగుం గంతాభర
ణమ్మనకును లతకుఁ దీఁగె శ్రీ నా గారీశా.

4

టీ. కమ్మలు=తాటంకములు, జాబులు. తీఁగె=కంతాభరణము (మె
డనూలు.), లత.

క. చెల్లును బే త్తై ధరలోఁ

దా శ్లన సూత్రంబులకును శ్రీ దాశంబులకుం
గో శ్లనఁ గుక్కుటములకును
బే శ్లగు ఖట్వాంగములకుఁ శ్రీ బే శ్లగు నభవా.

5

టీ. తాళ్లు=(తాడు + లు) సూత్రములు, (తాడి+లు)=తాళవృక్ష
ములు. కోళ్లు=(కోడి+లు) కుక్కుటములు, (కోడు + లు)=మంచముకోళ్లు.

క. చామ యన సస్యమునకును

భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ శ్రీ బరంగు ధరిత్రీ
నామము లగుచును వెలయును
బాము లనన్ జన్మములకు శ్రీ భంగములకున్.

6

టీ. చామ=సస్యవిశేషము, స్త్రీ. బాములు = జన్మములు. భంగ
పెట్టుటలు.

తే. దంట యనగ నభిఖ్య యై శ్రీ తనరు చుండు
జగతిలోపలఁ బ్రాథకు శ్రీ యుగళమునకుఁ
బలు పనంగ నభిఖ్య యాఁ శ్రీ బానుపునకు
విస్త్రుతమునకు శైలనిరవేశ యీశ.

7

టీ. దంట=ప్రాథస్త్రీ, జంట. పలుపు=పానుపు, విస్త్రుతము.

క. తొలి యనగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు సుషిరోమునకును ధరలో

వెలి యనఁగ బహిర్ధవళం
బులకును నామంబు శేషభుజగవిభూషా.

8

టీ. తొలి=పూర్వము, రంధ్రము. వెలి=బయలు, ధవళవర్ణము.

క. నెమ్మి యనఁ వంజులవృ
క్షమునకు బర్హి కిని సుఖస్థితికిని నా
నుమ్ముగఁ దగు నతిధీర య
హమ్మతిజనదూర పన్నగ్గాధిపహారా.

9

టీ. నెమ్మి=వంజులవృక్షము, నెమిలి, సుఖముగా నుండుట.

క. పోలం బే రగు చుండును
బా లనఁగా క్షీరమునకు శ్రీ భాగంబునకుం
గా లనఁ బే రగు నాలవ
పాలికిఁ బాదంబునకును శ్రీ బాలేందుధరా.

10

టీ. పాలు = క్షీరము, భాగము. కాలు=నాలనపాలు, పాదము.

క. మే లన శుభంబుపే రగు
మే లన నుపరికిని గూర్మిమికినిం బే రా
మే లన మెచ్చునఁ బల్కిన
యాలాపంబునకు నాఖ్య శ్రీ యగు జగదీశా.

11

టీ. మేలు=శుభము, మీడు, కూరిమి, మెప్పుచేతఁ బలికినమాట.

క. ధారుణిఁ బేరు వహించును
బూరుగు నా నూడువాద్యమును శాల్మలీయుం
బే రన నభిధానం బగు
హారమునకు నామమునకు శ్రీ నంబరకేశా.

12

టీ. బూరుగు=ఊడునట్టివాద్యము, శాల్మలీవృక్షము. పేరు=హారము, నామధేయము.

క. క ప్పన నీలిమపే రగుఁ

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికసపుకుఁ బే రఁ

గొ ప్పనఁ దగుఁ జాపగ్రము

నొ ప్పగు ధమ్మిల్లముచు గృహపరియు శివా. 13

టీ. కప్ప = నలుపువర్ణము, ఇంటిమీఁద వేయుపూరికసపు. కొప్ప = వింటి
కొన, స్త్రీలకొప్ప, ఇంటినడికొప్ప.

క. ఒక భూరుహమునకును ధమ

నికిఁ బే రగుఁ గ్రోవి యనఁగ శ నెఱి నట్టుల వే

టొకభూజమునకు నధరము

నకుఁ బే రగు మోవి యనిన శ నగరాట్టాపా. 14

టీ. క్రోవి = కురవకవృక్షము, గొట్టము. మోవి = ఒకవృక్షవిశేషము,
అధరము.

క. చవు లనఁగా నభిధానము

లవు షడ్రుచులకును ము త్తీయపుటెత్తులకు

భువిలోపల నానుము లగు

గవు లన గుహలకునుఁ బూత్రగంధంబునకున్. 15

టీ. చవులు = షడ్రుచులు, ముత్యములయెత్తులు. గవులు = (గవి + లు,
పర్వతగుహలు, దుర్గంధము (ఈయర్థమునం దిది ఏకవచనము).

తే. ఆఖ్య యై యొప్పు ధరణిలో శ నపరదివస

మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి శ యనెడినుడువు

జక్కి యనుపేరు పరఁగును శ సైంధవంబు

నకు ఘరట్టంబునకును గంధదర్పదమన. 16

టీ. ఎల్లి = అపరదివసము, ఛత్రము. జక్కి = గుఱ్ఱము, తిరుగలి.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె శ ననుటకును వ

చించె ననుటకు మఱియు నిండ్రించె ననుట
కాఖ్య లగుచును శోభిల్లు శ నాలు నాఁగ
గోవులకు భార్యకును బే రగు మహేశ.

17

టీ. ఆడెను=నటియించెను, వచించెను, నింపించెను. ఆలు=(ఆవు + అ-
బహువచనము) గోవులు, భార్య (ఏకవచనము).

సీ. రజతపునగపదార్థములకు నభిధాన

మగు వెండి యన బంతి శ యనఁగఁ గందు
కమునకు శ్రేణికి శ నమరు నాహ్వాయముగా
దండ యనం బుష్పదామమునకు
నంతికంబునకుఁ బే శ రగు దొర యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు శ నననిపతికి
నస్త్రసంఖ్యకు నహ శ మ్మనుటకు నాహ్వాయం
బగు నే ననఁగ సరి శ యనఁగ సదృశ

తే. మునకు సమసంఖ్యకును నామముగ నెసంగు
గొం తనఁగ నాహ్వాయం బగు శ గుక్కుటాస
నంబునకుఁ గంఠమునకును శ నల్ల యనిన
రక్తనీలాఖ్య యై యొప్పు శ రాజమకుట.

18

టీ. వెండి = రజతము, పునఃపదార్థము. బంతి = కందుకము, శ్రేణి.
దండ=పుష్పమాల, సమీపము. దొర=సమానము, రాజు. ఏను=పంచసంఖ్య,
నేను. సరి=సమానము, సమసంఖ్య. గొంతు = కుక్కుటాసము, కంఠము.
నల్ల = నెత్తురు, నీలవర్ణము.

సీ. తీరంబునకు ధర్మత్రీధరంబునకు స

మాఖ్య యై యొప్పు గ శ ట్టనఁగ నీశ
కేతువునకుఁ గాంతికిని సమాహ్వాయ మగు

డా లనంగను మేయైశైలచాప

శౌర్యధుర్యునకు లాంఛనమునకును నామ

మగు బిరు దనఁగఁ బ్రన్నగవిభూష

గూబ నా నాఖ్య యశా శ్రీ ఘూకంబునకుఁ గర్ణ

మూలంబునకు నవీము క్తనిలయ

తే. యంతికంబునకును సమూహంబునకును

నామ మై యొప్పుఁ జేరువ శ్రీ నాఁగ నభవ

సమభిధాన మై యొప్పు బిశాచమునకుఁ

బవసమునకును గాలి యశస్వలుకు రుద్ర.

19

టీ. గట్టు = నద్యాదితీరము, పర్వతము. డాలు = ధ్వజము, కాంతి. బిరుదు = కూరుడు, లాంఛనము, గూబ = ఘూకము, కర్ణమూలము. చేరువ = సమీపము, సమూహము. గాలి = పిశాచము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామం బగు

బలుకులు నా శకలములకు శ్రీ భాషణములకు

నెల యన నభిధానం బగు

జలజానికి మాసమునకు శ్రీ శైలనిశాంతా.

20

టీ. పలుకులు = తునియలు, వచనములు. నెల = చంద్రుడు, మాసము.

సీ. అంతర్హితుం డయ్యె శ్రీ ననుటకు నాగతుం

డయ్యె ననుటకు సమాఖ్య యగుచు

నలరును విచ్చేసె శ్రీ ననుట యంబరకేశ

నెఱి సమాహ్వాయ మగుఁ శ్రీ గజుచె ననఁగ

నభ్యాస మొనరించె శ్రీ ననుటకు దంతపీ

డ యొనర్చె ననుటకు శ్రీ నయుగనయన

తనరుఁ ద పక్షిరమునకు నభిజ్ఞకు

నాఖ్య యై యానవా శ్ లనుట యీశే
 తే. పటచే ననంగ సమాఖ్య యా శ్ బాధచేసే
 బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకుం శ్ బాండురాంగ
 పరంగ మోహించె ననుటకుం శ్ బరిమళించె
 ననుట కొప్పును వలచె నా శ్ నళికనేత్ర.

21

టీ. విచ్చేసెను ||పా|| వేంచేసెను=పోయెను, వచ్చెను. కటచెను=అభ్య
 సించెను, కొఱికినెను. ఆనవాలు = కాఁగినపాలు, చిన్నము. పటచెను = భంగ
 పఱిచెను, పలాయితుండయ్యెను. వలచెను=మోహించెను, పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య శ్ యశాను వహించె బా
 నము చేసె ననుటకు శ్ నగనివేళ
 చషకంబునకును దంష్ట్రకు నాఖ్య యాఁ గోర
 యనంగ శశాంకకళావతంస
 మొక్కలీఁ డనంగఁ గోమ్ములు లేనికరికి ము
 ప్కరునకుం బే రగు శ్ గరళకంఠ
 మకరతచ్చవికి నంబరమున కగుం బేరు
 పచ్చడం బనిన నంబాకళత్ర

తే. ఓతిని దురగీపతికి వృత్తశిలకు నామ
 ధేయ మై యొప్పు గుండు నా శ్ ద్రిపురహరణ
 నామ మా నొక్క సస్యంబునకును లోప
 మునకుం గొట్టి యనంగ నంబుదనిభాంగ.

22

టీ. ఆనెను=భరించెను, పానముచేసెను. కోర = గిన్నె, కోఱ=కోఱ
 పల్లు. మొక్కలీఁడు=కొమ్ములు లేనియేనుఁగు, ముష్కరుండు. పచ్చడంబు=
 మరకతకాంతి, అంగవస్త్రము. గుండు = మగగుట్టము, గుండుతాయి.
 కొట్టి=ఒకదిననుధాన్యము, తక్కువ.

సీ. తాల్పు నాఖ్యను వధూధమ్మిల్ల భారంబుఁ
గోణంబు మూల నాఁ ర్ గుధరచాప
కొఱ యనునాఖ్యచేఁ ర్ గొఱలు లోపంబు మ
నోజ్ఞవస్తువు దక్షయజ్ఞమథన
నెఱి హేయపడియె నరస్వేషించె ననురెంటి
కాఖ్య యా రోసె నాఁ నసితకంఠ
సరసె నాఁ బే రగు ర్ నార్తి వారించె వి
మర్శించె ననుటకు ర్ మదనదమన

తే. చరణమునకు నధగ్రదేశంబునకు స
మాఖ్య యై యొప్పు నడుగు నాఁ నళికనేత్ర
మహిని బే రగు చుండుఁ బ్రమాణికంబు
నకుచు భాషకు బాస నాఁ నగనివేశ.

23

టీ. మూల=స్త్రీలకొప్పు, దిక్కు. కొఱ = తక్కువ, మనోజ్ఞవస్తువు.
రోసెను = అసహించుకొనెను, వెడకెను. అరసెను = బాధను బోగొట్టెను,
విచారించెను. అడుగు=పాదము, క్రిందిప్రదేశము. బాస=బట్టు, భాష.

సీ. నాగవాస మన ఘంటాప్రతికమునకు
వేశ్యల కగుఁ బేరు ర్ విశ్వనాథ
నామ మా నండంబునకు నంధకునకును
గ్రుడ్డనంగను రావ్యకుధరనిలయ
చర్మనాద్యమున కుష్ణమునకుఁ బే రగు
నుడు కనియెడునాఖ్య ర్ యుడుపమకుట
యభిధాన మగు మేడి ర్ యన హలాంగమున కు
దుంబరమునకును ర్ ధూతకలుష

తే. క ల్లనగ శీల సురయు నా శ గరళకంఠ
పరగ నాఖ్యయు లాంగలరపద్ధతికిని
శ్రేణికిని జా లనంగ భరసితసితాంగ
వారిధినిమంగ కాశీనివాసలింగ.

24

టీ. నాగవాసము = ఘంటావయవము, వేశ్యాసమూహము. గుడ్డు = అండము, అంధకుడు. ఉడుకు = చర్మవాద్యము, ఉష్ణము. మేడి = నాగేటి యవయవము, (మేడి) = అత్తిచెట్టు కల్లు = తాయి, సుర. చాలు = నాగేటి చాలు, బంతి.

తే. జననికిని మాతృజననికి శ జనకజనని
కాఖ్య యగు నవ్వ యనగ నార్యాసహాయ
భగినికిని జనకునకు నారహ్వయము దనరు
నప్ప యనగను జంద్రరేఖావతంస.

25

టీ. అవ్వ = తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రితల్లి. అప్ప = అక్క, తండ్రి.

క. పో తనగఁ బరగ ను మహిషము
భూతలమున బురుషమృగము శ బురుషఖగంబుం
దా తన ధాతృపితామహ
మాతామహులకును నగు సమాఖ్య మహేశా.

26

టీ. పోతు = మహిషము, పురుషమృగము, పురుషపక్షి. తాత = బ్రాహ్మ, తండ్రితండ్రి, తల్లితండ్రి.

క. పుడమిని బేరు వహించును
వడి గలవాఁ డనగ శౌర్యవంతుఁడు జవియున్
నడు మన నవలగ్నముఁ జె
న్నడరగ మధ్యస్థులంబు శ నగు నగధన్వా.

27

టీ. వడి గలవాడు = శౌర్యము గలవాడు, వేగము గలవాడు. నడుము = కాసు, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనఁగఁ బరఁగు భీతికి

హృదయమునకు వక్షమునకు శ నిల జో డనఁగా

నది దనరు నామ మగుచును

సదృశమునకు వర్మమునకుఁ శ జంద్రార్థధరా.

28

టీ. ఎద = భయము, మనస్సు, తొమ్ము. జోడు = సమానము, కవచము.

క. నానార్థవర్గు విది స

న్మానముతో దీనిఁ జదివినను వ్రాసిన నా

మానవుల కబ్బు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్.

29

గద్య. ఇది శ్రీమదేకామంతిపుత్ర కౌండిన్యగోత్రపవిత్ర

సదారాధితమహేశ్వర పైడిపాటి లక్ష్మణకవిప్రణీతం జైన

యాంధ్రనామసంగ్రహం బనునిఘంటువునందు

సర్వంబు నేకాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు సతీకాండ్రనామ శేషము.

అవతారిక.

అడిదము—సూరయ్య యనుకవి యాండ్రనామశేష మను నిఘంటువును రచింపఁ బూని యిది నిర్విఘ్నముగా సమాప్తి నొందుటకుఁగాను గ్రంథనాయకుఁ డగునీశ్వరునిసంబోధనరూపముగాఁ బ్రార్థించి తదంకితముగా గ్రంథనామపూర్వకప్రతిజ్ఞను రెండుపద్యములచేతఁ జేయుచున్నాఁడు:—

క. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ
రాగద్వేషాదిరహిత శ్రీరమ్యచరిత్రా
యోగిధ్యేయపదాంబుజ
భోగివలయ రామచంద్రపురవరనిలయా.

టీ. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తురాలయినపార్వతీదేవికి ప్రియ భర్తయును, రాగద్వేషాదిరహిత = రాగద్వేషాదిదోషములు లేనివాఁడును, రమ్యచరిత్రా = మనోహరమైన చరిత్రములు గలవాఁడును, యోగిధ్యేయపదాంబుజ = యోగీశ్వరులచేత ధ్యానముసేయఁదగిన పాదారవిందములు గలవాఁడును, భోగివలయ = సర్పములు హస్తకంఠములుగాఁ గలవాఁడును, రామచంద్రపురవరనిలయా = శ్రేష్ఠమైన రామచంద్రపురము నివాసముగాఁ గలవాఁడును అగు ఓయాశ్వరా.

వ. అవధరింపుము.

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగులు లన్ని కూర్చి
యాంధ్రనామశేష ల మనుపేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు ల దేవదేవ.

టీ. అనధరింపుము = సావధానచిత్తుడవై యాలకింపుము. ఆంధ్ర
నామసంగ్రహమునందుక = లక్షణకవికృత మగునాంధ్రనిఘంటువునందు,
చెప్పని = తెలియఁజేయనటువంటి, కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగులు = సర్వసాధా
రణముగాఁ దెలియ శక్యముగానికొన్నియాంధ్రీకబ్రహ్మలను, అన్ని = అన్ని
టిని, కూర్చి = పర్యాయపదములతో నమర్చి, ఆంధ్రీనామశేషము = ఆంధ్రీ
నామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పఁగా మిగిలినవానిని జెప్పెడిగ్రంథము, అను =
అనెడి, పేరక = పేరితో, చెప్పెదక = ఇఁకమీఁదఁ జెప్పుచున్నాను, చిత్త
గింపు = మనఃపూర్వకముగా నంగీరికంపుమా.

క. తఱి య జ్జద నన సమయం
బుఱు డనఁగను సరకుసేయ ల కుండె ననఁగఁ బే
ల్లొట పగు గణింపఁ డనుటకుఁ
గరిచర్మాంబర త్రినేత్ర ల గారీమిత్రా. 1

టీ. తఱి, అజ్ఞు, అదను-3 = సమయము. ఉఱుడు, సరకుసేయకుండెను.
అ = గణింపఁడు.

తే. పెంపు సెందెను దామరతంప రయ్యెఁ
బ్రబలె నెగఁడెను గొనసాగె ల బలిసె పెరిగె
ననఁగ రేకతై ననఁగ బే ల శ్లయ్యె వృద్ధిఁ
బొందె ననుటకు శేషాహిభూషితాంగ. 2

టీ. పెంపుసెందెను, తామరతంపరయ్యెను, ప్రబలెను, నెగఁడెను,
గొనసాగెను, బలిసెను, పెరిగెను, రేకతైను-౪ = వృద్ధిబొందెను.

తే. పేర్ని యర్నిలి మక్కువ శ్రీ కూర్ని నెమ్మి
 నెనరు గాదిలి గారాము శ్రీ నెయ్య మింపు
 ప్రేముడి యనుంగు ముద్దన శ్రీ బ్రయమునకుచు
 నామధేయంబు లయ్యెఁ బీనాకపాణి.

3

టీ. పేర్ని, అర్నిలి, మక్కువ, కూర్ని, నెమ్మి, నెనరు, గాదిలి, గారాము
 ||రూ|| గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్ద-ంగ = పి
 యము.

క. ఒనగూర్చె ననఁగ సమకూ

ర్చె ననఁగ వీల్పటిచె ననఁగ శ్రీ జేకూర్చెను నా
 ననుకూలపటిచె ననుటకుఁ
 దనరును నామంబు లై సుధాకరమకుటా.

4

టీ. ఒనగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటిచెను (వీలుపటిచెను), జే
 కూర్చెను-ర = అనుకూలపటిచెను.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలు

తిరిగెను జెరలాడె ననఁగ శ్రీ ద్రిమ్మరె ననఁగ
 మ్మరె ననఁగ మసలె ననఁగాఁ
 బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా.

5

టీ. తిరిగెను, చెరలాడెను, త్రిమ్మరెను, క్రమ్మరెను, మసలెను-గ =
 చరియించెను.

తే. ఆటుమూఁ డయ్యె గచ్చువి శ్రీ చ్చయ్యె ననఁగ
 బెడిసె బుసివోయె ననఁగను శ్రీ జెడియె ననఁగ
 నాఖ్య లగుఁ గార్యవైకల్య శ్రీ మయ్యె ననుట
 కంధకాసురహరణ రౌవ్యాద్రిశరణ.

6

టీ. అటుమూఁ డయ్యెను, గచ్చువిచ్చయ్యెను, బెడిసెను, బుసివోయెను, చెడియెను-౧ = కార్యము చెడెను.

క. అలజడి నెంజిలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత శ సేగి నెగుల్ గొం

దల మలమ టడరు గో డు

న్మలిక వనట కుందు నా నోమరు దుఃఖాఖ్యల్.

7

టీ. అలజడి, నెంజిలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు, వంత, సేగి, నెగులు, కొందలము, అలమట, అడరు, గోడు, ఉమ్మలిక || రూ || ఉమ్మలికము, వనట, కుందు-౧౬ = దుఃఖము.

క. అరిది వెఱం గచ్చెరు న

బ్బుర నుబ్రం బనంగఁ జిత్రమునకుం బేల్ల

సరణికిఁ బేల్లగుఁ ద్రోవనఁ

దెరు వన దారి యన బాట శ తెన్నన నభవా.

8

టీ. అరిది, వెఱంగు, అచ్చెరువు, అబ్బురము, అబ్రిము-౧ = చిత్రము. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను-౧ = మార్గము.

తే. విదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జాణిఁగె

వీఁగ వెన్నిచ్చె వెనుకజరవేసె ననంగ

నోహటించె ననంగఁ బేల్లొప్పు చుండు

నాహవపరాజ్ఞుఖుఁ డయ్యె శ ననుట కభవ.

9

టీ. అయిదుపదిచేసెను (ముందు పెట్టినకాలిని మరల వెనుకకాలితోఁ జేర్చుట), వెనుకముందయ్యెను, జాణిఁగెను, వెన్నిచ్చెను, వెనుకంజవేసెను, ఓహటించెను-౭ = యుద్ధమందు పరాజ్ఞుఖుఁ డయ్యెను.

తే. మోహరించెను దండెత్తె శ మొనసె దాడి

చేసె బోటాగ్గె గోల్తలచేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననంగఁ బేర్లొనరు చుండు
నాహవోద్యోగ మొనరించె ననుట కభవ.

10

టీ. మోహరించెను, దండెత్తెను, మొనసెను, దాడిచేసెను, పోటాగ్గ
ను, కోల్తలచేసెను, మాటుకొనియెను, దళమెత్తెను-౮ = యుద్ధప్రియత్నము
చేసెను.

తే. ఆహవోన్ముఖతకు నోలకమాసగొనక
విటులివియు కీడఁబో కనఁ న బేల్లు దనరు
నబ్బెసమొనర్చె గజచె నా నభ్యసించె
ననుట కభిధానములు చంద్రమోవతంస.

11

టీ. ఓలహాసగొనక, విటులివియుక, ఈడఁబోక-3 = చెనుదీయక. అబ్బెస
మొనర్చెను, కజచెను-౨ = అభ్యసించెను.

క. వేటొక టనఁ బైపె చ్చున
మాటట యిమ్ముడి యనఁ న సమాహ్వాములు పెం
పారును వస్త్రంతరమున
కొరగ కేయూరసహిత న హతమకారజతా.

12

టీ. వేటొకటి, పైపెచ్చు, మాటట, ఇమ్ముడి-౪ = వస్త్రంతరము.

సీ. ఆఱుడిఁబోయెను న బీటువోయెను రిత్త
వోయెను వీసరవోయె ననంగ
నుడివోయె బాలివోయె న నుడివోయె ననంగను
వ్యర్థమయ్యె నటంట న కాఖ్య లయ్యెఁ
గడిమి బీరంబు మగంటిమి గం డన
విక్రమాహ్వాము లై న వెలయు చుండు
నాస్ఫాలన మొనర్చె న ననుటకుఁ జఱచె నా
సప్పళించె ననంగ న నాఖ్య లయ్యెఁ

గీ. నొగి వరుస యోలి సొరిది నా శ నోజ నాగఁ
గ్రమమునకు నాఖ్య లయ్యెను శ గాలకంఠ
కొఱ కొఱఁత తక్కువ వెలితి శ కొదవ కడమ
యనఁగ నూనంబునకు నాఖ్య శ లై తనర్పు.

13

టీ. ఆఱిఁబోయెను, బీటువోయెను, రిత్తవోయెను, వీసరవోయెను, ఉడివోయెను, సొలివోయెను, నుడివోయెను - 2 = వ్యర్థమయ్యెను. కడిమి, బీరము, మగఁటిమి, గండు-ర = విక్రమము. చఱచెను, అప్పించెను-1 = ఆస్థాన మొనర్చెను. ఒగి, వరుస, ఓలి (ప్ర. ఆలి), సొరిది, ఓజ-గ = క్రమము. కొఱ, కొఱఁత, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడమ-౬ = ఊనము.

తే. నెట్టుకొనెఁ బాలుపడె నొడిగట్టె ననఁగఁ
గడఁగెఁ దొడఁగెను జెలరేఁగె శ గాలుద్రొక్కె
గవిసెఁ గదిసె ననంగ నాఖ్య లయి యొప్పు
నభిముఖుం డయ్యె ననుటకు శ నగనివేశ.

14

టీ. నెట్టుకొనెను, పాలుపడెను, ఒడిగట్టెను, కడఁగెను, తొడఁగెను, జెలరేఁగెను, కాలుద్రొక్కెను, కవిసెను, కదిసెను - ౯ = అభిముఖుడయ్యెను.

తే. అగపడకపోయె విచ్చు మొగ్గయ్యె ననఁగఁ
గంటఁ బడదయ్యె బంచబంగళా నయ్యె
ననఁగ దృగ్గోచరం బయ్యె శ ననుటపేళ్లు
శయఘటితశూల వై యాఘ్రోచర్యచేల.

15

టీ. అగపడకపోయెను, విచ్చు మొగ్గయ్యెను, కంటఁబడదయ్యెను, పంచ బంగళామయ్యెను-౪ = దృగ్గోచరంబయ్యెను.

క. వెలిచవి చీకటిత ప్పనఁ
బాలుపారఁగ జార భావమునకుం బే ల్లఁ
బులు కసటు చిలు మనంగను

మలిన మనుట కాఖ్య లయ్యె శ్రీ మనసిజదమనా. 16

టీ. వెలిచవి, చీకటితప్పు - ౨ = జారభావము. పులు, కసటు, చిలుము-3 = మలినము.

ఆ. వింగడం బనంగ శ్రీ విపరీత మగు నుక్కి
నం బనంగను గుత్తితంబు పరంగు
నాఖ్య యగుచుఁ దనరు శ్రీ నా మని యనంగను
మదమునకును జంద్రశ్రమగకలాప. 17

టీ. వింగడము=విపరీతము. ఉక్కివము=కుత్తితము - ఆము=మదము.

క. ఎల యంద్రు తరుణ మనుటకుఁ
గొల యన దురితంబుపేరు శ్రీ కుడియెడమ లనన్
నలపల దాపల లనంగను
బాలుపుగ నపసస్యసవ్యశ్రములకుం బేల్లె. 18

టీ. ఎల=తరుణము. కొల=దురితము. కుడియెడమలు, నలపలదాపలు-
౨=అపసస్య సవ్యములు-అనగా దక్షిణ నామభాగములు.

క. తగు నౌద్ధత్యముపేల్లె
పొగ రన నా మనంగఁ ద్రుళ్లు శ్రీ పోతర నునగా
నెగడును భయంబుపేల్లె
బెగడు దిగులు వెఱపు జుకు శ్రీ బీ తళు కనంగన్. 19

టీ. పొగరు, ఆము, త్రుళ్లు, పోతరము- ౪ = ఔద్ధత్యము. (గర్వము)
బెగడు, దిగులు, వెఱపు, జుకు, బీతు, అళుకు-౬=భయము.

క. అరి యనఁ గప్పం బనంగఁ
గరమునకుం బేల్లు కాంగు శ్రీ కడవ పనటి నాఁ
బరంగు ఘటాఖ్యలు నమితా
మరమానినికాయ భూతిశ్రమండితకాయా. 20

టీ. అరి కప్పము-౨=పన్ను. కాగు, కడవ, పనటి ||రూ|| పంటి-
ర=ఘటము.

తే. అలరుచుండును గొండ్లి రంశ తనగఁ గేలి
హాని కాఖ్యలు చేటు కీశ డట యనంగ
హెచ్చరిక హాని సంతసంశ బెలమి వేడ్క
యనంగ నానందమున కాఖ్య శలై తనర్పు. 21

టీ. గొండ్లి, రంతు-౨=కేలి. చేటు, కీడు, అట-౩=హాని. హెచ్చరిక,
హాని, సంతసము. (ప్ర. సంతోషము), ఎలమి, వేడ్క (వేడుక)-౪=ఆనందము.
క. సాహిణ మనఁ బాగా యన

వాహాగారంబునకును శ వర్తిలు బేల్తై
వ్యాహమున కాఖ్య లయ్యెను
మోహర మన నె డ్డనంగ శ మొగ్గర మనఁగన్. 22

టీ. సాహిణము, పాగా - ౨ = ఆశ్వశాల. మోహరము, ఒడ్డు,
మొగ్గరము-౩=వ్యాహము.

క. ఒనరించె ననఁగఁ గావించె
చె ననంగను జలిపె ననఁగఁ శ జేసె ననంగాఁ
జను నాచరించె ననుటకుఁ
గనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా. 23

టీ. ఒనరించెను, కావించెను, చలిపెను - చేసెను-౪=ఆచరించెను.

తే. చీకువా లిరు లనఁగను శ జీకటి యనఁ
డిమిరమునకు నభిఖ్య లై శ తేజరిల్లు
నాఖ్య లై తనరారు నుశపాయమునకు
సుఖ వనఁగ వెర వనఁగను శ నూటి యనఁగ. 24

టీ. చీకువాలు, ఇరులు, చీకటి - ౩ = తిమిరము (అనఁగా అంధ
కారము). సుఖపు, వెరపు, నూటి-౩=ఉపాయము.

తే. చేరువయ్యెను డాసెను శ దారసిల్లె
 ననంగ సన్నిహితం జాట శ కాఖ్య లయ్యె
 స్థూల మనుటకు బేల్లగు శ దోర మనంగ
 గడిది వలుడ యనంగను శ గాలకంఠ. 25

టీ. చేరువయ్యెను, డాసెను ||పా|| డాసెను, తారసిల్లెను-ర=సన్నిహితమవుట (అనగా సన్నిహితమైననుట). తోరము, కడిది వలుడ-3=స్థూలము.

తే. వాడె గనుగందె నన బుయ్యలోడె ననంగ
 విన్నవోయె ననంగను శ జిన్నబోయె
 ననంగ బేల్లగు నివి ఖిన్ను శ డయ్యె ననుట
 కంధకాసురహరణ రాత్రివ్యాధిశరణ. 26

టీ. వాడెను, కనుగందెను, పుయ్యలోడెను, విన్నవోయెను, చిన్నబోయెను-౨=ఖిన్ను డయ్యెను.

క. గరువము మురిపం బనంగను
 బరగు గర్వంబుపేల్లు శ భటనామము లొం
 టరి లెంక బం టనంగను
 బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణ. 27

టీ. గరువము, మురిపము-౨=గర్వము. ఒంటరి, లెంక, బంటు, (ప్ర. భటుడు)-ర=భటుడు.

క. అరదంబు తే రనంగను
 బరగు రథంబునకు బేల్లు శ పరి యన్నను గా
 లరు లన బదాతిసంహతి
 పురదానవహరణ శేషభుజగాభరణ. 28

టీ. అరదము, (ప్ర. రథము) తేరు - ౨=రథము. పరి, కాలరులు-౨=కాల్పలము.

క. సందియ మన ననుమాన మ
నం దనరును సంశయంబునకు బే త్తై గో
బృందాహ్వయంబు లలరును
మం దనఁ గోన యనఁ జంద్రమఖండధరా.

29

టీ. సందియము (ప్ర. సందేహము), అనుమానము-౨ = సంశయము.
మంద, కోన-౨=గోసమూహము.

క. మొన వాఁగు దండు దళ మనఁ
దనరుక సైన్యంబుపేళ్లు శ దళవాయి యనక
మొనకాఁ డనంగఁ బడవా
లనగక సేనాధిపతికి శ నాఖ్యలు వొలుచున్.

30

టీ. మొన, వాఁగు, దండు, దళము-౪=సైన్యము. దళవాయి, మొన
కాఁడు, పడవాలు-౩=సేనాధిపతి.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె
ననగ నంగీకరించుట శ కాఖ్య లయ్యె
సంఘటించుట కాఖ్య లై శ జానుమీఱుఁ
జెరివెఁ దుటిమెను గీల్కొల్పె శ జెక్కె ననగ.

31

టీ. మైకొనియెను, ఇయ్యకొనెను, ఒడంబడెను- ఒప్పెను -౪=అంగీ
కరించెను. చెరివెను, తుటిమెను, కీల్కొల్పెను, చెక్కెను-౪=సంఘటించెను.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాఁకలుదీతె ననగ
నాటితేతె ననం గడిదీతె ననగఁ
గసిమసంగె ననగ నాఖ్యలు దనర్చు
నిపుణుఁ డయ్యె నటంటకు శ ద్రిపురవైరి.

32

టీ. దిట్టపడియెను, ముక్కాఁకలుదీతెను, ఆటితేతెను, గడిదీతెను,
కసిమసంగెను-౫=నిపుణుఁ డయ్యెను.

క. తడవు వడి కా రసంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల శ్ర మయ్యె ననుట యా

విడె వీడె నూడె విచ్చెను

సడలె నురిలె వదలెఁ బ్రదిలె శ్ర జాతె ననంగన్.

33

టీ. తడవు, పడి, కారు-3=జాలము. విడెను, వీడెను, ఊడెను, విచ్చెను, సడలెను, ఉరిలెను, వదలెను, ప్రిదిలెను, జాతెను-౯=శిథిలమయ్యెను.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన

హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె శ్ర సీరం బనఁగాఁ

బొదరి ల్లనఁగ నికుంజము

సదయాంతకరణ తరుణచంద్రాభరణ.

34

టీ. మది, డెందము, ఉల్లము, ఎద-౪=హృదయము. ఈరము, పొదరిల్లు-౨=నికుంజము.

క. తెగ దినును తోయ మనఁగను

నెగడుఁ బ్రకారంబునకును శ్ర నెఱి నామము లై

మెగ మనఁగ మెక మనంగను

మృగమునకు సభిఖ్య లయ్యె శ్ర మేరుశరాసా.

35

టీ. తెగ, దినును, తోయము -3=ప్రకారము. మెగము, మెకము (ఈరెంటికి ప్ర. మృగము)-౨=మృగము.

క. ఎడ దవ్వ కెళ వనంగా

నడరుం దూరంబునకు సమాఖ్యలు నలి నాఁ

బొడి నుగ్గు తుమురు నులు మన

బెడఁగడరుం జూర్ణమునకుఁ శ్ర బే ట్లై శర్వా.

36

టీ. ఎడ, దవ్వ, కెళవు-3 = దూరము. నలి, పొడి, నుగ్గు, తుమురు, నులుము-౫=చూర్ణము.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను

దాటిచె ననఁ జోదనకును శ దగు నాఖ్యలు పెం

పారును జంబూద్వీపము

నేరెడుదీవి తొలుదీ వశ నెడునామములన్.

37

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, తాటిచెను-3=ప్రేరణచేసెను. నేరెడు దీవి, తొలుదీవి-౨=జంబూద్వీపము.

క. తొలగెం బాసె ననంగా

నలరుక్ విముఖతకుఁ బ్రాప్త శ మయ్యె ననుటపే

శ్లలమె నొదవె దక్కొనియెను

నెలకొనియెం జెందె ననఁగ శ నెక్కొనియె ననన్.

38

టీ. తొలగెను, పాసెను-౨=విముఖమయ్యెను. అలమెను, ఒదవెను, దక్కొనియెను, నెలకొనియెను, చెందెను, నెక్కొనియెను-౬=ప్రాప్తమయ్యెను.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్మట

ననఁగా నంతట ననంగ శ నంత ననంగాఁ

దనరుం బశ్చాదర్థము

కనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా.

39

టీ. వెనుకఁ, తరువాతఁ, పిమ్మటఁ, అంతటఁ, అంతఁ-౧(=పశ్చాదర్థము- అనఁగా అనంతరము.

క. పల్లటపులు రజ్జు లనం

బ్రల్లదము లనంగ వ్యర్థభాషణములకుం

బే ధై వ ర్తిలు నోలిగ

నుల్లొకజయాభిసరణ శ యరగాభరణా.

40

టీ. పల్లటపులు, రజ్జులు, బ్రల్లదములు-3=వ్యర్థభాషణములు.

క. కై సేఁ తలంకరించుట

బేసి యనన్ విషమమునకుఁ ॥ బేరై నెలయున్
 సేసలు దీననల్ బా లన
 భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ ॥ బర్యాయము లై.

41

టీ. కై నేత=అలంకరించుట, బేసి=విషమము-అనగా సరిగానిసంఖ్య.
 వేసలు, దీననల్ బాలు-౨=మంత్రాక్షతలు.

క. కో రనఁ బా లన నంశం

బే జన నాఁక యన నదికి ॥ నెసఁగును బే లై
 నీరాజనంబుపే ల్లగు
 నారతి నివ్వాలి యనఁగ ॥ నంగజదమనా.

42

టీ. కోరు, పాలు-౨ = అంశము. ఏటు, వాఁక-౨=నది. ఆరతి,
 నివ్వాలి-౨=నీరాజనము.

ఆ. మొఱవవోయె ననఁగ ॥ మొద్దువోయె ననంగఁ
 గుంత మయ్యె ననుటకుం దనర్చు
 శాతమునకు నాఖ్య ॥ లై తనరారును
 జాటుకు వాడి తెగువ ॥ కలు కనంగ.

43

టీ. మొఱవవోయెను, మొద్దువోయెను - ౨=కుంతమయ్యెను. చుటుకు,
 వాడి, తెగువ, కలుకు -౪= తీక్ష్ణము.

సి. యామికులకు నాఖ్య ॥ లై ప్రవర్తిలు చుండు
 నారెకు లనఁగ దల్లారు లనఁగఁ
 గల్లెంబు వాగె నాఁగను ఖలీనంబుపే
 ల్లలరు దంతంబుపే ॥ రా డనంగఁ
 దఱిపి నా ముదురు నా ॥ దరుణేతరం బంట
 యిం చనఁ జెఱ కన ॥ నిక్షు వలరు
 నష్టం బొనర్చె నంటకు నాహ్వయము లయ్యెఁ

బోకారై ననంగ గోల్పుచ్చై ననంగ
తే. గుదె యనంగ ము డ్డనంగను శ గదకుఁ బేల్లు
యిన మనంగ మం చనంగను శ హిమముపేల్లు
కాన యన నడవి యనంగ శ గాననంబు
షడ్గుడు తోడియల్లుడు శ జగిలెఁ డనంగ. 44

టీ. ఆరెకులు, తలారులు-౨ = తలవల్లు. కల్లెము, వాగె - ౨ = ఖలీన
ము. జైడు=దంతము. తఱపి, ముదురు-౨=లేతకానిది. ఇంచు, (ప్ర. ఇత్తువు),
చెఱకు-౨=ఇత్తువు. పోకారైను, గోల్పుచ్చైను- ౨ = నప్తము చేసెను. గుదె,
దుడ్డు-౨=గద. ఇవము, మంచు-౨=హిమము. కాన=(ప్ర. కాననము) అడ
వి-౨=అరణ్యము. తోడియల్లుడు, జగిలెడు-౨=షడ్గుడు.

క. తేనియ యన జు న్నన నభి

ధానంబులు మధువునకును శ దనరుం బే ల్లై

పానకము చెఱకుపా లనఁ

గా నిక్షురసంబునకును శ గంఠేకాలా.

45

టీ. తేనియ, జున్ను-౨=మధువు. పానకము, చెఱకుపాలు-౨=ఇత్తు
రసము.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా

నడరు విరామం బొనర్చై శ ననుటకుఁ బే ల్లై

తొడరుం బశ్చాద్భాగము

పెడ యనంగా వెనుక యనంగ శ బిఱుడు ననంగన్. 46

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను-౨=విరమించెను. పెడ, వెనుక, పిఱుడు-
౩=పశ్చాద్భాగము.

క. విడుమర యన విడుదల యనఁ

గడముట్టుట యనంగ శాంతిగనుటకుఁ బే ల్లై

నెడ వంక చక్కి చోటన

నడరు స్థలంబునకు నాఖ్య శ్రీ లై శితికంతా.

47

టీ. విడుమర, విడుదల, కడముట్టుట-3 = శాంతిగనుట. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు-ర = స్థలము.

క. చనుఁ గ్రుద్ధుఁ డయ్యె ననుటకుఁ

గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపశఁగించె ననంగాఁ

దనరున్ మర ములకుఁ బే

శ్లనువు లనఁగ నెఱకు లనఁగ శ్రీ నాయము లనఁగన్.

48

టీ. కినిసెను, కనలెను, అలిగెను, కోపశఁగించెను-ర = క్రుద్ధుడయ్యెను. అనువులు, నెఱకులు, ఆయుములు-3 = మర్మములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేళ్లు కార్యశక్తునకుఁ బార్వతై

కాఁ డనంగ మనియకాఁ డనంగఁ

దేజరిల్లుచుండు శ్రీ దేవేరి దొరసాని

రాణి యనెడుపేళ్ల శ్రీ రాజపత్ని.

49

టీ. పార్వతైకాఁడు, మనియకాఁడు-౨ = కార్యకరుఁడు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి-3 = రాజపత్ని.

క. మ్రింగె నన గ్రుక్కగొనియె న

నంగం దగుఁ గబళనం బోనరె ననుటకున్

బ్రుంగె మునింగె ననంగ న

నంగహారా మగ్న మయ్యె శ్రీ ననుటకుఁ బేళ్ల.

50

టీ. మ్రింగెను, గ్రుక్కగొనియెను-౨ = కబళనముచేసెను. బ్రుంగెను, మునింగెను-౨ = మగ్నమయ్యెను.

సీ. ఆఖ్య లై తనరు ధనాగారమునకు ను

గ్రాణం బనంగ బోక్కస మనంగ

నాస్థానమంటపాహ్వయము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల యనంగ
దయకు నీరెం డభిరధానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ నక్కటిక మనంగ
బాల్యస్థునకుఁ బేళ్లు శ పరిధివిల్లును బిన్న
వాఁ డనఁ గొండుకరవాఁ డనంగ

తే. సంధ్య కాఖ్యలు మునిమాపురసౌజ యనంగ
జూద మన నెత్త మనంగ దురదరంబు
జడి యనంగ వాన యనంగ వరంబుపేళ్లు
నోలి యుంకున యన శుల్క శ మొప్పు నభవ.

51

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కసము. ౨=ధన ముండెడి గృహము. హజారము, ॥పా॥ హజారము, మోసల-౩=ఆస్థానమంటపము. కనికరము, అక్కటికము. ౨=దయ. పిన్నవాఁడు, కొండుకవాఁడు-౨ = బాల్యస్థుఁడు. మునిమాపు, సంజ-౨=సంధ్యాకాలము. జూదము, నెత్తము-౨ = దూత్యము. జడి, వాన-౨=వర్షము. ఓలి, ఉంకున-౨=శుల్కము.

సీ. పయ్యెద యనంగను శ జైట యనంగ సం

వ్యానంబునకు నాఖ్య శ లై తనర్పు
మొక్కపెట్ట యనంగ శ నువ్వెత్తుగ ననంగ
యుగపత్పదంబున శ కొప్పుఁ బేళ్లు
కవటి లనం బాచీక లనంగ నక్షముల్
బన్న మొచ్చె మనంగఁ శ బరిభవంబు
వ్యాపార మగుఁ జెయ్య శ మనఁ జెయ్యి యనంగను
గ న్ననఁ గీ లనఁ శ గపటచేష్ట

తే. కందుకము బంతి చెం డనంగను దనర్పు

నజనజలు చిద్రుప లన ఖండాహ్వయములు
కాచువడియంబు లనగను శ్చైరవ శ్చ
నంగ ఖాదిరఘుటిక లనంగవమన.

52

టీ. పయ్యెడ, వైట-౨=ఉత్తరీయము. ఒక్కపెట్ట, ఉప్పెత్తుగ-౨=
ఒకసారిగ. కవలలు, పాచికలు-౨-అక్షములు. బన్నము (ప్ర. భంగము),
ఒచ్చెము-౨ = తిరస్కారము. చెద్దయము, చెద్ది-౨ = వ్యాపారము. కన్ను,
కీలు-౨=కపటచేష్ట. బంతి, చెండు-౨ = కందుకము. అజనజలు, చిద్రుపలు-
౨=ఖండములు (తునుకలు). కాచువడియములు, కైరవల్లు-౨=ఖాదిరఘుటికలు.

సీ. మాగాని రాజ్యంబు శ్చ మణియ ముద్యోగంబు

చిట్టలు చిత్రముల్ శ్చ చిలుకు శ్చరము

ఎత్తికోలు ప్రయత్న శ్చ మీలువు మానంబు

బారి యనంగ నురప్రదవంబు

విన్నను వనగఁ బ్రావీణ్యం బెలర్చును

దార్కాణ మనగ నిరదర్శనంబు

నిట్టపంట యనంగ శ్చ నిష్కారణం బంట

బానసం బనగ మహానసంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మంత్రతన మనంగ

నంతిపుర మన శుద్ధాంత శ్చ మలరుచుండు

నుదిరి యనఁ దప్తకాంచన శ్చ మొప్పచుండుఁ

దివురుట యభిలషించుట శ్చ దేవదేవ.

53

టీ. మాగాని=దేశము. మణియము=ఉద్యోగము, చిట్ట = ఆశ్చర్యము.
చిలుకు = బాణము. ఎత్తికోలు = ప్రయత్నము. ఈలువు = పాత్రివత్త్యము.
బారి = ఉపద్రవము. విన్ననువు=ప్రావీణ్యము-నేర్పు. తార్కాణము=నిదర్శ
నము. నిట్టపంట=నిష్కారణము. బానసము=వంటయిల్లు. మంత్రనము=ఏకాం

తము. అంతిపురము = అంతఃపురము. ఉదిరి = అపరంజి. తివురుట = కోరుట.

సీ. బిట్టు గ ట్టనఁ బెట్లు శ పెద్దయుఁ దద్దయు

సురవడి పరువడి శ యుద్దవిడియుఁ

బనివడి పదపడి శ బలువిడి తలకొని

నెట్టన యెంతేని శ నెటి కరంబు

లలి వార కేడ్తెఱ శ పెలుచ వావిరి యన

నటిముఱి యనఁ బొరిఁబొరి యనంగఁ

గడుఁ జాల మిగులంగ శ గాటం బనంగ న

త్యంతముగ ననుట శ కాఖ్య లయ్యె

తే. నుడుకు సెక వెట్ట వేడిమి శ యుబ్బ యావి

యుక్క యన నొప్ప నామంబు శ లుష్ణమునకు

దాల్చి యొరిమి సైరణ శ తాళుకొంట

సైచు టోర్పుట యనఁగను శ త్కాంతిపేల్లు.

54

టీ. బిట్టు, గట్టి, పెట్టు, పెద్దయుక, తద్దయుక, ఉరవడి, పరువడి, ఉద్దవిడి || పా|| ఉద్దవడి, పనివడి, పదపడి, బలువిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని, నెటి, కరము, లలి, వారక, ఏడ్తెఱ, పెలుచ, వావిరి, అటిముఱి, పొరిఁబొరి, కడుక, చాలక, మిగులక, గాటము-౨౭ = అత్యంతము. ఉడుకు, సెక, పెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, ఆవి, ఉక్క - ౭ = ఉష్ణము. తాల్చి, ఓరిమి, సైరణ, తాళుకొంట, సైచుట, ఓర్పుట-౬ = త్కాంతి.

తే. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె శ బిలుకుమార్చె

గీటణంచెను గుదెతాల్పురవీటి కనిచె

గూలిచెను రూపుమాపెను శ నేలఁగలిపె

ననఁగ హతిచేసె ననుట కారఖ్యలు దనర్చు.

55

టీ. పెద్దనిద్దురఁజెందించెను, పిలుకుమార్చెను, గీటణంచెను, గుదెతాల్పురవీటికనిచెను = యమపురికి బంపెను, గూలిచెను, రూపుమాపెను, నేలఁగలిపెను.

క = హతిచేసెను - అనగా చంపెను.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు
పరుసన్ నామంబు లగుచు శ్రీ వర్తిలుచుండున్
దులు మయ్యెం బరు నయ్యెన్
నులు మయ్యెన్ బిండి యయ్యె శ్రీ నుగ్గయ్యె ననన్. 56

టీ. తులుమయ్యెను, పరుమయ్యెను, నులుమయ్యెను, పిండియయ్యెను, నుగ్గయ్యెను - ౧ = చూర్ణమయ్యెను.

క. కునికె నిదురించె కూర్చెను
గనుమోడ్చె ననంగ నిద్రగనుటకు బేల్లె
గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె
ననంగ బ్రబోధంబు నొందె శ్రీ ననుటకు బేల్లె. 57

టీ. కునికెను, నిదురించెను, కూర్చెను, కనుమోడ్చెను - ౪ = నిద్రగనెను. కనువిచ్చెను, మేల్కనెను - ౨ = ప్రబోధము నొందెను.

క. దులిచె వదలించె నూడ్చెను
దొలగించెను బాపె ననంగ శ్రీ ద్రోచె ననంగా
వెలికొత్తె ననంగ బేల్లె
యలరున్ విఘటన మొనర్చె శ్రీ ననుటకు శర్వా. 58

టీ. దులిచెను, వదలించెను, ఊడ్చెను, దొలగించెను, పాపెను, ద్రోచెను, వెలికొత్తెను - ౩ = విఘటన మొనర్చెను.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు
టలుక యనం బ్రణయకలహ శ్రీ మలరారు గుచం
బుల కొప్పు నామములు గు
బ్బు లనంగా జన్ను లనంగ శ్రీ బాలిం డ్లనంగన్. 59

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక - ౨ = ప్రణయకలహము. గుబ్బులు,

చన్నులు, పాలిండ్లు = (పాలు + ఇండ్లు) - 3 = కుచములు.

తే. చౌటిమున్నీ రనంగ నుప్పునంద్ర మనంగ

రాజిలుచు నుండు లవణవారాశిపేర్లు

కాలు వన బట్టె యనంగను శ జా లనంగ

గుల్మ కభిధాన మై పొల్పుఁ గుధరనిలయ.

60

టీ. చౌటిమున్నీరు, ఉప్పునంద్రము-౨ = లవణసముద్రము. కాలువ,

బట్టె, జాలు-3 = కుల్మ.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె శ బెటికె ననంగ

నాఖ్య లుత్పాటన మొనర్చె శ ననుట కలరు

నాహ్వయంబులు ఛేదించె శ ననుట కయ్యెఁ

జించె నన వ్రచ్చె నన వ్రక్కరించె ననంగ.

61

టీ. పెల్లగించెను, పెకలించెను, పెటికెను-3 = ఉత్పాటనమొనర్చెను.

చించెను, వ్రచ్చెను, వ్రక్కరించెను-3 = ఛేదించెను.

తే. కనుమొఱగె నేమటించె నాంగను నిగూఢ

నర్తన మొనర్చె ననుట కాహ్వయము లమరు

మొయి లన మొగు శ్లనంగను శ మొనయు మబ్బు

లన ఘనంబుల కాఖ్య లై శయభ్రకేశ.

62

టీ. కనుమొఱగెను, ఏమటించెను, - ౨ = నిరూఢనర్తనము చేసెను.

మొయిలు, మొగుల్లు, మబ్బులు-3 = మేఘములు.

క. పగ టనంగ మార్తు రనంగను

బగవాం ద్రనం బగతు రనంగ శ బరిపంధికి బే

శ్లగు మెగ మనంగ మెక మన

మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె శ మేరుశరాసా.

63

టీ. పగలు, మార్తురు, పగవాండ్రు, పగతురు- ౪ = విరోధి. మెగము,

మెకము-౨ = మృగము.

తే. ఇంక నడుగంటె వట్టె నా ర నివిరె ననఁగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు ర నెగడుఁ బేళ్లు
నిండఁ గ్రిక్కిరిసె ననఁ బూర్ణించె ననుట
కాఖ్య లై తనరారు సుధాంశుమకుట.

64

టీ. ఇంకను, అడుగంటెను, వట్టెను, ఇవిరెను - ర=నిర్జల మయ్యెను.
నిండెను, క్రిక్కిరిసెను-౨=పూర్ణించెను.

తే. పెచ్చుపెరిగె ననం బురివిచ్చె మీతె
నన విజృంభించె ననుటకు ర నాఖ్య లయ్యెఁ
దిండికాఁ డనఁ దిండిడు ర తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దనర్చుఁ బేళ్లు.

65

టీ. పెచ్చుపెరిగెను, పురివిచ్చెను, మీతెను. ౩ = విజృంభించెను. తిండి
కాడు, తిండిడు, తిండిపోతు-౩ = భక్షకుడు.

క. పెనఁగొనె గిజిగొనియెను వల
గొనియె మెలికొనియె జుట్టుకొనె నుడిగొనె నాఁ
గను నులిగొనె నన నాఖ్య ల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును శితికంతా.

66

టీ. పెనఁగొనెను, గిజిగొనెను, వలగొనెను, మెలికొనెను, చుట్ట
కొనెను, నుడిగొనెను, నులిగొనెను-౪ = వలయిత మయ్యెను.

సీ. మొగరా లనఁగ స్తంభములు చిట్టకము దంభ
మెరగలి వనవహ్ని ర యెడల మూర్ఖుఁ
డుడుగర యుపహార ర మూటట విశ్రాంతి
మొద లని యనఁగను ర మూల మనుట
తఱు లన వలులు చింత మనంగ శంఖంబు

తేట టనంగఁ గశాభీధాన మయ్యెఁ
దమ టనఁ గీలపదం బగు మెట్టన
గాయకులకుఁ బేరు శ్రీ గాణ లనఁగ

తే. మృత్యువునకును బేరయ్యె శ్రీ మిత్తి యనఁగ
మకుటమున కాఖ్య యగు బామిడిక మనంగ
నోముట యనంగఁ బోషించు శ్రీ టూడిగంబు
సేన కభిధాన మై యొప్పు శ్రీ శేషభూష.

67

టీ. మొగరాలు = స్తంభములు. చిట్టకము = దంభము (లేక) విష.
ఎరగలి, ||పా|| ఎరపలి - ౨ = వనవహ్ని. ఎడ్డె = మూర్ఖుడు. ఉడుగర = కాసుక
(లేక) బహుమానము. ఊట = విశ్రాంతి. మొదలు = మూలము. తలులు =
వళులు (అనఁగా కడుపుమీది మడుతలు). చిందము = శంఖము. తలులు =
కళ (గుట్టమును శిక్షించు చబుకు). తమట = అగ్నిశ్వల. మెట్ట = పాదము.
గాణలు = గాయకులు. మిత్తి = మృత్యువు. బామిడికము = కిరీటము. ఓముట =
పోషించుట. ఊడిగము = సేవ.

నీ. ఎట్టకేల కినంగ శ్రీ నెనయును సకృదర్థ

మఖిలం బటంటకు శ్రీ నంతవట్ట
ఏకాకి యొక్క ట్రసేకులు పలువురు

వేనవేల్ పెక్కండు శ్రీ వేపు రనఁగ

నలరు నోచేదర్థ శ్రీ మై కానినాఁ డన

నేతాదృశులె యంట శ్రీ కిట్టివారె

మిన్నక యూరక శ్రీ యన్నఁ దూష్టిమర్థ

మనుసరించి యటంట శ్రీ కగును దొట్టి

తే. యొండొకఁ డనంగ మఱియు వేటొకఁడు లాఁతి

వాఁడు పెటవాఁడు తక్కినవాఁ డనంగ

సన్యునకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారు చుండు

శయఘటితశూల నైయాఘ్రుశ్చర్యచేల.

68.

టీ. ఎట్టకేలకు = ఒకానొకప్పుడు. అంతవట్టు = అభిలము. ఎక్కటి = ఏకాకి. నలువురు, వేనవేలు, పెక్కండు, వేవురు = అనేకులు. కానినాడు = అటుకాకపోయిన, ఇట్టివారె = ఏతాదృశులె - ఈలాటివారే యనుట. మిన్నక, ఊరక - ౨ = తూష్టిచురకములు. తొట్టి = అనుసరించి. ఒండొకడు, వేటొకడు, లాఠివాడు, పెటవాడు, తక్కినవాడు = అన్యుడు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడి యనఁగా గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును శ్చ నర్తిలుఁ బే రై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని సమాహ్వయ మయ్యెన్.

69.

టీ. వడి = కాలము, వేగము. మడి = విరిచేను, శుద్ధి.

క. ఈ డనఁగ నయనుపే రగు

సీ డన సామ్యంబునకును శ్చ నెనఁగును బే రై

నా డన రాజ్యముపే రగు

నా డనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్.

70.

టీ. ఈడు = ఐయన్ను, సామ్యము. నాడు = రాజ్యము. నాడు = తత్కాలమందు.

క. మొన యన నై న్యముపే రగు

మొన యనఁగా నగ్రభాగమునకును బే రా

దొన యనఁ దూణీరం బగు

దొన యన ననసానమునకు శ్చ దొడరును బే రై.

71.

టీ. మొన = నై న్యము, అగ్రభాగము. దొన = అమ్ములపొది, అంతము.

క. వె న్నునఁగ బీజమంజరి

వెన్ననఁ జరమాంగమునకు १ వెలయును బేరై
కన్నులనం బర్వంబులు
కన్నులనన్ లోచనములు १ కంఠేకాలా.

72

టీ. వెన్ను = సస్యములవెన్ను (అనఁగా కంకి), వీఁపు. కన్నులు = కణుపులు, నేత్రములు.

క. తమ్మియనఁ దరునిశేషము
తమ్మియనం బంకజాభీరధానం బయ్యెన్
నెమ్మియనఁ బ్రియముపేరగు
నెమ్మియన మయూరమునకు १ నెగడుం బేరై.

73

టీ. తమ్మి = వృక్షనిశేషము, తామర. నెమ్మి = ప్రియము, నెమలి.

క. దండయనన్ సాన్నిధ్యము
దండన సుమమాలికాభీరధానం బయ్యెన్
మండనఁ బ్రకోష్ఠ మయ్యెన్
మండన మృత్పాత్రకు సమాహ్వయ మయ్యెన్.

74

టీ. దండ = సాన్నిధ్యము, పుష్పమాలిక. మండ = ప్రకోష్ఠము, మృత్పాత్రము (అనఁగా మండికుండ).

క. తెలుగుంగబ్బపుమర్కము
తెలుగుకప్పింద్రులకుఁ దేటతెల్లము గాఁగం
దెలియఁగ నడిదము సూరయ
చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్.

75

స టీ కాంధ్ర నామ శేషము
సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.
సాంబనిఘంటువు.

సతీకము.

అవతారిక:—కస్తూరిరంగకవి యనునతఁ డీ నిఘంటువును శ్రీసాంబమూర్తి కంకితము నేయువాఁడై మొదట దీనిని రచించు పద్ధతిని దెలుపుచున్నాఁడు.

సీ. శ్రీ వెలయంగ దేశీయముల్ దెనుఁగులుఁ
దద్భవంబులుఁ గూర్చి శ దైవవర్గ
దనరు మానవవర్గ శ స్థావరవర్గ తి
ర్యగ్వర్గననునాలు శ గలవరించి
జల్లు లుంపక వృథాశబ్దముల్ రాసీక
కుంటినడత గాక శ కొదుకులేక
యర్వీజనంబుల శ కుపకారసరణిగా
నాంధ్రనామనిఘంటు శ వనెడుకృతిని

తే. గవులదయచేత నీకటాక్షంబువలన
సీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ శ జిత్తగింపు
దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి
సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

1

టీ. ఓ సాంబమూర్తీ! ఈ యాంధ్రభాషయందుఁ గలయస్థదేశ్యములును ద్రిలింగదేశ్యములును సంస్కృతప్రాకృతభవములును గూర్చి,

వానిని దేవవర్ధ మానవవర్ధ స్థావరవర్ధ తిర్యగ్వర్ధ అను నాలుగువర్ధలనుగా విభజించి, సరికానిశబ్దములనుగాని వృద్ధశబ్దములనుగాని పెట్టిక వర్ణలోపములు గల పదములను రాసీక సురశైలితో 'ఆంధ్రనామనిఘంటువు' అను నీగ్రంథమును మహాకవులకృపచేతను నీయనుగ్రహముచేతను సీసశతకముగా రచించుచున్నాను. దీనిని జిత్తగింపుమా !

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి శ మొట్టికాయలమెప్పు

గొప్పబొజ్జగలాఁడు శ గుజ్జవేల్పు

గబ్బుచెక్కిళ్ల మోకముమోము గలసామి

కలుగులాయపుఁదేజీబలుసిపాయి

గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుమేటి పిల్లారి

కుడుముదాలుపు పెద్దకడుపువేలు

పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపండుల మెక్కు-

దేనర చిలువజంఁదెములమేటి

తే. జమిడితల్లులబిడ్డ పెద్దమెయిప్రోడ

చేటవీనులదణి పనిఁచెఱుపువాఁడు

మొదటివేలుపు వెనకయ్య శ పుంజుదారి

పెద్ద యనఁ దగు గణపతిఁపేళ్లు సాంబ.

2

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి = శివుని మొదటిబిడ్డ, మొట్టికాయలమెప్పు = భక్తులు వేసికొను మొట్టికాయలకు మెచ్చుకొనువాఁడు, గొప్పబొజ్జగలాఁడు = పెద్దబొజ్జగలవాఁడు, గుజ్జవేల్పు = పొట్టిదేవుఁడు, గబ్బు...సామి - (మదగంధములచెక్కిళ్లు గలిగియున్న మృగముయొక్క అనఁగా) ఏనుఁగుయొక్క ముఖము గలదేవుఁడు, కలుగు...సిపాయి = బొక్కలు లాయముగాఁ గల గుజ్జములు (అనఁగా ఎలుకలు) వాహనముగాఁ గల గొప్పవీరుఁడు, గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుమేటి = భక్తులచే గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుదొర, పిల్లారి, కుడుము

దాలుపు = కుడుములను చేత ధరించియున్నవాడు, పెద్ద...వేలుపు = గొప్ప
కడుపుగలదేవుడు, ఒంటిపల్లుదొర = ఒకదంతము గలయేలిక - ఏకదంతుడు,
ముక్కంటి...దేవర = టెంకాయలను భక్షించుదేవుడు, చిలువ...మేటి =
సర్పములు యజ్ఞోపవీతములుగాఁ గలదొర, జమిడి ... బిడ్డ = ఇద్దఱుతల్లల
(అనగా గంగాపార్వతుల) బిడ్డ, పెద్దమెయిప్రోడ = గొప్పదేహము గలదిట్ట,
చేటవీనులదణి = (గజముఖుడు గనుక) చేటలవంటి చెవులు గలదొర, పని...
వాడు = విఘ్నములకు రాజు, మొదటివేలుపు = మొదటఁ బూజింపఁబడు
దేవుడు, వెనకయ్య, పుంజుదారిపెద్ద = కుక్కుటమును ధ్వజమందు ధరించిన
కుమారస్వామికి అన్నయైనవాడు - ౨౦ = వినాయకుడు.

సీ. చౌవంచమోములసాహేబు జాభువా

గుబ్బలివిలుకాడు శి గిబ్బరాతు
జక్కులదొరనే స్త్రీ శి జన్నంపుబగవాడు
పొడలగింటముదాలు శి పునుకదారి
వినువాఁకమోపరి శి వెండికొండదున్నెడు
మినుజుట్టుదేవర శి మిత్రిమిత్రి
మంచుమలలుడు శి మరుగొంగ ముక్కంటి
నెలదారి ముమ్మెనాయలుగుమేటి

తే. వినపుమేతరి తిగప్రోలివేటకాడు
కప్పటైదువపెనిమిటి శి గాములదొర
వేల్పుదణిఁ గన్నతఁడు గుజ్జరవేల్పుతండ్రి
బేసికన్యామి యన నీదుశపేళ్లు సాంబ.

3

టీ. చౌవంచ...సాహేబు = (౪+౧) నిదుముఖములు గలమేటి, జా
భువా...విలుకాడు = బంగారుకొండ (అనగా మేరుపర్వతము) విల్లుగాఁ
గలవాడు, గిబ్బరాతు = ఎద్దు వాహనముగాఁ గలవాడు, జక్కులు...నే స్త్రీ =

యత్తులరాజగు కుచేరునిన్నే హితుడు, జన్మంపుబగవాడు = దత్తయజ్ఞము
నకు విరోధియైనవాడు, పాడల...దాల్పు = మచ్చలు గలజంటపోగువస్త్ర
మును (అనగా పులితోలును) ధరించినవాడు, పునుకదారి = కపాలమును
ధరించినవాడు, వినువాకమోపరి = ఆకాశపునది యగు గంగను దలయందు
నహించినవాడు, వెండికొండదునీడు = కైలాసపర్వతము వాసస్థానముగాగల
సరదారు, మినుజుట్టుదేవర = ఆకాశము సిగగాగలదేవుడు, మిత్తిమిత్తి =
మృత్యువును సంచరించినవాడు, మంచుమలలుడు = హిమవత్పర్వతము
నకునల్లుడు, మరుగొంగ = మన్మథునకుశత్రువు, ముక్కంటి = మూడుకన్నులు
గలవాడు, నెలదారి = చంద్రుని శిరస్సునందు ధరించినవాడు, ముమ్మొన...
మేటి = మూడు మొనలు గలత్రిశూలమును నాయుధము గలదొర, విసపుమే
తరి = హాలాహలమును విషమును భక్షించినవాడు, తిగ...కాడు = త్రిపురము
లను వేటాడినవాడు, కప్ప...పెనిమిటి = నల్ల నివర్ణముగలవ్రాకి (పార్వ
తికి) భర్తయైనవాడు, గాములదొర = భూతములకు రాజు, వేల్పుదణిగన్న
తడు = దేవతలసేనాధిపతియగు కుమారస్వామిని గన్నట్టివాడు, గుఱ్ఱ...
తండ్రి = వినాయకునితండ్రి, బేసికన్నామి = (బేసిసంఖ్యయగు) మూడు
కన్నులగలదేవుడు-౨౩ = శివుడు.

సీ. వెన్నుడు పెరుమాళ్లు శ వేగంటినైదోడు

కవ్వపుమలదాల్పు శ కట్టినేస్తి

చిలువపానుపుదంట శ తెలిదీవిమన్నీడు

బటువుగైదువుజోడు శ బమ్మతండ్రి

కట్టివేల్పు మరునయ్య శ కడలియల్లుడు సంకు

దారి గరుడిరాతు శ తమ్మికంటి

పదివేసములదిట్ట శ యెద మచ్చ గలసామి

యడుగువాకగలాడు శ పుడమినంటు

తే. మొసలివామొంటటాల్పు రకకసులగొంగ

లచ్చిమగఁ డుడ్డకేలుగలాడు పుట్టు

వడుగు తామరపొక్కిలిరవాఁడు పసిఁడి

వలువతాల్పన హరిపేరు శ్రీలలరు సాంబ.

4

టీ. వెన్నుఁడు (ప్ర. విష్ణుఁడు), పెరుమాళ్లు (ఇది యజ్ఞపదము),
వేగంటిపైదోడు = (వామనావతారమున) వేయికన్నులు గలయింద్రునికిఁ దోఁ
బుట్టినవాఁడు - ఉపేంద్రుఁడు, కవ్వపు...తాల్పు = మందరపర్వతమును
(కూర్మావతారమున) ధరించినవాఁడు. కట్టినేస్త్రీ = అర్జునునిచెలికాఁడు, చిలువ
...దంట = సర్పము (అనగా ఆదిశేషుఁడు) శయ్యగాఁ గలసేర్పరి, తెలి...
మన్నీడు = శ్వేతద్వీపము వాసస్థానముగాఁ గలప్రభువు, బటువు...జోడు =
గుండ్రని చక్రాయుధమును దాల్చినయోధుఁడు, బమ్మతండ్రి = బ్రహ్మకు తండ్రి,
కటివేల్పు = నల్లనిదేవుఁడు, మరుసయ్య = మన్మథునితండ్రి, కడలియల్లుఁడు =
పాలసముద్రునికి అల్లుడైనవాఁడు, సంకుదారి = శంఖమును ధరించినవాఁడు,
గరుడిరాతు = గరుత్మంతు నెక్కి తిరుగువాఁడు, తమ్మికంటి = తామరలవంటి
కన్నులు గలవాఁడు, పది...దిట్ట = దశావతారముల నెత్తినసేర్పరి, ఎద...
సామి = తొమ్మిదందు శ్రీవత్సమునుపుట్టుమచ్చగలదేవుఁడు, అడుగు...గలాడు,
= పాదమునందు గంగానది గలవాఁడు (గంగ యతనిపాదములందు బుట్టినదని
యర్థము), పుడమినంటు = భూదేవికి న్నేహితుఁడు (అనగా ప్రియుఁడు),
మొసలి...తాల్పు = మొసలిసోటివలె నుండు పోగులను (అనగా మకరకుండ
లములను) ధరించినవాఁడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకు శత్రువు, లచ్చి
మగఁడు = లక్ష్మీదేవిపెనిమిటి, ఉడ్డ...గలాడు = నాలుగుచేతులు గల
వాఁడు-చతుర్భుజుఁడు, పుట్టువడుగు = నిత్యబ్రహ్మచారి, తామర...వాఁడు =
తామరపువ్వు నాభియందుఁ గలవాఁడు - పద్మనాభుఁడు, పసిఁడి...తాల్పు =
బంగారుపశ్చ్రమును ధరించువాఁడు - ౨౬ = విష్ణుదేవుఁడు.

సీ. తీవంచమోములరదిట్ట తామరచూలి

తలఁపుకేళాకూళిరపులుగురాతు

తగవులజడదారిరతండ్రి వేలుపుఁబెద్ద

మాటలజనరాల్లిమగఁడు నలువ
యలరులవిలుకానియన్న మేలిమిబాజ్జ
గలదుముదారి ప్రాచరబలుకులదణి
నుదురాకులెక్కఁ జెరన్నగ వ్రాయుకరణీకుఁ
డచ్చంపుడమ్మిపై శ నమరుజాణ
తే. నిక్కపుజగంబుఁ బ్రోచుమనీడు మొదటి
జాతిదొర బమ్మ దుగినఁడు శ తాత జగము
లన్నిపుట్టించుమేటి తనంతఁ గలు
నతఁడు పజదొర యన నజాఖ్య లగు సాంబ.

5

టీ. తీవంచ...దిట్ట = (3 + 1) నాలుగుముఖములు గల ప్రోడ, తామ
రచూలి = తామరపువ్వునందుఁ బుట్టినవాఁడు, తలఁపు...రాతు = మానసగుర
స్సపత్నలగుహంసలు వాహనముగాఁ గలవాఁడు, తగవుల...తండ్రి = కలహ
ప్రియుడగు నారదముని తండ్రి, వేలుపుఁబెద్ద = దేవతలలో శ్రేష్ఠుడైన
వాఁడు, మాటల...మగఁడు = సరస్వతికిఁ బెనిమిటి, నలువ = నాలుగునోళ్లు
గలవాఁడు, అలరు...యన్న = మన్మథునికి అన్న యైనవాఁడు, మేలిమి...
దారి = బంగారుమయమైన కడుపుగలసరదారు - హిరణ్యగర్భుఁడు, ప్రాచ
రబలుకులదణి = వేదములకధిపతి, నుదురాకు...కరణీకుఁడు = నొసళ్ల నెడు తా
టాకులలో ఆయుస్సులలెక్కలను జక్కఁగా వ్రాయునట్టికరణము - నొస
ళ్ల యం దాయుఃప్రమాణములను వ్రాయునట్టివాడని యర్థము. అచ్చంపు...
జాణ = తెల్లనితామరపువ్వు (అనెడు సింహాసనము) మీఁదఁ గూర్చుండునట్టి
శేర్పరి, నిక్కపు...మన్నీడు = సత్యలోకమును బాలించుప్రభువు, మొదటి
...దొర = బ్రాహ్మణజాతికి నధిపతియైనవాఁడు, బమ్మ = (ప్ర.) బ్రహ్మ.
దుగినఁడు (ప్ర. ద్రుహిణుఁడు), తాత = పితామహుఁడు, జగము...మేటి =
లోకములనెల్ల సృజించునట్టిఘనుఁడు, తనంత...నతఁడు = తనంతటఁ దానె
ట్టినట్టివాఁడు-స్వయంభువు, పజదొర = ప్రజాపతి - ౨౦ = బ్రహ్మ.

8

సీ. గట్టురాకొమరిత శ కప్పుముత్తైదువ
 మగనియందపుమేనఁ శ దగినమగున
 కఱకంతురాణి సింగపుఁదేజగలచాన
 వెనకయ్యతల్లి నా శ వెలయు గౌరి
 కలుములచెలి జడ్డుశకడలిబొట్టియ లచ్చి
 తమ్మిగద్దియబోటి శ తల్లితల్లి
 పెనిమిటియెద నుండుననఁబోడి మరుతల్లి
 నెలచెలియలు లిబ్బిశనెలతుక సిరి

తే. యనఁగ లక్ష్మీసమాఖ్య లా శ నంచతేజి
 పాలతి తలవాకిటమెలంగురచెలువ నలువ
 రాణి పలుకులజవరాలు శ లచ్చికోడ
 లనఁగ భారతినామంబు శ లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టురాకొమరిత = పర్వతరాజగు హిమవంతునికూతురు, కప్పుము
 తైదువ = నల్లని శరీరచ్ఛాయ గలవృద్ధువాసిని, మగని...మగువ = భర్తయ
 గుళివునినుందరశరీరమునందు సగభాగముగా నొప్పియుండెడు స్త్రీ, కఱకంతు
 రాణి = శివునిపత్ని, సింగపు...చాన = సింహవాహనము గలస్త్రీ, వెనకయ్య
 తల్లి = వినాయకునితల్లి-ఓపార్వతి. కలుములచెలి = సంపదల కధిదేవతయగు
 స్త్రీ, జడ్డు...బొట్టియ = పాలనముద్రపుగూతురు, లచ్చి = (ప్ర.) లక్ష్మి, తమ్మి
 ...బోటి = పద్మసింహాసనము గలస్త్రీ, తల్లితల్లి = తనతల్లియైనగంగకుఁ దాను
 జల్లియైనది, పెనిమిటి...బోడి - మగనివక్షమునందు వసించుస్త్రీ, మరుతల్లి
 = మన్మథునితల్లి, నెలచెలియలు = చంద్రునిచెల్లెలు (ఇరువురును సముద్రము
 నం బుట్టినవారగుటచే నిట్లు చెప్పబడినది), లిబ్బిశనెలతుక = ధననిక్షేపముల
 యందుండు స్త్రీ, సిరి = (ప్ర.) శ్రీ-గం = లక్ష్మి. అంచతేజిపాలతి = హంస
 వాహనము గలస్త్రీ, తల...చెలువ = నోటియందు సంచరించుస్త్రీ, నలువ

రాణి=బ్రహ్మభార్య, పుకులజవరాలు = వాక్కులకు (అనగా విద్యలకు) అధి
 దేశత యగుస్త్రీ, లచ్చికోడలు=లక్ష్మీదేవికోడలు - ౫=సరస్వతి.

సీ. అడుగుకైదువుపుల్లరపడగదునేదారి

యర బారతల్లులయిరిదిబిడ్డ

వెనకయ్య వెనుకయ్య శ వేల్పులదళవాయి

చిలువలబోనంపురబులుగురాతు

స త్తిః బూనువలంతి శ యిత్తిగమోముల

బలియుండు బారచేతులు గలాండు

రిక్కరక్కనుమిత్తి శ తెల్లుకానుపు కొంచ

మల వ్రక్కలించినమన్నెకాండు

తే. గట్లయేలికనునుమండు శ కప్ప తెఱవ

మేటికొమరుండు వేలుపురేటిసంతి

కొడుకు ముద్దయ్య కందుండు శ కొమరుసామి

యనగ గుహనామధేయంబు శ లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగు...దునేదారి=(పాదములే ఆయుధముగాఁగలపక్షి యగు)
 పుంజుకోడి ధ్వజమునందుఁ గల సరదారు, అర...బిడ్డ = ఆఱుతల్లుల (అ
 నగా మట్కొత్తికల) అబ్బురపుబిడ్డ, వెనకయ్య వెనుకయ్య = వినాయకునికి
 వెనుకఁ బుట్టినవాఁడు, వేల్పుల దళవాయి = దేవతల సేనాధిపతి, చిలువల...
 రాతు=(సర్పములను భుజించుపక్షియగు) నెమిలి నెక్కి తిరుగువాఁడు, సత్తి
 ...వలంతి = శక్తి యనునాయుధమును ధరించిననేర్పరి, ఇత్తిగ...బలియుం
 డు=(౨ x 3) ఆఱుముఖములుగల బలవంతుండు, బార...గలాండు = పల్లెం
 డుచేతులు గలవాఁడు, రిక్క...మిత్తి = చుక్క యను పేరుగలరాక్షసుని
 (అనగా తారకాసురుని) చంపినవాఁడు, తెల్లుకానుపు=తెల్లునందుఁ బుట్టి
 నవాఁడు, కొంచ...మన్నెకాండు = క్రాంచపర్వతమును భేదించినప్రభువు,

గట్ల...మనుమడు = పర్వతరాజగుహిమవంతునికిఁ బాత్రుఁడు, కప్పు...
 కొమరుఁడు = పార్వతిగొప్పకొడుకు, వేల్పు...కొడుకు = దేవతానదియగు
 గంగకుసవతియగు పార్వతికుమారుఁడు, ముద్దయ్య, కందుఁడు = (ప్ర.) స్కం
 ధుఁడు. కొమరుసామి = (ప.) కుమారస్వామి-౧౩ = కుమారస్వామి.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు శ వలతేఁడు చిలుకరౌ

తామనిచెలి గాడ్పుటరదపుదొర
 జాబిల్లియల్లుఁడు శ చౌవంచతూపుల
 నెఱదంట కలుములశగరితబిడ్డ
 కన్నులవిల్తుఁడు శ కమ్మవిల్తుఁడు పచ్చ
 విలుకాఁడు చక్కెరశివెఱిజోడు
 వెడవిలుతుఁడు తియ్యవిల్తుఁడు చిగురాకు
 విలుకాఁడు తుంటవిల్ శ గల దునీఁడు

తే. తలిరువిల్తుఁడు ననవిల్తు శ డలరువిల్తు
 డించువిల్కాఁడు రాచిల్క శ నెక్కురౌతు
 మీనుమొసలిసిడెంబులశమేటి తేఱి
 యల్లెవాఁడన మదనాఖ్య శ లమరు సాంబ. ౪

టీ. తలఁపుచూలి = తలంపునందుఁ బుట్టువాఁడు - సంకల్పసంభవుఁడు,
 మరుఁడు (ప్ర. స్మరుఁడు), వలతేఁడు = కామములకు రాజు, చిలుకరౌతు =
 చిలుకనెక్కితిరుగువాఁడు, ఆమనిచెలి = వసంతర్తువునకు చెలికాఁడు, గాడ్పు
 ...దొర = గాలియే తేరుగాఁగలప్రభువు, జాబిల్లియల్లుఁడు = చంద్రుని కల్లుఁ
 డు, చౌ...దంట = (౪+౧) విదుబాణములు గలమహానిపుణుఁడు, కలు
 ముల...బిడ్డ = లక్ష్మీకుమారుఁడు, కన్నులవిల్తుఁడు = కణుపులుగల విల్లుగల
 వాఁడు, కమ్మవిల్తుఁడు = తియ్యనివిల్లుగలవాఁడు, పచ్చవిలుకాఁడు =
 పచ్చనియెన్ను విల్లుగాఁ గల వాఁడు, చక్కెర...జోడు = చక్కెర

విల్లు గలయోధుడు, పెడవిలుతుడు, = చుల్కనివిల్లుగలవాడు, తియ్య
విల్లుడు, చిగురాకువిలుకాడు = చిగుళ్ళచే నైవవిల్లు గలవాడు, తుంట
... దునీడు = చెఱుకుతుంట విల్లుగాఁ గలసరదారు, తలిరువిల్లుడు =
చిగుళ్ళచేనైన విల్లుగలవాడు, ననవిల్లుడు = పువ్వులతోఁ జేయఁబడిన
విల్లుగలవాడు, అలరువిల్లుడు, ఇంచువిల్లుడు = చెఱుకువిల్లు గలవాడు,
రా... రాతు = శ్రేష్ఠమైనచిలుక నెక్కి తిరుగువాడు, మీను...మేటి =
చేసయును మొసలియును ధ్వజమందుఁ గలదిట్ట, తేటి...వాడు = తుమ్మె
దలు అల్లెత్రాడుగాఁ గలవాడు- ౨౪ = మన్మథుడు.

సీ. సతపేరుత తడిరజత తేరుగలప్రోడ

యనిఁ బడ్డనెఱబంటు శ లరుగుశ్రోవ
వెన్నునివలగన్ను శ వేయిచేతులదిట్ట
తిగవేలుపులఁటెంకి శ పగటిజోతి
జమునయ్య మినుమానిరకము చాయపెనిమిటి
పగలు సేయువలంతి శ జగముకన్ను
నెలజోడు తమ్మిచరక్కిలిగింత వేవెల్లు
కలువలసూడు చీరకటులగొంగ

తే. జక్కవలయంటు మ్రొక్కులఁజొక్కుసామి
బారరూపుల వేల్పు ప్రాశబల్కుసామ్మ
పెట్టె చలిదాయ ప్రొద్దు నాఁ శ బేళ్లు దనరు
లోకబాంధవునకు శివారలోల సాంబ.

9

టీ. సత...ప్రోడ = సప్త యనుపేరు గల గుఱ్ఱములు రెండు గట్టిన
రథము గలనేర్పడి-సప్తాశ్వుడు, అని...శ్రోవ = యుద్ధమందు హతులై పడు
నట్టి మహావీరులు స్వర్గమునకుఁ బోవుమార్గము - ఆవీరులు సూర్యమండలము
భేదించుకొని స్వర్గమునకుఁ బోవునట్లు పురాణప్రతీతి). పెన్నుని...గన్ను =
విష్ణునికుడిశేత్రము, వేయి...దిట్ట = సహస్రహస్తములు గలప్రోడ, తిగ...టెంకి

= త్రిమూర్తులుండుస్థానము, పగటిజోతి = పగటియందు వెలుగుజోతి యైన
వాడు, జమునయ్య = యముననిరంజి, మినుమానికము = ఆకాశమునకు మణి
వంటివాడు, ద్యుమణి, చాయపెనిమిటి = ఛాయాదేవిమగడు, పగలు...
మలతి = అహస్సును జేయునట్టి నేర్పరి - అహస్కరుడు, జగముకన్ను = జగ
త్తునకు నేత్రమువంటివాడు - జగచ్చతురు, నెలజోడు = చంద్రునికి జతయైన
వాడు, తమ్మిచక్కిలిగింత = తామరను చక్కిలిగింతలు పెట్టి [అనగా తాకి]
వికసింపజేయువాడు, వేవెల్లు = వేయికిరణములు గలవాడు, కలువలనూడు =
కలువలకువిరోధి, చీకటులగొంగ = అంధకారములను నశింపజేయువాడు,
జక్కవలయంటు = చక్రవాకపథులకు హితుడు, మొక్కుల...సామి = నమ
స్కారముల కానందించునట్టి దేవుడు, బార...వేల్పు = పండెండురూప
ములుగలదేవుడు. ద్వాదశాత్ముడు, పా)...వెట్టె = వేదముల నెడియాభరణ
ములకు బెట్టెవంటివాడు, చలిదాయ = చలిని బోగొట్టువాడు, ప్రాద్దు =
[[ప్ర] బ్రద్దు = ౨౨ సూర్యుడు.

సీ. కఱకంతులమానికము వేలుపులబువ్వ

జాబిల్లి మరుమామ శ చందమామ

జింకతాలుపు తొగరచెలికాడు జడదారి

కన్నాప రేతేడు శ కడలివెన్న

చుక్కలగమికాడు శ జక్కవపగవాడు

చలివెల్లు రేవెల్లు శ చలువజోతి

వెన్ను నెడమకన్ను శ వెన్నెలరాయడు

నెలతమ్మిదాయ మున్నీటిపట్టి

తే. కందుగలదుండగీడు చీకటులమిత్తి

పంటపైరులదొర ప్రాద్దుజంట లచ్చి

యన్న రేజోతి చందన శ నమరుచుండు

గుముదమిత్రునినామ ధేయములు సాంబ.

టీ. కఱ...మానికము = శివునికి శిరస్సునందలి రత్నమైనవాడు, మేలు
 పులబువ్వ = దేవతల కాహారమైనవాడు (దేవతలు చంద్రకళలలో ఒక్కొక్క
 టిని ఒక్కొక్కడుగా తిందురని శ్రుతి), బాబిలి = (బాను + బిల్లి) ఒప్పు
 చున్న బింబముగలవాడు, మరుమామ = మన్మథునకు మేనమామ, చందమామ,
 జింకతాలుపు = జింకను ధరించినవాడు, తొగచెలికాడు = కలువలకు స్నేహి
 తుడు, జడదారికన్నాప = అత్రిమునికి నేత్రమువలన బుట్టినబిడ్డ, రేతే
 డు = రాత్రి కథిపతి, కడలివెన్న = పాలసముద్రమును జిలుకగా బుట్టిన
 వెన్న - అనగా పాలసముద్రమునందు బుట్టినవాడు, చుక్కలగమికాడు =
 సత్తాత్రములకురాజు, జక్కవపగవాడు = చక్రవాకములవిరోధి (వానిని ఎడ
 బాపువాడనుట), చలివెల్లు = చల్లనికిరణములవాడు, రేవెల్లు = రాత్రియందు
 బ్రకాశించువాడు, చలువజోతి = చల్లనిజ్యోతి యైనవాడు, వెన్ను...
 కన్ను = విష్ణుదేవునివామనేత్రము, వెన్నెలరాయడు = చంద్రకకు అధిపతి,
 నెల, తమ్మిదాయ = తామరలకు విరోధి, మున్నీటిపట్టి = పాలసముద్రునిబిడ్డ,
 కందు ... దుండగీడు = నల్లనికళంకము గలధూర్తుడు, చీకటులమిత్తి =
 అంధకారములను హరించువాడు, పంటపైరులదొర = సస్యములకు అధిపతి,
 ప్రాద్దుజంట = నూర్యునికి జతయైనవాడు, లచ్చియన్న = లక్ష్మీకి అన్నయైన
 వాడు, రేజోతి = రాత్రియందు బ్రకాశించుజ్యోతి యైనవాడు, చందు
 (ప్ర. చంద్రుడు) - ౨౭ = చంద్రుడు.

సీ. పదిపదులంచులభావకు దాల్చుచునీడు

కొండలతెక్కలుగొట్టినదణి

జమిడియేబదులజరన్నములు చేసినమేటి

సోమాసులకుఁ దాపు న సూపుజాణ

యెత్తరంపుఁజెవులరతెత్తసివజ్జీడు

విష్ణుతెప్పలతేడు న వెల్లగారు

మానటీడు తలఁపుమానికము గలాడు

నిలువెల్లఁ జూపు లై న వెలయువాడు

తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారియింటికోడి
 పెట్టెమార్కెకుల వెలిగిడ్డిఁ శ బెనిచినదొర
 మొదటిదిక్కునుబాదారి శ మొయిలుజక్కి
 సామి యన నింద్రునామముల్ శ జరగు సాంబ. 11

టీ. పది...దునీడు = (10×10) నూటంచులు గల వజ్రాయుధమును
 ధరించునట్టి సరదారు, క్కాండ...దణి = పర్వతముల తెక్కలను ఖండించిన
 దొర, జమిడి...మేటి = (1×10) నూటయజ్ఞములు చేసినదిట్ట - శతక్రతుడు,
 సోమా...జాణ = సోమయాజులకు స్వర్గమునందు వసతి చూపునట్టి నేర్పరి, ఎత్త
 రంపు...వజ్రిడు = పొడవైనచెవులు గలగుఱ్ఱము (అనగా ఉచ్చైశ్రవము)
 నెక్కడు కూరుడు, విష్వతెప్పలతేడు :: తెలుచుకొనియుండు తెప్పలు
 గలవారికి-అనగా తెప్పసాటు లేనివారు (అనిమిషులు) అగుదేవతలకు రాజు,
 మెల్ల...మావటీడు = తెల్లయేనుగు నెక్కడివాడు, తలఁపు...గలాడు -
 చింతామణిగలవాడు, నిలుపు...వాడు = శరీరమెల్ల గన్నులుగలిగి యొప్పు
 వాడు-సహస్రాక్షుడు, మింటి...సామి = అమరావతి కథిపతి, జడ...కోడి =
 గౌతముడనుబుష్పిగృహమున గుక్కుటమై యుండినవాడు, పెట్టుమాకుల
 ...దొర = కల్పవృక్షములను గామధేనువును బెంచినప్రభువు, మొదటి...నుబా
 దారి = తూర్పుదిక్కు నేలెడి యధికారి, మొయిలుజక్కిసామి = మేఘవాహ
 నము గలదేవుడు-గర = దేవేంద్రుడు.

సీ. తగరుబాబాసామి శ దుగమోరపాదుసా

తెమ్మెరచెలి యన్నిరతిండికాడు
 నీటిబిడ్డడు కిత్తు శ నిప్పు ముట్టగరాని
 బలియుడు సతనాలుకలదునీడు

కప్పప్రోవరి తిగరకాళ్ల దేవర యగ్గి
 చి చ్చింగలం బన శ జెలగు వహ్ని

పోతుత త్తడిరాతు శ ప్రాద్దుకూన జముండు
మిత్తి దక్కినమేలుమేటి జమున
తే. తోడు గుడెతాల్పు పెతరులతేడ డనంగఁ
గాలునిసమాహ్వయము లగు శ మూలతేడు
త్రిమృగీడు రక్కసి పొలదండి సోకు
మూకదణి నా నిర్మతిపేళ్లు శ పొసఁగు నాంబ.

12

టీ. తగరు...సాని = పాట్టేలు వాచానముగాఁ గలరాతు, దుగ...
పాడుసా = చెండుముఖములు గలదొర, తెమ్మెరచెలి = వాయుదేవునిన్నేహి
తుడు, అన్ని తిండికాడు = సర్వమును భక్షించువాడు, నీటిబిడ్డడు = జల
మునందుఁ బుట్టినవాడు, కిత్తు, నిప్పు, ముట్టఁగరానిబలియుండు = అంటుటకు
అలవికానిబలవంతుండు, సత...దునీడు = ఏడుజిహ్వలు గలసరదారు - సప్త
జిహ్వడు, కప్పవ్రోవరి = నల్లదారిగలవాడు - కృష్ణవర్త్య, తిగ...దేవఁ =
మూడుపాదములు గలదేవుడు, అగ్గి = (ప్ర.) అగ్ని, చిచ్చు, ఇంగలము = (ప్ర)
అంగారము-ంగి = అగ్ని. పోతు... రాతు = మహిషవాహనము నెక్కితిరిగెడివాడు,
ప్రాద్దుకూన = నూర్యునిబిడ్డడు, జముడు = (ప్ర.) యముడు, మిత్తి = (ప్ర.)
మృత్యువు. దక్కి...మేటి = దక్షిణదిక్కునుబాలించుదిట్ట, జమునతోడు =
యమునానది సహోదరుండు, గుడెతాల్పు = గుడియను ధరించినవాడు, పెత
రులతేడు = పితృదేవతలకు రాజు-రా = యముడు. మూలతేడు = నైర్మతి
మూలకురాజు, త్రిమృగీడు = రాత్రులయందుఁ దిరుగువాడు, రక్కసి = (ప్ర.)
రాక్షసుడు, పొలదిండి = మాంసమును భక్షించువాడు, సోకుమూకదణి =
రాక్షససమాహముల కధిపతి-గి = నిర్మతి.

సీ. పడమటిదొర నీటిరయొడయండు జడిసామి

మొసలిగుట్టమురాతు శ మొయిలుతేడు
నల్లత్రాడు గలట్టివాడు నా వరుణఖ్య
లమరును జింకగుర్రమువలంతి

బీదలపెనుబాద శ్రీ యీడ త్రాచులమేత
 గందపుమలగుటికాడు గాడ్పు
 పయ్యర తావిమోపరి వలి మరుతేరు
 సుడిగొట్టు తెమ్మెర శ్రీ సోకుబూచి
 తే. మేనుతాల్పుల కుసుతైనశ్రీమేటి నింగి
 చూలి మబ్బులపగదాయ శ్రీ గాలి సురటి
 వీవనలపుట్టు దువ్వగ్రావించుజాణ
 కరువలి యనంగ మారుతాఖ్య లగు సాంబ.

13

టీ. పడనుటిదొర = పశ్చిమదిక్కునకు రాజు, నీటియొడయడ = జలముల
 కధిపతి, జడిసామి = వర్షమున కధిదేవుడు, మొసలిరాతు = మొసలివాహ
 నము నెక్కి తిరుగువాడు, మొయిలుతేడు = మేఘములకధిపతి, వల్లె...
 వాడు = పాశమును ధరించినవాడు-౬ = ఐదువాడు. జింక...వలంతి = జింక
 వాహనము గలనేర్పరి, బీదల...బాద = బీదవారిని చలిచే మిక్కిలి బాధపెట్టు
 వాడు, ఈడ = చలిగాలి, త్రాచులమేత = సర్పముల కాహారము, గంద...
 కాడు = మలయపర్వతము స్థానపుగుఱుతుగాఁ గలవాడు (అనగా మలయగిరి
 నుండి గుటిగా వీచువాడు), గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోపరి = వాసనలను పహిం
 చువాడు (అనగా వ్యాపింపజేయువాడు)-గంధవహుడు, వలి, మరుతేరు =
 మన్మథునిరగము, సుడిగొట్టు = సుడిగొట్టువాడు, తెమ్మెర, సోకుబూచి = కన
 బడకుండస్పృశించునట్టిదేవుడు, మేను...మేటి = శరీరధారులగు జంతువులు
 జీవించుట కార్థారమైనదిట్ట, నింగిచూలి = ఆకాశమునఁ బుట్టినవాడు, మబ్బుల
 పగదాయ = మేఘములకు విరోధి, గాలి, సురటి...పుట్టు = వట్టువలగునుఁ
 టులందును విసనకఱ్ఱలందును బుట్టువాడు, దువ్వ...జాణ = ధూళి రేచు
 నట్టినేర్పరి, కరువలి-౨౦ = వాయుదేవుడు.

సీ. జక్కులపాదుసా శ్రీ ముక్కంటిసంగాలి

కాయకన్నేటి రోక్కములతేడు

వానీడు రారాజు శ్రీ నడచక్కియెకిమీడు
 తత్తడి నెక్కెడుదంట యనంగ
 ధనదుపే శ్లగు జడదారి గిబ్బసిపాయి
 తిగకంటిదొర తుదిదెక్కుటెంకి
 యనంగ నీశానాఖ్య శ్రీ లను వొందుఁ జిందము
 కూతకైదువు బూరగొమ్ము సంకు
 తే. వలమురి యనంగ శంఖము శ్రీ వెలయుఁ జుట్టు
 వాలు సుడివాలు వట్టువనవాలు బటువు
 నాలు పదినులులంచులవాలు బిల్లు
 వా లన సుదర్శనాఖ్యలు శ్రీ నలు సాంబ.

14.

టీ. జక్కులపాదుసా = యతులకురాజు, ముక్కంటిసంగాతి = శివుని
 చెలికాడు, కాయకన్నేటి = కాయకాచినయొక్కన్ను గలదిట్ట, లేక కాయ
 వలె బచ్చనైనయొక్కన్ను గలవాడు, రాక్కములతేడు = ధనముల కధి
 పతి, వానీడు(వానె+ఈడు)=వానెకులమువాడు, రారాజు=రాజరాజు,
 వడ...యెకిమీడు=ఉత్తరపుదిక్కున కధిపతి, తత్తడి...దంట=గుట్టము వా
 వాసముగాఁగలదిట్ట-ర=కుబేరుడు. జడదారి=జడలను గరించినవాడు, గిబ్బ
 సిపాయి=వృషభము నెక్కితిరుగువీరుడు, తిగకంటిదొర = మూడుకన్నలు
 గలప్రభువు, తుది...టెంకి = కడపటివైన యీశాన్యదిక్కు వాసస్థానముగాఁ
 గలవాడు - ర = ఈశానుడు. చిందము, కూతకైదువు, బూరగొమ్ము, సం
 కు, వలమురి = దక్షిణముగాఁ దిరిగినది-గ=శంఖము. చుట్టువాలు, సుడివాలు,
 వట్టువనవాలు, బటువువాలు (ఈనాలుగుపేళ్లకును గుండ్రని యాయుధ మని
 అర్థము), పదినులులంచులవాలు = వేయిమొనలు గలవాలు, బిల్లువాలు =
 బిల్లవలె నుండునాయుధము - ట = విమదేవుని సుదర్శన మనెడు చక్రకా
 యుధము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటితోయ్యలిపెనిమిటి

కప్పదేవరయన్న శ్రీ కలపదారి

కటివల్పుప్రోడ రోకలితాల్పు తాటితె
 క్కెముమేటిబలియుడు శ జమునగొంగ
 యన బలభద్రుపే శ శ్లగు గ్రీడిచెలితేరు
 పులుగురాయడు దెలిశమోముపక్కి
 బొల్లిమోరపులుంగు శ నల్లనయ్యరవాలు
 తోడలేనివానినైదోడు గరుడి
 తే. వేలుపులబువ్వ గొనుజోడు శ వెన్నుపడగ
 చిలువమేతరి మేలిచ్చుశ్చులుగు గరుటి
 తల్లివేసట వాపినదంట యనగ
 వైనతేయసమాఖ్యలు శ వటలు సాంబ.

15

టీ. తుద... పెనిమిటి = కడపటిచుక్కయైన శేవతియనుపేరు గల స్త్రీకి
 భర్తయైనవాడు, శేవతీరమణుడు, కష్ట...యన్న = నల్లనిదేవుడగు విష్ణుని
 కన్న, కలపదారి = నాగేటిని ధరించినవాడు, కటి...ప్రోడ = నల్లనిపత్త
 మను గట్టు శేర్పరి - నీలాంబరుడు, రోకలితాల్పు = ముసలమును ధరించిన
 వాడు, తాటి...బలియుడు = తాళధ్వజము గల గొప్పబలవంతుడు, జమున
 గొంగ = యమునానదికి శత్రువు - 2 = బలరాముడు. క్రీడి...తేరు = అర్జునునకు
 చెలికాడైనవిష్ణునివాచానము, పులుగురాయడు = పక్షిరాజు, తెలి...పక్కి =
 తెల్లనిముఖము గలపక్షి, బొల్లి...పులుగు = తెల్లనిముఖము గలపక్షి, నల్లనయ్య
 రవాలు = విష్ణుదేవునిరవగాలు - అస్కందితగతిని బోవుగుట్టము - విష్ణుదేవుడు
 వేగముగా బోవుటకు సాధనమైనవాచానము, తోడ...నైదోడు = అనూయ
 తోబుట్టువు, గరుడి = (ప్ర.) గరుడుడు, వేలుపుల...జోడు = దేవతల కావళ
 మైనయమృతమును హరించినట్టియోధుడు, వెన్నుపడగ = విష్ణునిధ్వజము,
 చిలువమేతరి = సర్పములను భక్షించువాడు, మేలిచ్చుపులుగు = శుభముల
 నిచ్చునట్టిపక్షి, గరుటి, తల్లి...దంట = తల్లి యగువినతదుఃఖమును దీర్చినశేర్పరి-
 ౧౩ = గరుత్మంతుడు.

సీ. వడముడి తెమ్మెరకొడు కన భీముఁ డౌ
 వేగంటికొమరుఁడు శ వెన్నునంటు
 వెన్నుమచ్చనునీడు శ వివ్వచ్చు కవ్వడి
 గెలుపు పేరుగలాఁడు శ క్రీడి యనఁగ
 నర్జుననామంబు శ లగు ముత్తైరువులాఁడి
 తెలివాఁక పొందామరలకుఁ బంట
 కఱకంతుతలయేఱు శ పెరుమాళ్ల డుగుబుగ్గ
 జడదారిచెవియూట శ చదలువాఁక
 తే. తాటిటెక్కిముదణితల్లి శ తాతపనఁటి
 వెల్లి మినువాఁక మిన్నేఱు శ వేల్పుటేఱు
 తెల్లుకానుపుసవతితల్లి యనఁ దనరు
 నమరతటినికీ నామధేయములు సాంబ.

16.

టీ. వడముడి, తెమ్మెరకొడుకు = వాయుదేవుని కుమారుఁడు- ౧ =
 భీముఁడు. వేగంటికొమరుఁడు = వేయికన్నులుగల యింద్రునికొడుకు, వెన్ను
 నంటు = కృష్ణుని చెలికాఁడు, వెన్ను...దునీడు = వీఁపునందు మచ్చగలసక
 దారు, *వివ్వచ్చు = (ప్ర.) బీభత్సుఁడు, కవ్వడి = (కవ + వడి) రెండుచేతుల
 వడిగలవాఁడు, గెలుపు...గలాఁడు = విజయుఁ డను పేరుగలవాఁడు, క్రీడి =
 కిరీటి-2 = అర్జునుఁడు. ముత్తైరువులాఁడి = మూఁడుమార్గములఁ బ్రవహించునది-
 త్రిపథగ, తెలివాఁక = తెల్లనినది, పొం...బంటు = బంగారుతామరలు పూచు
 నట్టివోటు, కఱకంతుతలయేఱు = శివునిశిరిస్సున నుండునది, పెగు...బుగ్గ =
 విష్ణువుపాదమునందుఁ బట్టిన నీటిబుడ్డ - విష్ణుపది, జడ...యూట = జహ్ను
 వనెడుఋషి చెవినుండి యూరి వచ్చిన జలము - జాహ్నువి, చదలువాఁక =
 ఆకాశనది, తాటి...తల్లి = తాళధ్వజముగలదొర యగుభీష్మునితల్లి, తాత...

* దీనికి దుష్వర్ణకము రామ విచార్యము.

వెల్లి = బ్రహ్మకమండలు జలప్రవాహము, మినువాడ, మిన్నేలు, వేల్పుటేలు
= దేవతలనది, తెల్లు...తల్లి = కుమారస్వామికి మాటుడల్లి-౧౩ = XOX.

సీ. వేల్పునువారంబురవిడిది వెన్నునిటెంకి

రతనాలపంట సంతదంబు కడలి

పుడమిముద్దయకోక శ మున్నీరు ప్రాయేలు

మబ్బపువ్వలవెల్లి శ మామమామ

గట్టురాకొమరుని శ గాచిననేర్పరి

యేలులనుగఁడు రేయింతిమామ

ముక్కంటియమ్మలరపొది మింటిలాయంబు

తోటదొడ్డి యొనర్చునీటుకాడు

తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నా శ జలధి పరఁగు

వెల్లయేనుఁగు చౌదంతి శ వేల్పుగారు

మొదటిహత్తి నా సురకరి శ పొదలుఁ దెల్ల

జక్కి నిక్కువీసులమాపు శ చదలుతేజ

యనఁగ నుచ్చైశ్చయముపేరు శ లమరు సాంబ.

17

టీ. వేల్పు. .విడిది = దేవతలపంటయిల్లు, వెన్నునిటెంకి = విష్ణుదేవుని
వాసస్థానము, రతనాలపంట = రత్నములు పండువోటు-రత్నాకరము, సంద్ర
ము = (ప్ర.) సముద్రము. కడలి = కడలు (అనఁగా అలలు) గలది, పుడమి...
కోక = భూదేవిచీర యైనది, మున్నీరు = (ముందు + నీరు) పురాతనమైనజలము,
ప్రాయేలు = (ప్రాత + ఏలు) పురాతననది, మబ్బపువ్వలవెల్లి = మేఘపువ్వు
ముల (అనఁగా జలముల) రాశి, మామమామ = మామయగు విష్ణుదేవునికి మా
మ యైనవాఁడు, గట్టు...నేర్పరి = హిమవంతుని కొడుకగు మైనాకుని గాపా
డినప్రోడ, ఏలులమగఁడు = నదులకు భర్త, రే...మామ = రాత్రి యనుస్త్రీకి
మామయైనవాఁడు-రాత్రి చంద్రునిభార్య యను ప్రతీతినిబట్టి చంద్రునితండ్రి

యగునముద్రుడు బానికి మామగాఁ జెప్పబడెను, ముక్కంటి...పాది=శివునికి త్రిపురాసురులను సంహరించునపుడు తూణీరమైనవాడు, మింటి...నీటు కాడు=ఆకాశమును (అనగా స్వర్గమును) గుఱిపులాయముగాను వృక్షములతోఁబడగాను ఆవుదొడ్డిగాను జేసిన నేర్పరి - స్వర్గంబునఁ గల యున్నై శృవమును గుఱిమును కల్పవృక్షములను గామధేనువును గన్నట్టివాఁడని యర్థము. చందునయ-చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి=లక్ష్మీదేవితండ్రి-గరి=నముద్రుడు. వెల్లయేనుఁగు=తెల్లనిగజము, చాడంతి = నాలుగుదంతములు గలది, వేల్పుగారు=దేవతలగజము, మొదటిహత్తి=ప్రథమగజము-ర = విరావతము. తెల్లజక్కి = తెల్లనిగుఱిము, నిక్కువీనులమావు=పాడవైనచెవులు గలగుఱిము. చదలు తేజి=ఆకాశమునందుండు గుఱిము-3 ఉన్నైశృవము.

సీ. వేలుపుటెంకి కోరవెల దేవళము గుడి

యనఁగ దేవాలయారాఖ్యలు చెలంగుఁ
దెఱగంటలు జన్నంపురదిండులు జేజేలు
తొలివేల్పుపగతురు ర పలుకుటల్గు
మేటులు వేల్పులు ర మింటిత్రోవరులు ని
దురలేనిప్రోడలు ర నరలు గనని
పెద్ద లనఁగ సురారభిఖ్యతా వినోబ్బిలు
వేగంటికచ్చేరి ర వేల్పుటెంకి

తే. యనఁగ స్వర్గముపేల్లగు ర వినుమిటారు
లచ్చరలు వేల్పుచెలు లన ర నమరు నమర
తరుణులకుఁ జాగరతనము ర తలఁపుమాని
క మనఁ జింతామణిసమాఖ్య ర లమరు సాంబ.

18

టీ. వేలుపుటెంకి=దేవస్థానము, కోవెల, దేవళము = (ప్ర.) దేవాలయము, గుడి-ర=దేవాలయము. తెఱగంటలు = తెఱమకొనియుండు కన్నులు.

గలవారు, జన్మంపుడెందులు = యాగములందు వావిన్సులను భక్షించువారు,
 జేజేలు, తొలివేల్పుపగతురు = పూర్వ దేవతలగు రాక్షసులకు శత్రువులు, పులు
 కుటల్లు పేటులు = మాటలె యాయుధముగాఁ గలవారు-గీర్వాణులు. వేల్పులు,
 మింటిత్తోవరులు = ఆకాశమున సంచరించువారు, నిద్దురలేని ప్రోడలు = నిద్ర
 పోవుట లేనిదిట్టలు, నరలు... పెద్దలు = పలితములు (అనఁగా ముదిమి) లేని
 పెద్దవారు- = దేవతలు. విజ్ ప్రోలు = ఆకాశమునందలి పట్టణము, వేంగటిక
 చ్చేరి = దేవేంద్రుని కొలువుకూటము, వేల్పు పెంకి = దేవతల నివాసస్థానము-3
 = స్వర్గము. వినుమిటారులు = ఆకాశమునందలి బ్రులు, అచ్చరలు = [ప్ర.]
 అస్పరసలు, వేల్పుచెలులు-3 = దేవతా స్త్రీలు. చాగరతనము = కోరినసంపదల
 దానము నేయురత్నము, తలఁపుమానికము = చింతామణి-౨ = చింతామణి.

సీ. అడిగిన నొసంగెడియావు జేజేగిడ్డి

చదలుతోడుకు తెల్లమొద వనంగ
 సురగవిపే శ్లగుఁ శ దెఱగంటిమాఁకులు
 పెట్టుమాఁకులు మింటిరచెట్టు లనఁగఁ
 గల్పకాఖ్య లగు వేగంటిగొంగలు రక్క
 సులు రేయిదిమ్మరుల్ శ సుకురుసినులు
 వేల్పుదాయలు తొలివేల్పులు నా దైత్య
 నామంబు లగు గాలి శ గాము నెగడి

తే. కొఱవిరాలుపు బూచి సోఁకుడు పినాసి
 దయ్య మనఁగఁ బిశాచాభీధానము లగు
 నివము వలి మం చనంగను శ హిమము దనరుఁ
 బిడు గనఁగఁ జెల్లు నశనిక శ జేల్లు సాంబ.

19

టీ. అడిగిన నొసంగెడియావు = కోరినవాని నిచ్చునట్టిధేనువు, జేజేగిడ్డి
 = దేవతలయావు, చదలుతోడుకు = ఆకాశమునం దుండుధేనువు, తెల్లమొదవు =

తెల్లనియావు -ర = కామధేనువు. తెఱగంటి ప్రాతులు = దేవతావృక్షములు,
 పెట్టుప్రాతులు = కోర్కె లిచ్చుచెట్లు, మింటిచెట్లు = ఆకాశమందుండు వృక్ష
 ములు-3 = కల్పవృక్షములు. వేగంటిగొంగలు = ఇంద్రునకు శత్రువులు, రక్క-
 నులు = (ప్ర) రాక్షసులు, రేయిద్రిమ్మరులు = రాత్రులందుఁ దిరుగువారు, సుకు-
 రుసినులు = శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పుదాయలు = దేవతలకు దాయాదులు-
 లేక శత్రువులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవతలు-౬ = రాక్షసులు. గాలి, గాము =
 (ప్ర) గ్రహము, నెగడి, కొఱవిరాలువు, బూచి, సోకుడు, పిసాసి = (ప్ర)
 పిశాచము, దయ్యము-౮ = పిశాచము. ఇనము- (రూపా. ఇనము. ప్ర. హిమ
 ము,) వలి, మంచు-3 = హిమము. పిడుగు = అశని-వజ్రాయుధము

సీ. మిన్ను చుక్కలత్రోవ శ్రీ విన్ను ప్పరము నింగి

వెన్నునియడుగు విశ్రాంతి వేల్పుదెరువు

గాలితండ్రి బయలూకసము మొగులుతెన్ను

చదలు నా గగనాఖ్య శ్రీ లోదవు చుండుఁ

బవలు పగలు నాగ శ్రీ దివముపేళ్లగు రేయి

రాతిరి రేయన శ్రీ రాత్రి యమరు

దెస దిక్కు కడయన శ్రీ దిశ యొప్పు నెల చంద

నగ మాస మమరు బురన్నమ యనంగ

తే. నలరు బూరి మకు నమాస శ్రీ యమవస యనఁ

జను నమావాస్యపేరులు శ్రీ సంజ సందే

యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపరబునకు నెండ

ప్రొద్దు వేండ్రం బనెడిపేళ్లు శ్రీ పాసఁగు సాంబ.

20

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ = నక్షత్రమార్గము, విన్ను, ఉప్పరము,
 నింగి, వెన్నునియడుగు = విష్ణుపదము, విను, వేల్పుదెరువు = దేవతలమార్గము,
 గాలితండ్రి = వాయువునకు జన్మస్థానము, బయలు, ఆకాశము, మొగులుతెన్ను =
 మేఘముల మార్గము, చదలు-౧3 = ఆకాశము. పవలు, పగలు-౨ = అహన్ను-

రేయి, రాతిరి, రే-3=రాత్రి. దెస = (ప్ర) దిశ. దిమ్మ (ఇది సంస్కృతసమము), కడ = (ప్ర) కాష్ఠ-3=దిశ. నెల, చందు-౨=మాసము. పున్నమ=పూర్ణిమ. అమాస, అమవస-౨ = అమావాస్య. సంజ, సందె-౨ = సంద్య. ఎండ, ప్రాద్దు, వేండ్రము-3=ఎండ.

సీ. మెఱుపులు మెఱుఁగులు శ మించు లనఁ దటిత్తు

లగును జక్కలు రిక్క శ లనఁగఁ దార

లమరు జేజేఱేనిరయరదము నీటిమో

పరి మబ్బ మొయి లనఁ శ బరఁగు ఘనము

తెర యల తరఁగ నాఁ శ భారయు వీచికపేళ్లు

నురువు నురుఁ గనంగఁ శ గొఱలు ఫేన

మంతస్సమాభిఖ్య శ లగును లోపల లోన

లో నన బహిరాఖ్య శ లొప్పును వెలి

తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీపంబుపేళ్లు

వఱలుచుండును జోతి తీర్వలిక దివ్వె

యనఁగ మందోష్ఠమునకు వెచ్చన యొకింత

వేడి యిసుమంతకాఁక నా శ వెలయు సాంబ.

21

టీ. మెఱుపులు, మెఱుఁగులు, మించులు-3 = మెఱుపుఁదీఁగలు. చుక్కలు, రిక్కలు=(ప్ర)బుక్షములు-౨ = నక్షత్రములు. జేజేఱేనిరయరదము=దేవేంద్రుని రథము, నీటిమోపరి = జలమును ధరించునది-జలధరము, మబ్బు, మొయిలు ||రూ|| మొయలు ||పా|| మొగులు ||రూ|| మొగిలు-౪ = మేఘము. తెర, అల, తరఁగ=(ప్ర) తరంగము-3=అల. నురుగు, నురువు-౨ = ఫేనము. లోపలక, లోనక, లోక-3=లోపల. వెలి, బయలు ||రూ|| బయలు-లైలు, వెలుపల-౫=బయలు. జోతి = (ప్ర) జ్యోతిస్సు, తీర్వలిక (ఇది యజుషపదము) దివ్వె|| (రూ|| దివ్వియ-దివియ-దీవియ-దీవె)-3 = దీపము. వెచ్చన, ఒకింతవేడి, ఇసుమంతకాఁక-3=కొంచెమైన ఉష్ణము.

క. సిస్తుగ లక్షణకవి యగు

కస్తురిరంగాఖ్యుడను జగద్ధితముగ నీ

నిస్తులదై నతవర్గును

విస్తర మొనరించినాడ శ విబుధులకరుణన్.

22

తా. లక్షణము చక్కగాఁ దెలిసినకవిని. కస్తురిరంగనామము గల నాడను. పండితులదయచేత లోకములకు హితముగా నసమానమైన యీడేప వర్గును విస్తరింపఁ జేసినాడను.

దే వ వ ర్గు స ం పూ ర్ణ ము.

మా న వ వ ర్గు.

క. శ్రీనగజామానసలస

మానసరోహంస నిరుపమానవిభవధా

మా నవముగ నీపేరిట

మాననవర్గువు రచింతు శ మానక సాంబా.

1

టీ. శ్రీపార్వతీదేవిమనస్సు అనెడు ప్రకాశించుచున్న కొలనికి మాంస యైనవాడా ! (పార్వతీహృదయమందు విహరించువాడని యర్థము.) పోలిక లేని వైభవములకు స్థానమైనవాడా ! సాంబమూర్తీ ! క్రొత్తగ మానవవర్గును నీ కంకితముగా రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాతరపలుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటిబాస లనఁగ

వేదాఖ్య లగు నేలరవేల్పులు తొలిజాతి

వారు మినుకలచదురవరులు జన్ని

గట్టులు దుగపుట్టుకలు పార్లు బాపలు
 నాఁగ బ్రాహ్మణులకు శ నామము లగు
 తేలు దొరలు నేలయేలుదంటలు వెన్ను
 నలబుజమునఁ గలవారు రాచ

తే. వారు తేడులు రెండవవంగడంపుఁ
 బబువు లన త్కత్రియాఖ్య లౌ శ బచ్చు బేరి
 మూడవకొలంబతఁడు నాడెకాడు నల్ల
 నయ్యతోడబిడ్డ కోమటి శ నా దనర్పు
 వైశ్యనామంబు లద్రినివాస సాంబ.

2

టీ. తొలిచదువులు, ప్రాతపలుకులు, మినుకులు ||రూ|| మిన్నులు,
 ప్రామినుకులు, తొంటిబాసలు ఈపేళ్లకు పూర్వవాక్యము లని యర్థము-౬=
 వేదములు. నేలవేల్పులు=భూదేవులు, తొలిజాతివారు=అగ్రవర్ణజాతులు, మిన్ను-
 లచదువరులు=వేదములు చదివినవారు, జన్మిగట్టులు=యజ్ఞోపవీతమును ధరించిన
 వారు, దుగపుట్టుకలు = రెండుజన్మములు గలవారు-ద్విజాతులు, పార్లు (పాటు
 లు)=పాటువారు, బాపలు-౭=బ్రాహ్మణులు. తేలు, దొరలు, నేల...దం
 టలు = భూమిని పాలించు సేర్పరులు, వెన్ను...వారు=విష్ణువు కుడిభుజము
 నుండి పుట్టినవారు, రాచవారు, తేడులు, రెండవవంగడంపుఁబబువులు =
 రెండవవంశమునఁ [అనఁగా తత్త్రివింశమునఁ] బుట్టినప్రభువులు-౮ = త్కత్రి
 యులు. బచ్చు, బేరి, మూడవకొలంబతఁడు = మూడవకులమునఁ [వైశ్యకు
 లమున] బుట్టినవాడు, నాడెకాడు = నాణెముగలవాడు, నల్లనయ్యతో
 డబిడ్డ = విష్ణువుతోడయందుఁ బుట్టినవాడు, కోమటి-౯ = వైశ్యుడు.

సీ. కలపతాల్పులు తుదిశకొలమునేర్పరులు కాఁ

పులు వినువాకతోఁ బుట్టువు లన
 నలరును శూద్రాఖ్య శ లమ్మ కన్నది తల్లి
 యవ్వ నా మాతపే శ శ్లమరుఁ దండ్రి

యబ్బ కన్నయ్య నాయన యయ్య య ప్పన
 జనకాఖ్య లగు దమ్ము ర డనుగు తోడు
 తోడబుట్టు వనంగ ర దోబుట్టు వన సోద
 రాఖ్య లొ మొదటివార డన్న పెద్ద
 తే. యనగ నగ్రజు డగు నక్క ర యప్ప యనగ
 జ్యేష్ఠకన్యకు జెల్లెలు ర చెల్లె చెలియ
 లనగ దనరు గనిష్ఠ కిల్లాలు రాణి
 యాలు పెండ్లా మనగ భార్య ర కగును సొబ.

3

టీ. కలపతాబ్దులు = నాగేటిని ధరించినవారు, తుదికాలము నేర్ప
 రులు = కడపటి దగు శూద్రకులమున బుట్టినదిట్లు, కాపులు, విను...
 బుట్టువులు = గంగకు దోడబుట్టినవారు (ఉభయులు విష్ణుపాదమున బుట్టి
 నవారగుటచే నిట్లు చెప్పబడెను) - ర = శూద్రులు. అమ్మ, కన్నది, తల్లి,
 అవ్వ-ర=తల్లి. తండ్రి, అబ్బ, కన్నయ్య, నాయన, అయ్య, అప్ప-ర=తండ్రి.
 తమ్ముడు, అనుగు, తోడబుట్టువు, తోబుట్టువు-ర = సోదరుడు. మొదటి
 వాడు, అన్న, పెద్ద - 3 = అగ్రజుడు. అప్పు, అక్క - ౨ = జ్యేష్ఠురాలు.
 చెల్లెలు, చెల్లె, చెలియలు-3 = కనిష్ఠురాలు. ఇల్లాలు, రాణి, ఆలు, పెండ్లాము
 (కూ. పెండ్లము). ర = భార్య.

సీ. అయిదువరాలు మురై తైదు వన బురంధి

కగు దోడికోడ లేరారా లనంగ

బతిసోదరునిభార్య ర పరగు గూతురు కూతు

కొమరిత యన బుత్తి ర కమరుచుండు

గొమరుండు బుడుకడు ర కొడుకు పట్టి యనంగ

బుత్తు డా బిడ బిడ్డ ర పూప పాప

కుట్టి చిటుత కందు ర కూన నిసువు పాల

బుడుత నా శిశునామములు దనర్చు
 తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల్ శ బేల ముగుద
 యనంగ ముద్గాంగనకు నాఖ్య శ లగును ముదిమి
 వాడు ముదుకడు ముదిసినవాడు ముసలి
 ముదుసలి యనంగ వృద్ధుపే శ శ్లోదపు సాంబ. 4

టీ. అయిదువరాలు - ||రూ|| ఐదువరాలు, ముత్తైదువ - ౨ = గుమం
 గలి. తోడికోడలు, ఏరాలు - ౨ = మగనిసహోదరునిభార్య. కూతురు, కూ
 తు, కొమరిత ||రూ|| కొమరిత-కొమార్త-కొమారి - ౬ = కుమారి. కొమారుడు
 ||రూ|| కొమారుడు, బుడుకడు, కొడుకు, పట్టి-౫ = కుమారుడు. బిడ్డ, బిడ్డ,
 పూప, పాప, కుట్టి, చిటుత, కందు, కూన, నినువు ||రూ|| నినుగు, ||పా
 సిగువు, పాలబుడుత - ౧౨ = శిశువు. గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు, బేల, ము
 గుద=||ప. ముగ్ధ - ౫ = ముగ్ధస్త్రీ. ముదిమివాడు ||రూ|| ముది, ముదుకడు,
 ముదిసినవాడు, ముసలి, ముదుసలి-౫=వృద్ధుడు.

సీ. పిన్న కొండికవాడు శ చిన్న పడుచు చోట

పసివాడ నెడిపేళ్లు శ బాలున కగు
 జతురుపేళ్లు గుదిట్ట శ జాణ దంట వలంతి
 వెరవరి పోడ నేర్పరి యనంగ
 జెలికాడు సంగతి శ చెలిమరి గాదిలి
 సకియ సంగడికాడు శ సంగడిడు
 చెలి నేస్తి యన జను శ స్నేహితునకు జెల్లి
 నంటు మాలిమి పొంద నంగ మైత్రి

తే. కొఱలు గుఱుచ టింగణ గిడ్డ శ గిఱక గుజ్జ
 పొట్టి యన వామనాఖ్య తా శ గట్టివాయి
 తాంగ జంత గయాళియు శ నాంగ దనరు

ధూ రవనితకు దురితవిరూరసాంబ.

5

టీ. పిన్న, కొండకవాడు, చిన్న, పడుచు, చోట || రూ || చోట, పనివాడు - ౬ = బాలుడు. చిట్ట, బాణ, దంట, వలతి, వెరవరి, ప్రోడ, నేర్పరి - ౭ = చతురుడు. చెలికాడు, సంగారి, చెలిమరి, గాదిలి, సకియ, సంగడికాడు, సంగడిడు, చెలి, నేస్త్రీ - ౯ = స్నేహితుడు. చెల్మి, || రూ || చెలిమి, నంటు, మాలిమి, పొందు - ౯ = మైత్రి. ముఱుచ, టింగణ || రూ || టింగణ, గిడ్డ, గిఱక, గుఱ్ఱ, పొట్టి - ౧౦ = వామనుడు. గట్టివాని, తాంగ, జంత, గయాళి || రూ || గయాళి - ౧౧ = ధూర్జరాని.

సీ. కబ్బముచేతరి కయి కై సరుడు మాట

లల్లువా డనుపేళ్లు క చెల్లు గవికి

బట్టులు చదువరుల్ క బట్టు క్రికలు లసంగ

వందుల కగు బడవాళ్లు వేగు

వారు వేగులు లన క జూరులపేళ్లు ప్పూ

బోయీలు బెస్తలు క మోపరు లన

వాహకులకు జెలు క సాహిణి సాని రా

తనగ నశ్వారోహకునకు దనరు

తే. గట్టికలు పనిహారులు క కటిక లనగ

వేత్రపాణుల కగు బోయ క వేటకాడు

నడవిద్రిమ్మరి యన గిర్రాతాఖ్య తెసగు

నన్నగళ పేడి యన మండు క డగును సాంబ.

6

టీ. కబ్బముచేతరి, కయి, కై సరుడు, మాటలల్లువాడు - ౧ = కవి. బట్టులు, చదువరులు, బట్టు, క్రికలు - ౨ = వందులు. పడవాళ్లు, వేగువారు, వేగులు - ౩ = చారులు. బోయీలు || రూ || బోయలు, బెస్తలు, మోపరులు - ౪ = వాహకులు. సాహిణి, సాని, రాతు - ౫ = అశ్వారోహకుడు, కట్టికలు, పనిహారులు, కటికలు - ౬ = బెత్తము చేతగలద్యారపాలకులు మొదలైనవారు

వుడుగాండ్రు. బోయ, వేటకాడు, అడవిద్రమ్మరి - 3 = బోయవాండు)
[కీరాతకులు]. అన్నగళ, పేడి = సపుంసకుడు.

సీ. జాలరి వలతేడు శ మిలవేటరి యనఁ

దగు ధీనరునిపేళ్లు శ తడుపుదాల్పు

నడు గొంటిజందెమునవాడు బమ్మచారి

యన బమ్మచారి పే శ ల మరు గేస్తు

మనికితేఁ డింటివాఁ శ డన గృహస్థున కగు

నడవికాపు తపసి శ జడలదారి

నాఁ జెలువొందు వానపస్థునకు నెంటి

కాడు గోణముదారి శ బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి శ నా వెలుంగు

యతిసమాఖ్యలు ముగితిముఁ తైదు వనఁగ

జక్కి ననఁ బేరటా లన శ జరుగు మృతచి

రంటినామంబు లాపన్నరక్ష సాంబ.

7

టీ. జాలరి = జాల [వల] లు గలవాడు. వలతేడు, మిలవేటరి =
మత్స్యములను వేటాడువాడు - 3 = చేపలనుబట్టువాడు. తడుపుదాల్పు =
చిన్నవస్త్రము గట్టుకొనువాడు, వడుగు = [ప్ర] విటవు, ఒంటి జందెము
వాడు = ఒక పేటజందెము గలవాడు, బమ్మచారి - ర = బమ్మచారి. గేస్తు =
[ప్ర] గృహస్థు, మనికితేడు, ఇంటివాడు - 3 = గృహస్థుడు. అడవికాపు
= అడవియందు నివసించువాడు, తపసి - [ప్ర] తపస్వి = తపస్సు చేయు
వాడు, జడలదారి = జడలనుధరించినవాడు - 3 = వానప్రస్థుడు. ఒంటికాడు,
గోణముదారి = కాపీనము ధరించినవాడు, బోడ, బీద, కావులుగలాడు = కావ
యములను ధరించినవాడు, సన్నాసి = [ప్ర] సన్నాసి - ౬ = సన్నాసి, ముగితి

ము తెదువ=ముక్తి చెందిన నువాసిని, జక్కిని, పేరంటాలు-3=మృతవిరంటి
లోకాంతరము పొంది దేవత్వము వడసిన ముత్తయిదువు.

సీ. మూకాఖ్య లగు మూవ శ్ర మూఁగ మూఁగి యనంగ

గ్రుడ్డి చీ కన సంధకునకుఁ జెల్లు
బరువము ప్రాయము శ్ర వయసు జవ్వన మన
యావనాభిఖ్య లౌ శ్ర నందగాఁడు
వగకాఁ డమరువాఁడు శ్ర వన్నెకాఁ డెమ్మెకాఁ
డౌనుకాఁ డన సొగరైనవాఁడు

నీటుకాఁ డనఁగ రాశింబు శృంగారికి

గోవాల్లు బొజుఁగు నాఁ శ్ర గోడెకాఁడు

తే. వెచ్చకాఁడు సనుపుకాఁడు శ్ర వేడ్కకాఁడు
లంజెకాఁడు మిండఁ డనఁ బల్లవుఁడు దనరు
సోయగంబు చక్కదనంబు శ్ర సొబగు రూపు
నాఁగ సౌందర్యమునకుఁ జె శ్ర న్నగును సొంబ.

8

టీ. మూన, మూఁగ, మూఁగి-3 = మూకుడు. గ్రుడ్డి, చీకు - ౨ =
అంధకుడు. పరువము, ప్రాయము||రూ||ప్రాయము, వయసు [ఇది సంస్కృతస
మము], జవ్వనము=[ప్ర.] యౌవనము-౫ = యౌవనము. అందగాఁడు, వగ
కాఁడు, అమరువాఁడు, వన్నెకాఁడు, ఎమ్మెకాఁడు, డౌనుకాఁడు=చోళాను
గలవాఁడు, సొగరైనవాఁడు, నీటుకాఁడు-౮=శృంగారపంతుడు. గోవాల్లు=
యౌవనము గలవాఁడు, బొజుఁగు, కోడెకాఁడు, వెచ్చకాఁడు=వెచ్చము నిచ్చు
వాఁడు, నః : పురాగము గలవాఁడు, వేడ్కకాఁడు, లంజె
కాఁడు=లంజెగలవాఁడు, మిండఁడు - ౮ = విటుడు. సోయగము చక్కఁ
దనము, సొబగు, రూపు - ౯ = సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమననువాఁడు శ్ర గడుసరి యుక్కరి

దిటవరి ది ట్టన శ్ర ధీరున కగుఁ

గుచ్చితుఁ డడిగొట్టు శ కూళ పెంకె బికారి
 ముడికాఁడు చిలుమువాల్ శ మోటు లుచ్చ
 చెండిపోతు గరాను శ మొండికట్టై తులువ
 కైలాటకాఁడు టక్కరి పిసాళి
 టకటాంకు టాటోటు శ తవళి దబ్బిలి దూబ
 గడుసు కలరి దోసకారి చెనఁటి
 తే. పాలనుఁడు లండి పిక్కరి శ పలువ చెడుగు
 బేరజ మనంగ ధూర్తునిరేపేరు లమరుఁ
 బగలు మార్తురు పగతురు శ పవతు రనఁగ
 నహితులకు నామధేయము శ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమనసువాఁడు, గడుసు, ఊక్కరి = శౌర్యము గలవాఁడు, దిట
 వరి = వెనుదీయనివాఁడు, దిట్ట-గ = ధీరుఁడు. గుచ్చితుఁడు = [ప్ర.] కుత్సితుఁడు,
 అడిగొట్టు, కూళ, పెంకె, బికారి, ముడికాఁడు, చిలుమువాఁడు, మోటు,
 లుచ్చ, చెండిపోతు, గరాను, మొండికట్టై, తులువ, కైలాటకాఁడు = జగడ
 మాడువాఁడు, టక్కరి, పిసాళి, టకటాంకు, టాటోటు||రూ||, టాటోటు, తవళి
 ||రూ|| తవళి, దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కలరి = అబద్ధము లాడువాఁడు, దోస
 కారి = దుష్కార్యములు సేయువాఁడు, చెనఁటి, పాలనుఁడు, లండి, పిక్కరి =
 వంచనగలవాఁడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము-33 = ధూర్తుఁడు. పగలు,
 మార్తురు, పగతురు, పవతురు - ర = శత్రువులు.

సీ. పెరివారు కడవారు శ వింతవా రెడవారు
 లాఁతివా రన నన్యూలకుఁ జెలంగుఁ
 జుట్టలు చుట్టాలు శ చుట్టముల్ విందులు
 బందుగు లనఁ జెల్లు శ బంధువులకుఁ

గూర్చువాఁ డెడకాఁడు శ కుంఠెనకాఁ డనఁ
దాపికాఁ డనఁ బేరు శ దనరుచుండు
విటుదూత బయకాఁడు శ వీణెకాఁ డనఁ బొల్పు
వైణికునకు గాణ శ పాటకుఁ డన

తే. గాయకుని కగుఁ దిక్క వెంగలి వెడంగు
వెకలి వీణిడి వెంబరవిత్తు వెట్టి
వేదె అనఁగ నపస్మారి శ వెలయుఁ జెవిటి
విననివాఁ డన బధిరాఖ్య శ లొనరు సాంబ

10

టీ. పెఱవారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాఠివారు-౧= అన్యులు. చుట్టలు, చుట్టలు, చుట్టములు, విందులు, బండుగులు [ప్ర.] బంధువులు - ౧=బంధువులు. కూర్చువాఁడు, ఎడకాఁడు, కుంఠెనకాఁడు, తాపికాఁడు - ౪=విటునిదూత. విటీవిటులను తార్చువాఁడు. బయకాఁడు, వీణెకాఁడు - ౨=వైణికుఁడు. గాణ, పాటకుఁడు - ౨=గాయకుఁడు. తిక్క, వెంగలి, వెడంగు, వెకలి, వీణిడి, వెంబరవిత్తు, వెట్టి, వేదెలు - ౮=అపస్మారి. చెవిటి, విననివాఁడు - ౨ = బధిరుఁడు.

సీ. ఎకిమీఁడు పాదుసా శ యేలిక మన్నీఁడు
సాహేబు రాయఁడు శ సామి పబువు
జియ్య తుపాసి నజీరుండు రాయలు
దునెదారి రా తేఁడు శ దొర యొడయఁడు
నేఁ డన వల్లు శ నృపుపేళ్లు పడవాలు
దళవాయి దళాయి శ దణి యనంగఁ
దగు దళకర్తకు శ దగువాఁడు వేరనరి
తీర్పరి కార్పారి శ దిట్ట యనంగఁ,
తే. గార్యకర్తకుఁ జేఁగఁ బ్రేగడ నిజోగి

వ్రెగడ మంతిరి నా మంత్రపేళ్లు వెలయుఁ

బంగునకు లేవఁజాలనిరవాఁడు పుట్టు

మొండి పిచ్చుకుం టనుపేళ్లు శ పొసఁగు సాంబ.

11

టీ. ఎకిమిఁడు, పాదుసా (ఇది తురకపదము) ||రూ|| పాదుసాహి,
 వీలిక, మన్నెఁడు ||పా|| మన్నియ ||రూ|| మన్నియఁడు - మన్నెఁడు, మన్నె,
 సాహేబు (ఇది తురకపదము), రాయఁడు, సామి (ప్ర. స్వామి), పబువు
 (ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసి, వజీరుఁడు, (ఇది తురకపదము) ||రూ||
 వజీరు, వజ్రీఁడు, రాయలు, దునెదారి ||రూ|| దునేదారి, రా, తేఁడు,
 దొర, ఒడయఁడు, నేఁడు - ౨౬ = రాజు. పడవాలు, దళవాయి, దళవాయి,
 దణిఁక = నేనాధిపతి. తగువాఁడు, వెరవరి (వెరవు+అరి) = ఉపాయ
 మెఱిగినవాఁడు, తీర్పరి, కార్పారి, దిట్ట-౫ = కార్యసమర్థుఁడు. వ్రెగడ,
 నిజోగి (ప్ర. నియోగి), వ్రెగడ ||రూ|| వ్రెగడ, మంతిరి - ౫ = మంత్ర.
 లేవఁజాలనివాఁడు, పుట్టు మొండి, పిచ్చుకుంటు ||రూ|| పిచ్చుకకుంటు - పిచ్చి
 కుంటు - పిచ్చికకుంటు-౬ = కాళ్లు లేనివాఁడు.

సీ. ఎడకాఁడు కొల్లగాఁ శ డెడఁద్రోవకాపరి

గడిదొంగ దోపుదురకాఁడు నాఁచు

గజముచ్చు చేవాడిరకాఁడు జాజరకాఁడు

నుచ్చరి మునిముచ్చ శ మాయదారి

తెరువాటుకాఁడు కశ్రైరదొంగ దొరకోలు

సన్నాసి వడికాఁడు శ కన్నగాఁడు

చేద్రమ్మరీఁడు ముల్లియవిప్పు లోవాడి

కాఁడు తెక్కలికాఁడు శ కల్లరీఁడు

తే. తవళి మోసరి యనఁ జెల్లు శ దస్కరునకుఁ

దొత్తు సాకుడు బోనముక తై దాది

విలువరమ్ముడు వరపుఁ డిల్ బిడ్డ యనఁగ

దాసికానామధేయముల్ శ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాడు, కొల్లగాడు, ఎడత్రోవకాపరి = నడిదారిని కాచికొని
యుండువాడు, గడిదొంగ = ఒకవెటిగినదొంగ, దోఁపుడుకాడు || రూ॥ దోఁ
పిడికాడు-దోఁపుకాడు, నాచు, గజముచ్చు = పెద్దదొంగ, చేవాడికాడు =
చేతులచే క్రూరత్వమును జూపువాడు, జాజరకాడు || రూ॥ జజ్జరకాడు =
మోసము గలవాడు, మచ్చరి (ప్ర. మత్సరి), మునిముచ్చు = మునివేషముతో
నమ్మించి దొంగిలించువాడు, మాయదారి = మాయలుగలవాడు, తెరువాటుకా
డు = బందికట్టికొట్టువాడు, కత్తైరదొంగ = కత్తిరించువాడు, దొరకోలుసన్నా
సి = నమ్మించి మోసపుచ్చి దొంగిలించుకొని పోవువాడు, వడికాడు = చుటుకు
దనముగలవాడు, కన్నుగాడు = కన్నము పెట్టువాడు, రేద్రమ్మరీడు = దొం
గిలించుటకు రాత్రులందుఁ దిరుగువాడు, ముల్లియవిష్ప = సాముముడిని విష్ప
వాడు, లోవాడికాడు = పైకి మెత్తనివాడుగాఁ దోచి లోపలఁ గ్రూర
త్వము గలిగియుండువాడు, తెక్కలికాడు, కల్లరీడు (కల్ల + అరి + ఈడు),
తవలి || రూ॥ తవలి, మోసరి [మోసము + అరి] - అ = దొంగ. తొత్తు, సా
కుడు, బోనముకత్తై, || రూ॥ బోనకత్తై, దాది [ప్ర. ధాత్రి], విలువరమ్ముడు,
వరపుడు, ఇలుబిడ్డ - ర = దాసి.

సీ. పడుపుఁజాన గడించురపడఁతి మేల్దాపరి

బోగపుఁజేడియ శ పొత్తుటాలు

వేడుకచెలి లంజె శ వెలయాలు రోచెల్వ

వెల్లాటకత్తై నా శ వేశ్య వెలయుఁ

గూర్చియిచ్చుమిటారి శ కుంటెనకత్తియ

తాపికత్తై యనంగఁ శ దనరు దూతి

నాగవాసం బన శ నామ మా వేశ్యల

మేళంబునకుఁ గొమరాలు కొమిరె

తే. చాను జవరాలు కొమరిత శ జవ్వని యన
 సుందరికిఁ జెల్లు గట్టివై నుదియుఁ బ్రోడ
 యనఁగఁ దగుఁ బ్రాథ వయసుఁ చెల్లినది ముసలి
 మిండకో రన లోలాఖ్య శ మెఱయు సాంబ.

13

టీ. పడుపుఁజాన [పడుపు+చాన]=అర్జవముగలస్త్రీ, గడించుపడఁలి=ఆర్జించుస్త్రీ, మేల్దాపరి, బోగపుఁజేడియ [బోగము+చేడియ], పాత్తుటాలు [పాత్తు+టలు], వేడుకచెలి=విలాసార్థమైనస్త్రీ, లంజె, వెలయాలు [వెల+టలు]=క్రయమునకు భార్యగా వచ్చెడిస్త్రీ, రోచెల్వ=ద్రవ్యమునకు వచ్చెడుస్త్రీ, వెల్లాటకత్తె = మిక్కిలి నాట్యమాడుస్త్రీ-౧౦=వేశ్య. కూర్చి యిచ్చు మిటారి, కుంఠెనకత్తె, లాపికత్తె-3=దూతిక. నాగవాసము=వేశ్యలసమూహము. కొమరాలు, కొమిరె=లేతవయస్సు గలది, చాను, జవరాలు=యావనముగలది. కొమరిత ||రూ|| కొమరిత-కొమార్త, జవ్వని [జవ్వనము+ఇ]=యావనముగలది-౮ = ప్రాయముగలస్త్రీ, గట్టివై నుది, ప్రోడ [[ప్ర. ప్రాథ]-౨ = ప్రాథస్త్రీ. వయస్సు చెల్లినది, ముసలి, మిండకోరి ||రూ|| మిండలకోరి-౪=లోలస్త్రీ.

సీ. కన్నియ కన్నె నా శ కన్యక కగుఁ బేరు

లాసగలది టంకులలాడి చెడిపె

వెలిచొరవరి యన శ వెలయు జారిణిపేళ్లు

మెయి మేయి యొడలు నెరమ్మేరు మేను

బొంది మే మై యన శ బొసఁగు దేహమునకు

నెఱకలు వెండ్రుకల్ శ నెఱు లనంగఁ

గేశసమాఖ్య లొ శ గేశబంధముపేళ్లు

కీల్కుడి క్రొమ్ముడి శ కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నగం టన శ నొనరు శిఖకు
జట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లు శ జంచు కురులు
ముంగురులు కూకటు లనంగఁ శ బొసఁగు చుండుఁ
గుంతలములకు జితదైత్యకూట సాంబ. 14

టీ. కన్నియ, కన్నె (ప్ర. కన్య)-౨ = కన్య. అసగలది, అంకులాడి, చెడిపె, వెలిచొరవరి=బయటిచొరవగలది-ర=బారిణి. మెయి, మేయి, ఒడలు, నెమ్మేను, మేను, బొంది, మే, మై-౮ = దేహము. నెఱకలు, వెండ్రుకలు, నెఱులు ||రూ|| నెరులు-ర=కేశములు. కీల్మడి, క్రొమ్మడి (క్రొత్త+ముడి) (ఇది 'కుటుముడి'కిఁ గలిగిన 'క్రమ్మడి' యని కొన్నిప్రయోగములఁ జూపట్టచున్నది.) కీలగంటు- నూనెముడి, వెన్నగంటు-౧ = కేశబంధము-అనఁగా జాటుగా ముడిచిన వెండ్రుకల దూమిడి. జట్టు, సిగ, సిక-౩=శిఖ. *చుంచు, కురులు, ముంగురులు (మున్ను+కురులు), కూకటులు-ర=కుంతలములు-అనఁగా పొడివెండ్రుకలు.

సీ. కొప్పు వేనలి మూల శ క్రొవ్వెద తుఱు మనఁ
గబరి యకా క౯ గను శ క న్ననంగ
నేత్రాఖ్య లగు నెసల్ శ నెన్నెసల్ నుదురు నె
న్నుదు రన నిటలాఖ్య శ లొదవుఁ జూడ్కి
పారువ దిష్టి చూ శ పన వీక్షణము లొప్పు
వీనులు చెవులును శ జానుగులును
నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ శ కౌను లేఁగౌను నె
న్నడుము నడు మనంగ శ నడరు మధ్య
తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ శ దనరు నాభి

* చుంచు, కూకటులు - ఈరెండు శబ్దములును కుంతలపర్యాయము లగుట విచార్యము.

మూతి మోర మొకము మోము శ మొగ మనంగ
వదనము దనర్చు వా నోరు శ వాయి యనంగ
ముఖమహాభిఖ్య లగు గురుమూర్తిసాంబ. 15

టీ. కొప్పు, వేనలి, మూల, క్రొవ్వెడ (క్రొత్త+వెడ), తులుము-గ = కొప్పు. కక, కను, కన్ను-3 = నేత్రము. నొసలు, నెన్నెసలు, నుదురు, నెన్నుదురు-ర = నిటలము. చూడ్కి, పారువ (అరవపదము), దిప్తి (ప్ర. దృష్టి), చూపు-ర = దృష్టి. వీనులు చెవులు, జానుగులు-3 = కర్ణములు. కాసు ||రూ|| కవును, లేకాసు [లేత+కాసు], నెన్నడుము (నెఱ+నడుము), నడుము-గ = మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు-౨ = నాభి. మూతి, మోర, మొకము, మోము, మొగము [ఈ 3 కి ప్ర. ముఖము]-గ = ముఖము. వా, నోరు, వాయి-3 = నోరు.

సీ. పలు పల్లు పండులు శ పండ్లన రదము లొఁ
జెంప దవడ చెక్కు శ చెక్కి లనంగఁ
దగుఁ గపోలము నెత్తి శ తల యన శిర మొప్పు
ముకు ము క్కనంగ నాసక చెలంగు
బామ కనుబామ యన శ భూనామ మమరు మీ
సలు మీసము లనంగ శ శృంగ వలరు
నదరము కెమ్మోవి శ పెదవి వాతెఱ మోవి
యన నోష మగు నెద శ యక్కు తొమ్ము
తే. నెడఁద యన వక్ష మగుఁ బొట్ట శ కడుపు బొజ్జ
బొట్టి డొక్కన నుదరంబు శ పొసఁగుచుండుఁ
గేలు కై కయి చేయి కెంగే లనంగఁ
బంచశాఖకు నామముల్ శ పరఁగు సాంబ. 16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు-ర = దంతములు. చెంప ||పా||

చెంక, దవడ, చెక్కు, చెక్కిలి - ౫ = కపోలము. నెత్తి, తల - ౨ = శిరము, ముకు, ముక్కు - ౨ = నాసికము. బొమ, కనుబొమ - ౨ = భ్రూలత. మీసలు, మీసములు - ౨ = శ్రీశువులు. ఆదరము (ప్ర. అభరము), కమ్మోవి (కంపు + మోవి), పెదవి, వాతెలి (వాయి + తెర), మోవి-౫ = ఓవ్వుము. ఎడ, అక్కు, తొమ్ము, ఎడఁద - ౪ = విక్షము. పొట్టి, కడుపు, బొజ్జ, బొజ్జి, డొక్క-౫ = ఉదరము. కేలు (నిత్యైకవచనాంతము), కై, కయి, చేయి||రూ|| చెయి, చెయ్యి, చే, కంగేలు (కంపు + కేలు) - ౮ = హస్తము.

సీ. అటచెయ్యి లోచెయి శ్రీ యనఁ గరతల మొప్పు

బెడచెయ్యి మీఁజెయి శ్రీ వెనుకచెయ్యి
యనఁ దగుఁ జరనుశ్రీయంబు వేల్ వ్రేలన
నంగులి యగుఁ జరమాంగమునకు

వెన్ను వెనుకమేను శ్రీ వీఁ పన వ ర్తిలు
గద్దవ గడ్డము శ్రీ గౌద యనఁగఁ
జిబుకనానుంబు రాజిల్లుఁ గడవసంబు
చట్ట తో లనఁ గళాసంబు నాఁగఁ

తే. జర్మ మమరు మోకాళ్ల న శ్రీ జానువు లగుఁ
బిక్క చిటుదొడ యన జంఘరపేళ్లు దనరుఁ
గుఱువు తొడ యన నూరువు శ్రీ నటలు ముడ్డి
పిఱుదు తుం టన జఘనంబురపేళ్లు సాంబ.

17

టీ. అటచెయ్యి, లోచెయి- ౨ = కరతలము. పెడచెయ్యి, మీఁజెయి (మీఁదు + చెయి), వెనుకచెయ్యి- ౩ = హస్తచరమభాగము. వేలు, వ్రేలు- ౨ = అంగులి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీఁపు - ౩ = పృష్ఠము. గద్దవ, గడ్డము, గౌద ||రూ|| గవుద - ౪ = చిబుకము. కడవసము, చట్ట, తోలు, కళాసము, క = చర్మము. మోకాళ్లు = జానువులు, పిక్క, చిటుదొడ - ౨ = జంఘ-

కుటువు, తొడ-౨=డోరువు. ముడ్డి ||రూ|| మూడి, పిలుచు, తుంటి-ర=కటి.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చై యనఁ గపాలం బొప్పు
 బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు య భుజముపేళ్లు
 బట్ట వలువ కోక య పుట్టంబు గింటెంబు
 చీర నా వసనంబు య చేలఁగు నటుత
 గొంతు కుత్తుక యట్టు య కొలిమి మెడ యనంగ
 గళమున కగుఁ బిడికి లన ముప్పి
 కగుఁ బ్రసృతికి జేర యన నంజలికి దోయి
 లన హస్తమునకు మూ య రనఁగ బాసఁగు

తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య య పరఁగు జేన
 దుత్త యనఁ దాలమున కొప్పు య బెత్త యనఁగ
 నంగుళాభిఖ్య యగు నంజ య హజ్జ యడుగు
 నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోకరనాథ సాంబ.

18

టీ. పునుక, పుటియ ||రూ|| పుటియ - పుట్టి, పుచ్చై - ౫ = కపాలము. బుజము, మూఁపు - ౨ = భుజము. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గింటెము, చీర-౬=వస్త్రము. అటుత, గొంతు, కుత్తుక, అట్టు, కొలిమి, మెడ - ౬=కంఠము. పిడికిలి=ముప్పి. చేర = ప్రసృతి [పుడిసిలి - చాచినవేళ్లు గల అణచేయి]. దోయిలి ||రూ|| దోసిలి-౨ = అంజలి. మూఁ = హస్తము. [మోచేతి మొదలు వేళ్లకొనవఱకుఁ గలభాగము]. బార = వ్యామము [రెండుచేతులు చాచఁపఁగా నడుచుఁగలసండు]. జేన, దుత్త - ౨ = తాలము [చాచినవొటన వ్రేలికొనకు చిటికెనవ్రేలికిని నడుమనుండుసండు]. బెత్త = అంగుళము. అంజ, హజ్జ ||రూ|| అజ్జ, అడఁగు-౩=పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు య చాచులు పాలిండ్లు

చన్ను లనంగఁ గుఁచంబు లమరు
 నారు నూఁగా రన శ నలరు రోమావళి
 పాపలఁ గనుతావు శ పత్త బుయ్య
 మరునిల్లు దు బ్బన శ మదనమందిర మొప్పు
 బిల్లలఁ గలిగించువేరు చుల్లి
 బుల్ల బెల్ల మనంగ శ బాసఁగు శేషము గాఁడు
 గుద్ద పిట్ట యనంగ శ గుదము దనరుఁ
 తే. పైఁట పయ్యట పయ్యెద శ పయఁట చెఱఁగు
 నాఁగఁ జేలాంచలాభిధానంబు చెలఁగు
 గలువడము చందువా మేలుక ట్టనంగ
 సతిశయిల్లు వితానాహ్వయములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు-౬=స్త
 వములు. ఆరు. నూఁగారు-౨ = నాభిక్రిందిరోమావళి- పాపలఁ గనుతావు=బిడ్డ
 లను గనుపట్టిపోటు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు=మన్మథునిగృహము, దుబ్బ -
 ౫=మన్మథగృహము (ఆడుగుటి). పిల్లలఁ గలిగించువేరు = బిడ్డలను బుట్టింప
 టకు మూలభూతమైనది, చుల్లి ||రు|| చుల్ల, బుల్ల, బెల్లము - ౪ = శిశ్నము.
 గాఁడు, గుద్ద, పిట్ట-౩=గుదము. పైఁట, పయ్యట, పయ్యెద ||రు|| పయ్య
 ద, పయఁట, చెఱఁగు - ౬ = వస్త్రాంచలము (చీరకొంగు). కలువడము, చం
 దువా, మేలుకట్ట-౩=వితానము.

సీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యుగ్మలి నవలా చాన

కన్నె బిత్తరి గోతి శ కలికి నుగువ
 జవరాలు చేడియ శ జవ్వని తొయ్యలి
 నాతి పైదలి యెలనాఁగ లేమ
 సకియ జక్కవచంటి శ చామ చిల్కలకొల్కి

గుబ్బెత పోయాలు శ కొమ్మ పడఁతి
 పొలఁతి ముద్దయ ననఁబోడి యింతి మిటారి
 నెలఁతుక వాల్గంటి శ నెలఁత తెఱవ

తే. యప్పు లతకూన యొయ్యారి శ యతివ నెలఁది
 చెలియ సకి బోటి కొనురిత శ చిగురుబోడి
 ముగుద వగలాడి సింగారి శ ముదిత యువిద
 గరిత యన భామినీసమాఖ్య లగు సాంబ.

20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = మనోజ్ఞారాలైనది, ఉగ్మలి, నవలా, చాన,
 కన్నె ||రూ|| కన్నియ, బిత్తరి=శృంగారచేష్ట గలది, గోతి, కలికి = మనోజ్ఞా
 రాలైనది, మగువ, జవరాలు=యావనము గలది, చేడియ, జవ్వని=యావనము
 గలది, తొయ్యలి, నాతి, పైదలి, ||రూ|| పయిదలి, ఎలనాఁగ, లేమ, సకియ,
 జక్కవచంటి=జక్కవపక్షులవంటి స్తనములు గలది, చామ, చిలుకలకొలికి =
 చిలుకలకొలికివంటి కొలుకులు గలది, గుబ్బెత = గుబ్బచమ్మలు గలది, ప్రోయా
 లు, కొమ్మ, పడఁతి, పొలఁతి ||రూ|| పొత్తి, ముద్దయ, ననఁబోడి = పువ్వు
 వలె మెత్తనిచేహము గలది, ఇంతి, మిటారి = మిటారము గలది, నెలఁతుక,
 వాల్గంటి=నిడుదలైన కన్నులు గలది, నెలఁత, తెఱవ, అన్ను, లతకూన =
 లేతతీగవంటిది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారము కలది, అతివ, నెలఁది ||రూ|| నెల
 దుక, చెలియ, సకి, బోటి, కొనురిత, చిగురుబోడి = చిగురువలె వృదు
 తైనశరీరము గలది, ముగుద, వగలాడి=చిన్నెలు గలది, సింగారి=శృంగారము
 గలది, ముదిత, ఉవిద, గరిత-గర=స్త్రీ.

సీ. ఆనవాలు(ను) పులు శ గంగమచ్చము గుఱు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బిన వేగ శ సరగు గొక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు శ వేగమునకు

మరియాద గడి మేర శ సరు దెల్ల కర యనఁ
 బరఁగు మర్యాదకు శ వెఱఁగు వింత
 యక్కజ మబ్బర శ మరిది నివ్వెఱ యబ్ర
 మచ్చెరు వన నద్భుతాఖ్య లమరుఁ
 తే. బరుగు కదలిక పరు వన శ మెఱయు ధావ
 నమ్మునకు వేడెమొనరించె శ గ్రమ్మె బొదివెఁ
 జట్టుకొనె నానరించె నా శ నిట్టినదులు
 వేషనంబున కమరు సరస్వే సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, పులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-గ =
 లాంఛనము. జడితి [[ప్ర. యుడితి], గొబ్బనక, వేగ, సరగు, గ్రక్కునక,
 వడి, వేగిరము-ర = వేగము. మరియాద, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర-ర =
 మర్యాద. [వాద్య] వెఱఁగు, వింత, అక్కజము, అబ్బరము, అరిది, నివ్వెఱ
 [నిండు + వెఱ], అబ్రము, అచ్చెరువు [[ప్ర. ఆశ్చర్యము]-ర = అద్భుతము.
 పరుగు, కదలిక, పరువు-3 = ధావనము [పరుగత్తుట]. వేడెమొనరించె, క్రమ్మె,
 బొదివె, చుట్టుకొనె, ఆవరించె-గ = పరివేష్టించెను.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూడు శ బోన మోరెము పసా
 దము వంటకము పసదనము బాతు
 సాద మోగిర మన శ జరుగు నన్నముపేళ్లు
 కుడిచె బోసేసె సారపడియె నమలె
 నారోగిణ మొనర్చె శ నారగించె మెసవె
 దినె మెక్కె నన భుక్తిగొనుట కలరుఁ
 బనులు చెయ్యలు సేత శ లనఁ గర్మముల కొప్పు
 గనలు మోడి యలుక శ కినుక కిన్క
 తే. నాగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ శ నాన సిగ్గు

బాసుకు పుయిలోట సిబ్బితీ శ పుచ్చటి కనఁ
 బరఁగు ప్రీడాఖ్య యోల నేపంబు సా క
 నంగ వ్యాజం బమరు జగన్నాథ సాంబ.

22

టీ. బువ్వ, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, పసాదము. [[ప్ర.
 ప్రసాదము], పంటకము, పసదనము, బాతు [అన్యజేశ్యము], సాదము [ఇది
 అతిపదము], ఓగిరము-౧౧=అన్నము. కుడిచె, బోసేసె, సాపడియె, నమరె-
 ఆరోగిణ మొనర్చె, ఆరగించె, మెసనె ||రూ|| మెసఁగె, తినె, మెక్కె,
 ౧౦=భుజించెను. పనులు, చెయ్యులు, చేతలు-౩=కృత్యములు. కనలు, మోడి,
 అలుక ||రూ|| అల్క, కినుక, కిన్న-౬ = కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు,
 బాసుకు - పుయిలోట, సిబ్బితీ, పుచ్చటిక ||రూ|| పుచ్చడిక-౮ = లజ్జ. ఓల,
 నెవము ||రూ|| నెవము [[ప్ర. నిభము], సాకు-౩ = వ్యాజము.

సీ. పానుపు తలిమంబు శ పలుపు లే పన మెత్త

సెజ్జ యనఁగ శయ్య శ చెలఁగు చుండుఁ
 బన్నుండెఁ దెన్నుండెఁ శ బండుకొనఁ బరుండెఁ

బవ్వళించెను బండెఁ శ బడక నేసె
 నత్తమిలై ననంగ శ నలరారు శయనించె

ననుటకు నిద్దురగొనియె గుఱక
 గొనియె నిద్దురవోయె శ గూర్కిడె నన నిద్రి
 తున కొప్ప లేచె మేల్కొనియె మెలఁకు

తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన శ మమరు వేడ్క
 యెలమి వేడుక సంహోస శ మింపు ముదము
 సంతసము సొంపు మే లయసం బనంగఁ

బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగత్పాలసాంబ.

23

టీ. పానుపు ||రూ|| పాన్పు, తలిమము, పలుపు, లేపు, మెత్త,

సజ్జ [ప్ర. కయ్య]-౩ = కయ్య. పన్నుండె, తెన్నుండె ||పా|| తొన్నుండె,
పండుకొనె, పరుండె, పవ్వళించెను, పండె, పడకనేనె, అత్తమిల్లె-౯ =
శయనించెను. నిద్దురగొనియె ||రూ|| నిదురగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దుర
వోయె, కూర్కిడె - ౫ = నిద్రించెను. లేచె, మేల్కొనె ||పా|| మేల్కొనె,
మెలకువయ్యె - ౪ బాగరూకుడయ్యెను = [ప్రబోధ మందెను]. వేడ్క,
ఎలమి, వేడుక, సంతోసము, ఇంపు, ముదము, సంతసము, సొంపు, మేలు,
ఆరుసము-౧౦ = సంతోషము.

నీ. పలికె వాక్రుచ్చె నరపునసేసె మందలిం
చెను విన్నవించె చెప్పె ననె నొడివె
నాడె బల్కె వచించె శ నన భావణముసేసె
ననుట కొ వీచిచ్చె శ నాలకించె
వినె చెవియొగ్గెను శ వినియె నాలించె నా
శ్రుతమయ్యె ననుట కొ శ జులుక చొక
యులక యెల్లిద మన శ నొనరు లఘుతపేళ్లు
పులకలొత్తెను గగుర్పొడిచె గగురు

తే. పాతె గరుపాతె మైమోజురపర్వె ననగ
దగును రోమాంచనామముల్ శ నగవు నవ్వు
నగు న వన హాసమున కొప్పు శ నడిమిదిన్నె
దీవి యన ద్వీప మగుఁ బరదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికె, వాక్రుచ్చె, అపునసేసె [ప్ర. ఆర్పణచేసెను], మందలిం
చె, విన్నవించె, చెప్పె, అనెను, నొడివె, అడె, పల్కె, వచించె-౧౧ =
సంభాషించెను. వీచిచ్చె, అలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినియె, అలింఁచె-౧ =
వినెను. చులుక ||రూ|| చుల్క, చొక ||రూ|| చవుక, ఉలక, ఎల్లిదము-౧ =
లఘుత్వము. పులకలొత్తెను, గగుర్పొడిచె || రూ|| గగురుపొడిచె, గగ్గురుపొడిచె,

గగురుపాతె, గరుపాతె, మైమోజుపర్వె - ౭ = రోమాంచమయ్యె. నగవు,
నవ్వు, నగు, నవు-౪ = హాసము. నడిమిదిన్నె, దీవి-౨ = ద్వీపము.

సీ. జోత చాగిలి కొల్లు శ జోహారు గిడిగిడి

మోడుపు చేకూర్పు శ మొక్కు మొగుపు

చిన్నిపూ చేమోడ్పు శ జేజె వెన్నెల చెంగ

నాలు గొబ్బులు టెంకణాలు నేరె

డల్లుల్ సలా మన శ నమరు దండముపేళ్లు

పల్లెము కంచము శ పల్లెరంబు

తెలె హరివాణంబు శ తలియ తట్టి యనంగ

భాజనం బగు గిన్నె శ బటుది కోర

తే. డబ్బుర యనంగఁ జవక మా శ డప్పి దూప

దప్పి దగ నీరువట్టన శ దాహ మమరుఁ

జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు శ తేగ మీగి

యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య శ లగును సాంబ.

25

టీ. జోత || రూ|| జోతము, చాగిలి, కొల్లు, జోహారు || రూ|| జోహారువు - జోహారు - జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు || రూ|| మోడ్పు, చేకూర్పు, మొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజె, వెన్నెల, చెంగనాలు, గొబ్బులు, టెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము [ఇది అన్యదేశము] ౨౩ = నమస్కారము. పల్లెము || రూ|| పల్లెము, కంచము, పల్లెరము, తెలె || రూ|| తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి-౯ = పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర, డబ్బుర || రూ|| డబ్బుర-౫ = చవకము, డప్పి, దూప, దప్పి, నీరువట్ట-౪ = దాహము. చాగము, ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి-౬ = త్యాగము.

సీ. అగపడఁ జేపడె శ నబ్బె దొరకెఁ జిక్కె

దగిలె దగుల్కొనె ర దగులువడియె
 బటువడియె జిక్కునడె దవిలె ననంగ
 నమరు గృహీతాఖ్య ర లటచె నేడ్చె
 వాపోయె మొఱలిడె ర వాచటచె ననంగ
 రోదనంబున కగు ర రొద గలిబిలి
 చప్పుడు గొలగొల ర సద్దు కూత యులివు
 నలుకుడు రవళి అం ర తనగ ధ్వనికి
 తే. నలరు గలసె బెరసె గూడె ర హత్తె దొరసె
 నందె బొందె బెనగె జెందె ర నంతు ననగ
 నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్యె ర సక్తమయ్యె
 లోపడె ననంగ స్వవశాఖ్యలు చను సాంబ.

26

టీ. అగపడె (అగ్గము+పడెను), చేపడె, అబ్బె, దొరక, చిక్క,
 తగిలె, తగులుకొనె, తగులువడె, పట్టువడె, తవిలె-గం = గృహీతుడయ్యె.
 అటచె, ఏడ్చె, వాపోయె, మొఱలిడె, వాచటచె-గ = రోదనముచేసె. రొద,
 గలిబిలి, చప్పుడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలివు, నలుకుడు, రవళి || రూ||
 రవాళి, అంతు - గం = ధ్వని. కలసె, బెరసె, గూడె, హత్తె, అందె, పొందె,
 పెనగె, చెందె, అంతు-గం = సక్తమయ్యె. లోనయ్యెను, అగ్గమయ్యెను, లోప
 డెను-3 = స్వవశమయ్యెను.

సీ. ఎడసె ఏడెను బాసె ర నెడబాసె బురివిచ్చె
 వేటువడె ననంగ ర వెలయుచుండు
 బ్రత్యేకమయ్యె నకపలుకులు వెడలించె
 నెల్లగొట్టెను దోలె ర వెలలబన్నె
 దఱిమె రొప్పె ననంగ ర దనరు నుచ్చాటనం
 బొనరించె ననుటకు ర గనియె జూచె

గనుఁగొనఁ దిలకించె శ్రీ గనఁ గాంచె ననఁ జెల్లు
 దర్శించె ననుటకుఁ శ్రీ దాల్చె బూనె
 తే. నానె మోచె ననఁగఁ జెల్లు శ్రీ నధిసహించె
 ననుట కరికట్టె బోనీక శ్రీ యంకచేసె
 నాఁగె నిల్చె దటాయించె శ్రీ నడ్డగించె
 నానుకొనె ననఁ దగు వారశ్రాఖ్య సాంబ.

27

టీ. ఎడనె, వీడెను, పానె, ఎడఁబానె, పురివిచ్చె, వేటుపడె - ౬ =
 ప్రత్యేకమయ్యెను. వెడలించె, వెళ్లఁగొట్టె, తోలె, వెలలబన్నె, తటిమె,
 రొప్పె-౬ = ఉచ్చాటనముచేసెను. కనియెను, చూచెను, కనుఁగొనెను, తిలకిం
 చెను, కనెను, కాంచెను-౬ = దర్శించెను. తాల్చె, పూనె, ఆనెను, మోచె-౪ =
 వహించెను. అరికట్టె, పోనీక యంకచేసె, ఆఁగె, నిలిపె, తటాయించె, అడ్డ
 గించె, అనుకొనె-౭ = వారించెను.

సీ. అంటుగైకొనియె ముర్రట్టయ్యె జెఱఁగుమాసెఁ
 గడకేఁగె నింటికిఁగొకపోయె

ననఁగ దూరస్థకుఁ శ్రీ దనరుఁ దానముచేసె
 నీళ్లుపోసికొనె ముర్రనింగె గ్రుంకె
 నన నిమజ్జనమయ్యె శ్రీ ననుటకుఁ దగు మడి
 మడుఁగు మడు వనంగ శ్రీ నడరు శుచికి
 మైల కట్టువిడుపు శ్రీ మా పన మలినాఖ్య
 లగుఁ దల్పు వాకిలి శ్రీ యనఁ గవాట

తే. మున కొనరు నేకతంబు మంతన మనంగ
 సంతరంగమునకుఁ జెల్లు శ్రీ నక్కఱ పని
 యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య శ్రీ మొనరు గంజి
 వార్పన యవాగునామముల్ శ్రీ నటలు సాంబ.

28

టీ. అంటుగై కొనియె, ముట్టయ్యె, చెఱఁగుమాసె, కడకేఁగె, ఇంటికె
గాకపోయె - ౫ = రజస్వలయయ్యె. తానముచేసె, నీళ్లుపోసికొనె, మునిఁగె,
క్రమంకె-ర = స్నానమయ్యె ననుట. మడి, మడుగు, మడుపు-౩ = పరిశుద్ధి. మైల
॥రూ॥ మయిల, కట్టువిడుపు, మాపు-౩ = మాలిన్యము. తల్పు ॥రూ॥ తలుపు,
వాకిలి-౩ = కవాటము. ఏకతము, మంతనము-౨ = అంతరంగము. అక్కఱ,
పని, ఒంజలి, జోలి-ర = కాశ్యము. గంజి, వార్పు-౨ = యవాగుపు.

సీ. ఒకటి యొక్క డొకండు శ నొం డన నేకాఖ్య

జమి డిమ్మ డిబ్బడి శ జంట రెండు
దుగ రెట్టి దువ యన శ ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు
దంట దోయి యనంగ శ ద్వంద్వసంఖ్య
మూ రెండొకటి తిగ శ మూ డనఁ ద్రయసంజ్ఞ
చౌ యుడ్డ తీవంచ శ చౌకము నలు
నాలు గనఁగఁ జతుర్మామముల్ చౌవంచ
యరపది యేను నై శ దనఁగఁ బంచ

తే. కంబు నా ట్లి తిగ యన మట్కంబు చక్కు
పగడ సత యే డనంగ సప్తకము దచ్చి
యెనిమి దన నష్టకము తొమ్మి శ దనఁగ నవము
పదియు నీరై దన దశాఖ్య శ పరఁగు సాంబ.

29

టీ. ఒకటి, ఒక్కఁడు, ఒకఁడు, ఒండు-ర = ఏకము. జమిడి ॥రూ॥
జమిలి, ఇమ్మడి = ॥రూ॥ ఇనుమడి - ఇన్నడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి,
దువ-౧౧ = ద్విగుణము (రెండు). కవ, జోడు, దంట, దోయి-ర = ద్వంద్వము.
మూ, రెండొకటి, తిగ, మూడు-ర = త్రిసంఖ్య. చౌ, ఉడ్డ, తీవంచ (౩ + ౧),
చౌకము, నలు, నాలుగు-౬ = చతుస్సంఖ్య. చౌవంచ (౪ + ౧), అరపది, ఏను,
పది ॥రూ॥ అయిదు-౫ = పంచసంఖ్య. ఆఱు, ఇత్తిగ (ఇరు + తిగ - ౨ X ౩) -

౨=పట్నంఖ్య. చక్కుపగడ (౬+౧), సత (ప్ర. స. ప్త), ఏడు=సప్తసంఖ్య. దచ్చి, ఎనిమిది - ౨ = అష్టసంఖ్య. తొమ్మిది = నవసంఖ్య. పది, ఈరైదు (౨×౫)-౨=దశసంఖ్య.

సీ. పదునెకం డనంగను శ బరంగు నేకాదశం

బీరాటు పండ్రెండు శ బార యనంగ

రవిసంఖ్య యగు నానె శ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె

ననంగ బాసముచేసె శ ననుట కొనరు

బనివినియెను బోయె శ జనె నేగె నరిగె నా

కృతగమనునకు బే శ ల్లెసంగు గ్రమ్మ

టించె ద్రిప్పెను మగిడించె మరల్చె నా

నావర్తన మొనర్చె శ ననుట కొనరు

తే. బాటె వెల్లెను బరువెత్తె శ బటచె గదలె

నుటికె దొలంగె నటమరించె శ జరిగె ననంగ

లాయితుం డయ్యె ననుటకు శ నలరుచుండు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

టీ. పదునొకండు=ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాటు (౨×౬), పండ్రెండు, బార - ౩ = ద్వాదశసంఖ్య. ఆనెను, త్రాగెను, త్రావెను, గ్రోలెను - ౪ = పాసముచేసెను. పనివినియెను, పోయెను, చనెను, ఏగెను, అరిగెను-౫ = కృతగమనుడయ్యెను. క్రమ్మటించెను, త్రిప్పెను, మగిడించెను, మరల్చెను, ౪=ఆవర్తనముచేసెను. పాటెను, వెల్లెను, పరువెత్తెను ||రూ|| పరుగెత్తెను, పటచెను, కదలెను, నుటికెను, తొలంగెను, అటమరించెను, జరిగెను-౧౦ = పలాయితుం డయ్యెను.

సీ. గడుసరి దిట్ట యొక్కటి వాడిగలవాడు

వడికాడు పోటరి శ బంటు మేటి

మనసరి తెంపరి శ్ర మొనకాడు మిడిమాసి
 వడివాఁ డనంగ శూరుడు సెలంగు
 నని చివ్వు యేడ్డెట శ్ర యాలము బనరము
 పోట్లాట పెనకువ శ్ర పోరు కలను
 కయ్యము దురము జగడ మన యుద్ధాఖ్య
 లమరు మద్దత్తు వెన్నాస తోడు
 తే. పాటు సావాసము పరాలు శ్ర బాసట యన
 రాజిలు సహాయమునకు వేరమ్ము కంటు
 నూడు పగ దేస మనగఁ బోల్చును విరోధ
 నామములు సర్వలోకైకశనాథ సాంబ.

31

టీ. గడుసరి, నిట్టి, ఎక్కటి, వాడిగలవాడు, వడికాడు, పోటరి,
 బంటు, మేటి, మనసరి, తెంపరి, మొనకాడు, మిడిమాసి = వాడిగల మను
 ష్యుడు, వడివాడు-౧౩ = శూరుడు. అని, చివ్వు, ఏడ్డెట, ఆలము, బనర
 ము, పోట్లాట, పెనకువ, పోరు, కలను, కయ్యము (ప్ర. కలహము),
 దురము, జగడము-౧౨ = యుద్ధము. మద్దత్తు, వెన్నాస, తోడుపాటు,
 సావాసము, పరాలు, బాసట-౬ = సహాయము. వేరము, కంటు, నూడు,
 పగ, దేసము-౫ = విరోధము.

సీ. నులిచె వెంపరలాడె శ్ర నుగ్గాడె దెగటార్చె
 జక్కాడె బగదెంచె శ్ర జంపె జెండె
 సదమద మొనరించె శ్ర జదిపె బీచమడంచె
 నులిమె జాగజలాడె శ్ర బిలుకుమార్చె
 బరిమార్చె ముగియించె శ్ర నులుము నేనె నడంచె
 దుగించె బాగరుమార్చె శ్ర దునిమె మడిపె
 మన్నిగొనియె రూపుమాపె గీటడగించె

మడియించె దూలించె శ్రీమలిపె ననగఁ

తే. బాసఁగు వధియించె ననుటకుఁ శ్రీబ్రోచె బ్రోవె
సాకె గాపాడె బ్రతికించె శ్రీసంతరించె
బెంచె మనిపె ననగను బోషించుట కగు
సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

32

టీ. నులిచెను, వెంపరలాడెను, నుగ్గాడెను, తెగటార్చెను, చక్కాడె
ను, పగడెంచె, చంపె, చెండెను, సదమదమొనరించె, చదిపెను, పీచమడచె
||రూ|| పించమడచె, నులిమె, చాగఱలాడె, పిలుకుమార్చె, పరిమార్చె, ముగి
యించె, నులుమునేసె, అడచె, త్రుంచె, పొగరుమార్చె, తునిమె, మడిపెను,
మన్నిగొనెను, యాపుమాపె, గీటడఁగించె, మడియించె, తూలించె, మలిపె-
ఁ=వధించెను. ప్రోచె, ప్రోవె, సాకె, కాపాడె, బ్రతికించె, సంతరించె,
పెంచె ||రూ|| పెనిచె, మనిపె ||రూ|| మనిచె, మంచె-గం=పోషించెను.

సీ. ఇచ్చు తలపు మది శ్రీయెద మన సనఁ జిత్త

మగుఁ దమకము మేలు శ్రీమరులు బాళి

తమి వలపు విరాళి శ్రీమమత నామోహమా

నాఁడాది యదిసుతఁ శ్రీనాటనుండి

తలనాఁడు నాఁడుమొదలు నాటఁబట్టి యా

నాఁడున్కి యదిమొదల్ శ్రీనాటఁగోలె

యనగఁ దదారభ్య శ్రీయనుట కొమంచి మేల్

బాగు లెస్స యన శుభంబు లలరు

తే. ననట యంగలారుపు వెత శ్రీవంత గోడు

బాద యంగద వగ పనఁ శ్రీబరఁగు బీడ

పదవి సిరి కల్పి యనగ సంతపదకు వెలయు

నితము పేరి మిం పన హిత శ్రీమెసఁగు సాంబ.

33

టీ. ఇచ్చ, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమప్రాయము)-
 ౫=చిత్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాలి, తమి, వలపు, విరాలి, మమ
 త (ఇది తత్సమము)-౨=మోహము. నాఁడాది, అదినుత, నాటనుండి, తల
 నాఁడు, నాఁడుమొదిలు, నాటఁబట్టి, ఆనాఁడున్ని, అదిమొదలు, నాటఁ
 గోలె-౯=తదార్థ్య యనుట. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స-౮ = శుభము.
 వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ), అంగద, వగపు-౨
 పీడ-అనఁగా నొప్పి. పదవి (ఇది తత్సమము), సిరి, కల్మి-౩=సంపద. ఇతము,
 పేరిమి, ఇంపు-౩=హితము.

సీ. జతపీడె నెడసె నాఁ శ జను విరహముపేరు

లెనసె బైకొనె బొందె శ నేలె గలసె

నన సంగమ మొనర్చె శ ననుట కొ బాలయల్క

వెడమోడి యనఁ బేళ్లు శ వెలయుఁ బ్రణయ

కలహమునకు జడ శ గాంజ గంజా బంగి

యనఁగఁ గళంజాహ్వయంబు లలరు

మబ్బు లాహిరి కైపు శ మ స్తన మత్తత

భాసిల్లు దొడును నుంపడ మనంగ

తే. భోగవనితకుఁ దగు దెంపి శ ముసుకు కుంక

మాసక మృగ విధవనామములు సెలఁగు

బైరవాసంబు దోవతి శ పంచె యనఁగ

నిల బహిర్వసనాభిఖ్య శ లలరు సాంబ.

34

టీ. జతపీడెను, ఎడసెను-౨ = ఎడఁబాసెను. ఎనసెను, పైకొనెను,
 పొందెను, ఏలెను, కలసెను-౫ = సంగమము చేసెను. పాలయలుక, వెడ
 మోడి-౨=ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి-౮ = కలంజము
 (గంజాయి). మబ్బు, లాహిరి, కైపు, మస్త-౮మత్తత. తొడును - ఉంప

డము-౨ = భోగస్త్రీ. తెంపి, మునుకు, కుంక, మాసకమ్మ-ర = విధవ, వై
రవాసము ||రూ|| బయిరవాసము, దోవతి, పంచె-ర = బహిర్యసనము [బయటి
వస్త్రము.]

సి. విచ్చేసె నేతెంచె శ నచ్చెను వేంచేసె

నరుదెంచె జనుదెంచె శ ననగ నాగ

తునిపేరు లగు మగతనము మగంటిమి

గం డనఁ జారుపాఖ్యలు చెలంగు

గద్దించె నదలించె శ గదిమెను నుటీమె నా

గర్జించె ననుట కొ శ గట్టి యుక్కు

చేగ యూట యుదుటు శ చేన యుజువు బిగు

వన దృఢత్వముపేరు శ లలరు జట్టి

తే. విలువ రో వెల యనఁ గ్రయాఖ్యలు దనర్పుఁ

గప్రము సిరంబు గంబూర శ కప్పర మన

వెలయుఁ జంద్రంబు వెలిగ్రుక్క శ గిలుకుపలుకు

రవపలు కనంగ మణితాఖ్య శ లవును సాంబ.

35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను ||రూ|| ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచే
సెను, అరుదెంచెను ||రూ|| అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను - ర = వచ్చెను.
మగతనము, మగంటిమి, గండు - 3 = పారుషము. గద్దించెను, అదలించెను,
గదిమెను, ఉటీమెను-ర = గర్జించె - బెదరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఉటు,
ఉదుటు, చేన, ఉజువు, బిగువు-ర = దృఢత్వము. జట్టి, విలువ, రో, వెల -
౫ = క్రయము. కప్రము, సిరము, గంబూర ||రూ|| గంబూరము-గంబూరము,
గంబూరా, కప్పరము ||రూ|| కపురము-ర=కర్పూరము. వెలిగ్రుక్క, గిలుకు
పలుకు, రవపలుకు-3=మణితము-రలికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికము శ లేమిడి లేవడి

నిప్పుచ్చర మిడుమ శ నెవ్వ యనగ
 దారిద్యనామముల్ శ తగు దెస యాత్రము
 కడగండ్లు గోరము శ క స్తి బెడద
 అడలు చేటన విపరదాఖ్యలు వర్తిల్లు
 డెక్క మెగురగొట్టె శ డింకవేసె
 బెద్దనిద్దరవోయె శ బిద్దె మడిసె జచ్చె
 జనె గంతుకొనె త్రుంగె శ సమసె నేగె
 తే. గూలె సీలె గడసె దెల్లె శ గ్రుంకె బ్రుంగె
 దెరలె బోయె ముగిసె దీతె శ దొరగె ననగ
 బరెగు మృతునిసమాఖ్యలు శ బవిరి చుట్టు
 వేడె మన వలయాభిధల్ శ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, పేదటికము, లేమిడి, లేవడి, నిప్పుచ్చరము, ఇడుమ, నెవ్వ-
 ౭ = దారిద్ర్యము. దెస, ఆత్రము || రూ|| ఆత్రము, కడగండ్లు (నిత్యబహు
 వచనాంతము), గోరము, క స్తి, బెడద, అడలు, చేటు-౯ = విపత్తు. డెక్క-
 మెగురగొట్టెను, డింకవేసెను, బెద్దనిద్దరవోయెను, బిద్దెను, మడిసెను,
 చచ్చెను, చనెను, గంతుకొనెను, త్రుంగెను, సమసెను, ఏగెను, కూలెను,
 ఈలిగెను, కడసెను, దెల్లెను, గ్రుంకెను, బ్రుంగెను, తెరలెను, పోయెను,
 ముగిసెను, తీతెను, తొరగెను - ౨౨ = మృతినొందెను. బవిరి, చుట్టు,
 వేడెము-౩ = వలయము.

సీ. గమి పాఞు మొత్తము శ కదుపు చేరువ బారు
 పిండు కూటువ పరి శ దండు చిమ్ము
 గుంపు తుటుము గుమి శ గూటు పదు పనంగ
 బృందాఖ్య యగు వెల్లె శ వెడలె వెలె
 వెలువడె నన బేళ్లు శ వెలయు నిర్గుతుఁ డంట

కెన్నడు వాలాయ శ్రీ మెపుడు నిచ్చు
 లెల్లప్పు డెప్పటి శ్రీ కేప్రాద్దు నెడప కే
 నాఁ డెప్పు డుడుగక శ్రీ నాఁ జెలంగు
 తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగసమ్ము వంగ
 డ మ్మనఁ గులాఖ్య వక్షిల్లు శ్రీ క్రమ్మట మఱి
 మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు శ్రీ మరల సారె
 తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు శ్రీ పరఁగు సాంబ.

టీ. గమి, పాఞు, మొత్తము, కదుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూ
 టువ, పరి, దండు, దిమ్మ, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు-౧౬=
 సమాహము. వెల్లె, నెడలె, వెలె, వెలువడె-౧ = నిర్దతుడయ్యె-ప్రయాణ
 మాయెను. ఎన్నడు, వాలాయము, ఎపుడు, నిచ్చలు ||పా|| నిచ్చ, ఎల్లప్పు
 డుక, ఎప్పటికిక, ఏప్రాద్దును, ఎడపక, ఏనాడు, ఎప్పుడుక, ఉడుగక,
 ౧౨=సదా. కొలము, వంగసము, వంగడము-౩=కులము. క్రమ్మటక, మఱి,
 మగుడక, వెండియుక, పలుమఱు, మరలక, సారె, తిరుగక-౮=పునః.

సీ. పంద కోచ పిఱికి శ్రీ పాఱుబో తనఁగను

సమరభీరునిపేరు శ్రీ లమరుచుండు

విడియము వీడెంబు శ్రీ వీడ్యము వక్కాకు

తములము బాగాలు శ్రీ తమ్మలంబు

నాఁ జనుఁ దాంబూలనామముల్ కొనియాడె

నగ్గించె బాగడె గొండాడె నెంచె

గెవారమొనఁచె శ్రీ నా వినుతికి బేళ్లు

క్రచ్చు కోరిక కోర్కి శ్రీ యిచ్చు యనఁగ

తే. నిచ్చ కగు రోసె బరికించె శ్రీ నెమకె దడవె

వెదకె నారసె నరసెను శ్రీ వెతకె ననఁగ

దనరు నన్వేషణాఖ్యలు శ్రీ తన్నెఁ దాచె
నడుగుతాటించెఁ గాల్గచే శ్రీ నడిచె ననగ
నమరుఁ బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పండు, కోచ, పిటికి, పాటుబోతు (పాటు + పోతు)-ర = యుద్ధ
భీరువు. విడియము, వీడెము, వీడ్చుము, వక్కాకు, తములము, బాగాలు, తమ్మ
లము-2 = తాంబూలము. కొనియాడె, అగ్గించె, పొగడె, కొండాడె, ఎంచె,
కైవారమునరించె-1 = స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కె, ఇచ్చ-ర
= ఇచ్చు. రోసె, పరికించె, నెనుకె, తడవె, వెదకె, ఆరసె, అరసె, వెతకె
ర = అన్వేషించెను. తన్నె, తాచె, అడుగుతాటించె, కాల్గచేనడిచె-ర = పా
దముతోఁ దన్నెను.

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము శ్రీ గొనబు చొకారము

చొక్కము మేలిమి శ్రీ జోడ పాలుపు

నాణెంబు సొరు విరన్నాణంబు తిన్నన

పరగు చొక్కా చెల్వు శ్రీ మురుపు తనరు

నగు తియ్య పొనరు చెరన్నలరు నలుపు తీరు

వజలు జాను చెలంగు శ్రీ కొఱలు నెనరు

చను తగు నొప్పు నెసంగు ననెడుపేళ్లు

తగు మంజులమునకు శ్రీ దండ యొద్ద

తే. చెత కుఱగలి డగ్గఱ శ్రీ చేర్వ పొంత

దాపు సరస కెలను పజ్జ శ్రీ ప్రాపు వద్ద

యండ చక్కి గరిడె యన శ్రీ నమర నా స

మీపనామములు మనోజ్ఞరూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటమ్ము ||రూ|| చొకాటమ్ము - చొక్కాటమ్ము,
గొనబు, చొకారము, ||రూ|| చొక్కారము, చొక్కము, మేలిమి,

బోక, పాలుపు, నాణెము, సోరు, విన్నాణము, తిన్నన, పరగు, చొక్కా ||రూ|| చొక్క-చొక్కా (ఈ 3 ను, చొక్కమునకు వృత్తిని మీడి వర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపములు), చెల్వ, మురుపు, తనరు, అగు, తియ్య, పొనరు, చెన్ను, అలరు, నలుపు, తీరు, నజలు, జాను, చెలగు, కొలులు, ఒనరు, చను, తగు, అమరు, ఒప్ప, ఎసగు-రం = మంజులమైనది. దండ, ఒద్ద, కుఱగలి, డగ్గఱ ||రూ|| దగ్గఱ, చేర్వ ||రూ|| చేరువ, పొంత, దాపు, సరస, కలసు, పజ్జ (ప. పశ్చాత్), ప్రాపు, వద్ద, అండ, చక్కి, గరిడి-గరి = సమీపము.

సీ. పిమ్మటఁ దరువాతఁ శ బిదప వెనక్ వెనుక

ననఁగఁ బశ్చాదభిశ్ఖలు చెలంగు

సడలె నదలె వ్రీలె శ జాతె వీడె ననఁగఁ

జ్యోతసమాఖ్య లగు లోఁచ్చు కొద కడమ

కుఱుచ యొచ్చెము తగ్గు శ కొంచెము తక్కువ

కుందు కొదవ లోను శ కొద్ది యనఁగ

మెఱయు న్యూనతేజ్వు శ మిక్కిలి యెక్కువ

యెచ్చు పెల్లదనము శ పెచ్చు మిగుల

తే. హెచ్చునఁగ నధికాభిఖ్య శ లెసఁగు చుండుఁ

దొలుత ముందర ముక్ మున్ను శ తొల్లి మునుపు

ముందు మును తొలి యనఁ జనుఁ శ బూర్వమునకుఁ

దడవు జాగన నాలస్య శ మడరు సాంబ.

40

టీ. పిమ్మట, తరువాత (తరువాయి సప్తమ్యేకపచనము), పిదప, వెనక్, వెనుక-గి = అనంతరము. సడలె, వదలె, వ్రీలె, జాతె, వీడె-గి = చ్యుతమయ్యె. లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము, తగ్గు, కొంచెము, తక్కువ, కుందు, కొదవ, లోను, కొద్ది-గి = న్యూనత. మిక్కిలి, ఎక్కువ, ఎచ్చు, పెల్లదనము, పెచ్చు, మిగుల, హెచ్చు-గి = అధికము. తొలుత, ముందు, మును, తొలి, యనఁ, జనుఁ, బూర్వమునకుఁ, దడవు, జాగన, నాలస్య, మడరు సాంబ.

ముందర ||పా|| ముందఱ, మున్ను, తొల్లి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి-
 F=పూర్వము. తడవు, బాగు-౨ = ఆలస్యము.

సీ. తాఱుమాఱయ్యెను శ దడఁబడె వీడ్వడె
 నన విపర్యాసాఖ్య శ లమరు సాము
 సగము సాఁబా లనఁ శ దగు నర్థ మనుటకుఁ
 దూకొనెఁ జొరఁబాఱె శ దూఱె జొచ్చె
 ననఁగఁ బ్రవేశించె శ ననుటకుఁ దనరారు
 మొత్తై గొట్టెను వ్రేసె శ మోఁదె ననఁగఁ
 బ్రహరించె ననుట కొఁ శ బనిచె ననిచె బుచ్చె
 నంపె బుత్తెంచె బొమ్మనియె బంపె
 తే. గలుపు మనె ననఁ బ్రసిత్తాశ్వాలు చెలంగుఁ
 జాయ పొం తనఁ జోటనఁ శ బాయ యిక్క-
 చక్కి తా వనఁగఁ బ్రదేశోసంజ్ఞ దనరు
 నంబరనదీలసజ్జతాశ్శండంబ సాంబ.

41

టీ. తాఱుమాఱయ్యెను, తడఁబడెను, వీడ్వడెను-3 = విపర్యాసము
 (తలక్రిందు). సాము, సగము, సాఁబా- 3=అర్థము. తూకొనెను, చొరఁబా-
 ఱెను, తూఱెను, చొచ్చెను- 3=ప్రవేశించెను. మొత్తెను, కొట్టెను, వ్రేసెను,
 మోఁదెను- ౪ = ప్రహరించెను. పనిచెను (పోవుధాతుప్రేరణము), అనిచెను,
 పుచ్చెను (పోవుధాతుప్రేరణము), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెను,
 పంపెను, గలుపుమనెను-౮=ప్రయాణముసేయించెను. చాయ, పొంత, చోటు,
 పాయ, చక్కి, తావు-2=ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు శ నచ్చో నదిగొ నట
 నచ్చట నక్కడ శ నకడ నాడ
 నానంక నల్లదె శ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య

లోదవు ముంగల మ్రోల శ నెదుట ముందు
 ముందట యనగ సముఖముపేల్లు రహించు
 నిరుదెస లిరువంక శ లిరుగెలంకు
 లిరుప్రక్క లిరుమైల శ లిరుగ్రేవ లిరుగడల్
 నూరె లనెడిపేల్లు శ మీఱు నుభయ
 తే. పార్వనానుముల్ వడసెందె శ బాళితాకె
 మైమఱచె గడపట్టె సోమ్యసిలె ననగ
 మూర్చ కొ గికురించెను శ మోసపుచ్చె
 బిక్కుచేసె నా నంచనశపేల్లు సాంబ.

42

టీ. అవటక, అయ్యడక, అందుక, అవ్వోక, అదిగో ||రూ||
 అదె, అటక, అచ్చటక, అక్కడక, అకడక, అడక, ఆవంక, అల్లదె
 ||రూ|| అల్లదిగ - ౧౪ = ఆప్రదేశమునందు. ముంగల, మ్రోల, ఎదుట,
 ముందు, ముందట-౧=సముఖము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు ||రూ|| ఇర్వంకలు,
 ఇరుగెలంకులు, ఇరుప్రక్కలు, ఇరుమైలలు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు, నూరె
 లు-౯ = ఉభయపార్శ్వములు. వడసెందెను, బాళితాకెను, మైమఱచెను.
 కడపట్టెను, సోమ్యసిలెను-౧=మూర్చనొందెను. కికురించెను, మోసపుచ్చెను,
 బిక్కుచేసెను-౩=వంచించెను.

నీ. వెఱ బీతు దిగు లఘు శ వెఱ పదరు బెదరు
 జఘ కెద జడు పస శ వెలయు భయము
 కత్తి వా లడిదము శ కైదువు నన ఖడ్గ
 మెనగెగు బల్లెము గడ శ యీకెఱ చివ్వ
 యనగఁ గుంతాఖ్య లా శ నామెత పండుగ
 పబ్బం బనగ నుత్సవమున కలరు
 వంక వంకర సొట్ట శ డొం కన వక్రత

చెలంగు దుడుకు లూటి శ జులిని దుండ
 తే. గ మ్మనగ నుద్ధతాఖ్య లౌ శ గాని వల్లె
 మంచిది యనంగ దగు సమ్మతించుటకును
 గుఱుచ యరచట్ట దుత్తాయి శ కుబుస మనగ
 నమరు గూర్పాసనామధేయములు సాంబ.

43

టీ. వెఱ, వీతు (ప్ర. భీతి), దిగులు, అశ్వు ||రూ|| అశుకు, వెఱ
 పు, అదరు, బెదరు, జకుకు, ఎద, జడుపు-గి = భయము. కత్తి, వాలు,
 అడిదము, కైదుపు-ర = ఖడ్గము. బల్లెము, గడ, ఈటె, చివ్వ-ర = కుంతము.
 ఆమెత, పండుగ ||రూ|| పండుగు-పండుపు, పబ్బము-గ = ఉల్సవము. వంక,
 వంకర, సాట్ట, డొంక-ర = వక్రత. దుడుకు, లూటి, జులిమి, దుండగము-ర =
 దౌష్ట్యము. కాని, వల్లె, మంచిసి-3 = సమ్మతమును నూచించుట. కుఱుచ,
 అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము-ర = కూర్పాసము-అవిక.

సీ. పానాలు పానలు శ పాపుకో శ్లన జెల్లు

బాదుకాభిఖ్యలు శ పాయపోసు
 లూడ్పులు పాపోసు శ లుద్దముల్ మెట్లు చె
 ప్పులనగి బాదరక్షలకు దనరు
 నంగడి బాజా రసంగ విపణి పొల్పు
 గొన మల్లె నాని నా శ గుణము పరగు
 మొన యొడ్డనగ వ్యూహమున కగు బెడబొబ్బ
 యా ర్పన సట్టహాసాఖ్య లెసగు

తే. లాపు సత్తున యనగ బలంబు చెలంగు
 సట్ట మొండె మనగ గబరీధాఖ్య లలరు
 దూల నవ తీట యనగ గంధూతి కొనరు
 శంబరాహితమదభిదోడంబ సాంబ.

44

టీ. పావాలు, పావలు, పావుకోళ్లు-3=పాదుకలు (ఇవి కొయ్యతో చేయబడునవి), పాయపోనులు, ఉడ్డులు, పాపోనులు, ఉడ్డుములు, మెట్లు, చెప్పులు-౬=పాదరక్షలు. (తోలితో చేయబడునవి). అంగడి, బాబారు (అన్యదేశ్యము)-౨ = విపణి. గొనము, అల్లె, నారి-3=వింటియల్లెతాడు. మొన, డు-౨=శ్రువాము. వెడబొబ్బ, ఆర్కు-౨ = అట్టహాసము. లావు, సత్తువ, త్వము)-౨=బలము. అట్ట, మొండెము - ౨ = కబంధము-తలతెగిన శరీరము. దూల, నవ, తీట-3=కంఠాతి-దురద.

సీ. విలు విల్లు సింగాణి శి విల్ సింగిణి యనంగఁ
గోదండమున కగుఁ శి గోపు కొప్పు
నాఁ జను ధనురగ్రశనామంబులు లకోరి
యంపటి నారస శి మమ్ము తీరు
ములికి సరము కోల శి చిలుకు తూ పన శరా
ఖ్యలు మించు మైమర్చు శి కమరు జోడు
దగళా జిరాయి బొందశము దుప్పటమును
జిలుకత్తు బం దనఁ శి జెలఁగుఁ గవచ

తే. మరద మనఁ దే రసంగ రథం శి బమరు హాయిలు
బండి కొల్లారుబండి నాఁ శి బరఁగు గోశ
తాంగనామముల్ మునికోల శి యారెకోల
ముల్లుకో లనఁ దోత్రంబు శి మొనయు సాంబ.

45

టీ. విలు, విల్లు, సింగాణి, విల్, సింగిణి ||రూ|| సింగిణి - ౬ = కోదండము (ధనుస్సు). కోపు, కొప్పు- ౨ = వింటికొప్పు, లకోరి ||రూ|| లకోరి. అంపటి, నారసము (ప్ర. నారాచము), అమ్మ, తీరు, ములికి, సరము, కోల, చిలుకు, తూపు-౧౧ = బాణము. మైమర్చు ||రూ|| మైమఱుపు, కమరు, జోడు, దగళా, జిరాయి, బొందశము, దుప్పటము, చిలుకత్తు, బందు -

౧౦ = కవచము. అరదము, (ప్ర. రథము), తేరు-౨=రథము. హూయలుబండి, కొల్లారుబండి ||రూ|| కొలారుబండి-కొల్లారుబండి-క=గోళతాంగము (గాడీ). మునికోల, ఆరకోల, ముల్లుకోల ||రూ|| ములుకోల-క = తోత్రము (చబుకు).

సీ. దీవట్లు పంజులు శ్ర దివట్టీల్ దివట్టీలు

దివియ లనం గరదీపిక లగు

నొగ కాణ్డిమాఁ కనఁ శ్ర దగుఁ గూబరము కాన్క

కానుక నూడిద శ్ర కప్ప మనఁగఁ

గరముపే శ్లగు గద్దె శ్ర గద్దియ యనఁగ సి

హాసననామంబు శ్ర లమరు గొటిజ

గొల్లెనయు గుడారు శ్ర గూడార మనఁ దగుఁ

బటకుటీరము నొప్పి శ్ర బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్య శ్ర లగును వెజ్జ

మందరి యనంగ వైద్యనామంబు లెసఁగు

దండ చేరు సరము పేరు శ్ర తావడంబు

సరి యనఁగ హారనామముల్ శ్ర పొరయు సాంబ.

46

టీ. దీవట్లు, పంజులు, దివట్టీలు, దివట్టీలు, దివియలు-౧ = కరదీపికలు. నొగ, కాణ్డిమాఁకు-౨ = కూబరము. కాన్క, కానుక ||రూ|| కానిక, నూడిద, కప్పము-౧ = కరము (పన్ను). గద్దె, గద్దియ - ౨ = సింహాసనము. గొటిజ, గొల్లెన ||రూ|| గొల్లియన, గుడారు ||రూ|| గుడారము, గూడారము-౬ = పటకుటీరము (డేరా). నొప్పి, బాద (ప్ర. బాధ), అలఁత, తెగులు, తెవులు-౧=రోగము. వెజ్జ (ప్ర. వైద్యుఁడు), మందరి-౨ = వైద్యుఁడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడము ||రూ|| తావళము, సరి-౩=హారము.

సోబె సిబ్బె మనఁ భారల్పును గిలాసము కొంగు

చెఱుగు చుం గన నెప్పు శ్ర జేలముతుద

నెయ్యి నే చము రన శ నెగడు నాజ్యముపేళ్లు
 తైలాఖ్య యగు నూనె శ తలచము రన
 దివ్వెచమురు నామిదెము నాముదం బన
 నేరండతైలాఖ్య శ లెనఁగుఁ గోపు
 సారాయి యనఁ జెల్లు శ వారుణీనామముల్
 తిలపివ్వుమున కగుఁ శ దెలికపిండి

తే. గాన్ధపిండి యనంగఁ ద్రక్రంబు వెలయుఁ
 జల్ల మజ్జిగ యన దధిసంజ్ఞ దనరుఁ
 పెరుగు కలు పన గోరంట శ బెల్ల మచ్చు
 నా గుడాభిఖ్య లగు జగత్సాఫ సాంబ.

47

టీ. సోబె, సిద్ధము-౨=కిలాసము. కొంగు, చెఱుగు, చుంగు-3 = వస్త్రముకొన. నేయి, ||రూ|| నెయ్యి, నే, చమురు-౪=ఘృతము. నూనె, తలచమురు-౨=తైలము. దివ్వెచమురు, ఆమిదెము, ఆముదము - 3 = ఏరండతైలము. కోపు, సారాయి-౨ = మద్యము. తెలికపిండి, గాన్ధపిండి-౨ = తిలపివ్వుము. చల్ల, మజ్జిగ-౨ = తక్రము. పెరుగు, కలుపు-౨ = దధి. గోరంట, బెల్లము, అచ్చు-3=గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు శ తొడవు లనఁగఁ జెల్లు

భూషణాఖ్యలు విత్తమునకు రూక
 ధనము రొక్క మనంగఁ శ దనరు మేలుతరంబు
 మేల్బంతి కన్నాకు శ మీసరంబు
 తలకట్టు నాఁగ భాసెలు శ్రేష్ఠనామంబు
 లనఁడు నాఁగ నా శ ననఁగ నావు
 డనఁగఁ జెల్లు ననంగ శ ననెడిపేరులకు విం
 జామరము లన వింజామర లన

తే. జమిడిపిచోపు లనఁ జామరముల కొ న
నాతు కల్కండ చక్కెర శ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పులకండ మనఁగ
శర్కరాభిఖ్య లగు శైలశాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు (ఇది అజవపదము), సొమ్మలు (ప్ర. స్వప్న), తొడ
పులు-3 = భూషణములు. రూక, ధనము (ఇది తత్సమము), రొక్కము (ప్ర.
రుక్కము) 3 = విత్తము. మేలుతరము, మేల్బంతి, కన్నామ, మీసరము, తల
కట్టు-౫=శ్రేష్ఠము. అనపుడుక, నాఁక, నాక, అనఁక, నాపుడుక-
౫=అనఁగా. వింజామరములు, వింజామరలు, జమిడిపిచోపులు-3 = చామర
ములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేలుపుల
కండము-౬=శర్కర.

సీ. పైకము తోడెము శ సన్న మన్నన జిల్లు
వలిపము చిలు లేత శ కొలఁది యలఁతి
యసను లే జీ బన శ నమరు స్వల్పమునకుఁ
బెను గొప్ప బలు పేరు శ పెద్ద దొడ్డ
గన మన నధికాఖ్య శ లొనరుఁ దోము వణొమ్మ
గమక మొ మనఁగ స్థూలము చెలంగు
డస్సె గుండె ముడింగె శ దాకె నుబ్బడఁగెను
మృగె గ్రుంగెను డొంకె శ సగ్గె మృక్కె

తే. దగ్గ నన షీణదశ కగు శ డబ్బు బద్దు
పొల్లు డబ్బులు తాటోటు శ బొంకు రవళి
కల్ల జూ దన నన్మతంబుశపేల్లు వెలయు
నిలుకడ యసంగ నిరతాఖ్య శ నెగడు సాంబ.

49

టీ. పైకము, తోడెము, సన్నము, అన్నున, జిల్లారూ|| జిలుంగు, వలిపము,

చిలు, లేత, కొలది, అలతి, అసదు, లే, జీబు - ౧౪ = స్వల్పము. పెను, గొప్ప, బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డు, గనము-౭ = అధికమైనది. తోరము, హాము, గమకము, ఒమ్ము-౪ = స్థూలము. డస్సెను, కుందెను, ముడిగెను, తాకెను, ఉబ్బడగెను, మ్రగ్గెను, క్రుంగెను, డొంకెను, సగ్గెను, మ్రక్కెను, తగ్గెను - ౧౧ = క్షీణించెను. డబ్బు, బద్దు, పొట్లు, దబ్బర ||రూ|| డబ్బెలు, తాటోటు, బొంతు, పవళి ||రూ|| తవళి, కల్ల, జూదు - ౧౧ = అసత్యము. నిబుకడ = నిరతము.

సీ. ఎంచె గణుతిచేసె శ నెన్నికనిడె నెన్నె

ననగ గణించుట శ కనురు దాల్చి

పైరణ యోర్పన శ శాంతతపే శ్లగు

నెమ్మి నెమ్మది హాయి శ నిమ్మళంబు

నాగ నిరాతంక నామము లగు వడ

యలయిక బడలిక శ యలపు సేద

యనగ శ్రమాఖ్య లా శ నగ్గలంబాయెను

మేరతప్పెను మట్టుమీతె మించె

తే. వెక్కసం బయ్యె నుజవయ్యె శ గ్రిక్కెటీసెను

ననగ నుల్కృష్ట మనుట కౌ శ నావరించె

నిండ్ల నెగడె వెలసె బర్వె శ నిగిడె ననగ

వ్యాప్త మయ్యె ననెడిపేళ్ల శ కలరు సాంబ.

50

టీ. ఎంచెను, గణుతిచేసెను, ఎన్నికనిడెను, ఎన్నెను-౪ = గణించుట. తాల్చి ||రూ|| తాలిమి, పైరణ ||రూ|| సుయరణ, ఓర్పు ||రూ|| ఓరుపు-౬ = శాంతత్యము. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱుమది), హాయి, నిమ్మళము-౪ = నిరాతంకము. వడ, అలయిక, బడలిక, అలపు, సేద-౫ = శ్రమము. అగ్గలమయ్యెను, మేరతప్పెను, మట్టుమీతెను, మించెను, వెక్కసమయ్యెను, ఉజు

య్యెను, క్రిక్కిరిసెను-౭=ఉత్కృష్టమయ్యెను. ఆవించెను, నిండెను, నెగ
డెను, నెలసెను, పర్యెను, నిగిడెను-౮=వ్యాపించెను.

సీ. అవసడి యాడిక శ యాటడి సడి అట్టు

నగడు దూ అన నింద శ కమరు మాల్ని
యలవాటు వాడుక శ యలవడు టనఁ బొల్పు

బరిచయాభిఖ్యలు శ పన్నిదంబు
పందెము జూద మనం దగు ద్యూతంబు

నిబ్బది నిక్కము శ నిలువరంబు
నిజము నిక్కువ మన శ నెగడు సత్యముపేల్లు
గోర్వంక నెలకూన శ గోటినాటు

తే. నా నఖక్షత మగును దంతక్షతములు

కెరలుఁ బలునొక్కు వాతెఱకెంపు పెదవి
గంటి కెమ్మొనిగుటి యనఁ శ కాగిలి యనఁ
కవుఁగి లనఁగ నాలింగనాభ్య లగు సాంబ.

టీ. అవసడి, ఆడిక, ఆటడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూటు-౭ = నింద.

మాల్ని ||రూ|| మాలిమి, అలవాటు, వాడుక, అలవడుట - ౫ = పరిచయము.
పన్నిదము, పందెము, జూదము ||రూ|| జూజము (ప్ర. ద్యూతము) - ౪ =
ద్యూతము. నిబ్బది, నిక్కము, నిలువరము, నిజము, నిక్కువము-౫ = సత్యము.
గోర్వంక ||రూ|| గోరువంక, నెలకూన, గోటినాటు - ౪ = నఖక్షతము.
పలునొక్కు, వాతెఱకెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మొనిగుటి-౪ = దంతక్షతము.
కాగిలి, కవుఁగిలి-౬=ఆలింగనము.

సీ. నాగ కేసరులు చెరన్నంగులు కురువులు

భోజనప్రియములు శ రాజనములు
గన్నేలు లిప్పపూల్ శ గంఠజలంబులు

మట్టకారులు పూలమంజరీలు
 పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ముత్తైపు
 సరులు సంబావులు శ్చంద్రవంక
 లేనుగుకొమ్మలు శ్చమానికములు వన్నె
 పూలు సీతాభోగములన శాలి
 తే. ధాన్య మెసగును దూము ముంత ముకుసంబు
 బల్ల కుంచము సోల తన్వ పడి యడ్డ
 గరిసె పుట్టి సెలగ మెడా శ్చకల మనంగ
 ధాన్యములు కొల్చువానికి శ్చదగును సాంబ.

52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు, రాజ
 నములు, గన్నేటులు, ఇప్పుపూలు, గంగాజలములు, మట్టకారులు, పూల
 మంజరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంబావులు, చంద్ర
 వంకలు, ఏనుగుకొమ్మలు, మానికములు, వన్నెపూలు, సీతాభోగములు, ఈ
 గొయును వడ్లవిధములపేళ్లు. తూము, మంత, ముకుసము, బల్ల, కుంచము,
 సోల, తన్వ, పడి, అడ్డ, గరిసె, పుట్టి, సెలగ, మెడా, కలము - ఈ గొయు=
 ధాన్యములు కొల్చువానిసాధనములపేళ్లు.

క. ఇమ్మనుజవర్గ జేసితి

సమ్మదమున దీని వినినరజనులు బళాచో

క్కమ్మనగా నెంతయు నన

ఘమ్మనగా మహిని వెలయునగావుత సాంబా

53

తా. ఈ మానవవర్గము రచించినాడను. ఇది వినునట్టిజనులు 'బళారే
 యెంతచొక్క మైనది నిర్దుష్ట మైనది' అనగా, భూమియందుఁ బ్రసిద్ధి నొం
 చునుగాత.

మానవవర్గ - సమాప్తము.

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ శ్ర దేటపటిచెదక

సావరవర్గును గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చుఁ శ్ర బశుపతి సాంబా.

54

తా. సంపత్కరము లగువరముల నిచ్చువాఁడా ! పశుపతీ ! సాంబ
మూర్తీ! కవిత్వపుభావమును రసమును నెఱింగినవారు మెచ్చుకొనునట్లు స్థావర
వర్గును నెడతెగక నీపేర నంకితముగా విశదపఱచుచున్నాను.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గుర్రబ్బలి కొండ మల తిప్ప

యన శైలనామంబు శ్ర లమరు మంచు

టిలతాల్పు వడఁకుగుర్రబ్బలి దుగ్గికన్నయ్య

గట్లరాయఁడు బేసికంటిమామ

చలికొండ వలిమల శ్ర పులుచూలితాత నా

హిమగిరినామంబు శ్ర లెసఁగుఁ బసిఁడి

గట్టు వేల్పులమన్కిరపట్టు క్రొన్నెలదారి

సింగిణి యన మేరుశిఖరి వొల్పు

తే. విసపుమేఠరిబలుఁచెంకి శ్ర వెండికొండ

తేలిమల యనంగ రజతాద్రి శ్ర తేజఁగిల్లు

బటువుమల తుదగ ట్టనఁ శ్ర బరఁగుఁ జక్ర

వాళగిరిపేళ్లు త్రిభువననంద్య సాంబ.

55

టీ. ఇలతాల్పు = భూమిని ధరించినది, గట్టు, గుబ్బలి, కొండ, మల,
తిప్ప - ౬ = పర్వతము. మంచుటిలతాల్పు = మంచుకొండ, వడఁకుగుబ్బలి
= చలికొండ, దుగ్గికన్నయ్య = దుర్గసు (పార్వతిని) కన్నతండ్రి, గట్లరాయఁ

డు=పర్వతరాజు, దేశికంటిమామ = శివునిమామ, చలికొండ, వలిమల, పులు
 చూలితాత = తెల్లకసవునఁ బుట్టినకుమారస్వామికి పితామహుఁడు - ౮ =
 హిమవంతుఁడు. పసిడిగట్టు = బంగారుపర్వతము, వేల్పుల...పట్టు=దేవతల
 వాసస్థానమైనది, క్రొన్నె...సింగిణి = లేతచంద్రుని ధరించినశివునికి వీలై
 నది-3 = మేరుపర్వతము. విసపు...తెంకి=విషమును భక్షించిన శివునిగొప్పస్థా
 నము, వెండికొండ, తెలిమల = తెల్లనికొండ-3 = కైలాసపర్వతము. బటువు
 మల=గుండ్రనైనకొండ, తుదగట్టు = కడపట నుండుకొండ - ౨ = చక్ర
 వాళపర్వతము.

సీ. కవ్వపుమల తరిగ ట్టన మందరం

బడరుఁ దూరుపుమల శ పొడుపుఁదిప్ప

మొదటికొండ యనంగ శ నుదయాచలం బొప్పుఁ

బడమటిమల క్రుంకురపుడమితాలు

నా నస్తగిరి కగు శ తాయి తా కల్లనఁ

బ్రస్తరాఖ్య దలిర్చు శ బల్లె యూరు

కుప్పం బనఁగ గ్రామ శ మొప్పును బ్రోలు వీ

డనఁ బట్టణముపేరు శ లలరుచుండు

తే. నిరవు తెంకి యునికి యిక్క శ యిలు గీము

మనికి పట్టు బిడారు కొంఠప యిలు నెలవు

నట్టు తా వన మందిరనామము లగు

శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

56

టీ. కవ్వపుమల=(సముద్రమును చిలికినపుడు) కవ్వముగానుండినకొండ,
 తరిగట్టు = (సముద్రమును) చిలికినకొండ - ౨ = మందరపర్వతము. తూరుపు
 మల=తూర్పుదిక్కుననుండుకొండ, పొడుపుఁదిప్ప = ఉదయపర్వతము, మొద
 టికొండ-3=ఉదయపర్వతము. పడమటిమల = పడమటనుండుకొండ, క్రుంకు

పుడమి తాల్పు = అస్తమించు పర్యతము-౨ = అస్తగిరి. తాయి, తా, కల్లు-౩ = శిల. పల్లె, ఊరు, కుప్పము - ౩ = గ్రామము. ప్రోలు, వీడు-౨ = పట్టణము. ఇరవు || రూ|| ఇరువు, టెంకి, ఉనికి, ఇక్క, యిల్లు, గీము (ప్ర. గృహము)-మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలవు, నట్టు, తావు (అన్యదేశ్యము)-ంగి = మందిరము.

సీ. టెంకాయచెట్టన శ్రీ టేమాను నారిక

డం బన నారికేళంబు దనరు

దా డనఁ దాళ మా శ్రీ దాళిమ్మ దానిమ్మ

యన దాడిమియుఁ బొన్న శ్రీ పొన యనంగ

బున్నాగముఁ దనర్చు శ్రీ గన్నేలు గన్నెలు

నాఁగను గరవీరనామము లగు

రేఁగు రే నన బదరికిఁ జెల్లు మారేడు

బిలువ మనఁ దనర్చు శ్రీ బిల్వమునకు

తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ శ్రీ జంపకంబు

దనరు సంపెఁగ సంపఁగె శ్రీ యనఁగ నెల్లి

యుసిరి యుసిరిక యన ధాత్రి శ్రీ కొప్ప రాగి

యనఁగ రా వన నశ్వేత్త శ్రీ మొనరు సాంబ.

57

టీ. టెంకాయచెట్టు || రూ|| టెంకాయచెట్టు, టేమాను || రూ||

టేమాను, నారికడము-౧ = నారికేళము. తాడు = తాళివృక్షము (తాటిచెట్టు).

దాళిమ్మ, దానిమ్మ || రూ|| దాడిమ్మ-౩ = దాడిమి. పొన్న, పొన-౨ = పున్నాగ

వృక్షము. గన్నేలు, గన్నెలు-౨ = కరవీరము. రేఁగు, రేను-౨ = బదరి. మారేడు,

బిలువము-౨ = బిల్వము. జమ్మి, * జంబు-౨ = శమివృక్షము. సంపెఁగ,

సంపఁగె || రూ|| సంపఁగియ-౩ = చంపకము. నెల్లి, ఉసిరి, ఉసిరిక-౩ = ధాత్రి.

రాగి, రావి-౨ = అశ్వత్థము.

* ఇది శమివృక్షనామ మగుట విచార్యము.

సీ. అత్తి మేడి యనంగ శ నాదుంబరం బొప్పు
 మావి మామి డన నామ్రము దనర్చు
 వెలంగ వెలంగ నా శ వెలయుఁ గపిత్థంబు
 మల్లె మల్లియ నాఁగ శ మల్లిక యగు
 జాజి జాది యనంగ శ జాతి యా నేరేడు
 నేరేడు నా జంబు శ నెగడుచుండుఁ
 బాదిరి కలిగొట్టు శ నాఁ దగుఁ బాటలి
 పొగడ పొవ డన నోప్పును వకుళము

తే. మ్రాఁకు మ్రాను చెట్టనఁగ ద్రుశమంబు చెలఁగుఁ
 దీఁగ తీఁగియ లతకూన శ తీఁగె యనఁగఁ
 దనరు లతపేరు పూవులు శ ననలు విరులు
 పువ్వు లలరులు నా సుమంతులు లగు సాంబ.

58

టీ. అత్తి, మేడి-౧ = ఉదుంబరము. మావి, మామిడి-౧ = ఆమ్రవృక్షము. వెలంగ, వెలంగ-౧ = కపిత్థము. మల్లె, మల్లియ-౧ = మల్లిక. జాజి, జాది-౧ = జాతిపుష్పము. నేరేడు, నేరేడు-౧ = జంబూవృక్షము. పాదిరి, కలిగొట్టు-౧ = పాటలి. పొగడ, పొవడ-౧ = వకుళము. మ్రాఁకు, మ్రాను, చెట్టు-౩ = సామాన్యముగా వృక్షము. తీఁగ ॥ రూ॥ తీవ, తీఁగియ ॥ రూ॥ తీవియ, లతకూన (మిశ్రపదము), తీఁగె ॥ రూ॥ తీవె-౨ = లత. పూవులు ॥ రూ॥ పూలు, ననలు, విరులు, పువ్వులు ॥ రూ॥ పువులు, అలరులు-౨ = పుష్పములు.

సీ. మొక్క మోటిక మోసు శ మోక మొలక యన
 నంకుర నామంబు శ లలరు నిగురు
 తలిరు చిగురు నాఁగఁ శ దగుఁ బల్ల వాఙ్మలు
 కొన తుద యన సగ్రమునకుఁ బొల్చు

దొట తొలి తొట్ట నాఁ ర దరుకోటరం బొప్పు
దమ్మి తామ రనఁ గంఠము పరఁగుఁ
దొగ తొవ కలు వనఁ ర దగు నుత్పలమునకు
దట్టంబు జొంపంబు ర తఱుచు జీబు

తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్చు
మొగడ మొగ్గ యనం దగు ర ముకుళమునకు
నిక్షుకాండంబునకుఁ బేరు ర లెసఁగుఁ జెఱకు
కనులుగలమాను తియ్యమా ర ననఁగ సాంబ.

59

టీ. మొక్క, మోటిక ||రూ|| మొట్టిక, మొటిక, మోను, మోక,
మొలక-2=అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు ||రూ|| చివురు-ర = పల్లవము.
కొన, తుడ-2=అగ్రము. తొట, తొలి, తొట్ట-30=వృక్షకోటరము. తమ్మి,
తామర-2 = తామరము. తొగ, తొవ, కలువ - 3 = ఉత్పలము. దట్టము,
జొంపము, తఱుచు, జీబు, గుమురు ||రూ|| గుబురు, తంపర-2=నిబిడము.
మొగడ, మొగ్గ-2=ముకుళము. చెఱకు, కనులుగలమాను, తియ్యమాను-3=
నిక్షుకాండము.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల ర తెల నెల్ల నెలి యన
ధవళవర్ణ మెసఁగుఁ ర దొవరు తొగరు
కెంజాయ యెఱు పెట్ట ర కెం పన ర క్తవ
ర్ణ మగు నల్లన కఱి ర నల్ల కప్పు
నలు పన నీలవర్ణము పొల్చుఁ జామన
పసరుచా యన శ్యామ ర మెసఁగుచుండు
నళిది పను పనంగ ర నగుఁ బీతవర్ణంబు
తేట నున్నన నున్న ర తెలివి నుచుపు

తే. నిద్ద మన స్నిగ్ధత కెసంగు ర నిగ్గు డాలు
మినుకు మిన మించు నిగ తఱ్ఱు ర మెఱుఁగు చికిలి

కళుకు జిగి రంగు మెఱువనఁ బాలుచుఁ గాంతి
నొడ్డు దరి గట్టనఁగఁ గూలఁ మొనరు సాంబ.

60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, వెల్ల, వెలి-ఁ=ధవళవర్ణము. తొవ
రు, తొగరు, కెంజాయ (కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎఱ్ఱి, కెంపు-ఁ=రక్త
వర్ణము. నల్లన, కటి, నల్ల, కప్పు. నలుపు-గ = నీలవర్ణము. చామన, పసురు
చాయ-ఁ = శ్యామవర్ణము. అలిది, పనుపు - ఁ = పితవర్ణము. తేట, నున్నన,
నున్న, తెలివి, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము)-ఁ=స్నిగ్ధత. నిగ్గు, డాలు,
మినుకు ||రూ|| మిన్కు, మిన, మించు, నిగ, తళుకు ||రూ|| తక్కు, మెఱుఁ
గు, చికిలి, కళుకు, జిగి, రంగు, మెఱుపు-గఁ = కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు-
3=కూలము-తీరము.

నీ. ఆణి చినుకుఁబూసఁ పాణి సుస్పాణి ము

తైము ముత్తియంబు ముత్య మనఁ దనరు

మాక్తికాఖ్యలు కెంపుఁ మానికము రతన

మనఁగ మాణిక్యాహ్వయంబు లలరుఁ

బగడము పవడం బనఁగ విద్రుమము పొల్చుఁ

బక్కిరాయనితాయిఁ పచ్చ యనఁగ

మరకతము దలిర్చుఁ మగతాలు మూలతా

లన వజ్రము లగుఁ బుల్లంటుతాయి

తే. కప్పుతాయి యనఁగ నీలఁ మొప్పుఁ బిల్లు

పూరి చిగిరింత యేట్రంతఁ పొనుఁగు గడ్డి

గటిక పచ్చిక వెణుతురుఁ కనవు తుంగ

విడవలి యనఁ దృణాఖ్యలుఁ వెలయు సాంబ.

61

టీ. ఆణి, చినుకుఁబూస=స్వాతివర్ణ బిందువుచేఁ బుట్టెడుపూస, పాణి,
సుస్పాణి ||రూ|| సుపాణి, ముత్తైము, ముత్తియము, ముత్యము-ఁ=మాక్తికము.

కంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము) - 3 = మాణిక్యము. పగడము, పనడము-౨ = విద్రుమము. పక్కిరాయనితాయి, పచ్చ - ౨ = మరకతము. మగతాలు, మూలతాలు-౨ = వజ్రములు. పుల్లంటుతాయి, కప్పతాయి-౨ = నీలము. పిల్ల, పూరి, చిగిరింత, వీటింత, పానుగు, గడ్డి, గతీక, పచ్చిక, వెలుతురు, కసపు (ప్ర. ఘాసము), తుంగ, విడవలి - ౧౨ = తృణభేదములు.

సీ. ఎల్లి చుట్టువు గొడుగు శ గెండమలు వనంగ

ఛత్రంబు దనరు ధ్వజంబుపేళ్లు

తెక్కము తెక్కెము శ తెక్కియము సిడంబు

పడగ, డా లనఁ జెల్లు శ నిడివి నిడుద

సోగ నిడుపు చాపు శ నాగ దీర్ఘమున కౌ

మలుగు చా టోలము శ మలు వనంగఁ

దగుఁ బిఠానాఖ్యలు శ జగతి జగిలె తిన్నె

యరుఁ గన వేదిక శ కమరు నేల

తే. యిల పుడమి మన్ను బువి పంటవలఁతి యనఁగ

ధరణి కగు విష్ణు వెడలుపు శ విరివి పఱపు

వెడఁద యన విస్తరాఖ్యలు శ వెలయుఁ బైరు

ససి యనఁగ సస్యనామము శ లెసఁగు సాంబ.

62

టీ. ఎల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండమలుపు-ర = ఛత్రము. తెక్కము, తెక్కెము, తెక్కియము, సిడము, పడగ, (ప్ర. పతాక), డాలు-౬ = ధ్వజము. నిడివి, నిడుద, సోగ, నిడుపు, చాపు-౫ = దీర్ఘము. మలుగు, చాటు, ఓలము, మలుపు-ర = పిఠానము. జగతి, జగిలె ||రూ|| జగ్గిలె, తిన్నె ||రూ|| తిన్నియ, అరుగు ||రూ|| అరగు - ౩ = వేదిక. నేల, ఇల, పుడమి (ప్ర. వృథివి), మన్ను, బువి, (ప్ర. భువి) పంటవలఁతి-౬ = భూమి. విష్ణు, వెడలుపు, విరివి ||రూ|| విఠివి, పఱపు, వెడఁద-౬ = విస్తారము. పైరు, ససి-౨ = సస్యము.

సీ. మోడు మొరడు మొద్దు శ మోటన స్థాణు వో
 బొటియ కలుగు బొక్క శ బొంద లోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లు శ నడుసు బురద తొంపి
 యస లనఁ బంకాఖ్య శ లెసఁగు మడుగు
 మడు వన వ్రాద మొప్పు శ బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనఁగఁ గురడ్యంబు పొల్చు
 సోరణగండ్లు శ మీఱు గవాక్షము
 మాడుగుల్ మిదైలు శ మచ్చు లనఁగ

తే. దారునిర్మితగృహము తొఁ శ దరకసంబు
 బత్తలిక పొది దొన యనఁ శ బరఁగుఁ దూణి
 పెట్టి మందసమును బెట్టె శ పెట్టియ యనఁ
 బేటికాభిఖ్య లగు గుణపేటి సాంబ.

68

టీ. మోడు ||రూ|| మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-గ = స్థాణువు.
 బొటియ ||రూ|| బొట్టియ బొట్టి, కలుగు, బొక్క, బొంద, లోయ-ఁ =
 బిలము. అడుసు, బురద, తొంపి, అసలు-ర = పంకము. మడుగు, మడువు-
 ఁ = వాద్రము. పొడవు ||పా|| పొడుగు - ఁ = ఉన్నతము. గోడ = కుడ్యము.
 సోరణగండ్లు ||రూ|| సోర్ణగండ్లు-ఁ = గవాక్షము. మాడుగులు ||రూ|| మాడు
 వలు, మిదైలు, మచ్చులు-ర = దారునిర్మితగృహములు. తరకసము, బత్తలిక,
 పొది, దొన-ర = తూణీరము. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టియ-ర = పేటిక.
 సీ. ఎన జోడు మాదిరి శ యీడు పురుడు మాద్ర

సాటి సాటి తరంబు శ దీటు దినుసు
 సరి యుద్ది ప్రతి దిన్ను శ సవతు పోలిక దొర
 జత యనఁగా సదృశమున కెసఁగుఁ
 బల్లకి పల్లకీ శ పాలకి పాల్కి నాఁ

బల్వంకికాఖ్యలు శ పరగు లాలి
 యుయ్యాల యుయ్యేల శ యూయేల తొట్ల జో
 ల యనంగ డోలికాహ్వయము లెసంగు
 తే. గంకటియు మంచ నునఁ జెలు శ ఖట్వమునకు
 బీట పలక యనఁగ నెప్ప శ బీతమునకు
 బరణియు గరాట మనుపేళ్లు శ భరణి కమరు
 నిచ్చెన యనంగ నిశ్చేణి శ నెగడు సాంబ.

64

టీ. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మాదిరి, సాటి, పాటి, తరి
 ము, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్ది, ప్రతి, దిన్న, సవకు, పోలిక, దొర, జత -
 ౧౯=సదృశము. పల్లకి, పల్లకీ, పాలకి, పాల్కి-ర=పల్లంగికి. లాలి, ఉయ్య
 ల ||రూ|| ఉయ్యల, ఉయ్యాల, ఉయ్య, ఉయ్యల, ఉయ్యేల ||రూ|| ఉయ్యేల,
 ఉయ్యేల, ఉయ్యేల, ||రూ|| ఉయ్యేల, తొట్ల, జోల-౧౩=జోల. కంకటి, మంచ
 ము-౨=ఖట్వము. పీట, పలక-౨ = పీఠము. బరణి, కరాటము-౨ = భరణి.
 నిచ్చెన=నిశ్చేణి.

సీ. ఉలి యు క్కిను మనంగ శ నొనరు నయస్సంజ్ఞ
 చెంబు రాగి యన దాశ్రమం బెసంగు
 దగరము కరుగు డశనఁగ సీసము రహించు
 గాంస్యంబు వ ర్తిలు శ గం చనంగ
 ద్రపునామ మమరు బిత్తలి యిత్తలి యనంగ
 గుండులు చట్లు మూఁకుళ్లు బుడ్లు
 కడవలు బానలు శ పిడతల్ వెస శ్ల న
 భాండముల్ తగు నాచు శ పాచి యనంగ
 తే. శైవలం బగు నూతులు శ బావు లనంగ
 వెలయు గూపంబులకు గుంట శ కొలను కొలకు

తిరుకొళం బన సరసికి ర బరంగు వాఱ

యేటు వంక వాఱ గనఱ బేరు ర లెసంగు సాంబ.

65

టీ. ఉలి, ఉక్కు, ఇనుము-3 = అయస్సు. చెంబు (ఇది అఱవము), రాగి-2 = తామ్రము. తగరము, కరుగుడు-2 = సీసము. కంచు = కాంస్యము, పిత్తలి - ఇత్తలి || రూ|| ఇత్తడి-3 = త్రపువు. కుండలు (సామాన్యముగా పాత్రము), చట్టు (నోరు వెడల్పుగానుండునవి) మూతుళ్లు (మూతపెట్టెడునవి), బుడ్లు (సన్ననినోరుకలిగి పాడుగుగా ఉండునవి), కడవలు (నీళ్లుతోడుబిందె), బాసలు (చిన్ననోరు పెద్దకడుపును గలవి), పిడతలు (చిన్నగిండిచెంబువంటివి), వెసళ్లు (వండుటకుఁ దగినవి)-౨ = భాండములు. నాఱు, పాఱు || రూ|| ప్రాఱు-3 = శైవలము. నూతులు, బావులు-2 = కూపములు. గుంట, కొలను, కొలఱు, తిరుకొళము (ఇది అఱవపదము)-౪ = సరస్సు. వాఱ, ఏటు, వంక, వాఱు-౪ = నది.

సీ. మీల్ మీలు చేపలు ర మీనులు తెఱగంట్లు

మచ్చెము లనఱ జెల్లు ర మత్స్యములకుఁ

దాఱేలు తామేలు ర నాఱ బొల్పుఁ గూర్చము

నెం ద్రెండ్రకా యన ర నెసంగుఁ గర్క-

యోడ కల మనంగ ర నొనరు నావకు వాన

జడి ముసు రనఱగ వర్షమున కలరు

వానతాల్ వడగండ్లు ర నా నొప్పుఁ గరకలు

నిను మన నిను కన ర నిను వనంగ

తే. మెఱయు సైకతనామముల్ ర కురుజు తేనె

పుట్టతేనియ పెరతేనె ర పువ్వుదేనె

జంటితేనియ యనఱ దగు ర సుమరసంబు

శంబధరసుతసుగుణకరదంబ సాంబ.

66

టీ. మీల్, మీలు, మీనులు (ఈమూటికి ఏకవచనము మీను),
చేనలు, లేజగంట్లు = అనిమిషములు, మచ్చెములు (ప్ర. మత్స్యములు).
౬ = మత్స్యములు. తాచేలు, తామేలు-౨ = కూర్మము. ఎండ్రీ, ఎండ్రకా
య-౨ = కర్పి. ఓడ, కలము-౩ = నావ. వాన, జడి, మునురు-౩ = వర్షము. వాన
తాలు, వడగండ్లు-౨ = కరకలు. ఇనుము, ఇనుక, ఇనువు-౩ = సికర. కురుజు
తేనె, పుట్టతేనె, పెరతేనె. పువ్వుచేనె, జుంటితేనె-౧ = పుష్పరసము.

సీ. జముకాణము తివాసి శ జంబుకాణ యనంగ

గంబళాఖ్య లగు బంగారు హొన్ను

జాళువా పుత్తడి శ మేలిమి బంగరు

పసిడి పొన్ను కడాని శ పైడి యుదిరి

యన సువర్ణము వొల్పు శ నపరంజి కుందనం

బన దత్తకనక మా శ దునుక తునియ

చిదురుప చిదుర నా శ జెలగు ఖండమునకు

బొది ప్రోగు వామియు శ బ్రోవు తిట్ట

తే. కుప్ప యన రాశి కగు సజ్జ శ యుప్పరిగయు

మహాలు మేడ యనంగ హార్య మగు ద్రోవ

దారి తెన్ను తెరు వన బరంబు వెలయు

రవ రజం బన లవముపే శ శ్లవును సాంబ.

67

టీ. జముకాణము, తివాసి, జంబుకాణ-౩ = కంబళము (రత్నకంబళి)
బంగారు ||రూ|| బంగారము, హొన్ను, జాళువా ||రూ|| జాళ్య, పుత్తడి
||రూ|| పుత్తలి, మేలిమి, బంగరు, పసిడి, పొన్ను, కడాని, పైడి ||రూ|| ప
యిడి, ఉడి-౧|| = సువర్ణము. అపరంజి, కుందనము-౨ = తత్తమవర్ణము.
కునుక ||రూ|| తున్న, తునియ, చిదురుప ||రూ|| చిద్రుప, చిదురు-౨ = ఖం
డము. పొది, ప్రోగు ||రూ|| పోగు, వామి, ప్రోవు, తిట్ట, కుప్ప-౩ = రాశి.

గజ్జ, ఉప్పురిగ, మహాలు (ఇది అన్యదేశ్యము.) మేడ-౫ = హర్మ్యము. త్రోవ, దారి, తెన్ను, తెరువు || రూ॥ తెన్ను-౫ = మార్గము. రవ, రజము-౨ = లేశము.

సీ. అడవి కాన యనంగ శ నటవికిఁ దగు హాసు

తోట సింగారపుడోట నంద

వన మనంగను నుపవన మొప్పు నడబావి

డిగ్గియ దొరు వన శ దీర్ఘి క తగుఁ

బవ్వళింపుబిడారు శ పడుకటి ల్లనఁ గేళి

గృహ మగు బోనపుటిల్లు వంట

యిల్లు సువారంపుటి ల్లనఁ బాకమం

దిరము రాజిలు దగతీర్పు చల్ల

తే. పంది లనఁ జలిపంది లనం దనర్పు

సలిలశాలాభిధలు నీరుచల్ల నీరు

మజ్జిగయు జలతక్రనామములు విసన .

కట్ట వీవన యన వృంతక మగు సాంబ.

68

టీ. అడవి (ప్ర. అటవి.) కాన (ప్ర. కానము) - ౨ = అరణ్యము.

హాసుతోట, సింగారపుడోట, నందవనము-౩ = ఉపవనము. నడబావి,

డిగ్గియ || రూ॥ డిగ్గియ-డిగ్గియ, దొరువు-౫ = దీర్ఘి క. పవ్వళింపుబిడారు =

శయనస్థానము, పడుకటిల్లు (పడుక + ఇల్లు) - ౨ = కేళిగృహము. బోనపుటిల్లు

(బోనము + ఇల్లు) = అన్నగృహము, వంటయిల్లు. సువారపుటిల్లు-౩ = పాకశాల.

దగతీర్పు, చల్లపందిలి, చలిపందిలి-౩ = పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరుమజ్జిగ-

౨ = జలతక్రము. విసనకట్ట, వీవన-౨ = వృంతకము.

క. భవి సీస్థావరవర్గను

సవరణ వ్రాసినను వినినఁ శ జదివిన యమ్మా

నవులను విద్యామతివై

భవశాలులఁ గా మెనర్పు శ పశుపతి సాంబా.

69

తా. భూమిలో నీస్థావరవర్గము జక్కఁగా వ్రాసినను, వినినను, జది
వినను, నట్లు చేయుచునుష్టులను బశుపతీ ! సాంబా ! విద్యాబుద్ధిసంపదలచే
నొప్పువారినిగాఁ జేయుము.

స్థావరవర్గ - సంపూర్ణము.

తి ర్య గ్వ ర్గు.

క. శ్రీశారీపతి నీపై

బా శారీతి రచియింతుఁ శ బటుకవితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్గును

వేగమె నిగిడించి ప్రోవరవే శ్రీసాంబా.

70

తా. శ్రీస్వాతీనాథా ! సాంబా ! నేను మంచి కవిత్వధారావైఖరి
తోఁ జక్కనివిధమున నీకంకితముగాఁ దిర్యగ్వర్గును రచించెదను. దానిని
శ్రీఘ్రముగాఁ గొనసాగించి కావుమా.

సీ. నెఱసరి సింగంబు శ తెఱమొగముమొకంబు

మొకములదొర జడశ్రమొకము బొబ్బ

మొకము నెడఁదనోటిశ్రమొకము గుబ్బలిపట్టి

గుఱ్ఱ మేనుంగులశ్రగొంగ యనఁగఁ

జెలఁగు సింహముపేళ్లు శ పుల చాఱలమొకంబు

తెరువుగాపరి పసిఁగిండిపోతు

మువ్వన్నె మొక మనఁ శ బాలుపొందు వ్యాఘ్రంబు

వాపురము పటాణి శ వారునంబు

తే. జిక్కి మావు గుఱ్ఱము తేజి శ యెక్కిరింత

తత్తడి రవాలు నడగఁడు శ కత్తలాని
 తురికి బాబా యనఁగ నొప్పు శ దురగమునకుఁ
 గొమ్మనఁగఁ దనరారు శృంగమ్ము సాంబ.

71

టీ. నెఱసరి, సింగము (ప్ర. సింహము), తెఱ... మెకము - తెఱపగా
 (విశాలముగా) నుండు ముఖముగల మృగము - పంచాశ్యము, మెక...దొర=
 మృగరాజు, జడమెకము=జటలు గలమృగము, బొబ్బమెకము = బొబ్బలువే
 యుమృగము, వెడదనోటిమెకము=విశాలమగునోరు గలమృగము, గుబ్బలిపట్టి
 గుఱ్ఱము=పార్శ్వతివాహనము, ఏనుంగులగొంగ=ఏనుంగులకు శత్రువు=సింహ
 ము. పులి, చాఱలమెకము=చాటికలు (రేఖలు) గల మృగము, తెరువుగాపరి=
 దారినిగాదుకొనియుండునది, పసి...పోతు = పశువులను భక్షించునది, మువ్వ
 స్నై మెకము = మూఁడువర్ణములు (నలుపు తెలుపు పసుపు) గల మృగము -
 గు = వ్యాఘ్రము. వావురము, పటాణి, వారువము ||రూ|| వార్వము, జక్కి,
 మాపు, గుఱ్ఱము, తేజీ ||రూ|| తేజి, ఎక్కిరింత ||రూ|| ఎక్కిరింత, తత్తడి, రవా
 లు, నడగఁడు, కత్తలాని ||పా|| కత్తళఁడు, తురికి, బాబా-గా = అశ్వము.
 కొమ్ము=శృంగము.

సీ. సిబ్బైమేనిమెకంబు శ గబ్బుచెంపమెకంబు
 గొప్పయజ్ఞమెక మోక్కుడుమెకంబు
 గారు చెయ్యిగలమోకము రెంట్రదాగు డే
 నుఁగు పలుగొమ్ములుదగినమెకము
 హత్తి బల్లలమెకం శ బన దంతిపేళ్లగుఁ
 బుట్టకూటిమెకంబు శ బొచ్చుమెకము
 వెనుచూపుమెక మెల్లు శ వెలినోటిమెక మన
 భల్లూకనామముల్ శ పరఁగు గొరిజ

తే. గొరిసె యన ఖుర మమరును శ గోరనంగ

నఖము తగు జోడనలు రవనడలు నడ్డ
వేడెములు పర్వ లనఁ జుట్టువేడెము లనఁ
బంచధారలనామముల్ శ పరఁగు సాంబ.

72

టీ. సి బై...మెకము=సి బైములు (పొడలు) గలశరీరముతోఁ గూడిన
మృగము. గబ్బు...మెకము = మదజలముకంపు గల చెక్కులతోఁ గూడిన మృ
గము, గొప్ప...మెకము=గొప్పయడుగు గలమృగము, ఎక్కుడుమెకము =
మహామృగము, గొరు ॥రూ॥ గవురు, చెయ్యిగలమెకము = తొండముగలమృ
గము-కరి, రెంటుద్రాగుడు=రెంటిచే (అనఁగా తొండముచేతను నోటిచేత
ను) త్రాగునది-చిప్పము, వీనుఁగు ॥పా॥ వీనిక, పలు...మెకము=పండ్లే (అ
నఁగా దంతములే) కొమ్ములుగా నొప్పినమృగము, హత్తి (ప్ర. హస్తీ), బల్లల
మెకము=పెద్దతలగల మృగము-౧౩=గజము. పుట్ట...మెకము=పుట్టకూటిని
(అనఁగా చీమగ్రుడ్లతోఁగలిసిన పుట్టమట్టిముద్దను) దినునట్టిమృగము, బొచ్చు
మెకము=శరీరమెల్ల బొచ్చు దట్టముగాఁగలమృగము, వెను...మెకము=వెనుక
చూపులుగలమృగము, ఎల్లు ॥రూ॥ ఎలుఁగు-ఎలుపు, వెలి...మెకము = తెలు
వైనమోరగలమృగము-౭ = భల్లూకము. గొరిజ, గొరిసె-౨ = ఖరము. గోరు-
నఖము. జోడనలు=ధారితకము, రవనడలు=రవగాలు-ఆస్కండితము, అడ్డవే
డెములు, పర్వులు, చుట్టువేడెములు-ఈ-౫=ను అశ్వపు పంచధారలు.

సీ. పసి గిడ్డి మొద వావు శ పసరము తొడు కనఁ
బసువువే శ్ల గు గిబ్బి శ బసవఁ డాల
పోతు నాబోతు మూఁపురముదా లైద్దు ము
క్కంటిమా వన వృషాఖ్యలు దనర్చుఁ
గోడె గి త్త యనంగఁ శ గొఱలు నుత్సాఖ్యలు
క్రేపు పడ్డయు దూడ శ లేగ పెయ్య
యన వత్సనామంబు శ లలరును నెనుపెంటి

బట్టె నా మహిషికీ ర బరంగు దుంత
 తే. దున్నపో తన మహిష మా ర దొడ్లు తొట్టు
 పట్టు లనంగ గోసానముల్ ర పరంగు మంద
 కదుపు పదు వనఁ జెలంగు గోరగణము పాగ
 లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, ఆవు, పసరము, తొడుకు-౬=పశువు. గిబ్బి, బసవఁడు, ఆలపోతు, ఆఱబోతు, మూఁపురముదాల్పు = కకుదము దాల్చినది, ఎడ్డు, ముక్కంటిమాపు=శివునిగుఱ్ఱము-౭=వృషభము. కోడె, గిత్త-౨=ఉత్తము. క్రేపు, పడ్డ, దూడ, లేగ, పెయ్య ॥రూ॥ పేయ-౬ = నత్సము. ఎను పెంటి (ఎనుము+పెంటి), బట్టె-౨=మహిషి-గేదె. దుంత, దున్నపోతు-౨=మహిషము. దొడ్లు, తొట్టుపట్టులు-౨ = పనులకొట్టము. మంద, కదుపు, పదువు-౩=గోసమూహము. పాగ ॥రూ॥ పాగా, లాయము-౩=అశ్వశాల.

సీ. సింగంపుగొంగ దశ్చియడుగులమొక మ
 నంగ శరభాఖ్య తొఁ ర దగరు జంట
 మొగమువేలుపుతేజి ర పొట్టేలు గొఱియపో
 తేడిక యన మేష ర మెసంగు నిట్టి
 నులికొమ్ముమొక మన ర వెలయుఁ గృష్ణమృగంబు
 జింక లే డన మృగి ర చెలంగుఁ బిల్లి
 చీలి యనంగ మార్జారాల మాఁ గుండేలు
 చెవులపో తనంగ రంజిలు శశంబు

తే. నెంటె లొట్టిపిట్ట యనంగ ర నువ్వు మమరుఁ
 గణితి కణఁ జనఁ దనరు గోరకర్ణ మృగము
 పిక్కుమొక మెండిమేతరి ర నక్క బుద్ది
 మొక మనంగ జంబుకాఖ్యలు ర మెఱయు సాంబ.

74

దీ. సింగంపుగొంగ = సింహమునకుఁబోధి, దచ్చి... మెకము = ఎనిమిది
కాళ్లమృగము-౨ = శరభమృగము. తగరు, బంట... తేజి + రెండుముఖములు
గలదేవుడగునగ్నికి వాహనము, పొట్టెలు||రూ|| పొట్టెలు, గొట్టియపొతు ||రూ||
గొట్టియపొతు-గొట్టెపొతు, ఏడిక-౨ = మేషము. ఇట్టి, నులి... మెకము = మెలి
గానుండు కొమ్ములుగల మృగము-౨ = కృష్ణమృగము (మగజింక). జింక, లేడి
||రూ||లేటి-౩ = ఆడుజింక. పిల్లి, చీలి-౨ = మాంజూలము. కుండేలు ||రూ||కుండె
లు, చెవులపొతు-౩ = శశము. ఒంటె ||రూ||ఒంటియ, లొట్టిపిట్ట || రూ|| లొట్టి
పిట్ట - లొట్టిపిట్ట-లొట్టిపిట్ట ||పా|| లొట్టియ-లొట్టె-లొట్టెనుఁగు-౯ = ఉవ్వి
ము. కణితి ||రూ|| కణితి, కణఁజు ||రూ|| కడఁజు-౪ = గోకర్ణమృగము.
పిక్కు మెకము = వంచనగలమృగము-వంచకము. ఎండ్రమేతరి = ఎండ్రకాయ
లు ఆహారముగాఁ గలది, నక్క, బుద్ధిమెకము-౪ = జంబుకము.

సీ. కొమ్మటెంకిమెకంబు శ్రీ తిమ్మఁడు వెకిరింత
కోతి నాఁ గపిపేళ్లు శ్రీ కొఱలుచుండు
జల్లితోఁకమెకంబు శ్రీ సవరంపుమెక మనఁ
జమరికిం జనుఁ బంది శ్రీ చప్పరింత
కొమ్మకాఁ డూటమెకమ్ము వేపులమిత్తి
ము సైలమేపరి శ్రీ మోటుమెకము
వాలుమెకంబు రోబంటరి యొంటరి
ముట్టెమెకము పీట్రవెట్టుమెకము
తే. ఏకలము గుర్గురిం తన శ్రీ నెసఁగు దంష్ట్రీ
పొడమెకము దుప్పి యనఁ బొలుపడరు రాను
మృగము మనుఁబో తనఁగ ఋశ్యమృగము దనరు
బల్లి గౌ శన ముసలికిఁ శ్రీ బరఁగు సాంబ.

75

టీ. కొమ్మ... మెకము = చెట్లకొమ్మలు వాసస్థానముగాఁ గలమృగ
ము-కాఖామృగము, తిమ్మఁడు, వెకిరింత = వెక్కిరించునది, కోతి ||రూ|| క్రోఁ

౧-౫ = వానరము. జల్లితోడ మెకము = వెండ్రుకలు కుచ్చగా తోడయం
 దుగలమృగము, సవరపుమెకము - ౨ = చమరీమృగము. పంది, చప్పురింత =
 చప్పురించునది, కొమ్ముకాడు, ఊటమెకము = దృఢమైనమెకము, వేపులమి
 త్తి = కుక్కలనుజంపునది, ముస్తైలమేపరి = ముస్తలనుదినునట్టిది, మోటుమెకము -
 *మోటు మోయొగింపఁబడు మృగము, వాలుమెకము = క్రూరమృగము, రోబం
 తిరి, ఒంటిరి, ముట్టైమెకము = ముట్టైగలమృగము, పీటవెట్టుమెకము =
 పాదుకొని కదలక కూర్చుండుమృగము, ఏకలము, గుర్తిరింత = ఘుర్గురధ్వని నే
 యునది-౧౮ = పంది. పొడమెకము = మచ్చలుగలమృగము, దుప్పి-౨ = రామ
 మృగము. మనుఁబోతు = ఋశ్యమృగము. బల్లి, గొలి-౨ = బల్లి.

సీ. తోడేలు గొఱియలనూ డైన వృక మొప్పు

ముంగిస వెంట్రువ శ్రీ ముంగి యనఁగ

బ్రభువు తగుఁ గొక్కు శ్రీ పందికొక్కన మూషి

కకుఁ బొల్పు గాడిద శ్రీ గాలిగాడు

చలువగుట్టము రేపుజక్కి యన ఖరాఖ్య

లగు మొఱుగుడు జాగీరమ్ము కుక్క

వేపి నా శునకంబు శ్రీ వెలయును దొండ యూ

సరవెల్లి యనఁ దగు శ్రీ సరటమునకుఁ

తే. జిట్టెలుక యన బాలమూషికకుఁ బొల్పు

నుడుము తెల్ల మేపరి యన శ్రీ నొనరుచుండు

నవని గౌధేరనామధేయములు మహిత

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

76

టీ. తోడేలు || రూ || తోడేలు, గొఱియలనూడు = గొట్టెలకు శత్రు

* మోటు అనఁగా పందియెదుట మనుష్యుదిరూపముగా వేట
 తాడు మొఱుగుకై నిలిపెడు కపటలక్ష్మము.

పు-౨=వృకము. ముంగిస, పెంట్టువ, ముంగి - 3=బభ్రువు. కొమ్మ, పం
దికొమ్మ-౨=మూషిక. గాడిద ||రూ|| గాడ్డ, గాలిగాడు, చలువగుట్ట
ము=చాకలి చలువనేయువస్త్రములను మోయుగుట్టము, రేపుజక్కి=చాకలిరే
వున నుండుగుట్టము (చాకలికి గుట్టమునలె నుపయోగించునదని భావము)-౧=
భరము. మొలుగుడు=మొలుగునట్టిది, జాగిలము, కుక్క, వేపి-ర=కున
కము. తొండ, ఊసర పెల్లి - ౨ = సరటుము. చిట్టెలుక (చిలు + ఎలుక)=బా
లమూషిక. ఉడుము, తేళ్లమేసరి=తేళ్లను భక్షించునది-౨=గౌధేరము.

సీ. తంతువాయ నుగుఁ బాదట్టుపురువు సన్న

పిల్లి సాలీఁ డన శ్ర రాళ్లరాసి

గాడు గరిమిడి యెల్ల యన నాఖువు దగు

నెఱకలు చట్టుపల్ శ్ర గలులు తెక్క

లనఁ బక్షములు పొల్పు శ్ర లావు లీఁక లనంగఁ

బర్ణంబు లగు గువ్వ శ్ర పక్కి పిట్ట

పులుఁ గనఁ బక్షికి శ్ర వెలయు నుదికొలంకు

పులుఁగు తెల్లనిపిట్ట శ్ర నలువతేజి

తే. పాలు నీరును వెలిసేయుపక్కి యంచ

యన మరాళంబు తగుఁ గెంపురకనులపులుఁగు

తలిరుమేతరి సాఁకుడురపులుఁగు మావి

కొమ్మయిలుపుల్గు కోవెల శ్ర కోయి లనంగఁ

బరభృతమునామధేయముల్ శ్ర పరఁగు సాంబ.

77

టీ. పాదట్టుపురువు ||రూ|| పాదొట్టుపురువు=బూసిని గలిగించుపురు
వు, సన్నపిల్లి, సాలీఁడు - ర = తంతువాయము (సాలెపురుగు). రాళ్లరాసి
గాడు, గరిమిడియెల్ల-౨ = ఆఖువు (రాజమూషకము). ఎఱకలు, చట్టు
పలు ||రూ|| చెట్టుపలు, గలులు, తెక్కలు-౧=పక్షములు. లావులు, ఈ

కలు-౨=పర్ణములు. గువ్వ, పక్కి (ప్ర. పక్షి), పిట్ట, పులుగు-౪=పక్షి. మదికొలఁతుపులుగు = మానససరస్సుపక్షి, తెల్లనిపిట్ట=తెల్లనిపక్షి, నలువలేజి=బ్రహ్మహవానము, పాలు నీరును వెలిసేయుపక్షి=క్షీరనీరముల వేలుపలుచుపక్షి, అంచ-౫=హంస. కెంపుకనులపులుగు=ఎఱ్ఱనికన్నులు గలపక్షి, తలిరుమేతరి = చిగురును భక్షించునది, సాకుడుపులుగు = అన్యపక్షులచే బెంపఁబడినపక్షి - పరపుష్టము, మావి...పుల్ల=మామిడికొమ్మ వాసస్థానము గాఁ గల పక్షి, కోవెల, కోయిల-౬=కోకిల.

సీ. పచ్చతెక్కలపుల్గుల పచ్చవిల్లినిజేజి
పలుకులపులుగు నాఁ ర జిలుక చిల్క
యనఁగ శుకాభిఖ్య ర లగు బట్టికాఁడు గో
ర్వంక గోరింక గోరంక యనఁగ

శారికాహ్వయము లెసంగు నట్టువపిట్ట
నెమ్మి జుట్టుబులుగు ర నెమిలి నమిలి
పురి విప్పియాడెడిపులుగు కన్నులు గల
పులుఁ గన బర్హికి ర వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటుపుగువ్వ ర జక్కవ యనఁ
గోకనామంబు లగు మంచుగ్రోలుపుల్గు
నిప్పులను మ్రింగుపులుగు వెరన్నెలపులుఁ గన
నమరును జకోరనామధేయములు సాంబ.

78

టీ. పచ్చతెక్కలపుల్గు = పచ్చనితెక్కలు గలపక్షి, పచ్చవిల్లిని
జేజి=మన్మథునిగుఱ్ఱము, పలుకులపులుగు=మాటలు నేర్చుకొనుపక్షి, చిలుక,
చిల్క-౫=శుకము. బట్టికాఁడు, గోర్వంక ||రూ|| గోరువంక, గోరువంక,
గోరింక, గోరంక-౬=శారిక. నట్టువపిట్ట = నాట్టుమాడుపక్షి, నెమ్మి ||రూ||
నమ్మి, జుట్టుబులుగు=తలయందు సిగ గలపక్షి-శిఖి, నెమిలి, నమిలి, పురి

ప్పి యాడెడు పులుగు, కన్నులుగలపులుగు = పురులయందుఁ గన్నులవంటి
యాకారిములు గలిగియుండు పక్షి-౮=బర్హి. జంటపిట్ట=పోతును పెంటి
యు జంటగా నుండుపక్షి, బటువుగువ్వ=గుండ్రనిపక్షి, జక్క-౩=చక్ర
వాకము. మంచు గ్రోలుపుల్లు, నిప్పులను మ్రుంగుపులుగు, వెన్నెలపులుగు-
౩=చక్రోరము.

సీ. విరితేనైత్రావుడు శ మరునల్ల బమిపుర్వు
తుమ్మెద తేటి మురద్దుగలకాళ్ళ
పురు గన భ్రమరంబు శ పొలుచు లకోరీలు
బకదారు లొడ్డిలు శ పల్లటీలు
పావురములు నేలరపల్లటీల్ కూకీలు
పావురా అంతరశపల్లటీలు
సురటీ లనంగఁ బాల్కుచు గలరవములు
కొక్కెర కొంచయుఁ శ గొక్కరాయి

తే. యనంగఁ గ్రాంచాఖ్య లగుఁ గొంగ శ యన బకంబు
జాలె జలకట్టె యణుజ వేసడము లగుడు
జావడము వారణము బైరి శ సాళునంబు
కనిసెరము చెంచడము డేగ శ యనంగఁ దనరు
శ్వేనమునకు మునీశ్వరాధీన సాంబ.

79

టీ. విరితేనైత్రావుడు=మకరందమును గ్రోలునది - మధుషము, మరు
నల్ల=మన్మథుని యల్లెత్రాడు, బమిపుర్వు=భ్రమరము, తుమ్మెద, తేటి,
ముద్దుగలకాళ్ళపురుగు = (3 X ౨) ఆఱుకాళ్ళపురుగు - పట్టుదము- ౬ = భ్ర
మరము. లకోరీలు, బకదారులు, ఒడ్డిలు, పల్లటీలు, పావురములు, నేలపల్ల
టీలు, కూకీలు, పావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటీలు-౧౦=పారావతములు
(పారావత భేదములపేర్లుగా గ్రహింపఁదగును). కొక్కెర, కొంచ, కొక్కరా

యి-3 = కొంచపక్షి. కొంగ = బకము. బాలె || రూ || బాలియ, జలకట్టె || రూ ||
జలకట్టియ || పా || సెలకట్టె, అణజు, || రూ || అడుజు, వేసడము, లగుడు,
బావడము, వారణము, తైరి || రూ || బయిరి, సాశువము || రూ || సాశ్వము, కని
సెరుము, చెంచడము, డేగ - ౧౮ = శ్వేన (శేద)ములు.

సీ. కరువలిమేతరి శ కంటివిన్కరి పాము

పుట్టకాఁపరి త్రాఁచు శ చుట్టపురుగు
విసముతాలుపు చిల్వ శ బుసపుర్వు నా భోగి
వెలయుఁ జిలువతోడు శ వెన్నుపాన్ను
తడవులనిడుపడు శ తరిగట్టుత్రా డన
నహిపతి కగు నజ్జయలుగుపులుఁగు
కోడి పుం జన నెప్పూ శ గుక్కుటనామముల్
గుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డి గూబ

తే. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు శ లగు లకుముకి
మీనవల్లంకి పొదలిక శ మీలగొంగ
యనఁగ జను నర్తికకుఁ బేరు శ లమరు దివ్వె
యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య శ లమరు సాంబ.

80

టీ. కరువలిమేతరి = వాయువును భక్షించునది-పవనాశనము, కంటి
విన్కరి = కన్నులచే వినునది-చతుశ్శ్రవము, పుట్టకాఁపరి = వల్మీకమున వసిం
చునది, త్రాఁచు, చుట్టపురుగు = చుట్టగా చుట్టుకొనుపురుగు-చక్రి, విసముతాలు
పు = విషమును ధరించునది-విషధరము, చిల్వ || రూ || చిలువ = విషము గల
సోరు గలది, బుసపుర్వు = బుసకొట్టుపురుగు-ఽ = సర్పము. చిలువతోడు = సర్ప
ములరాజు, వెన్నుపాన్ను = విష్ణువుపడుక, తడవులనిడుపడు = చిరకాలముగా
నుండునది, తరిగట్టుత్రాడు = మందరపర్వతమునకు సముద్రమథనకాలమున
కవ్వపుద్రాడుగాఁ గట్టబడినది-ఽ = ఆదిశేషుడు. అజ్జ...పులుఁగు = పాద
ములే ఆయుధముగాఁగలపక్షి-చరణాయుధము, కోడి, పుంజు-3 = ముక్కుటము.

గుడ్లగూబ, పగటిగ్రుడ్డి=దివాంధము, గూబ-3=ఘోకము. లకుముకి, మీనవల్లంకి
 ||రూ|| మీనవల్లిక, పొదలిక, మీలగొంగ = చేపలవిరోధి-క=వర్తిక, దివె
 యార్పు=దీపముల నార్పునది, మిడుత-౨=శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేట్రిత
 పులుగులగడుమరి శ పోలిగాడు
 నాఁగ భరద్వాజనామముల్ తగు గబ్బి
 లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు
 రా యనంగను దైలపాయికాఖ్యలు చెల్లు
 మ్రానుదొలుచుపిట్ట శ మ్రానిపోటు
 వనఁగ దార్వాఘాటమున కగు బెగ్గుర
 మన సారసమ్మున శ కలరు నీరు

తే. కట్టె నీరుపా మన నలగర్ద మలగుఁ
 బుడమిచెవి పాములబిడారు శ పుట్ట యనఁగ
 మించు వల్మీకనామముల్ శ మెట్టు తాప
 మెట్టిక యన సోపానాఖ్య శ మెఱయు సాంబ.

81

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏట్రిత, పులుగులగడుమరి = పక్షు
 లను గడుమునది, పోలిగాడు ||రూ|| పోలడు-౬=భారద్వాజము. గబ్బిలము,
 గబ్బిడా ||రూ|| గబ్బిడాయి, గబ్బిలాయి, చీకురాయి ||రూ|| చీకురునాయి,
 ౬=తైలపాయిక. మ్రానుదొలుచుపిట్ట, మ్రానిపోటు-౨ = దార్వాఘాటము
 (వడ్రంగిపిట్ట). బెగ్గురము = సారసపక్షి. నీరుకట్టె ||రూ|| నీరుకట్టియ, నీరు
 పాము-3=అలగర్దము. పుడమిచెవి = భూమికర్ణము, పాములబిడారు = సర్ప
 ములస్థానము, పుట్ట-3=వల్మీకము. మెట్టు ||పా|| మెట్టిక, తాప, మెట్టిక-౪=
 సోపానము.

సీ. గుమికాడు కాకి నాఁ శ గొఱలుఁ గాకముపేళ్లు

గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు
 జరగు గుబ్బిలికాఁడు శ సకినాలు వెలయించు
 పక్కి పగటిచీకు శ పైడికంటి
 యనఁ గనకాక్షికి శ దనరు జవాది జ
 వ్వాజి యనంగ సాంకరవము దనర్పు
 కస్తూరి వీణియ శ కస్తూరి యనఁ బొల్పు
 మృగనాభి చట్టపుమెకము పునుఁగుఁ
తే. బిల్లి యొత్తైడుపిల్లి నా శ బేళ్లు వెలయు
 గంధిలమునకుఁ జాతకారఖ్యలు దనర్పు
 వానకోయిల మబ్బునీరానుపిట్ట
 యనఁగఁ గైలాసశైలవిరహార సాంబ.

82

టీ. గుమికాఁడు, కాకి-౨=కాకము. గ్రద్ద ||రూ|| గ్రద్ద (ప్ర. గృధ్రము)-
 ౨=గృధ్రము. గుబ్బిలికాఁడు ||రూ|| గుబ్బిలి, సకినాలు...పక్కి = శకునములను
 ద్రాపుపక్షి, పగటిచీకు=పగటిపూట గ్రుడ్డిగానుండునది, పైడికంటి=బంగర
 వస్త్రకనులు గలది-౧=కనకాక్షి. జవాది ||రూ|| జవాది, జవాదు, జవాజి
 టియ. జవాజి-౧=సంకుమదము. కస్తూరి (ప్ర. కస్తూరీ) వీణియ ||రూ|| వీణ,
 కస్తూరి-౨=మృగనాభి. చట్టపుమెకము=పునుఁగుచట్టము గలమృగము, పునుఁగుఁ
 ల్లి (పునుఁగు+పిల్లి), ౨ తైడుపిల్లి-౩=గంధిలము. వానకోయిల, మబ్బు...
 పిట్ట=మేఘజలమును ద్రాపుపక్షి-౨=చాతకము.

సీ. పొడకోడి కానపుం శ జడవిపుం జన వన
 కుక్కుటం బన బొల్లకోడి నీరు
 కోడి యనంగ జలకకుక్కుటంబు దలిర్పుఁ
 బిట్ట పిచ్చిక యూరఁబిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కా శ దాటరి చలికాపు

కప్ప యనఁగ భేక శ మొప్పు బలగ
నల్లత్రాగు డన రాజులు బలూకము
మొగటిపురువు గోడపురువు నల్లి

తే. నాఁగ మత్కుణ మగు నీవ శ యీఁగ యనఁగ
మక్షికకు నెప్పు ములుపుర్వ శ మంటితిండి
తే లనఁగ వృశ్చికంబు వశ్చిల్లు తొచ్చు
పురుగు దో మన మశకంబు శ పరఁగు సాంబ.

83

టీ. పాడకోడి, కానపుంజ, అడవిపుంజ-3 = వనకుక్కుటము. బొల్లి
కోడి, నీరుకోడి-౨=జలకుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక ॥రూ॥ పిచ్చిక, ఊరఁబిచ్చిక
(ఉరక + పిచ్చిక)- ౪ = చటకము. దాటరి = గంతులు వేసి చరించునది -
వ్లవము, చలికాపు=చలికాలమున (అనఁగా వర్షాకాలమున) కలుగునది - వర్షా
భువు, కప్ప-3=మండుకము. జలగ, నల్లత్రాగుడు=నెత్తురు పీల్చునది-౨ =
జలూకము. మొగటిపురువు, గోడపురువు, నల్లి-3=మత్కుణము. ఈవ, ఈఁ-
౨=మక్షిక. ములుపుర్వ = కొండి గలపురుగు, మంటితిండి=మన్ను దినునది,
తేలు-3=వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు, దోమ-౩=మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా

నీతిర్యగ్వర్థు జగము శ లెన్నఁగ లోకా

తీతం బై పూతం బై

ఖ్యాతం బై ధరను వెలయుఁగ్రావుత సాంబా.

84

తా. సాంబమూర్తీ! ప్రీతి గలుగునట్లు నీ కంకితము సేయఁబడినయీ
తిర్యగ్వర్థు, జనము లెన్నఁగా లోకోత్తరమైనదియుఁ బవిత్రమైనదియుఁ బ్రసిద్ధి
చెందినదియు నై భూమియందు విలసిల్లునుగాత.

తిర్యగ్వర్థు సంపూర్ణము.

నానార్థవర్గు.

క. శ్రీనాయకసాయక వా

ణీనాయకముఖ్యవినుత శ్రీ నీపేరిట నే

నానార్థవర్గు జేసెద

నానార్థము లాసఁగి ప్రోవు శ్రీ ననుఁ గృప సాంబా. 85

తా. లక్ష్మీనాథుఁ డగువిష్ణుని బాణముఁగాఁ గలవాఁడా! బ్రహ్మ మొదలగు వారిచే స్తోత్రము చేయఁబడువాఁడా! సాంబమూర్తీ! నేను నీ కంకితముగా నానార్థవర్గును రచించెదను. నాకు ననేకార్థముల నిచ్చి రక్షింపుము.

సీ. గుణమున కాటకుఁ శ్రీ గోపు నా విలసిల్లు

గోలికి శాఖి కౌఁ శ్రీ గొమ్మ యనఁగ

శకలంబునకును మాత్రకుఁ బలు కన మించు

నినుపును గోపు నౌఁ శ్రీ పసి యనంగఁ

గటికిఁ జైపురికిఁ శ్రీ గ ప్పనఁ జెన్నందుఁ

గొట్టుకుఁ గడమ కౌఁ శ్రీ గొఱతె యనఁగ

మగగుట్టమునకు గుల్మమున కౌ గుం డన

నెలకు జాబిల్లి కౌ శ్రీ నెల యనంగ

తే. నూటకును జేనకుఁ దనర్చు శ్రీ నూట యనఁగ

వేడుటకుఁ గాఁకకుఁ దలిర్చు శ్రీ వేడి యనఁగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం శ్రీ దనఁగఁ బరఁగు

లలితమునిమానసాబ్జరోశలంబ సాంబ.

86

టీ. 1. గోపు = గుణము (అల్లెత్రాడు), అట. 2. గొమ్మ = స్త్రీ, చెట్టు గొమ్మ. 3. పలుకు = శకలము (కుసుక), మాట. 4. పసి = నినుపు, గోపు. 5. కచ్చా = కటి (నలుపు), ఇంటిమీఁదిపూరి. 6. గొఱతె = గొట్టు (ఉరి), తక్కువ.

7. గుండు = మగగుట్టము, గుల్మము. 8. నెల = చంద్రుడు, మాసము. 9. ఊట = ఊరెడునీరు, చేప. 10. వేడి = ప్రార్థించి (వేడుధాతువుత్వార్థము), కాక [ఉష్ణము]. 11. కందు = కళంకము, బిడ్డ.

సీ. ఈతచెట్టును లోతు శ నీత యనఁ జెలంగు
 నజ్జకుఁ గ్రింది కౌ శ నడు గనంగ
 మాల్మికి నడత కి శ మృగు నలవాటన
 నమ్మకు నవ్వ కౌ శ నవ్వ యనంగ
 గొడుగును మఱునాడు శ నడరు నెల్లి యనంగ
 నెట్టుకుఁ దిండి కౌ శ నెర యనంగ
 విరికి నొప్పటకును శ వెలయు నల రనంగఁ
 బేరును దండ యాఁ శ బే రనంగ
 తే. నది యనుటకు భంగమున కౌ శ నల యనంగ
 నాత్రమునకు వృత్తమున కౌ శ నక్కట యన
 నాలమునకుఁ బలుకుట కౌ శ నని యనంగ
 సంబరధునీలసజ్జటాడంబ సాంబ.

87

టీ. 1. ఈత=ఈతచెట్టు, లోతు. 2. అడుగు = పాదము, క్రిందు. 3. అలవాటు=మాలిమి [మచ్చిక], నడత. 4. అవ్వ=అమ్మ [తల్లి], అవ్వ [తల్లి తల్లి]. 5. ఎల్లి=గొడుగు, మఱునాడు. 6. ఎర=ఆహారము, ఎఱ=ఎఱ్ఱ. 7. అలయ=పువ్వు, ఒప్పననుట [క్రియ]. 8. పేరు=నామము, దండ[సరము]. 9. అల=ఆది యనుట, తరంగము. 10. అక్కట = ఆతురము, అక్కర=ఒక ఛందోవృత్తము. 11. అని=యుద్ధము, పలికి [క్రియ].

సీ. ములికికిఁ జెలుపుకోశపునకు న ల్గనఁ బొల్పు
 నైదును దాను నే శ నన రహించుఁ
 జెవిసామునకును దంతువుకుఁ బో గనఁ జెలుఁ

బురిటికి సాటికి శ బురు డనఁ దగు
 నడవికిఁ జూడమి శ కగుఁ గాన యనఁ బొల్పుఁ
 గల్లును తాయయుఁ శ గల్లనంగఁ
 గంచుకొమ్మునకు శృంగమున కొఁ గొమ్మునఁ
 బాచికి దొంగ కొ శ నాచనంగఁ
 తే. గరువలికి దయ్యమునకు నౌ శ గాలి యనఁగ
 ఘటికయును దల్పుమల్కు నౌ శ గడియ యనఁగ
 నూటికిని మర్దనమున కొ శ నూటనంగఁ
 జటులదైతేయమదశైలశంబ సాంబ.

88

టీ. 1. అల్లు ||రూ|| అలుగు = ములికి, చెఱువుకోపు. 2. ఏను=బిడు, నేను. 3. పోగు=చెవిసొమ్ము, తంతువు. 4. పురుడు=జాతాశౌచము, సాటి. 5. కాన = అడవి, [[ద్రుతాంతమైనపుడు] చూడ ననుట. 6. కల్లు = మద్యము, తాయి. 7. కొమ్ము=కొమ్ము అను కంచునాద్యము, ఎద్దులు మొదలైనవానికొమ్ము. 8. నాచు = పాచి, దొంగ. 9. గాలి=కరువలి [వాయువు], దయ్యము. 10. గడియ=ఘటికి, తలుపుగడె. 11. నూటు=శతము, సన్నెగంట మర్దించుట.

సీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము శ నడరు బల్ల యనంగ
 విఱివికి శయ్య కొ శ బట పనంగఁ
 గొముదికిని మొక్కు శ కగు వెన్నెల యనంగఁ
 బగలును గంటు నౌ శ బగ లనంగ
 నంగళ్లు నెకపోగు శ నగును బేట యనంగ
 నెమిలికి మైత్రి కొ శ నెమ్మి యనంగఁ
 బసుపుతావికి వీధి శ కెసఁగు వాడ యనంగఁ
 జలికిని గాలి కొ శ వలి యనంగఁ

తే. బట్టనకుఁ గొ మ్మనుటకు నొక ధ బట్టనంగ
 భేదమునకు మూలమున కొ ధ వేఱనంగ
 ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ ధ బం డనంగ
 దాసహృదయకాసారకాదంబ సాంబ.

89

టీ. 1. బల్ల = కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2. పఱపు=విరివి, పడుక.
 3. కెన్నెల=చంద్రిక, మ్రొక్కు. 4. పగలు = పగటిపూట, కంటు (విరోధ
 ము). 5. పేట = అంగళ్లు, పేట=పోగు. 6. నెమ్మి = నెమలి, మైత్రి.
 7. వాడ=పనుపుతావి, వీధి. 8. వలి=చలి, గాలి. 9. పట్టు=దుకూలము (నా
 మము), గ్రహించు [క్రియ.] 10. వేటు = భేదము, వేరు = చెట్టుమూలము.
 11. పండు=ఫలము, వృద్ధుఁడు.

సీ. సాముకూటమునకు ధ సరస కొ గడిది నా
 సౌరును ములికి యాఁ ధ దీ రనంగ
 హయశాలకును బాగ ధ కమరుఁ బాగా యన
 మావి కామ్రమమున కొ ధ మావి యనంగఁ
 గాహళి కొక చెట్టు ధ కలరు * బూరుగ యన
 ఝడితికి నిరతి కొ ధ వడి యనంగ
 శూన్యున కుపకృతి ధ కొనరు మేల్మి యనంగ
 మురుగును సొగసు నొ ధ మురు ననంగఁ

తే. గభుకునకుఁ గంపకోట కొ ధ వెలుఁ గనంగ
 మాను మనుటయుఁ దరుపు నొ ధ మా ననంగఁ
 జేవడికి బోలిక కెసఁగుఁ ధ గైవడి యన
 డమరుశూలపాశాంకుశాదంబ సాంబ.

90

*వృక్షపరముగా 'బూరుగు' అనియు వాద్యపరముగా 'బూరుగ' అనియు
 ప్రయోగములు కనబడుచున్నవి. కాన 'బూరుగ' అనురూపము మృగ్యము.

టీ. 1. గరిడి = సాముకూటుము, సమీపము. 2. తీర్పు = సోరు [అందము], బాణము. 3. పాగా = అశ్వశాల, తలపాగ. 4. మావి = మావి [జరాయువు], మామిడిచెట్టు. 5. బూరుగ = బూరుగచెట్టు, ఊడెడి కానోనాద్యము. 6. వడి = ఝడితి [వేగము], పద్మములందలియతి. 7. మేలిమి = బంగారు, ఉపకారము. 8. మురుపు = చేతిమరుగు, సాగము. 9. వెలుగు = కళుకు [కాంతి], వెలుగు = కంపకోట. 10. మాను = విడుచుట [[క్రియ], మాను [నామము]. 11. కైవడి = చేతివడి, పోలిక [అవ్యయము.]

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవిగూబ కౌ గూ బన

శిశువును బులియు నొక జిటుతె యనఁగ
సంధ్యవార్చుటకు సంజకు సందె యనఁ బొల్పుఁ
బక్షియుఁ దరువు నొక బాల యనఁగ
నొకమాంతునకు వాతేరకు మోవి యనఁ జెల్లు
రిక్కయు బొట్టు నొక జుక్క యనఁగఁ
గూరకు శ్వాసానకకు జెలంగు నూర్పన
హెచ్చు నెక్కుటయు నొక నెక్కు డనఁగఁ

తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు శి గుబ్బ యనఁగఁ
బక్కకును గుణపమున కౌ శి బడు గనంగ
దళసరికి బర్జమునకు నొక దళ మనంగ
శంబరాంకకపర్దావలంబ సాంబ.

91

టీ. 1. గూబ = గుడ్లగూబ, చెవిగూబ [కర్ణమూలము]. 2. చిటుతె = శిశువు, చిటుతెపులి. 3. సందె = సంధ్యవార్చుట, సంధ్యాకాలము. 4. పాల = పాలపక్షి, పాలచెట్టు. 5. మోవి = ఒకానొకచెట్టు, పెదవి. 6. చుక్క = నక్షత్రము, నొసటిబొట్టు. 7. ఊర్పు = కూర, శ్వాసము. 8. ఎక్కుడు = హెచ్చు, ఎక్కుట. 9. గుబ్బ = కుచము [స్తనము], తలుపుచీల. 10. బడుగు = బక్క

(చిక్కినది), కుణపము [ఏనుగు]. 11. దళము [దేశ్యము] = దళసరి, [సంస్కృతము] ఆకు.

సీ. లే పన మెత్తకు శ లేపుటకుఁ దనర్పు
 డా లనఁగా గాంతి శ డాలుఁ బరఁగు
 నాఁ డనఁ దగు నాదిశమునకు సీమకు
 మిం చన జడలకు శ మీఱుట కగు
 మోడి నా నల్కకుఁ శ బైడితున్కకుఁ జెల్లు
 బా రన బార యీరాఱు నొనరు
 దండ నాఁ జెంతకు శ ధామంబున కెసంగు
 సర యన దండకు శ సమమున కగు
 తే. దోర మనఁగను స్థూలము శ నోముదార
 మమరు నా తీ త్తిగయును నూఁగారు నగును
 గ్రు డ్డనఁగ నండమున కంధోకునకుఁ బాసఁగు
 నంబరతరంగిణీజటారడంబ సాంబ.

92

టీ. 1. లేపు=మెత్త, లేపుట. 2. డాలు = కాంతి, టెక్కము. 3. నాఁడు=ఆదినము, నాడు=సీమ [దేశము]. 4. మించు=మెఱుంగుదీఁగె [నామము], మీఱుట [[క్రియ]. 5. మోడి = కోపము, బంగారుతునక. 6. బార=వ్యామప్రమాణము, పండ్రెండు. 7. దండ=చెంత, పుష్పదులదండ. 8. సరి=దండ, సమము. 9. తోరము=స్థూలమైనది, నోముదారము. 10. ఆఱు=పట్నంశ్చ. అరు=నూఁగారు. . 11. గ్రుడ్డు=కోడిమొదలై నవానిగ్రుడ్డు, గ్రుడ్డివాఁడు.

సీ. కొ ప్పనంగను వింటిశొనకును గబిరె కొ
 నెన్ను నా నెన్నున శ కెన్నుట కగు
 న బ్బనంగను దండ్ర శ కగపడమికిఁ జెల్లు
 నప్ప యనఁగఁ దండ్ర శ కక్క కమరుఁ

గలు పన మడిలోనిక సవును బెరుగు నా
 బా సన నానకు శ భాష కలరు
 డ బ్బన గవ్వకు శ డంబంబునకు బొల్లు
 మే లన మరులుకు శ మెచ్చున కగు
 తే. బా లగును క్షీరమునకును శ భాగ్యమునకు
 గమ్మ యన బత్తికకు జెవికమ్మ కెనయు
 బాప యన బిడ్డకును గను బాప కెనయు
 దాపసో త్తమవినుతికరదంబ సాంబ.

93

టీ. 1. కొప్పు = వింటికొన, కబరి. 2. ఎన్ను = సస్యాదులయెన్ను
 [నామము], గణించుట [క్రియ]. 3. అబ్బు = తండ్రి. అబ్బుక = దొరకను. 4.
 అప్ప = తండ్రి, అక్క. 5. కలుపు = మడిలోనిక సవు, పెరుగు. 6. బాస = ఆన,
 భాష. 7. డబ్బు = గవ్వ, డంబము. 8. మేలు = మరులు, మెచ్చు తెలుపుట.
 [పా] తా డన రజ్జువు దాశము దగు - తాడు = దారము, తాటిచెట్టు. 9.
 పాలు = క్షీరము, భాగము. 10. కమ్మ = జాబు, చెవికమ్మ. 11. పాప = బిడ్డ,
 కనుబాప.

సీ. పెర యనగా దేనేర పెరకు వింతకు బొల్లు
 మెఱుగ గన గాంతికి శ మించున కగు
 బండ నా దిట్టుకు శ బలుగుతాటికి జెల్లు
 బంతి నా జెండును శ బంక్తియు నగు
 బెరు గన దధికిని శ వృద్ధికి దనరారు
 వేట నా గొఱియకు శ వేట కమరు
 వెలి యన బయటికి శ వెల్లనకు దనర్చు
 వీ డన వదలును శ వీడు నలరు

తే. మ బ్బనగ మందుచొక్కును శ మబ్బును నగు

బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ శ్రీ బులుఁగు కొదవు
నా లనఁగ గోవులకు భార్య శ్రీ కతిశయిల్లు
శంబరాహితనుదభిదార్దంబ సాంబ.

94

టీ. 1. పెర=తేనెతెట్ట, పెఱ=అస్వము. 2. మెఱుఁగు=కాంతి, మె
ఱుపు. 3. బండ=తిట్టు, పలుఁగుతాయి. 4. బంతి = చెండు, పంక్తి. 5. పె
రుఁగు = దధి [నామము], పెరుఁగుట [క్రియ]. 6. వేఱు=గొట్టి, వేఱు
[మృగయ]. 7. వెలి=బయలు, తెల్లన. 8. వీడు=పదలు [క్రియ], పట్టణము
[నామము]. 9. మఱ్ఱు=మందుచొక్క, మేఘము. 10. పులుగు = గుఱుకు.
పులుఁగు = పక్షి. 11. ఆలు=ఆవులు [బహువచనము], భార్య [ఏకవచనము].

అవతారిక. ఈక్రింది యొక పద్యమున సంస్కృతాంధ్ర
ములు రెండునై నానార్థములు గలపదములను గొన్నిటిని దెలు
పుచున్నాడు.—

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ శ్రీ బరపునకుఁ జెలంగు
నారి నా నల్లెకు శ్రీ నాతి కెనయు
నూ రనఁ బల్లెకు శ్రీ నూరుపునకుఁ బొల్పుఁ
దమి యన రాత్రికిఁ శ్రీ దమికి నమరుఁ
గరి యన దంతికిఁ శ్రీ గప్పనకుఁ దనర్పుఁ
జింత నాఁ దింతికిఁ శ్రీ చింత యొనరు
మూల యనఁగఁ గోణమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
మను వన బ్రతుకును శ్రీ మనువును నగుఁ
తే. గూట మన శిఖరమునకు శ్రీ గుంపున కగు
జాతి యన నన్వయమునకు శ్రీ జాతి కెనయుఁ
బురి యనఁగ నెమ్మిత్తోకకుఁ శ్రీ బురికి దనరు
సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

టీ. గురువు, ఇది (సంస్కృతమైనపుడు) ఉపాధ్యాయునకును, [తెనుగైనపుడు] పరువునకును పేరు. నారి = [సం] స్త్రీ. [తె] అల్లెతాడు, ఊరు [తె] పల్లె. [సం] తొడ. తమి = [సం] రాత్రి, [తె] తమకము. కరి = [సం] ఏనుగు, [తెనుగున కకటరేఫయు క్తమైనపుడు] నలుపు. చింత = [తె] చింతచెట్టు, [సం] విచారము. మూల = [తె] కోణము, [సం] మూలానక్షత్రము. మనువు = [తె] బ్రతుకు, [సం] వైవస్వతాదులగు పదునలుగురికిఁ గలసామాన్యనామము. కూటము = [సం] పర్వతశిఖరము, [తె] గుంపు. బాతి = (తె) కులము, (సం) జాతిపువ్వు. పురి = (తె) నెమిలితోడ, (సం) పట్టణము.

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు

కస్తూరీరంగసుకవి యి ఘటియించిన యీ

సిస్తగు నాంధ్రనిఘంటు ప్ర

శేస్తం బై వెలయుఁగాక యి జగతిని సాంబా.

96

సాంబమూర్తి! అసమానుఁడై లాక్షణికవేత్త యగు కస్తూరీరంగకవి వగుడు రచించిన యీ మేలైన తెనుగునిఘంటువు ప్రఖ్యాతిచెందినదై జగమునందు విలసిల్లునుగాక.

క. ఈరుచిరాంధ్రనిఘంటు మ

హానూధి వహించి మించి యారవిశేషిభూ

తారక మై తారక మై

తారక మాఁ గాత సుకవిరతతులకు సాంబా.

97

సాంబమూర్తి! మనోహరమైన యీతెనుగు నిఘంటువు గొప్పయున్నతిని బొంది యతిశయించి సూర్యచంద్రభూనక్షత్రము లుండువఱకు నుండునదై నుండరమై కవిశ్రేష్ఠులనమూనాములకుఁ దాను ప్రదార్థనందేహదుల నుండి దాటించునది యగును గాక.

సాంబనిఘంటువు

సమాప్తము.

శ్రీ ర మ్మ.

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగ్గించెను	49	అని	43
అంగద	47	అచట	55	అనిచెను	52
అంగలార్పు		అచట		అనిపెను	
అంచతేజీనెక్కి		అచ్చట		అనియెను	40
యాదురౌతు	7	అచ్చట		అనుంగు	31
అంజ	37	అచ్చట		అనుబోడి	
అంచలు	71	అట		అన్నింటికిండ్డికాడు	16
అంటరానివేల్పు	16	అడంచు	19	అన్న	31
అండ	54	అడనిమనికిపట్టా	26	అన్నవ	52
అందమైనది	46	అడిచెను	50	అపరంజి	66
అందు	55	అడుగు	37, 81	అప్ప	27, 82
అంపెను	52	అడును	82	అబ్బ	27
అక్క	11	అడ్డగించెను	54	అబ్బురపు...డంచు	
అక్కడ	55	అతివ	31	గల్చి	19
అక్క-	35	అత్తమిల్లెను	39	అమ్మ	27
అగపడియెను	40	అత్తిమాను	58	అమ్మ	63
అగ్గమయ్యెను		అదికను	40	అయిదు	42
అగ్గి	18	అనటి	58	అయిదువరాలు	28
		అనయమును	50	అయ్య	27

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అయ్యోడ	55	ఆకసము	22	ఇ.	
ఆర	53	ఆగెను	54	ఇంచుబోడి	31
అరటి	58	ఆటచేడియ	29	ఇంచువిల్లుదాల్పు	12
అరదము	63	ఆడక	55	ఇంతి	31
అరపదిమోములవేల్పు	5	ఆడెను	40, 78	ఇక్క-	57
అరసెను	50, 81	ఆత్రము	47	ఇగురు	58
అరిగెదను	41	ఆనవాలు	80	ఇచ్చ	50
ఆరుంగు	63	ఆనుట	38	ఇడుట	39
ఆరుగుదెంచెను	43	ఆనుగము	58	ఇడుమ	47
ఆరుదెంచెను		ఆనెను	54, 80	ఇత్తిగ	42
అఱచెను	39	ఆరిగించెను	37	ఇద్దలుతల్లల...	
అఱచెయ్యి	36	ఆరసెను	49	బిడ్డడు	10
అఱు	37	ఆరోగణమొనర్చెను	37	ఇనుమడి	41
అలఱి	52	ఆరోగిణమొనర్చెను	„	ఇబ్బడి	
అలపు	51	ఆర్దులుతల్లలకొమ		ఇమ్మడి	
అలయిక		రుడు	11	ఇమ్మ	57
అరినది	45	ఆఱవసంద్రము	62	ఇరవు	
అరు	58	ఆఱు	42	ఇరు	42
అరువిల్లుడు	12	ఆఱెను	45	ఇరుంగడక	55
అలుకుడు	39	ఆలకాపరి	6	ఇరుంగెలకుక	„
అళది	61	ఆలకించెను	40	ఇరుంగేవలక	„
అగుకు	51	ఆలపోతు	69	ఇరుచక్కియందుక	„
అవ్వ	27, 82	ఆలము	43	ఇరుదెసక	„
అసదు	52	ఆలించెను	40	ఇరునాలుగు	42
అసలు	62	ఆలు	28, 70, 78	ఇరుపక్కిలయందు	55
		ఆలుబిడ్డలుగల		ఇరుమూడు	42
ఆ.		యతడు.	28	ఇరువంకలక	55
ఆచోతు	69	ఆవు	70	ఇట్టి	69

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఇట్టులు	88	ఉబ్బణంగెను	52	ఎద్దడి	46
ఇలుతేడు	26	ఉబ్బ	19	ఎద్దు	80
ఇల్లాలు	28	ఉటికెను	42	ఎన	65
ఇల్లు	57	ఉటిది	46	ఎనసెను	40
ఇల్లువాసితిరుగు	27	ఉలివు	39	ఎనిమిది	42
ఇవమునూడు	14	ఉల్లము	36	ఎనిమిదడుగులు	
ఈ.		ఉనిద	31	మొకము	68
ఈచలు	70	ఉ.		ఎను పెంట్లు	
ఈచ	19	ఉడెను	42	ఎనుపోతు	70
ఈగి	39	ఉనెను	54	ఎనుము	
ఈడు	65	ఉరు	57	ఎన్నెనిమాలులు	48
ఈరాటు }		ఎ.		ఎపుడును	50
ఈరు }	42	ఎం లేనియును	52	ఎబ్బకలు	70
ఈరువు	78	ఎకినియాడు	26	ఎబ్బగెను-ఎబ్బగెను	38
ఈరైచుకడలు	22	ఎక్కుడు	52	ఎబ్బ	78
ఈవి	39	ఎక్కుడుమొకము	67	ఎబ్బి	61
ఈవులమాను	28	ఎక్కుడుమొగుల్ గల		ఎబ్బిగలువ	58
ఉ.		ప్రొడ	16	ఎబ్బిదాము	60
ఉక్కు	46	ఎచ్చ	52	ఎబ్బినివేల్పు	14
ఉక్కుతునియ	53	ఎడ	36	ఎలనాచ	31
ఉగ్మలి	31	ఎడకాడు	29	ఎలసెను	40
ఉడుకు	62	ఎడపక	50	ఎలుగు	
ఉడుగక	50	ఎడచ	38	ఎలుపు	67
	46	ఎడసెను	40	ఎల్లపుడు	50
	65	ఎత్తుబరికాడు	22	ఎల్లి	80, 77
ఉనికిపట్టు	57	ఎత్తులు	64	ఏ.	
ఉప్పురవీది	22	ఎద	35, 38, 51, 83	ఎగుడెంచెను	48
ఉప్పురిగ	65	ఎదురు	51	ఎగడను	41

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఏత్రింత	72	ఒంబెలు	68	ఓ.	
ఏటిబోటిమగలయొకి		ఒండు	42	ఓగిరము	37
మీడు	18	ఒంచెను	40	ఓడ	63
ఏడిక	68	ఒకటి	42	ఓణము	72
ఏడు	42	ఒకతడవ		ఓరెము	37
ఏడుగుఱ్ఱములతే	రెక్క	ఒకతూరి		ఓరుపు	51
బోడు	14	ఒకతేప		ఓలము	60
ఏడ్చెను	39	ఒకపారి			
ఏతంచెను	43	ఒకపరి			
ఏను	42, 78	ఒకమరి	48	క.	
ఏనుగు		ఒకమాటు		కంచము	38
ఏనుగులగొంగ	67	ఒకమాటు		కంటు	43
ఏనుగుగొంగనూడు	68	ఒకవిడుత		కందు	33
ఏనుగు మొగంబు		ఒకసారి		కంపు	64
దేవర	10	ఒక్కడు	42	కడగండ్లు	47
ఏనుగులగొంగతత్తడి		ఒక్కొండు		కడదెనక కాపరియా	
నెక్కుదంట	8	ఒక్కతూక	48	యొడయందు	20
ఏరాలు	27	ఒడయందు	26	కడపటిమల	56
ఏలిక	26	ఒడమె	64	కడమ	53
ఏలెను	44	ఒడలిచూపాడయందు	16	కడలి	62
ఏ.		ఒడలి...బలియుండు	18	కడలికూతురు	9
ఐదువ	28	ఒడలు	34	కడలివెన్న	13
ఐదు	42	ఒడ్డిలు	72	కడలివెలదుక	28
ఒ.		ఒడ్డు	62	కడసెను	53
ఒంటమి	43	ఒడ్డ	54	కడాని	66
ఒంటికొమ్ముదేవర	10	ఒనరినది		కడుపు	36
ఒంటివ్రూకులపెను		ఒవైవనది	46	కడుపుబంగారుబొక్క	
ముప్పు	19	ఒటపుగలది		స...మేటి	8

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కణుజా	72	కయ్యము	43	కల్వ	59
కత్తళము	63	కరువలి	19	కర	41
కత్తలాని	68	కఱ	61	కవ్వడి	22
కత్తెరదొంగ	32	కఱకంతుడు	5	కవ్వంపుముల	58
కడుపులు	70	కఱచెను	80	కసపు	60
కన్	35	కటివేల్పు	6	కన్తి	47
కనియెను	41	కటివేల్పుడాకన్ను	13	కా.	
కను	35	కటివేల్పునిల్లాలు	8	కాంచెను	41
కనుగొనెను	41	కట్టి	22	కానరానికాళ్ళయది	73
కన్గొనెను		కట్టినెచ్చెలి	6	కాపువాండ్రు	28
కన్న గాఁడు	32	కలసు	43	కాటుకొమ్ముల	
కన్నది	27	కలము	63	మొకము	70
కన్నాకు	64	కలసెను	40	కాలంబుచేసెను	45
కన్నియ	28	కలికి	31	కాలు	76
కన్ను	35	కలిమి	46	కాళ్ళగ్రుమ్మెను	50
కన్నులమాను	59	కలుగు	82	కావిపుట్టిగోచుల	
కన్నులవిల్తుఁడు	12	కలుపు	73	సామి	27
కన్నె	29	కలుములజవిరాలు	8	కల్.	
కపురము	48	కలుములపైదలి		కీలుగంటు	34
కప్ప	61, 77	కోడలు	9	కు.	
కప్పఁదెరువుజాడ	16	కలువ	59	కుంటెనకాఁడు	29
కప్పరము	48	కలువకంటి	31	కుందనము	68
కప్రము		కలువలఁతొడు	13	కుందు	53
కమ్మలు	75	కల్మికొమ్మమగని		కుందెను	52
కమ్మన	64	బూరగొమ్ము	24	కుండేలు	70
కమ్మవిలుకాఁడు	12	కల్ల	47	కుచ్చికుఁడు	32
కమ్మవిల్తునిమాను	13	కల్లరి	32	కుడిచెను	37
కయి	38	కల్లు	57, 82		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కుడుములతిండికాడు	10	కడమెను	44	కొద	53
కుత్తుక	37	కడసెను	45	కొదన	
కుప్ప	66	కే		కొన	59
కుప్పము	57	కేలు	38	కొనియాడెను	49
కుఱంగట	54	కేల్మొగిచెను	38	కొప్ప	84, 77
కురుజా	72	కే.		కొమరాలు	29
కురులు	34			కొమరుడు	38
కురువు	35	కే	36	కొమరుసామి	11
కుఱుచ	33	కేలాటకాడు	32	కొమరై నది	46
కుఱ్ఱ		కేవారముసేసెను	49	కొమ్మ	31, 74
కూ.		కొ.		కొఱ	53, 81
కూచటిమాగ	72	కొంగలు	71	కొఱత	
కూఠ	39	కొంచగుబ్బలివ్రక్క		కొఱ్ఱ	80
కూఠురిబిడ్డ	23	లిందినబలుదిట్ట	11	కొలము	47
కూకీలు	72	కొంచలు	71	కొలిచెను	38
కూటున	53	కొంచెము	52	కో.	
కూడు	37	కొండ	57	కోక	37
కూడెను	40	కొండాడెను	49	కోచ	53
కూన	33	కొండవీటిజంగము	5	కోటడు	73
కూరిమి	45, 76	కొండుకవాడు	38	కోడె	70
కూఠెను	45	కొక్కరాలు	71	కోడెకాడు	30
కూళ	32	కొక్కులు		కోమట్లు	28
కే.		కొక్కులేజీరాకు	10	కోర	38, 80
కెంబాయ	61	కొక్కెరలు	71	కోరిక	59
కెంజగురులవిల్లుడు	12	కొటిక	57	కోర్కి	
కెందామర	80	కొట్టిక		కోల	63
కెందమ్మి	59	కొట్టెను	50	కోఱెల	20
కెంపు	61	కొడుకు	33	కోళ్లు	75

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కా.		గట్టువిత్తుడు	5	గిడి	70
కాను	35	గట్టరాయనిపట్టి	8	గిడ్డు	72
క్ర.		గడనకత్తె	29	గిత్త	70
క్రచ్చు	50	గడికొంగ	32	గిన్నె	38
క్రన్ను	48	గడుసు	60	గిబ్బ	69
క్రమృతి		గడి		గీ.	
క్రమృతి		గబ్బి		గీము	57
క్రమృతి	54	గమి	53	గు.	
క్రమృతిచెను	30	గయ్యలి	28	గుండు	80
క్రల్లంటి	52	గరాను	32	గుంపు	58
క్రిక్కిరిసెను	56	గరిత	31	గుజ్జా	33
క్రుంకుమెట్టు	52	గరుటామంతుడు	21	గుజ్జావేల్పు	10
క్రుంగెను	70	గజీకపూజ... వేల్పు	10	గుజ్జావేల్పుతండ్రి	5
క్రేపులు	34	గజులు	70	గుడి	20
క్రొమ్ముడి		గవులు	77	గుడునుగైదువు	24
క్రొవ్వెద		గా.		గుదెతాల్పు	17
క్రోలుట	38	గాడ్పు	19	గుబురు	58
క్రోవి	77	గాడ్పుకొడుకు	22	గుబ్బలి	57
గ.		గాడ్పుతండ్రి		గుట్టము	68
గండు	46	గాడ్పుసంగడికాని		గూ.	
గంతుగానియెను	45	కొడుకు	11	గూబ	73, 79
గట్టి	46	గాములతీడు	15	గె.	
గట్టిడెందమువాడు	53	గాలి	19, 79	గెలుపుమనియెను	52
గట్టివయసుది	29	గాలిమేతరి	73	గేదెలు	70
గట్టివాయి	28	గాలి నెచ్చెలి	16	గే.	
గట్టు 57, 62, 79		గి.		గేము	26
గట్టులయొకిమినిపట్టి	11	గిటక	33	గేమురాలు	28
పట్టి	56	గిట్ట			
గట్టులతీడు					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గొ.		చం పెను	44	చామ	31, 75
గొంటు	82	చక్కనివాడు	34	చాయ	61
గొంతు	87, 78	చక్కనిది	46	చాయమగడు	15
గొట్టు	19	చక్కాడెను	44	చాటల మొకము	67
గొడవ	47	చక్కపగడ	42	చాలక	52
గొడుగు	60	చక్కరవింటివాడు	12	చాలు	82
గొడువు		చచ్చెను	45	చి.	
గొనబై నది	46	చట్టుపలు	70	చిక్కువడియెను	40
గొబ్బునను	48	చట్టుపల్లెగ... జెట్టి	15	చిక్కెను	
గొరవంక పిట్ట	72	చదలు	22	చిగు రాకుబోడి	31
గో.		చదలుమానికము	14	చిగురువి... లేజి	72
గోచిబాపడు	28	చది పెను	44	చిగురు	58
గోతి	31	చదువులవేల్పు	7	చిమర	66
గోల	28	చదువులపులుగు	72	చిమరుప	
గోవాళ్లు	30	చనియెదను	41	చిన్న	52
గోరము	47	చనుదెంచెను	43	చిన్నవాడు	33
గౌ.		చప్పడు	39	చిఱుత	
గౌరు	68	చలినట్టు	19	చిఱుతగూబ	73
గ్ర.		చలిమిరిమల	56	చిలుక	72
గ్రక్కునక	48	చలివెలుంగు	13	చిలుకలకొలికి	31
గ్రద్దనక		చలువలతేడు		చిలువ	73
గ్రు.		చవులు	77	చిలువలతేడు	21
గ్రుడ్డి	34	చా.		చిల్వ	73
గ్రుడ్డు	82	చాపు	65	చివురు	58
చ.		చాగకాడు	19	చివ్వ	43
చందమామ	13	చాగము	39	చీ.	
చందమామయల్లుడు	12	చాటు	60	చీకటికొంగ	14
		చాన	31	చీకటివేలువిత్తు	18

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చీకు	34	చెడిప	29	చేటచెవులవల్పు	10
చీర, చీర	37	చెడుగు	32	చేటు	47
చు.		చెడ్డతొయ్యలి	29	చేడియ	31
చుక్కల తెరువు	22	చెనటి	32	చేడ్చాటు	47
చుక్కలదొర	18	చెన్నై నది	46	చేను	62
చుక్కలు	24	చెప్పెను	40	చేపడియెను	40
చుట్టుములు	45	చెరుటలు	18	చేమోడ్చెను	38
చుట్టలు		చెయి	38	చేరువ	52, 54, 79
చుట్టలు		చెయ్యపులు	52	చేన	48
చుట్టుగైదువు	24	చెయ్యపులసాకిరి	15	చేవాడికాడు	32
చుట్టుగైదువుతోడు	6	చెయ్య	36	చె.	
చుట్టుకొండ	56	చెఱకు	59	చై	36
చుట్టవాలుతోడు	24	చెఱకువిలుకాడు	12	చొ.	
చూ.		చెలి	31	చొక్కటమైనది	46
చూచెను	41	చెలికాడు		చొచ్చెను	50
చూడఁగలవాడు	34	చెలిమి		చొ.	
చూడ్కి	35	చెలియలు	27	చా	42
చూపు		చెలున	31	చాదంతి	23
చె.		చెలువైనది	46	చానంచ	42
చెంగట	32, 54	చెల్లెను	45	చానంచ...దంట	12
చెండిపోతు	32	చెల్లెలు	27	జ.	
చెంత	54	చెవులు	35	జంట	41, 75
చెందమ్మి	60	చెవులపోతు	70	జంటదంట...ముద్ద	18
చెందామర		చే.		జంటముమ్మోముల	
చెందోవ (గ)	59	చేతలు	52	దంటవేల్పు	11
చెందెను	40	చే	36	జంటమోములసామి	18
చెచ్చెరక	48	చేగ	48	జంటాము మేనుల	
చెట్టు	58	చేగలమేకము	68	సామి	14

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జక్కనకవవిష్ణు	13	జముఁడు	16	జొహారు	38
జక్కవలఁతఁడు	15	జముననైదోడు	17	జో.	
జక్కి	68, 77	జరిగెను	42	జోటి	31
జక్కిని	28	జలకపై	72	జోడు	41, 63, 65, 88
జక్కులదొర	19	జవరాలు	29	జోత	38
జక్కులఁతనిచెలి		జవ్వనము	34	జోతి	61
కాఁడు	5	జవ్వని	29	ట.	
జగడము	43	జా.		టకటొంకు	32
జగతి	63	జాణ	33	టక్కరి	
జగముకన్ను	15	జానుగులు	35	టక్కు	51
జగముచుట్టము		జానై నది	46	టక్కులాఁడు	32
జగముతల్లి	8	జాబిల్లి	13	టా.	
జగిలె	63	జాతను	42	టాటోటు	32
జగిలె		జాలె	72	టె.	
జట్టి	47	జాళువా	66	టెంకాయమ్రాను	58
జడదారి	26	జి.		టెంకి	57
జడముడిజంగంబు	20	జింకలు	68	టెక్కము	60
జడలమెకము	67	జిగి	61	త.	
జత	65	జిడుకడలి	62	తవలి	51
జన్నంపువేటకాఁడు	5	జిరా	63	తవలికాఁడు	32
జన్నిగట్టు	8, 26	జి.		డ.	
జమిలి	41	జుట్టుపులుగు	71	డగ్గఱ	54
జమిలి...వేల్పు	16	జె.		డబుర	38
జమిలిముక్కారి	71	జేజే	38	డబ్బుర	
జమిలిముక్కారి...		జేజేలగట్టు	56	డా.	
విలుకాఁడు	12	జేజేలు	20	డాలు	80, 61, 79
జమునెక్కిరింత	70	జో.			
జమునయ్య	15	జొంపము	58		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
డె.		తపసి	27	తా.	
డెందము	36	తపసికన్పాప	13	తాచెను	50
డే.		తమి	50	తాటిపడగపాడు	21
డేగ	72	తమ్మి	59	తాటిసిడెమువానితల్లి	23
డొ.		తమ్మికంటి	6	తాడి	} 58
డొంకెను	52	తమ్మిచూలి	8	తాడు	
డొక్క	36	తమ్మియింటిగరిత	9	తాత	8, 82
త.		తమ్మివాల్చింటిమగడు	15	తాతతల్లి	9
తండ్రి	27	తమ్మలపగవాడు	13	తాప	63
తమ్మన	53	తమ్మలము	46	తామర	59
తగరు	68	తమ్మలు	74	తామూఱయ్యెను	50
తగిలెను	} 40	తరకసము	63	తాలిక	51
తగుల్పడెను		తరము	65	తార్చెను	54
తగ్గు	53	తరిగట్టాదారి	6	తావి	64
తగ్గెను	52	తరిగొండ	56	తావు	57
తట్టి	38	తర్వాతను	53	తావులు	74
తట్టువ	68	తటిమెను	54	తాలిమి	51
తడలుడెను	50	తఱుచు	58	తాళ్లు	75
తడవులనిడుపడు	21	తకలటు	64	తి.	
తడవెను	} 50	తలపాల	37	తిగ	42
తడసెను		తలవాడె	59	తిట్ట	66
తత్తడి	68	తల...పొలఁతుక	9	తనియెను	37
తత్తడిసెక్కువాడు	19	తలిరు	58	తిన్ననై నది	48
తద్ద	} 52	తలిరుఁబోడి	31	తిన్నె	63
తద్దయును		తల్లి	27	తిప్ప	57
తనరినది	46	తల్లితల్లి	8	తిమ్మనై నది	46
తనర్పు	65	తలియ	38	తియ్యమాను	59
తన్నెను	50	తవిలెను	40	తియ్యవిలుకాడు	12
				తిరుగ	48

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
శ్రీ.		తెంకి	57	తొగరు	67
శీఁగ	58	తెక్కలికాఁడు	32	తొగరు ముక్క	
శీఁగఁబోడి	31	తెగటార్చెను	44	పులుగు	72
శీఁగ	58, 75	తెప్ప	63	తొడవు	64
శీవ	58	తెమ్మెర	19	తొడుకు	70
శీవంచ	42	తెరువాటుకాఁడు	32	తొడుకులు	69
శీవీయ }		తెఱగంటియన్నులు	24	తొత్తు	28
శీవె }	58	తెఱనోటి మెకము	67	తొఱ	
తూ.		తెఱవ	31	తొఱట }	59
తుంటనిలుకాఁడు	12	తెలి	61	తొట్ట	
తుటుము	53	తెలిదమ్మి...రాయఁడు	8	తొట్టుపట్టులు	70
తుద	59	తెలిపిట్టలు	71	తొలకరికలుగుపుల్లలు	71
తునిమెను	44	తెలుపు	61	తొలఁగెను	42
తునియ }		తెలి	38	తొలి, తొల్లి	58, 59 76
తునుక }	66	తెల్ల	61	తొలుగట్టు	58
తుమ్మెద	71	తెల్లడాలు మెకము	67	తొలుచదువులు	25
తుఱుము	34	తెల్లని మైదంట	21	తొలుతను	53
తులువ	82	తెల్లయేను...దొర	16	తొలుపలుకులు }	25
తూ.		తే.		తొలుమినుకులు }	
తూకొనెను	50	తేటి	71	తొవ	59
తూపు	63	తేగకాఁడు	19	తొవరు	61
తూఱెను	50	తేగము	39	తొవలరాయిడికాఁడు	14
తూర్పుఁగొండ	58	తేజ	68	తొ.	
తూర్పుమాగాణ మే		తేప }		తొబుట్టు	
రెడు...గాఁడు	16	తేరు }		తొబుట్టువు	
తూర్పు...లావరి	21	తొ.		తొడబుట్టు	
తే.				తొడబుట్టువు	
తెంకాయచెట్టు	58	తొగ	59	తొడబుట్టుగు }	27

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తోడికోడలు	27	దాపు	54	దొ.	
తోడ్పాటు	44	ది.		దొంగ	32
తోర్మైనది	43	దిగ్దనను	48	దొడు	70
తోలుదాలుపు	5	దిటుము	46	దొన	63
తోలెను	54	దిట్ట	58	దొర	28, 65, 78
త్ర.		దిట్టము	46	దొరకోలుసన్నాసి	32
త్రాగుట }		దినును	65	దొరసెను	40
త్రావుట }	38	దివి	22	దొసగు	47
తిప్పెను	54	దు.		దో.	
త్రుంచెను	44	దుంత	70	దోయి	41
ద.		దుక్కివాలుదాల్చు	21	దోలెను	45
దంట	33, 41, 75	దుగ	41	దోసకారి	32
దండ	54, 75, 78	దుగబొట్ల...కేల్చు	16	న.	
దండము	38	దుత్తూరము	51	నంజుడు	73
దండలు	64	నున్న	70	నంజె	62
దండు	53	దుప్పటము	63	నగపు }	38
దక్కిణంపుసామి	17	దుప్పి	70	నగు }	
దగ	39	దురము	43	నట్టు	57
దచ్చి	42	దువ్వలువ	37	నట్టుపపులంగు	71
దచ్చిగడలు	22	దూ.		నడుము	85, 88
దట్టము	58	దూడలు	70	ననుపుకాడు	30
దప్పి	39	దూప	39	ననులెను	37
దబ్బలి	47	దె.		నమ్మి	74
దరి	62	దెస	47	నలికము	52
దన	59	దే.		నలు	42
తళము	53	దేవశంబు }		నలుగడలు	22
దా.		దేవర్లు }	20	నలుపు	61
దాటు	53			నపవపడతి	9

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నలుమొ... వేల్పు	8	నిక్కము	47	నూ.	
నలువ		నిక్కువము		నూఱంచు...జోడు	15
నలువైనది	46	నిక్కువీను...రాతు	16	నె.	
నల్ల	61, 73, 78	నిగ్గు	61	నెచ్చెలి	31
నల్లదావువాడు	17	నిచ్చ	50	నెత్తురు	73
నల్లవలువతాల్పు	21	నిచ్చలు		నెన్నుదురు	34
నల్వతేజీలు	71	నిచ్చెన	63	నెన్నోసలు	
నవలా	31	నిజము	47	నెపము	49
నవు	39	నిడివి	65	నెప్పటి	48
నవ్వు		నిడుద		నెమకెను	49
నా.		నిడుపడు	73	నెమలి	71
నాటంగోరె	43	నిడుపు	65	నెమిలి	76
నాటబట్టి		నిప్పుచ్చరము	46	నెమ్మి	51
నాటినుండి		నిమ్మళము	51	నెమ్మి	51, 71, 76
నాటినుత		నిల్వెను	54	నెఱకలు	34
నాడుమొదలు		నిసువు	33, 58	నెఱులు	
నాగవాసము	80, 82	నీ.		నెల	13, 79
నాణెమైనది	46	నీటితాత	18	నెలత	31
నాతి	31	నీరుపాప	16	నెలతుక	
నాన	38	నీరువట్టు	39	నెలవు	57
నాయన	27	నీల్వెను	45	నెవ్వ	46
నాలవవాండ్రు	26	నీళ్లరాయడు	18	నె.	
నాలిబూతము	32	ను.		నేర్పరి	33
నాల్గు	42	నుగ్గాడెను	44	నేల	62
ని.		నుదురు	34	నేస్తకాడు	31
నిగి	22	నును...మేటి	6	నేస్తంబు	
నిక్కపుజగ...కాడు	8	నుఱుమునేసెను	44	నె.	
		నులిగొమ్మలమొకము	68	నొడికెను	40

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నోసలు	34	పట్టువడియెను	40	పలుకులకెలది	9
నో.		పడఁతి		గులుకుకెలదిమగఁడు	8
నోరు	35	పణఁతి	31	పలుగొమ్ములమొకము	67
ప.		పడగదారి	73	పలు	35
పంటనెరులయొకి		పడమటికొండ	56	పలువె	32
మీఁడు	13	పడమటిదొర	18	పల్కాట	48
పంటవలంతి	62	పడుచువాఁడు	33	పల్లటేలు	72
పండుండెను		పడుపుఁజెలి	29	పల్లియ	57
పండెను	39	పదపడి	53	పల్ల	35
పండ్లండెను	42	పదివేసుములసామి	6	పల్లె	57
పంద	53	పదువులు	70	పవలు	24
పంపెను	52	పనిచెను	52	పవలునేయువేలుపు	14
పక్కి	70	పనిచెలుపులదొర	10	పవ్వడించెను	
పక్కిదాలుతేఁడు		పనిపెను	52	పవ్వళించెను	39
పక్కిదార్వే...లి	7	పనివినియెదిను	41	పసరములు	69
డ్డఁడు		పనులు	52	పసరుచాయ	61
పగ	43	పన్నుండెను	39	పసాదము	37
పడగ	60	పయ్యర	19	పసి	69
పగలు	24	పరఁగినది	46	పసిడి	66
పచ్చ	61	పరి	53	పసిడికంటి	73
పచ్చగుడ్డాలవజీరుడు	14	పరిమార్చెను	44	పసిడిపుట్టముదాల్పు	6
పచ్చడంబు	80	పరువము	34	పసిదిండి	67
పచ్చతొక్కలపులుగు	72	పరుండెను	39	పనులు	69
పచ్చవిల్లుఁడు	12	పఱచెను	42, 80, 91	పనుపుచాయ	61
పచ్చవిల్లునితండ్రి	6	పఱపెను	56	పనులపోలిగాఁడు	72
పచ్చవిల్లునితల్లి	8	పఱపు	39, 75	జ్జిరము	38
పజ్జ	54	పలికెను	40	పా.	
పట్టి	33	పలుకులు	79	పాన్పు	39

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పాప	33	పిసాలి	32	పులి	67
పాపజండెలములమీటి	10	పిల్లారి	10	పులు	60
పాపతోడ...వేల్పు	20	ప్రీ.		పులుడు	70
పాము	73	ప్రీచమడఁచెను	44	పులుఁగులుగలదొర	21
పాములవేటకాఁడు	21	పు.		పులుఁగుతత్తడిరాకు	6
పాయము	34	పుంజుదాల్పు	11	పుపు	} 58
పాఱుఁడు	26	పుంజె	62	పువ్వు	
పాఱుతపసి...కోడి	16	పుచ్చెను	2	పూ.	
పాఱుఁబోతు	53	పుట్టుకూడుతిండిపోతు	67	పూ	58
పాఱును	42	పుట్టపెట్టెపట్టు	73	పూ నెను	54
పాల్కడలి	62	పుట్టము	37	పూఁబోడి	31
పాలకడలల్లుఁడు	7	పుడమి	62	పూరి	60
పాలకెల్లి	62	పుడమితాలుపు	20	వె.	
పాలనుఁడు	32	పుడమిఁజేఁడు	} 26	వెండ్లాము	28
పాలు	66, 76	పుడమివేల్పు		వెందోడ	35
పాలునీరు...పులుఁ		పుడుకు	39	వెక్కుమాటులు	48
గులు	71	పుడుకుదొడుకు	23	వెచ్చు	52
పాల్కడలిపట్టి	13	పుత్తడి	66	వెట్టి	} 65
పావురములు	} 72	పుత్తడిగుబ్బలి	56	వెట్టియ	
పావురాలు		పున్న	37	వెట్టె	
పాసెను.	40	పునుక		వెట్టుడు	39
పి.		పునుకకంచము	} 56	వెడఁచెయ్య	38
పిండు	53	వానివిల్లు		వెతరులసామి	17
పిట్ట	70	పునుకదాల్పు	5	వెదవి	35
పిదపను	58	పుప్పము	58	వెద్ద	29
పిన్ననై నది	46	పురినిచ్చెను	40	వెద్దకడుపువేల్పు	10
పిన్నవాఁడు	33	పురుడు	65	వెద్దనిదురవోయెను	44
పిమ్మటను		పుటియ	} 87	వెద్దయును	52
పిటికి	53	పుట్టి			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పెనకువ	43	పానరినయది	46	ప్రాధ్యకొమరుడు	17
పెనుబాప—రాతు	11	పాన్న	66	ప్రాధ్యజోడుకోడె	13
పెనుమినుకులు	25	పామ్మటనియెను	52	ప్రాగు	66
పెనుబలుకులు		పాల	73	ప్రాచెను	44
పెనువాడు	49	పాలతి	31	ప్రాడ	29, 33
పెల్లాటక—తై	29	పాలతుక		ప్రాయాలు	31
పే.		పొత్తి		ప్రాపు	66
పేదటికము	46	పాలము	62	ప్రాలు	57
పేరంటాలు	28	పాలను	73	బ.	
పేరులు	64	పాలనుదిండిపోతు	17	బంగరు	66
పేరు	76	పో.		బంగారు	
పై.		పోటరి	44	బంటు	44
పైడి	66	పోట్లాట	43	బంతి	78
పైదలి	31	పోతు	82	బందుగులు	49
పైరు	60	పోతుజక్కి...రాతు	17	బందువులు	
పొ.		పోయెదను	41	బకదార్లు	72
పొందు	31	పోరనీలెడు...దారి	15	బక్కవారలపెను	
పొందెను	40	పోరు	43	బాద	19
పొక్కిలి	36	పోరోగిగపు...తండ్రి	8	బటువుగైదువు	24
పొగడెను	49	పొ.		బట్టిట్టుకాడు	72
పొట్టి	36	పొజు	53	బడలిక	51
పొట్టి	33	ప్ర.		బత్తలిక	63
పొట్టితమ్ము...వేల్పు	16	ప్రన్ననివాడు	34	బద్దు	47
పొట్టేలు	68	ప్రాజదువులపెట్టియ	14	బమ్మ	8
పొడలమెకము	70	ప్రాజదువులు	25	బమ్మదేవతండ్రి	8
పొడుపుగుబ్బలి	56	ప్రాబలుకులు		బయలు	23
పొత్తముముత్తో	9	ప్రామినుకులు		బత్తెలు	60
పొది	63	ప్రాద్దు	14	బలిశెవాండ్రు	26
				బలువంజమెకము	67

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బల్బాపతేడు	20	బూ.		బోడ	26
బల్ రొక్కము ఎకి		బూచులయెకిమీడు	5	బోనము	37
మీడు	19	బూరుగు	76	బోర	35
బవరము	43	బె.		బ్రతికించెను	44
బవంతము	51	బెడద	47	మ.	
బసవడు	69	బెరసెను	40	మంచుకొండ	56
బాగు	44	బే.		మంచెను	44
బాగై నది	46	బేరజము	32	మందలు	70
బానిసె	28	బేరులు	26	మందసము	65
బావడు	26	బేసికంటి వేల్పు	5	మగటిమి	} 46
బాబా	68	బేల	28	మగతనంబు	
బాములు	75	బేళ్లు	41	మగిడించెను	54
బార	42	బా.		మగుడక	48
బారు	53	బొంతు	47	మగువ	} 31
బాస	81	బొంద	62	మచ్చెకంటి	
బాసట	44, 79	బొందళము	63	మచ్చరము	43
బి.		బొక్క	62	మచ్చులు	65
బిగువు	46	బొజుగు	30	మడత	31
బిడ్డ	33	బొజ్జె	36	మడి	62
బిత్తరిజింకతాల్పు	13	బొట్టె	33	మడిపెను	44
బిద్దెను	45	బొడ్డు	36	మడిసెను	45
బిరుదు	79	బొబ్బమెకము	67	మడుగు	} 62
బు.		బొటియ	62	మడుపు	
బుడుత	33	బొట్టి	36	మది	36
బుడుతనెలతాల్పు	5	బో.		మనిక్కిపట్టా	57
బురద	} 62	బోగముచాన	29	మనిపెను	44
బుని		బోటి	31	మనెడు... వాయు	
బువ్వ	37			దేవర	7

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మన్నిగొనియెను	44	మింటిచూలి	18	ముక్కంటితలపువ్వు	13
మన్ను	62	మింటితెరువరి	15	ముక్కంటివండు...	
మబ్బలు	25	మిండగీడు	30	తిండిడు	10
మబ్బవివ్వు	19	మిండడు		ముక్కంటిమల	56
మరలించెను	54	మిండలకోర	29	ముక్కంటిమామ	
మరుడు	12	మిండలకోరి		ముక్కంటియనుగు	
మరునయ్యలేజి	21	మిక్కిలి	52	జెలి	19
మఱల	48	మిక్కిలికంటిదేవర	5	ముక్కంటివెలది	8
మఱి		మిగులను	51	ముగుద	28
మఱుగు, మఱువు	60	మిట్ట	63	ముచ్చ	32
మల	57	మిత్తిగొంగ	5	ముడికాడు	
మసలెను	50	మిద్దెలు	65	ముడియవిడుపు	
మా.		మిను	22	ముత్తైదువ	28
మాటు	60	మినుసిగదయ్యము	5	ముత్తొన్నదిమ్మరి	28
మాడుగులు	65	మిన్ను	22	ముద్దియ	29
మాడువులు		మిన్నువాక	23	ముదుసలి	
మాది		మిన్నువాకదాల్పు	5	ముద్దరాలు	28
మానికములు	61	మిట్ట	63	ముద్దియ	31
మానిసి నెక్కడి		మీ.		ముద్దుగుమ్మ	
వాడు	20	మీను మొసలి... మేటి	12	మునిముచ్చ	32
మానైనది	46	మీఁజెయ్య	36	మును	58
మామమామ	7	ము.		మునుపు	
మామిడిచెట్టు	58	ముంగలను	51	మున్నీరు	62
మావిప్రమాణ		ముండటను		మున్ను	53
మాపు	68	ముందు	53	ముప్పదియాతేండ్లు	
మాపులు	74	ముక్కంటి	5	చనినది	29
మించు	52	ముక్కంటిగారాబు		ము మొన్నవాలుదాల్పు	5
మించుఁబోడి	31	ముద్దుపట్టి	10	మురుపుగలయది	46
మించులు	25				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ములికి	63	మెఱుంగు	81	మొద్దు	65
మువ్వ న్నై మెకము	67	మెఱుపులు	25	మొనకాఁడు	44
మువ్వేలుపులయిక్క	14	మెసవెను	37	మొయిళ్లు	25
ముసలి	29	మెసఁగెను		మొయిలుదారి	22
ముసలిది		మే.		మొలక	58
మూ.		మేడి	54, 82	మో.	
మూఁక	53	మే	34	మోక	58
మూఁగ	34	మేటి	52	మోచెను	54
మూఁడవకొలము		మేటిసీరు... సామి	17	మోచెను	50
నాండు	26	మేటిపాముల మేత	18	మోటు	65
మూఁడు	42	మేలుబంతి	64	మోము	35
మూరు		మేడ	65	మోర	
మూల	81	మేడి	58	మోరతెలుపు మెకము	67
మూలతేఁడు	17	మేను	34	మోవి	35, 77
మూన	34	మేలు 43, 44, 52,	76	మోను	58
మె.		మేలై నది	46	మా.	
మెకములకొలము	67	మొ.		మాఁడు	54
సామి		మొండికకట్టె	32	మాను	
మెకంబులతిండి	37	మొక్క	58	మొ.	
పోతు		మొక్కలీఁడు	80	మొక్కు	38
మెక్కెను	37	మొగడ	59	మొక్కులదేవర	14
మెచ్చెనది	64	మొగంబు	35	మొక్కు... సామి	10
మెట్టు	57	మొగుళ్లు	25	మో.	
మెడ	37	మొగ్గ	59	మోడు	65
మెతుకు		మొత్తంబు	53	మోలను	51
మెత్త	39	మొత్తెను	50	ర.	
మెయి	34	మొదవు	70	రంగు	61
మెరక	63	మొదవులు			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
రక్కనుఁడు	17	రొ.		లాఁతివాఁడు	49
రత్నములు	61	రొక్కము	84	లావులు	70
రవణము	84	రొద	39	లిబ్బిపడఁతి	9
రా.		రో.		లె.	
రాచిల్లనె... } రాయరాతు }	12	రో రో సెను	47 50, 81	లెన్న లెన్నెనది	44 46
రాణి	28	టి.		లే.	
రాతిరి	24	టింకులాడి	29	లేఁలు	70
రాయి	57	తా.		లేడి	89
రి.		తా	57	లేమ	81
రిక్కలు	24	తాఁగ	28	లేమి	48
రూ.		తాయి	57	లేమిడి }	48
రూపరి	34	తె.		లేళ్లు	68
రె.		తెక్కులు	70	లో.	
రెంటు	41	తెలుచూలు	10	లోచ్చు	52
రెండాలు...మగఁడు	11	తేఁడు	28	లోటిపిట్టలు	68
రెండు	42	తోంపి	62	లో.	
రెట్టి	41	తోప్పెను	54	లోఁజెయ్య	36
రే.		తోమ్ము	35	లోనయ్యెను	40
రే.		ల.		న.	
రే	24	లంజె	29	వంకరతోండంబు	19
రేఁదిమ్మరేఁడు	17	లంజెకాఁడు	30	వాఁడు	47
రేయి	24	లగ్గు	44	వంకడము }	47
రేయు...వాఁడు	6	లచ్చి	8, 46	వంగసము }	37
రేయెండ	24	లచ్చికోమరుఁడు	12	వంటకము	48
రేఁతేఁడు }	13	లచ్చిమగఁడు	6		
రేఁజెల్లు }		లా.			
రేఁజెల్లుతోడు	14	లాఁగ	82		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వక్కాణించెను	40	వా.		విరి	58
వచ్చెను	43, 80	వాడిమగఁడు	44	విరివి	65
వడఁకుగుబ్బలి	56	వాక్రచ్చెను	40	విలు	63
వడవక్కియేలిక	19	వాతెఱ	35	విలువ	47
వడముడి	22	వాపోయెను	39	వివ్వచ్చుఁడు	22
వడిగను	48	వామి	66	విసదారి	73
వడిగలవాఁడు	44, 83	వాయి	35	విసపు మేఁతరి	5
వడిగలజింక...రాకు	18	వారువము	68	వీ.	
వడుగు	26	వాలుగంటి	31	వీఁపు	37
వణఁకుగుబ్బలి	58	వావురము	68	వీడియము	46
వదరు	59	వాసి	52	వీడు	57
వదలెను	50	వి.		వీడెను	50
వన్నియ	61	వింతవాఁడు	49	వీడెము	46
వన్నె	"	విందులు	43	వీడ్యము	50
వన్నె కాఁడు	34	విచ్చేసెను	50	వీడ్వడెను	35
వరవుడు	28	విడిచెను	64	వీనులు	73
వలఁతి	33	విడిముడి		వీనులకంటి	33
వలచెను	80	విడిముడిగల వేలు		వీఁడి	
వలపు	43, 64	పుఁజెలి	20	వె.	
వలమురి	24	విడియము	46	వెంగలి	33
వలమురితాలుపు	6	విడెము	46	వెండి	78
వలరాజు	12	వినచెను	40	వెండికొండ	56
వలరాజునూడు	5	విను	22	వెండియొక	48
వలిదిప్పు	58	వినుచూలి	19	వెండుకలు	32
వలమలల్లఁడు	5	వినెను	40	వెంబరవిత్తు	33
వలువ	37	విన్నాణమైనది	46	వెక్కసమయ్యెను	52
వల్లెత్రాడుదాఱు	18	విన్ను	22	వెగ్గలమయ్యె	
వల్లడి కాఁడు	32	విప్పు	65	వచ్చుకాఁడు	3

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము	పుట.
నెడఁగు	33	నెట్టి	33	నేడినెలుంగు	14
నెడఁద	65	నెట్టినిళ్ళ మేలువాఁడు	21	నేడిమేలుపు	
నెడఁదమోము మెకము	87	నెల	27	నేడుక కాఁడు	30
నెడలుపు	65	నెలఁది	31	నేడ్కత్తె	29
నెడలెను	49	నెలఁదుక		నేఁగులు	33
నెడవిల్తుఁడు	12	నెలయాలు	29	నేనలి	34
నెడ్డు	51	నెలలేను	19	నేమాలు	48
నెత్త	47	నెలి	61, 76	నేయంచులకై దువు	24
నెదకెను	49	నెలిచవులుగనినది	29	నేయిచేతులత్రేఁడు	15
నెనకయ్య	9	నెలిచెను	54	నేలుప డెను	40
నెనకయ్య...వాఁడు	11	నెలితి	53	నేలుపుఁగొండ	56
నెనుకచూపుల		నెలిదిప్పు	56	నేలుపులగిడ్డి	23
మెకము	67	నెలి మొదవు	23	నేలుపులగొర్రు	
నెనుకక	53	నెలియాలపోతురాతు	5	నేలుపులత్రోవ	22
నెనుకమేను	37	నెలఁగు	74	నేలుపులబువ్వ	13
నెన్నదొంగ	6	నెలుఁగులయొకిమిఁడు	15	నేలుపులతేని దళ	11
నెన్నదొంగయన్న	21	నెలుగు	74	నాయి	
నెన్ననడుగుపాప	23	నెలువడియెను	49	నేలుపుల..మగఁడు	20
నెన్న	37	నెల్ల	61	నేలుపులు	
నెన్నుఁడు	6	నెల్లగుఱ్ఱము	23	నేలుపుమచ్చెక్కంటులు	24
నెన్నునివలకన్ను	14	నెల్లవ్రాసు		నేల్పుగమికాఁడు	11
నెన్నుపానుపు	20	నెల్లయెనుఁగు	23	నేల్పుఁజెట్టు	23
నెన్నె	61	నెల్లొట్టకత్తె	29	నేల్పుజేలు	23
నెన్నెల	24	నెల్లెను	42, 49	నేల్పువెద్ద	8
నెన్నెలత్రేఁడు	13	నెసను	48	నేల్పుదొరలేజి	28
నెరవరి	33	నె. ప.		నేల్పుబానిస	28
నెఱి	51	నెంచెను	43, 80	నేసడము	72
నెఱిపు		నెగ	48	నేళము	48
		నెగిరము			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేటిడి	83	సా.		నే.	
వైశము	48	సా.కను	44	నేద	51
వక్ర	66	సాటి	65	నె.	
వేళల మేలునాడు	6	సాపడెను	38	నెకము	52
		సామి	26	నెదోడు	27
స.		సామిసామేనిజేకొన్న		సా.	
సంగడి	54	చాన	8	సాంపయినది	46
సంగడిడు	31	సాము	53	సాగనుకాడు	34
సంగాతి	62	సారె	48	సాబగై నది	48
సంద్రము	73	సాశ్వము	72	సాము	64
సకినాలపులుగు	53	సి.		సాటకాయ	58
సగము	52	సింగము	67	సా.	
సడలెను	42	సింగాణి	63	సాంతుదయ్యము	18
సగ్గెను	44	సింగారమైనది	46	సాంతుమూకలగొంగ	6
సత	39	సిగ్గు	38	సాంతుమూకల	
సదమదంబు నేసెను	52	సిడెము	60	సాంతు	17
సద్దు	73	సిబ్బితి	38	సామాసి పెట్టుజెట్టు	16
సన్నము	45	సిరి	9, 46	సుక్కెను	52
సప్పము	48	సినువు	33	హ.	
సమసెను	64	నీ.		హజ్జ	37
సరగక	54	నీద్రంపులబెద్ద	20	హత్తెను	40
సరములు	65, 78	సు.		హరివాణము	38
సరస	64	నుడిగొట్టు	19	హశని	61
సరి	65	నుద	59	హు.	
సరులు	58	నురటిపీపులబుట్టు	19	హుళిక్కి	
సవతు	80	నూ.		హుళిక్కి	47
సవము		నూడు	43	హూ.	
ససి		నె.		హూన్న	66
సస్సెము		నెజ్జె	39		

ఆంధ్రనామశేషము.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అలబడి } అలమట }	87	కరము	94
అంతటా }	95	అలమెను	95	కలుపు	100
అంతా }		అలిగెను	98	ఉ.	
అంతవట్టు	106	అళుకు	90	ఉంకువ	99
అంతపురము	101			ఉక్క	101
అక్కటికము	99	ఆ.		ఉక్కివము	90
అగపడకపోయెను	89	ఆము	90	ఉగ్రాణము	99
అచ్చెరువు	87	ఆయుములు	98	ఉడిగెను	97
అడ్డా	85	ఆరతి	96	ఉడివోయెను	89
అడరు	87	ఆరెకులు	97	ఉడుకు	101
అడవి	97	అబడిబోయెను	89	ఉడుగర	105
అడుగంటెను	104	ఆటిలేతెను	93	ఉత్తలపాటు	87
అడను	85	ఆటుమూడయ్యెను	87	ఉదిరి	
అనుగు	86	ఇ.		ఉద్దవడి }	101
అనుమానము	93	ఆవి	101	ఉద్దవిడి }	
అనువులు	98	ఇంకెను	104	ఉప్పునంద్రము	103
అప్పించెను	89	ఇంచు	97	ఉబ్బ	101
అబ్బురము	87	ఇంపు	86	ఉమ్మలిక }	87
అద్వైతమొనర్చెను	88	ఇట్టివారె	105	ఉమ్మలికము }	
అబ్రము	87	ఇమ్మడి	88	ఉంవడి	101
అయిదుపదిచేసెను	92	ఇయ్యకొనెను	93	ఉరిలెను	94
అరదము	91	ఇరులు	91	ఉఱుడు	85
అరి	87	ఇనము	97	ఉల్లము	84
అరిది	86	ఇవరెను	104	ఉవ్వెత్తుగ	100
అర్మిలి	91	ఈ.		ఉ.	
అఱ	100	ఈడబోక	88	ఉడిగము	105
అఱవఱలు	101	ఈడు	106	ఉడెను	94
అఱిముటి				ఉడెను	102

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఊరక	108	ఒనగూర్చెను	88	కనుమోడ్చెను	101
ఊరట	105	ఒనరించెను	91	కనువిచ్చెను	
ఎ.		ఒప్పెను	93	కన్ను	100
ఎంతేని	101	ఒ.		కప్పము	91
ఎక్కటి	106	ఒజ	89	కరము	101
ఎట్లకేలకుక		ఒముట	105	కఱకు	96
ఎడ	94, 98	ఒరిమి	101	కఱచెను	88
ఎడై	105	ఒరుట్ట		కఱవెలు	100
ఎత్తికొలు	100	ఒలమాసగొనక	88	కవిసెను	89
ఎడ	94	ఒలి	89, 99	కపటు	90
ఎరగలి	105	ఒహించెను	87	కసిమసంగెను	93
ఎరవలి		ఒ.		కనుగంచెను	92
ఎల	90	ఒ.		కశ్లేము	97
ఎలమి	31	ఒడు	97	కా.	
వ.		క.		కాగు	91
వడ్డె	101	కంటబడదయ్యెను	89	కాచువడియములు	100
వసుతించెను	103	కచ్చువిచ్చయ్యెను	87	కాన	97
వఱు	96	కడంగెను	89	కానినాడు	106
బ.		కడమ		కారు	94
ఒంటరి	92	కడముట్టట	98	కాలరులు	92
ఒండొకడు	106	కడవ	91	కాలుద్రొక్కెను	89
ఒకపెట్ట	100	కడిది	92	కాలువ	103
ఒగి	89	కడిమి	59	కావించెను	91
ఒచ్చెను	100	కడుక	101	క్రి.	
ఒడంబడెను	93	కదిసెను	89	కినిసెను	98
ఒడిగట్టెను	89	కనలెను	98	క్రి.	
ఒడ్డు	91	కనికరము	99	క్రిడు	91
ఒదవెను	95	కనుమొంగెను	103	క్రిలు	100

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కీల్కొల్పెను	93	కోల్లలచేసెను	88	గో.	
కు.		కోల్పుచ్చెను	97	గోడు	87
కుందు	87	క్ర.		గ్ర.	
కుడియెడమలు	90	క్రిక్కిరిసెను	104	గ్రక్కగొనియెను	98
కునికెను	102	క్రమ్యరెను	86	చ.	
కూ.		గ.		చక్కి	98
కూర్కెను	102	గండు	89	చన్నులు	103
కూర్మి	86	గట్టి	101	చఱచెను	89
కూలిచెను	101	గడిచేతెను	93	చలిపెను	91
కృ.		గరువము	92	చా.	
కళవు	94	గా.		చాలక	101
కై.		గాటము	101	చాలించెను	97
కైరవట్లు	100	గాణలు	105	చి.	
కైసేత	96	గాదిలి	88	చించెను	103
కొ.		గారాము		చిందము	105
కొండుకవాడు	99	గి.		చిట్ట	100
కొందలము	87	గిటికొనెను	104	చిట్టకము	105
కొదవ	89	గీ.		చిద్రుపలు	100
కొనసాగెను	85	గీటణచెను	101	చిన్నబోయెను	92
కొఱ		గు.		చిలుకు	100
కొఱత	89	గుదె	97	చిలుము	90
కొల	90	గుదెదాల్పువీటి		చీ.	
కో.		కనిచెను	101	చీకటి	91
కోన	93	గుబ్బలు	102	చీకటితప్పు	90
కోపగించెను	98	గొ.		చీకువాలు	91
కోరు	96	గొండ్లి	91	చు.	
				చుట్టుకొనెను	104

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చుటుకు	96	జా.		తలారులు	97
చె.		జాతెను	94	తా.	
చెండు	100	జాలు	103	తామరతంపరయ్యెను	15
చెంచెను	95	జా.		తారసిల్లెను	92
చెక్కెను	93	జాణిగెను	87	తాటిచెను	95
చెడియెను	87	జాన్ను	97	తార్కాణము	100
చెడ్డము }	100	జా.		తాల్మి }	101
చెడ్డు }		జూదము	99	తాళుకొంట }	
చెరలాడెను	86	డ.		తీ.	
చెరిచెను	93	డాసెను	92	తిండికాడు }	
చెఱుకు }	97	డు.		తిండిపోతు }	104
చెఱుకుపాలు }		దులిచెను	102	తిండిడు }	
చెలకెగెను	89	డె.		తిరిగెను	86
చే.		డెందము	94	తివురుట	101
చేకూర్చెను	86	త.		తు.	
చేటు	91	తక్కినవాడు	106	తుమురు	94
చేరువయ్యెను	92	తక్కువ	89	తుటిమెను	93
చేసెను	91	తడవు	94	తులుమయ్యెను	102
చో.		తద్దయుక్	101	తె.	
చోటు	98	తమట	105	తెగ	94
చౌ.		తమ్మి	107	తెగువ	98
చాటిమున్నీరు	103	తరువాతక్	95	తెన్ను }	
		తఱుట	105	తెరువు }	87
		తఱపి	97	తే.	
జంకు	90	తటి	85	తేనియ	97
జగిలెడు	97	తఱులు	105	తేరు	92
జడి	99	తలకొని	101		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తొట్టి	106	దిగులు	90	నెట్టన	101
తొడగెను	89	దిట్టపడియెను	93	నెట్టుకొనెను	89
తొలగించెను	102	దీనును	94	నెత్తము	99
తొలగెను	95	దీవనబ్రాలు	96	నెనరు	86
తొలుచీవి		దుడ్డు	97	నెమ్మి	86, 107
తొడియల్లుడు	97	దేవేరి	98	నెయ్యము	86
తొయము	94	దొన	108	నెయ్యపుటలుక	102
తొరము	92	దొరసాని	98	నెఱకలు	98
				నెలకొనియెను	95
		న.		నెఱి	101
		నలి	94	నే.	
త్రి.		నాడు	106	నేలగలిపెను	101
త్రిమ్యురెను	86	నాడు		నేరేడుచీవి	95
త్తుల్లు	90	నిండెను	104	ప.	
త్తోచెను	102	నిట్టపంట	100	పంచబంగాళ	
త్తోవ	87	నిదురించెను	102	మయ్యెను	89
		నివ్వాలి	96	పంటి	91
ద.		ను.		పగతురు	103
దండ	107	నుగ్గయ్యెను	102	పగలు	
దండు	93	నుగ్గు	94	పగవాడు	
దండెత్తెను	88	నులుమయ్యెను	102	పడవాలు	93
దక్కొనియెను	95	నులుము	94	పదపడి	101
దవ్వు	94	నులిగొనెను	104	పనఁటి	91
దళవాయి	93			పనివడి	101
దళమెత్తెను	88	నె.		పయ్యెద	192
దళము	93	నెంజిలి	87	రిప	92
		నెక్కొనియెను	95	పరుమయ్యెను	102
దా.		నెగడెను	85	పరువడి	101
దాడిచేసెను	88	నెగులు	87		
దారి	87				
దాసెను	92				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పలువురు	108	పెచ్చుపెరిగెను	104	ప్ర.	
పల్లటపులు	95	పెడ	97	ప్రబలెను	85
పా.		పెద్దనిద్దుర జెందిం		ప్రల్లదములు	95
పాగా	91	చెను	101	ప్రిదిలెను	94
పాచికలు	100	పెద్దయుక్	101	ప్రేముడి	86
పానకము	97	పెనఁగొనెను	104	ప్రేరచెను	95
పాపెను	102	పెరిగెను	85	బ.	
పార్శ్వత్తెకాడు	98	పెరివాడు	108	బంటు	92
పాలిండ్లు	108	పెరికెను	103	బంతి	100
పాలు	96	పెలుచ	101	బన్నము	100
పాలుపడెను	89	పెల్లగించెను	103	బలిసెను	85
పాసెను	95	పెల్లు	101	బట్టె	103
పి.		పే.		బలువిడి	101
పిండియయ్యెను	102	పేర్తి	86	బా.	
పిన్నవాడు	99	పే.		బాట	87
పిమ్మట	87	పే.		బాసము	100
పిమ్మటక్	95	పేట	100	బా	
పిఱుతివియక	88	పేపెచ్చు	88	బిట్టు	101
పిఱుదు	87	పా.		బీతు	90
పిలుకుమార్చెను	101	పొగరు	90	బీరము	
పు.		పొడి	94	బీటవోయెను	39
పుయిలొడెను	92	పొదరిల్లు		బుసివోయెను	87
పురికొలిపెను	95	పొరిబొరిక్	101	బెగడు	90
పురివిచ్చెను	104	పొలయలుక	102	బెడిసెను	87
పులు	90	పొలివోయెను	89	బేసి	96
పె.		పో.		బా.	
పెంపుసెందెను	85	పోకార్చెను	97	బొక్కసము	99
పెకలించెను	103	పోట్నొగ్గెను	88	బొమిడికము	105
పెక్కొడు	108	పోతరము	90		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బ్ర.		ముద్దు	86	మోహరించెను	88
బ్రుంగెను	98	ముదురు	97	మ్ర.	
మ.		మునింగెను	98	మ్రుంగెను	98
మంచు	97	మునిమాపు	99	ర.	
మండ	107	మురిపము	92	రంతు	91
మంతనము	100	మే.		రజ్జాలు	95
మంద	93	మెకము	94, 103	రా.	
మక్కువ	86	మెగము		రాణి	98
మగటిమి	89	మెట్ట	105	రి.	
మడి	106	మెలికొనెను	104	రిత్తవోయెను	89
మణియము	100	మే.		రూ.	
మది	94	మేల్కొనెను	102	రూపుమాపెను	101
మనియకాడు	98	మై.		రే.	
మబ్బలు	103	మైకొనియె	93	రేక్కలెను	85
మసలెను	86	మొ.		ల.	
మా.		మొ.		లలి	101
మాగాని	100	మొగరాలు	105	లా.	
మాటలు	88	మొగుళ్లు	103	లాఠివాడు	106
మాటుకొనియెను		మొగ్గరము	91	లె.	
మార్తెరు	103	మొదలు	105	లెంక	92
మి.		మొద్దువోయెను	96	వ.	
మిగులక	101	మొన	93, 106	వంక	87
మిత్తి	105	మొనకాడు	93	వంత	84
మిన్నక	106	మొనసెను	88, 106	వట్టెను	106
మిత్రును	104	మొయిలు	108	వడి	94, 106
ము.		మొఱవెవోయెను	96	వదలిం చెను	10
ముక్కాకలుదీలెను	98	మోసల	99		
		మోహరము	91		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పదలెను	94	పీసకవోయెను	89	స.	
వనట	87	పీలుపటిచెను	86	సంజ	92
వరుస	88	వె.		సంతసము	91
వలగొనెను	104	వెట్ట	101	సందియము	93
వలపలదాపలలు	90	వెన్నెచ్చెను	87	సడలెను	94
వలనె	118	వెనుకంజవేసెను	87	సమకూర్చెను	86
వలుడ	92	వెనుకముందయ్యెను	87	సరకు సేయకుండెను	85
వా.		వెనుకక	95	సాహిణము	91
వాక	96	వెనుక	97	సిలుగు	87
వాగు	93	వెన్ను	107	సుడివోయెను	89
వాగ	97	వెరపు	91	సుడిగొనెను	104
వాడి	96	వెలుగు	87	సుళువు	91
వాడెను	92	వెలుపు	90	సూటి	91
వాస	99	వెలికొత్తెను	90, 102	సెక	101
వారక	101	వెలిచవి	90	సే.	
వావిరి		వెలితి	89	సేగి	87
వి.		వే.		సేసలు	96
వింగడము	90	వేడివి	101	సై.	
విచ్చుమొగ్గయ్యెను	89	వేడ్క	91	సైరణ	101
విచ్చెను	94	వేడు	103	సైచుట	
విడుదల	98	వేనవేలు	106	సా.	
విడుమర		వేపురు		సారిది	89
విడెను	94	వేటొకటి	88	హ.	
విన్నవోయెను	92	వేటొకడు	106	హజారము	99
విన్నునువు	100			హజారము	
వీ.		వ్ర.		హళి	91
వీగను	87	వ్రక్కలించెను	103	హచ్చరిక	
వీడెను	94	వ్రచ్చెను			

శ్రీ ర క్తు.

సాంబనిఘంటువు

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగపడెక్		అడిగొట్టు	138
		అగ్గమయ్యెక్	153	అడిదము	167
అంగడి	168	అగ్గలంబాయెను	71	అడియాలము	149
అంగద	159	అగ్గి	121	అడుగు	148, 201
అంగమచ్చము	149	అగ్గించె	163	అడుగుకైదు...	115
అంగలార్పు	159	అగు	164	దునెదారి	
అంచ	194	అచటెక్	166	అడుగుతాటించె	163
అంచతేజీపాలతి	114	అచ్చంపు...జాణ	113	అడుగు...గలాడు	112
అంజ	146	అచ్చటెక్	166	అడుజు	185
అంటుగైకొనియెను	155	అచ్చరలు	128	అడును	182
అంఘ్రు	153	అచ్చు	170	అడ్డ	174
అండ	164	అచ్చెరువు	149	అడ్డగించె	154
అంతఃపల్ల టీలు	195	అన్యోక్	166	అడ్డవేడెములు	189
అందగాడు	137	అన్యోటెక్		అణజు	196
అందుక్	166	అటెక్		అతీవ	148
అందెను	153	అటమరించెను	156	అత్తమిల్లె	151
అంపఱ	168	అట్ట	168	అత్తి	178
అంపెను	165	అజ్జపులుగు	196	అదరము	145
అకడెక్	166	అడంచెను	158	అదరు	167
అక్క	183	అడలు	161	అదలించెను	160
అక్కజము	149	అడవి	186	అదిగో	166
అక్కడెక్	166	అడవికాపు	136	అదిమొదలు	159
అక్కఱ	155, 201	అడవిద్రిమ్మరి		అదినుత	
అక్కు	145	అడవిపుంజు	199	అదె	165
అగడు	178	అడిగిన...యావు	128		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అనఁగఁ	171	అరచట్ట	167	అల్లు	202
అనవుడు		అరవది	155	అల్లుదిగో	168
అని	157, 201	అరదము	169	అల్లె	168
అనిబడ్డ...త్రోవ	117	అరబార...బిడ్డఁడు	115	అల్లెదె	166
అనిచెను	165	అరసెను	163	అనుసడి	173
అనుఁగు	133	అరికఁజెను	154	అన్న	133, 201
అనెను	151	అరిగెను	156	అళది	180
అన్న	133	అరిది	149	అళుకు	167
అన్నగళ	136	అరుఁగు	181	అళుకు	
అన్నింటిండికాఁడు	121	అరుగుదెంచెను	160	అసదు	172
అన్ను	148	అరుదెంచెను		అసలు	182
అన్నువె	171	అరుసము	151	ఆ.	
అనరంజి	185	అఱచెను	153		
అప్ప	133, 206	అఱచెయ్యి	145	ఆఁగె	154
అప్పనసేసెను	151	అఱుత	146	ఆఁబోతు	190
అబ్బ	133	అఱు		ఆకసము	129
అబ్బురము	149	అల	130, 201	ఆట	200
అబ్బెను	153	అలఁత	169	ఆడన్	166
అబ్రము	149	అలఁతి	172	ఆడెను	151
అమరువాఁడు	137	అలపు		ఆడిక	173
అమవస	130	అలయిక	184, 201	ఆణి	180
అమాస		అలరు		ఆత్తరము	161
అమ్మ	133	అలరులు	178	ఆత్తము	
అమ్మ	168	అలఁకునిలుకాని	113	ఆనవాలు	149
అయిదు	155	యన్న		ఆనాఁడుని	159
అయిదువరాలు	134	అలనడుట	173, 201	ఆనుకొనె	154
అయ్య	133	అలవాటు		ఆనెను	154, 156
అయ్యెడన్	166	అలుఁగు	202	ఆఁబోతు	190
అరఁగు	181	అలుక	150	ఆమనిచెలి	611

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అమిదము	170	ఇంపు	151, 159	ఇలతాల్పు	175
అముదము		ఇక్క	185, 177	ఇలబిడ్డ	141
అమెత	187	ఇగురు	179	ఇల్లాలు	188
ఆరగించెను	150	ఇచ్చ	159, 183	ఇల్లు	177
ఆరన	168	ఇడుము	181	ఇవము	129
ఆరు	147	ఇతము	159	ఇనుక	185
ఆరెక్కల	189	ఇత్తడి(లి)	184	ఇనుమంతలేడి	181
ఆరోగణమొనర్చె	150	ఇత్తిగ	155	ఇనుము	185
ఆరోగణమొనర్చె	"	ఇత్తిగమోముల		ఇనువు	
ఆర్పు	188	బలియూడు	115	ఈ.	
అబిడి	173	ఇనుము	184	ఈకలు	193
అలు	155, 205	ఇనుమడి	155	ఈగ	199
అలుక్కాళ్ళపురుగు	195	ఇన్నడి		ఈగి	152
అలకించెను	151	ఇప్పపూలు	174	ఈకె	167
అలపోతు	190	ఇబ్బడి	155	ఈడు	183
అలము	157	ఇచ్చడి		ఈత	201
అలించెను	151	ఇరవు	177	ఈద	122
అలు	183, 207	ఇరుగడలు	186	ఈరాణు	156
అవంక	186	ఇరుగెలగులు		ఈరైదు	
అవరించెను	149	ఇరుగ్రవలు		ఈలిగను	161
అవు	110	ఇరుదెసలు		ఈన	199
అసగలది	143	ఇరుప్రక్కలు		ఈవి	152
ఇ.		ఇరుమైలులు		ఉ.	
ఇంగలము	121	ఇరువంకలు	191	ఉంపడము	159
ఇంచువిల్కాడు	117	ఇర్వంకలు		ఉక్కరి	188
ఇంటికిఁగాకపోయె	155	ఇట్టి		ఉక్కు	180, 184
ఇంటివాడు	188	ఇల	181	ఉగ్గలి	148
ఇంతి	148	ఇలు	177		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉడుగక	162	ఉ.		ఎడద	145
ఉడుము	193	ఉట	160, 201	ఎడపక	162
ఉడ	155	ఉటమెకము	192	ఎడవారు	139
ఉడకేలు గలాడు	112	ఉడ్పులు	168	ఎడత్రోవకాపరి	141
ఉదిరి	185	ఉయల		ఎడబాసెను	154
ఉదుట	160	ఉయాల	183	ఎడసెను	154, 159
ఉద్దుములు	168	ఉయెల		ఎత్తరంపు వజ్రేడు	120
ఉద్ది	183	ఉయేల		ఎద	145, 159
ఉనికి	177	ఉరచిచ్చుక	189	ఎదమచ్చగలసామి	112
ఉప్పురము	129	ఉరు	177, 208	ఎదుట	186
ఉప్పురిగ	186	ఉర్పు	204	ఎద్దు	190
ఉబ్బడంగెను	172	ఉసరనెల్లి	193	ఎన	183
ఉయాల	183	ఎ.		ఎనసెను	159
ఉయేల		ఎంచెక	163, 172	ఎనిమిది	156
ఉయ్యల		ఎండ్రకాయ	185	ఎనుపెంటి	190
ఉయ్యల		ఎండ	180	ఎన్నడు	162
ఉయ్యెల		ఎండమలుపు	181	ఎన్నకనిదెను	172
ఉయ్యెల		ఎండి	185	ఎన్ను	206
ఉజవయ్యెను	172	ఎండిమేతరి	191	ఎన్నెక	172
ఉటికెను	156	ఎక్కిమిడు	140	ఎపుడు	162
ఉటిమెను	160	ఎక్కిరింత	188	ఎప్పటికి	
ఉలుపు		ఎక్కిరి	157	ఎప్పుడు	
ఉల	151	ఎక్కిరింత	188	ఎమ్మెకాడు	137
ఉలి	184	ఎక్కుడు	204	ఎర	201
ఉలిపు	153	ఎక్కుడు మెకము	189	ఎఱి	
ఉవిద	148	ఎక్కువ	164	ఎఱకలు	193
ఉసిరి	177	ఎచ్చు		ఎఱుపు	180
ఉసిరిక		ఎడకాడు	139, 141	ఎఱ్ఱి	
				ఎలనాగ	148

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అలమి	151	ఎఱులముగఁడు	126	ఒమ్ము	172
ఎలుగు		ఏలిక	140	ఒయ్యారి	148
ఎలుపు	189	ఎఱెను	159	ఒ.	
ఎల్లు		ఏ.		ఒగిరము	150
ఎల్లప్పుడు	182	ఐదు	155	ఒడ	185
ఎల్లి	181, 201			ఒరెము	150
ఎల్లిదము	151	ఒ.		ఒరుపు	
ఎసఁగు	184	ఒంజలి	155	ఒర్పు	172
ఏ.		ఒంటరి	182	ఒల	159
ఏకతము	155	ఒంటికాడు	186	ఒలము	181
ఏకలము	192	ఒంటిపల్లుదొర	110	ఒ.	
ఏగుడెంచెక	160	ఒంటిజం దె.. కాడు	126	ఒ.	
ఏఁగెను	156, 181	ఒంటియ	191	ఒ.	
ఏటింతి	181, 197	ఒంటె		కంకటి	188
ఏడిక	181	ఒండు		కంచము	152
ఏడు	156	ఒకటి	155	కంచు	184
ఏడ్చెక	53	ఒకఁడు		కంటివిన్నూరి	186
ఏడ్చె	157	ఒక్కఁడు	131	కంటు	157
ఏఱెంచెను	161	ఒకింత వేడి	164	కండవక్కెర	171
ఏనాడు	162	ఒచ్చెము	171	కందు	184, 201
ఏనిక	189	ఒడమెలు	140	కందుడు	116
ఏను	155, 202	ఒడయఁడు	143	కందు... గీడు	119
ఏనుఁగు	189	ఒడలు	185	కటికలు	185
ఏనుఁగులగొంగ	188	ఒడ్డిలు	188, 180	కటికలు	135
ఏనుఁగుకొమ్ములు	174	ఒడ్డు	198	కట్టుచిడుపు	155
ఏప్రొద్దును	162	ఒత్తెడుపిల్లి		కడ	180
ఏరాలు	184	ఒద్ద	184	కడఁజూ	191
ఏలు	184	ఒనరు		కడకేగక	155
		ఒప్పు			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కడగండ్లు	161	కనెను	154	కరి	189
కడపట్టెను	166	కన్నగాడు	141	కరుగుడు	184
కడప	164	కన్నది	188	కరునలి	122
కడలి	128	కన్నయ్య		కరుసలిమేతరి	196
కడలియల్లుడు	112	కన్నాకు	171	కఱకంతు...కము	119
కడలిపెన్న	119	కన్నియ	143	కఱకంతులయేలు	125
కడవలు	184	కన్ను	144	కఱకంతురాణి	114
కడవసము	145	కన్నులు...పులుగు	185	కఱి	180
కడవారు	139	కన్నులవిల్లుడు	116	కఱివల్లుప్రాడ	124
కడాని	185	కన్నె	143, 148	కఱివేల్పు	112
కడితి	191	కపురము	160	కఱినేస్తీ	
కడుపు	145	కప్ప	199	కలను	157
కణఱ	191	కప్పము	169	కలపదారి	124
కణితి		కప్పు	180, 200	కలపదాల్పులు	133
కత్తలాని	188	కప్పుటైదువ పెనిమిటి	111	కలము	174, 185
కత్తళేడు		కప్పుకొమరుడు	115	కలసెను	153, 159
కత్తి	167	కప్పతొవరి	121	కలికి	148
కత్తిరదొంగ	141	కప్పుదేవరయన్న	124	కలిగొట్టు	178
కడలిక	149	కప్పుముత్తైదువ	114	కలుగు	182
కడలెను	156	కప్పుతాయి	181	కలుగుసిపాయి	109
కడుపు	182, 180	కడ్రము	160	కలుపు	170, 206
కన్	144	కబ్బపునేతరి	135	కలుములగరికబ్బిడ్డ	116
కనలు	150	కమరు	168	కలుములచెలి	114
కనియెను	158	కమ్మ	206	కలువ	179
కనిసెరము	195	కమ్మవిల్లుడు	116	కలువడము	147
కను	144	కయి	135	కలువలనూడు	118
కనుగొనెను	154	కయ్యము	157	కల్కండ	171
కనుబొమ	145	కర	148	కల్కి	159
కనులుగల్గెను	179	కరాటము	183	కల్ల	172

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కల్లరి	138	కాయకన్నేటి	123	కుప్ప	185
కల్లరీడు	141	కార్బారి	140	కుప్పము	177
కల్లు	177, 202	కాళ్ళచేనడచెను	163	కుబుసము	187
కవ	155	కాపులుగలాడు	136	కురుజులేనె	185
కవును	144	క.		కురుపులు	174
కవుగిలి	173	కిమరించెను	166	కుఱుగలి	184
కవ్వడి	125	కిత్తు	121	కుఱుచ 185, 184, 187	
కవ్వపుమల	176	కినుక		కుఱుపు	146
కవ్వపుమలదాల్పు	112	కిన్న }	150	కుఱ్ఱ	184
కసపు	181	కొ.		కూ.	
కస్తీ	161	కీలుగంటు }	143	కూఁకటులు	143
కన్దురి }	198	కీల్పుడి }		కూఁకటిగువ్వ	197
కన్దురి }		కు.		కూఁత	153
కఛాసము	145	కుంక	160	కూఁతకైదుపు	123
కళుకు	180	కుంచము	174	కూఁతు }	134
కా.		కుంఁతెనకత్తియ	142	కూఁతురు }	
కాఁపులు	113	కుంఁతెనకాడు	139	కూక్కిలు	195
కాంచెను	154	కుండలు	184	కూటము	208
కాకి	198	కుందనము	185	కూటు }	162
కాటుకపిట్ట	197	కుందు	184	కూటువ }	
కాఁడిమ్రాసు	169	కుందెను	172	కూడు	151
కాన	186, 202	కుందెలు }	191	కూడెను	153
కానపుంజు	199	కుక్క	183	కూన	134
కాని	187	కుచ్చితుడు	138	కూర్కిడెను	151
కానిక	169	కుడిచెను	150	కూర్చియిచ్చుమిటారి	142
కానుక }	169	కుడుముదాల్పు	109	కూర్పువాడు	189
కాన్క }		కుతుక	146	కూరెను	161
కాపాడెను	158			కూళ	138

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కె.		కొండాడె	183	కొలను	184
కొంగేలు	145	కొండికవాడు	135	కొలము	162
కొంజాయ	180	కొంస	177	కొలిమి	146
కంపు	180, 181	కొక్కరాయి	195	కొలారుబండి	169
కంపుకనులపులుగు	194	కొక్కు	193	కొల్లగాడు	141
కడసెను	191	కొక్కర	195	కొల్లబండి	} 169
కమ్మోవి	145	కొట్టెను	165	కొల్లారుబండి	
కమ్మోవిగుటి	173	కొడుకు	134	కొల్పు	152
కలను	164	కొద	} 164	కో.	
కే.		కొదన		కోలి	191
కేట	145	కొద్ది		కోక	146
కే.		కొన	179	కోచ	163
కై.		కొనియాడెను	163	కోడి	196
కై	145	కొప్పు 144, 168,	206	కోడె	190
కైదువు	197	కొమరాలు	142	కోడెకాడు	137
కైపు	159	కొమరిత 134, 142,	185	కోపు 168, 170,	200
కైలాటకాడు	138	కొమరు	163	కోమటి	132
కైవడి	204	కొమరుడు	134	కోయిల	194
కైవారమునరించెను	163	కొమరుసామి	118	కోర	152
కైరుడు	135	కొమిరె	142	కోరిక	163
కొ.		కొమ్మ 148, 200		కోర్కి	163
కొంగ	195	కొమ్మ...మెకము	} 192	కోవెల	127, 194
కొంగు	170	కొమ్మకాడు		కోల	168
కొంచ	195	కొమ్మ	188	కొ.	
కొంచముల...కాడు	115	కొఱత	200	కాను	144
కొంచెము	164	కొఱలు	164	కాగిలి	173
కొండ	175	కొఱనితాల్పు	129	క్రచ్చు	168
కొండతెక్క...దడి	120	కొలకు	184	క్రమ్మటించెను	156
		కొలది	172		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
క్రమ్యుణ్	162	గగురుపాడిచె		గద్దించెను	160
క్రమ్యును	149	గగుర్పాడిచె	151	గదిమెను	
క్రిక్కులు	135	గగురుపాడిచె		గద్దియ	169
క్రిక్కిటిసెను	173	గజముచ్చ	141	గద్దుప	145
క్రీడి	125	గట్టి	160	గద్దె	169
క్రీడిచెలితేరు	124	గట్టిమననువాడు	138	గనము	172
క్రుంక	155, 161	గట్టివాయి	135	గన్నెరు	177
క్రుంకు...తాల్పు	176	గట్టివైనుసి	142	గన్నెరులు	174, 177
క్రుంగెను	161, 172	గట్టు	175, 180	గబ్బిడా	
క్రేపు	190	గట్టురాకొమరిత	114	గబ్బిడాయి	
క్రొన్నెల...సింగిణి	178	గట్టురాకొమరుని		గబ్బిలము	197
క్రొమ్ముడి	143	గాచిననేర్పరి	126	గబ్బిలా	
క్రొవ్వెద	144	గట్లయేలికమను		గబ్బిలాయి	
క్రోతి	191	మడు	115	గబ్బమెకము	189
క్రోలెను	156	గట్లరాయడు	175	గబ్బ...సామి	109
గ.		గడ్డ	167	గమకము	172
గంగాజలములు	174	గడ్డి	149	గమి	162
గంజా	159	గడ్డిదొంగ	141	గయ్యలి	135
గంజి	155	గడ్డియ	202	గరాను	138
గండు	160	గడ్డించుచాన	142	గరిడి	164, 204
గంతుకొనెను	161	గడ్డును		గరిత	148
గందపు...కాడు	122	గడ్డుసరి	188, 157	గరిమిడియెలుక	193
గంబురము		గడ్డము	145	గరిసె	174
గంబురా		గడ్డి	181	గరుడి	124
గంబూర	160	గుణుతిచేసె	172	గరుడిరాకు	112
గంబూరా		గడిమె	158	గరుపాలె	152
గగురుపాటె	152	గడ్డ	198	గతిక	181
				గలులు	193
				గలిలిలి	153

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గవురు	88	గిలుసుపలుకు	180	గుమురు	179.
గా.		గీ.		గురువు	208
గాఁడు	147	గీటడగించె	158	గుర్గరింత	192
గాంజ	159	గీము	177	గుఱక కొనియె	151
గాడిద	198	గు.		గుఱుతు	149
గాడ్డ		గుంజిళ్ళవెట్టింతుకొను		గుఱ్ఱము	188
గాడ్డు	122	మేటి	109	గువ్వ	194
గాడ్డుటరదపుదొర	116	గుంట	184	గూ.	
గాణ	139	గుండు	201	గూడారము	169.
గాదిలి	135	గుంపు	162	గూబ	197, 204
గాన్ధుపిండి	170	గుఱ్ఱ	135	గే.	
గాము	125	గుఱ్ఱపేల్పు	109	గెలుపు...లాఁడు	125
గాములదొర	111	గుఱ్ఱపేల్పుతండ్రి	111	గెలుపుమనెను	165.
గాలి	122, 129, 202	గుడారము	169	గే.	
గాలిగాఁడు	198	గుడారు		గేఱు	126, 136.
గాలితండ్రి	129	గుడ్లగూబ	197	గేదె	190
గి.		గుదెతాల్పు	121	గొ.	
గింటెము	146	గుద్ద	147	గొంతు	146.
గిడిగిడి	152	గుబురు	179	గొడుగు	181
గిడ్డ	135	గుబ్బ	204	గొనబు	163.
గిడ్డి	190	గుబ్బలి	175, 128	గొనము	168.
గిడ్డిత		గుబ్బలు	147	గొప్ప	172
గిత్త		గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము	188	గొప్పబొజ్జగలాఁడు	109.
గిన్నె	152	గుబ్బిలి	198	గొప్పమెకము	189
గిబ్బిరాతు	110	గుబ్బిలికాఁడు		గొబ్బునక	140
గిబ్బిసిపాయి	123	గుబ్బెత	148	గొబ్బులు	152
గిబ్బి	190	గుమి	182	గొరిజ	189.
గిఱక	185	గుమికాఁడు	198		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గొరినె	189	గొ.		చట్టు	184
గొరువంక	194	గొద	145	చదలు	130
గొటిజ	189	గొరు	189	చదలువాక	125
గొటియపొత్తు	191	గొలి	142	చదలుతోడుకు	128
గొటియలనూడు	192	గ్.		చదివెను	158
గొట్టియపొత్తు	191	గ్కునక	149	చదుల లేజి	127
గొట్టిపొత్తు		గ్ద	198	చదువరులు	135
గొలగొల	153	గ్డు	137	చను	164
గొలియన	169	గ్డు	205	చను దెంచెను	160
గొల్లెన		చ.		చనులు	147
గో.		చండ్లు	147	చనెను	156, 161
గోడు	159	చండమామ	119	చన్నులు	147
గోటినాటు	178	చందు	119, 130	చప్పరింత	192
గోడ	182	చందునయ	127	చప్పడు	153
గోడపురుపు	199	చందువా	147	చమురు	170
గోణముదారి	136	చంద్రవంకలు	174	చలికాపు	199
గోతి	148	చంపె	158	చలికొండ	176
గోరము	181	చక్కదనము	137	చలిదాయ	118
గోరంక	194	చక్కదెను	158	చలిపందిలి	186
గోరంట	176	చక్కి	184, 185	చలివెల్లు	119
గోరింక	194	చక్కు పగడ	156	చలువగుఱ్ఱము	193
గోరు	189	చక్కెర	171	చలువజోతి	119
గోరువంక	178, 194	చక్కెరవింటిజోడు	117	చల్లి	170
గోర్వంక	" "	చచ్చెను	161	చల్లిపందిలి	186
గోల	184	చట్ట	145	చపుక	151
గోవాట్టు	187	చట్టపు మొక్కము	198	చా.	
		చట్టుపలు	193	చాయబాద	158

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చాఁపు	181	చినుకుబూస	180	చీకు	187
చాగము	152	చిన్న	135	చీకురాయి	197
చాగరతనము	128	చిన్నిపూ	152	చీకురునాయి	
చాగిలి	152	చిటు	172	చీర	148
చాచులు	147	చిటుత	184, 204	చీలి	191
చాటు	181	చిటుతొడ	145	చు.	
చాన	148	చిలుక	168	చుంగు	170
చామ	142, 148	చిలుకు	194	చుంచుకురులు	148
చాయ	180	చిలుకకాతు	116	చుక్క	204
చాయపెనిమిటి	118	చిలుకలకొలికి	148	చుక్కలగమికాడు	119
చాచలమెకము	188	చిఱకత్తు	168	చుక్కలత్రోవ	129
చి.		చిలుమువాడు	138	చుక్కలు	180
		చిలువ	196	చుట్టపురుగు	196
		చిలువజందెముల		చుట్టములు	139
		మేటి	110	చుట్టలు	
చింత	208	చిలువపానుపుదంట	112	చుట్టలు	
చిందము	123	చిలువబోనంపుఁబులుంగు		చుట్టు	161
చికిలి	180	కాతు	115	చుట్టుకొనె	149
చిక్కి	153	చిలువమేతరి	124	చుట్టువాలు	123
చికిరింత	181	చిలువతేడు	198	చుట్టువు	181
చిగురాకువిలుకాడు	117	చిల్క	194	చుట్టువేడెములు	189
చిగురు	179	చిల్వ	196	చులుక	151
చిగురుబోడి	148	చివురు	179	చుల్ల	
చిచ్చు	121	చివ్వ	157, 167	చుల్లి	147
చిట్టెలుక	193	చీ.		చుల్ల	
చిదుర				చూ.	
చిదురుప	185	చీకటిగొంగ	118	చూడ్కి	144
చిద్రుప		చీకటులమి	119	చూపు	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చూచెను	154	చెఱగు	170	చేయి	145
		చెఱఁగుమానె	155	చేర	148
చె.		చెలఁగు	164	చేరు	169
		చెలి	135, 148	చేరువ	162, 184
చెంక	145	చెలికాడు		చేర్వ	184
చెంగనాలు	152	చెలిమరి	185	చేప	180
చెండిపోతు	138	చెలియ	148	చేవాడికాడు	141
చెండెను	158	చెలియలు	133	చో.	
చెంచడము	196	చెల్మి	135	చొకా	184
చెందె	153	చెల్వు	164	చొకాటము	"
చెంప	144	చెల్లె	133	చొకారము	188
చెంబు	184	చెల్లెలు		చొక్క	
చెక్కిలి		చెవిటి	139	చొక్కటము	
చెక్కు	145	చెవియొక్కె	151	చొక్కము	"
చెట్ట	178	చెవులు	144	చొక్కా	
చెట్టుపలు	193	చెవులపోతు	191	చొక్కాటము	
చెడిపె	143			చొక్కారము	
చెడుఁగు		చే.		చొచ్చెన్	
చెనటి	138	చే	145	చొఱఁబాఱెన్	185
చెన్నంగులు	174	చేలలు	150	చో.	
చెన్ను	164	చేప	185	చోటు	166
చెప్పలు	168	చేకూర్పు	152	చోఱ	185
చెప్పె	151	చేగ	160	చో.	
చెయి	145	చేటపీనులదణి	110	చా	155
చెయ్యిగలమెకము	189	చేటు	161	చాక	151
చెయ్యలు	150	చేడియ	148	చాకము	155
చెఱకు	179	చేపడె	153	చాదంతి	127
చెఱఁగు	147, 170	చేమొడ్పు	152		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చానంచ	155	జడదారి...యూట	125	జవాజి	198
చానంచ...దంట	116	జడలదారి	136	జవాది	
చానంచ...హేబు	110	జడ మెకము	188	జవ్వని	112, 148
జ.		జడి	185	జవ్వాజి	198
జంట	155	జడితి	149	జవ్వాది	
జంట...లేజి	181	జడిసామి	122	జవ్వాదు	
జంటపిట్ట	195	జడుపు	167	జకుకు	167
జంత	135	జత	183		
జంబు	177	జతవీడెను	159	జా.	
జంబుకాణ	185	జన్నంపుదిండులు	128	జాగిలము	193
జక్కవ	195	జన్నంపులుగవాడు	111	జాగు	185
జక్కవచంటి	148	జన్నిగట్టులు	131	జారకాడు	141
జక్కవపగవాడు	119	జమిలి	155	జాజి	178
జక్కనలయంటు	118	జమిడి		జాణ	135
జక్కి	188	జమితల్లులబిడ్డ	110	జాతి	208
జక్కిని	187	జమిడి...మేటి	120	జాది	178
జక్కులదొరనేస్తీ	110	జమిడివీనోపులు	171	జాను	184
జక్కులపాడుసా	123	జముకాణము	185	జానుగులు	144
జగడము	157	జముడు	121	జాబిల్లి	119
జగతి	181	జమునగొంగ	124	జాబిల్లియల్లుడు	116
జగముకన్ను	118	జమునదోడు	121	జాతె	184
జగము...మేటి	113	జమునయ్య	118	జాలరి	136
జగిరె	181	జమ్మి	177	జాలియ	195
జట్టి	180	జరిగెను	156	జాలె	
జడ	159	జలకట్టియ	195	జానడము	196
జడదారి	123	జలకట్టె		జాళ్ళా	185
జడదారికన్నాప	119	జలగ	199	జాళునా	
జడదారి...కోడి	120	జల్లితోక మెకము	192	జాళునా...కాడు	110
		జవరాలు	142, 148		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జి.		జొ.		జెక్కము	181
జింక	191	జొంపము	179	జేమన	177
జింకగు...లంతి	122	జొహారు	152	త.	
జింతాలుపు	119	జొహారుపు		తవలికాడు	35, 70
జిగి	180	జో.		తావు	177
జిడ్డుబొట్టియ	114	జోక	163	డ.	
జియ్య	140	జోడనలు	189	డగ్గల	164
జిరాయి	168	జోడు	155, 168, 83	డప్పి	152
జిలుగు	171	జోత	152	డబ్బల	172
జిల్లు		జోతము		డబ్బు	172, 206
జీ.		జోతి	130	డబ్బుర	152
జీబు	172	జోల	183	డన్నె	172
జొ.		జోలి	155	డాలు	180, 205, 181
జొంటితేనె	185	జోహారు	152	డింకవేసెను	161
జొట్టు	143	జోహారుపు		డిగ్గియ	188
జొట్టుపులుగు	194	ట.		డిగ్గ	
జొలిమి	167	టకటాంకు	138	డేగ	196
జూ.		టక్కిరి		డొంక	167
జూదము	173	టాటోటు		డొంకె	172
జూజము		టింగణ	135	డొక్క	145
జూరు	172	టెంకజాలు	152	త.	
జే.		టెంకాయచెట్టు	177	తండ్రి	188
జేజే	152	టెంకి	181	తంపర	179
జేజేడి	128	టెక్కము	59	తక్కువ	164, 200
జేజేటినియరదము	130	టెక్కియము		తగరము	184
జేన	146	టెక్క		తగరు	191
		టెక్కమెగుర		తగరు...సాని	121
		గొటెను	181		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తగవుల...తండ్రి	113	తమ్మిచక్కిలగింత	118	తల్లి	133
తగిలె	153	తమ్మిదాయి	119	తల్లితల్లి	144
తగు	164	తమ్ముడు	133	తల్లివేస...దంట	124
తగులుకొనె	153	తరగ	130	తవలికాడు	141
తగులువడె		తరకసము	182	తవలి	138, 172
తగువాడు	140	తరము	183	తవిలె	153
తగ్గు	164	తరిగట్టు	176	తవ్వ	174
తగ్గను	172	తరిగట్టుత్రాడు	196	తలియ	152
తటాయించె	154	తరువాత	184	తళుకు	180
తట్టి	152	తటిమె	154	తళ్ళు	
తడఁబడెను	165	తఱచు	179	తా.	
తడవు		తల	145		
తడవులనిడుపడు	196	తలఁపు	159	తాఁకె	152
తడవె	183	తలఁపుచూలి	116	తాఁచె	163
తడుపుదాలుపు	136	తలఁపుమానికము	128	తాటి...దణితల్లి	125
తత్తడి	188	తలఁపుమా...గలవాఁ		తాటి...బలియుడు	144
తత్తడి...పంట	123	డు	120	తాటోటు	138, 172
తనంత...నతఁడు	113	తలకట్టు	117	తాడు	177
తనరు	164	తలచమురు	170	తాత	118
తన్నెను	163	తలవాడు	159	తాతపనటివెలి	125
తపసి	123	తలవా...చెలున	114	తానముచేసె	155
తమకము	159	తలిచును	150	తాప	197
తమలము	163	తలిరు	179	తాపికత్తె	849
తమి	159, 208	తలిరుమేతరి	119	తాపివాడు	132
తమ్మలము	163	తలిరునిల్తుడు	194	తాచేలు	185
తమ్మి	179	తలుపు	150, 157	తామర	179
తమ్మికంటి	112	తలఁపు...రాతు	113	తామరచూలి	188
తమ్ముగడ్డియబోటి	144	తల్లు	155		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తామరపొక్కిలి		తిరుకొళము	184	తుదియక్క...మిటి	124
తాడు	112	తిరుగణ	182	తుదిదిక్కుటెంకి	123
తామేలు	185	తిర్వళిక	180	తునిమెను	157
తాటుమాటయ్యెను	165	తిలకించెను	154	తునియ	185
తాలిమి	172	తివాసి	185	తునుక	
తార్మి		త్రీ.		తున్న	
తార్చె	154	తీరగ	178	తుపాసి	140
తావడము	169	తీరియ		తుమ్మెని	195
తావళము	122	తీరగె	178	తురికి	188
తావిమోపరి	165	తీట	168	తులుము	144
తావు		తీరు	164, 168, 204	తులువ	138
త్రీ.		తీర్పురి	140	తూ.	
తిక్క	139	తీతెను	161	తూఁకొనెను	165
తిగ	155	తీవ	178	తూపు	188
తిగకంటి...దొర	123	తీవంచ	155	తూము	174
తిగ...టెంకి	118	తీవంచ...దిట్ట	113	తూరుపుమల	176
తిగ...దేవర	121	తీవియ	178	తూతెను	165
తిగప్రో...కాడు	111	తీవె		తూలించెను	158
తిట్ట	185	తు.		తె.	
తిసె	150	తుంగ	181	తెంకాయచెట్టు	177
తిన్నన	164	తుంట	85	తెంపరి	158
తిన్నియ	181	తుంటువిల్...దు		తెంపి	160
తిన్నె		నీడు	117	తెక్కలికాడు	141
తిప్పు	175	తుంటి	146	తెగటార్చెను	158
తిమ్మడు	191	తుటుము	162	తెగులు	169
తియ్య	164	తుడ	179	తెన్న	186
తియ్యవిల్లుడు	117	తుడగట్టు	176	తెమ్మరకొడుకు	125
తియ్యమాను	179	తుడగట్టు	176	తెమ్మరకొడుకు	125

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తెమ్మచెలి	121	తే.		తొయ్యలి	148
తెర	180			తొరగెను	161
తెరలను	161	తేగము	152	తొలు } తొట్టు }	179
తెరువాటుకాడు	141	తేజి }	188	తొలుపట్టులు	190
తెరువు	186	తేజీ }		తొలగెను	156
తెరువుగాపరి	188	తేట	180	తొలి	165, 179
తెర్వు	186	తేటి	195	తొలిచదువు	} 132
తెలుగంటు 127,	185	తేటియల్లవాడు	117	తొలిజాతివారు	
తెలుగంటిచూకులు	119	తేనె	185	తొలివేల్పు	129
తెలు...మెకము	188	తేమాను	177	తొలివేల్పుపగతురు	128
తెలుప	148	తేరు	169	తొలుతక	164
తెలి	180	తేలు	199	తొల్లి	165
తెల్లిపిండి	170	తేళ్లమేపరి	193	తొన్	179
తెలివీమన్నీడు	112			తొవరు	180
తెలిమల	176	తొ.			
తెలిమోముపక్కి	124	తొంటిబాసలు	132	తొ.	
తెలియ	152	తొండ	193	తొండెలు }	} 192
తెలివాక	125	తొగ	179	తొండెలు }	
తెలివి }	} 180	తొగచెలికాడు	119	తొంబుట్టువు }	} 133
తెలుపు }		తొగరు	180	తొండబుట్టువు }	
తెర	152	తొట్ట	183	తొడికోడలు	134
తెల్ల	180	తొడ	146	తొడు	133
తెల్లజక్కి	127	తొడతే...దోడు	124	తొడుసాటు	157
తెల్లన	180	తొడవులు	171	తొడెము	171
తెల్లనిపిట్ట	104	తొడుకు	190	తొరము	172, 205
తెల్ల మొదవు	128	తొడును	159	తొలు	145
తెల్లు	169	తొత్తు	141	తొర	15
		తొమ్మిది	156		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
త్ర.		దది	170	దివ్యేయాంబు	187
త్రాచు	196	దరి	180	దిప్తి (దిట్టి)	144
త్రాచుమేతరి	122	దశము	205	ద్విపము	189
త్రాగెను	156	దశవాయి	140	ద్.	
త్రానెను		దశ్యాయి	145	దీటు	183
త్రాపెను		దవుడ		దీవటి	189
త్రిమూర్తీడు	121	దా.		దీవి	152
త్రుంగెను	161	దాటరి	199	దు.	
త్రుంచెను	158	దాది	141	దుగడుగము	167
త్రైశ్చయము	161	దానిమ్మ	177	దుంత	190
త్రోవ	186	దాపు	164	దుగ	155
ద.		దారి	166	దుగపు...కలు	132
దంట	135, 185	దాళిమ్మ	177	దుద...పాదుసా	121
దండ	164, 169, 205	ది.		దుగినడు	118
దండు	162	దిక్కు-	180	దుగ్గికన్నయ్య	175
దక్కిన...మేటి	121	దిగులు	187	దుడుకు	167
దగతీర్పు	186	దిగ్గియ	186	దుత్త	146
దగళా	168	దిటవరి	188	దుతాయి	167
దగ్గతి	164	దిట్ట	135, 138, 140, 157	దునెదారి	146
దచ్చి	156	దినును	183	దున్నపోతు	190
దచ్చి...మొకము	191	దిన్న		దుప్పటము	168
దట్టము	179	దిమ్ము	162	దువ్వటము	
దణి	140	దివట్టిలు	169	దుప్పి	192
దనము	171	దివియ	131, 169	దుబ్బ	147
దప్పి	152	దివ్యోలు	169	దురము	157
దబ్బర	172	దివ్యే	131	దువ	155
దబ్బిలి	188	దివ్యే	170	దువ్వ	122
దయ్యము	129, 202	దివ్యేచము			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దూ.		న.		నల్	180
దూడ	180			నల్లతాగుడు	199
దూప	152	నంటు	185	నల్లన	180
దూబ	187	నందవనము	186	నల్లనయ్య...బిడ్డ	132
దూరు	173	నక్క	191	నల్లనయ్యరవాలు	124
దూల	168	నగవు	152	నల్లన	199
		నగు	,	నవ	168
దె.		నట్టు	177	నవలా	148
దెస	189, 181	నట్టువద్దట్టు	194	నవాతు	171
దో.		నడగఁడు	188	నవు	152
దేవళము	127	నడబావి	168	నవ్వు	
దేసము	157	నడిమినిన్నె	152	నా.	
		నడుము	144	నా	
దొ.		ననఁబోడి	148	నా	171
దొడ్	172	ననలు	178	నా	
దొడ్డు	190	ననుపుకాఁడు	137	నాచు	141, 184, 202
దొస	182	ననవిల్లుఁడు	117	నాటంగోలె	159
దొర	140, 183	నమిలి	194	నాటబట్టి	
దొరలు	182	నమలె	150	నాటనుండి	
దొరక	153	నమ్మి	194	నాఁడాది	
దొరకో...సన్నాసి	141	నరలు...పెద్దలు	128	నాడు	205
దొరుపు	186	నలు	155	నాడుమొదలు	159
దో.		నలుకుడు	153	నాగకేసరులు	174
దోఁపుడుకాఁడు	141	నలుపు	180	నాగవాసము	142
దోమ	199	నలువ	113	నాడు	205
దోయి	155	నలువతేజి	194	నాడెకాఁడు	132
దోయిలి	146	సలువరాణి	115	నాడెము	146
దోపతి	160	సలుపు	164	నాడెము	
దోసకారి	188				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నాతి	148	నిద్దురగొనియె	151	ను.	
నాన	150	నిద్దురవోయె		నుగ్గాడెను	158
నాయన	133	నిద్దుర...ప్రాడలు	128	నుదురా...జీడు	113
నాల్గవము	169	నిప్పుచ్చరము	181	నుదురు	144
నారి	168, 208	నిప్పు	121	నునుపు	180
నారికడము	177	నిప్పుల...లుగు	195	నున్న	
నాలుగు	155	నిబ్బది	173	నున్నన	130
నావుడుకొ	171	నిమ్మళము	172	నులుగు	
ని.		నిలుకడ		నులుపు	158
నింగి	129	నిలువరము	173	నులుముసేనె	
నింగిచూలి	122	నిలువె...లాడు	120	నులి...కము	191
నిండెను	173	నిల్పె	154	నులిచెను	158
నిక్కము		నివ్వె	149	నులిమెను	
నిక్కపు...న్నీడు	113	నినురు	134	నూ.	
నిక్కువము	173	ని.		నూఁగారు	147
నిక్కువీనులనూపు	127	నీటిబిడ్డడు	121	నూయి	184
నిగ	180	నీటిమోపరి	130	నూతులు	
నిగిడెను	173	నీటియొడయడు	122	నూనె	170
నిగ్గు	180	నీటుకాడు	137	నూనెముడి	143
నిచ్చ	162	నీరుకట్టియ	187	నూలు	202
నిచ్చలు		నీరుకట్టె		నె.	
నిచ్చెన	183	నీరుకోడి	199	నెగడి	129
నిజము	173	నీరుచల్ల	186	నెగడెను	178
నిజోగి	140	నీరుపాము	197	నెత్త	145
నిడివి	181	నీరుముఠిగ	186	నెన్నడుము	144
నిడుద		నీరువట్టు	152	నెన్నుదురు	
నిడుపు		నీల్లెకొ=ఈల్లెకొ	181	నెన్నోసులు	150
నిద్దము	180	నీళ్ళపొసిగొనియె	155	నెపము	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నెమక	173	నేల	181	పంది	192
నెమలి	184	నేలపల్లటిలు	195	పందికొమ్మ	193
నెమిలి	172	నేల...టలు	182	పందెము	173
నెమ్మడి	172	నేలవేల్పులు	135	పంపెను	165
నెమ్మి	172, 194, 203	నేస్తి	135	పక్కి	124
నెమ్మెను	143	నో.		పక్కిరాయనితాయి	181
నెయ్యి	170	నొక	169	పగ	157
నెఱకలు	143	నొడవెను	151	పగటిగుడ్డి	197
నెఱసరి	188	నొప్పి	169	పగటిచీకటి	198
నెఱులు	143	నొసలు	144	పగటిజోతి	118
నెల	119, 185, 201	నో.		పగడము	181
నెలఁత	146	నోరు	144	పగడెంచె	158
నెలఁతుక	173	ప.		పగఱురు	138
నెలకూన	114	పంచదార	171	పగలు	180, 203
నెలచెలియలు	118	పంచె	160	పగలునే...వలంతి	118
నెలజోడు	111	పంజులు	169	పచ్చ	181
నెలదారి	177	పంట...దొర	119	పచ్చతెక్కలపుల్లు	194
నెలవు	161	పంటవలంతి	181	పచ్చవిలుకాడు	116
నెల్లి	161	పండు	203	పచ్చవిల్లునిలేజి	194
నెవ్వ	161	పండుకొనె	150	పచ్చిక	181
		పండుగ		పజదొర	113
నే	170	పండుగు	167	పజ్జ	164
నేఁడు	140	పండువు	144	పటాణి	188
నేయి	170	పండులు	151	పట్టి	134
నేరెడు	152	పండె	156	పట్టు	177, 203
నేరెడ్లులు	178	పండెండు	144	పడఁతి	143
నేరెడు	185	పండ్లు	168	పడకటిల్లు	18
నేర్పరి		పంద		పడకవేసెను	6

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పడగ	181	పయిడి	185	పలుమలు	162
పడపుజాన	141	పయిదలి	148	పలువ	138
పడమటిదొర	122	పయ్యద	147	పలు... మెకము	189
పడమటిమల	176	పయ్యెద	122	పల్కె	151
పడవాలు	140	పయ్యెర	149, 164	పల్లకి	188
పడవాళ్లు	135	పరంగు	157	పల్లకీ	195
పడి	174	పరాలు	182	పల్లటీలు	144
పడుచు	135	పరి	163	పల్ల	177
పడ్డ	190	పరికించె	138	పవడము	181
పణిహారులు	136	పరిమార్చె	150	పవలు	180
పత్త	147	పరుండె	156	పవతురు	138
పదవి	159	పరుగెత్తెను	148	పవ్వళింపుబిడారు	186
దిప	156	పరువము	156	పవ్వళించెను	151
పదినూతి...వాలు	123	పరువు	189	పసదనము	150
పదిపదు...నేడు	120	పరువెత్తెను	173	పసరము	100
పదివే...దిట్ట	112	పర్వులు	156	పసరు	180
పదునొకండు	156	పర్వెను	150, 181, 203	పసరుచాయ	150
పదుపు	162	పఱచెను	150	పసాదము	190, 200
పదుపు	190	పఱపు	183	పసి	185
పని	165	పఱుపు	144	పసిడిగట్టు	178
పనిచెను	"	పలక	200	పసిడిపలు...	112
పనిచెటుపువాడు	110	పలికె	115	తాల్పు	135
పనినినియెను	156	పలు	184	పసివాడు	188
పనులు	159	పలుకు	128	పసిబోతు	180
పన్నిదము	173	పలుకులజవరాలు	178	పనుపు	
పన్నుండె	151	పలుకులపులుగు			
పబువు	140	పలుకుటకల్లు			
పబ్బము	167	మేటులు			
పయ్యెట	147	పలుకునొక్కు			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పశ్యము	152	పాల	204	పిడుగు	129
పశ్యము		పాలకి	183	పిత్తళి	184
పశ్యరము		పాలబుడుత	184	పిదప	164
పా.		పాలవెల్లులు	174	పిన్న	135
పాగ	190, 204	పాంసుడు	137	పిమ్మట	164
పాగా		పాలిండ్లు	145	పిటికి	163
పాచి		పాలు	206	పిఱుడు	146
పాటకుడు	184	పాలు...పక్కి	194	పిఱ్ఱ	147
పాటి	139	పాలి	183	పిలుకునూర్చె	158
పాణి	183	పానలు	168	పిల్లల...పేకు	147
పాదట్టుపురుపు	180	పానాలు		పిల్లి	191
పాదెరి	193	పావుకోళ్లు		పిల్లు	181
పాదుసాహి	178	పావురములు	195	పిసాచి	119
పాదుసాహి	140	పావురాలు		పిసాలి	138
పాదట్టుపురుపు	193	పాసె	154	పిల్లారి	109
పానుపు	159	పి.		పి.	
పాన్పు		పించమణిచెను	158	పించమడచెను	158
పాప	184	పిండు	162	పింటు	183
పాపలగనుతావు	147	పిక్క	145	పింటువెట్టుమెకము	192
పాపానులు	168	పిక్కరి	138	పు.	
పాము	195	పిక్కుచేసెను	166	పుంటి	196
పాములబిడారము	197	పిక్కుమెకము	191	పుంజుదారిపెద్ద	119
పాయ	165	పిచ్చిక	199	పుచ్చటిక	150
పాయము	137	పిచ్చిక		పుచ్చడిక	
పాయపానులు	168	పిచ్చుకుంటి	149	పుచ్చె	146
పారులు	132	పిట్ట	194, 198	పుచ్చెను	165
పారువ	144	పిడతలి	184	పుట్ట	107
పాటుబోతు	153	పిడికిలి	146	పుట్టకాచరి	196
పాటెను	158				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పుట్ట తేనె	185	పులుగుగ...మరి	197	పెదవి	145
పుట్టము	146	పులుగు	149, 207	పెదవిగంటి	173
పుట్ట...మొకము	189	పులిచూలుతాత	176	పెద్ద	133, 172
పుట్టి	174	పుల్లంటురాయి	181	పెద్దకడుపువేల్పు	110
పుట్టుమొండి	140	పుపులు	178	పెద్దమెయ్యిపోడ	„
పుట్టువడుగు	112	పువ్వచేనే	185	పెద్దనిదురపోయెక	161
పుడమి	181	పువ్వలు	178	పెద్దవంకలు	174
పుడమిచెలి	197	పూ.		పెనఁకువ	157
పుడమినంటు	112			పెనఁగె	153
పుడమిము...కోక	126			పెనిచె	158
పుడుక	152	పూసె	154	పెనిమిడి...బోడి	114
పుత్తడి }	185	పూచ	134	పెను	172
పుత్తలి }		పూరి	181	పెయ్య	190
పుత్తెంచెను	165	పూలమంజరీలు	174	పెఱవారు	139
పున్నమ	130	పూలు }	178	పెరుగు	170, 207
పునుక	146	పూపులు }		పెరుగు	207
పునుకదారి	111	పె.		పెఱతేనె	185
పునుగుబిల్లి	198			పెంకె	138
పుయిలోట	150	పెంచె	158	పెరుమాళ్లు	112
పురి	208	పెండ్లాము	133	పెరుమాళ్లుబుగ్గ	125
పురివిప్పి... పులుగు	194	పెచ్చు	164	పెల్లుదనము	164
పురినిచ్చెను	154	పెట్టి }	182	పే.	
పురుడు	183, 202	పెట్టియ }			
పుటియ }	146	పెట్టు	152	పేడి	136
పుట్టె }		పెట్టుమాను	129	పేట	203
పులకలాత్తెను	151	పెట్టుమా...దొర	120	పేదటికము	161
పులి	188	పెట్టె	182	పేయ	190
పులుగు	194, 207	పెడచెయ్య	145	పేరంటాలు	137
పులుగురాయఁడు	124	పెడబొబ్బ	168	పేరిమి	159
		పెతరులతేడు	121	పేరు	169, 172

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వై.		పొత్తుటాలు	142	పా.	
వైకొనెను	159	పొదలిక	197	పాఞా	162
వైలు	147	పొది	182, 185	ప్ర.	
వైడి	185	పొదివె	149	ప్రతి	183
వైడికంటి	198	పొన	177	ప్రా.	
వైదలి	148	పొనరు	164	ప్రాతపలుకులు	132
వైరు	181	పొనుగు	79	ప్రాబలుకులదణి	113
పా.		పొన్న	177, 185	ప్రాబలుకుసామ్మ	
పాంత	164	పొన్ను	185	పెట్టె	118
పాంతు	165	పొమ్మనియె	185	ప్రాచి	184
పాందామ...ట	125	పొలతి	148	ప్రాపు	164
పాండు	135	పొలదిండి	121	ప్రామినికులు	132
పాండను	153, 159	పొలయలుక	159	ప్రాయము	137
పొక్కిలి	144	పొలుపు	164	ప్రాదేలు	126
పొగడ	178	పొల్లు	172	ప్రె.	
పొగడె	163	పొవడ	178	ప్రెగడ	140
పొగరుమార్చెను	158	పొ.		ప్రెగడ	
పొట్టి	145	పొగు	185, 202	ప్రా	
పొట్టి	135	పొటరి	157	ప్రాద్దు	118, 130
పొట్టెలు }	191	పొట్టాట	,,	ప్రాద్దుకూన	121
పొట్టెలు }		పొతు...రాతు		ప్రాద్దుజంట	119
పొడకోడి	199	పొయెను	156, 161	ప్రా	
పొడమెకము	192	పొరు	157	ప్రాగు	185
పొడల...రాలు	111	పొలడు	197	ప్రాచె	158
పొడపు }	182	పొలిక	183	ప్రాడ	135, 142
పొడుగు }		పొలిగాడు	197	ప్రాయాలు	148
పొడుపుదిను	176	పొనీకయంకచేసిను	154	ప్రాలు	177

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ప్రోవు	185	బనివు	195	బారచేతులు	115
ప్రోవె	158	బమ్మ	113	గలాడు	151
ప్లవము	189	బమ్మతండ్రి	112	బార...వేల్పు	118
		బమ్మచారి	126, 136	బారు	162
బ. }		బయకాడు	137	బాలమూషికము	193
బంగరు		బయలు	129, 130	బావులు	184
బంగారము	185	బయిరవాసము	180	బాస	208
బంగారు		బయిరి	196	బాసట	157
బంగి	159	బరణి	183	బాళి	159
బంటు	157	బట్ట	190	బాలితాంక	166
బండ }		బలు	172	బి.	
బంతి }	207	బల్లలమొకము	189	బికారి	138
బందు	168	బల్ల	174, 202	బిగువు	160
బందుగులు	139	బల్లి	182	బిడ (డ)	134
బకదారులు	195	బల్లిము	167	బిడారు	177
బచ్చ	132	బవరము	157	బిత్తరి	148
బటుది	152	బవిరి	161	బిద్దెను	161
బటువుకై జోడు	112	బసవడు	190	బిలువము	177
బటువుగువ్వు	195			బిల్లవాలు	123
బటువుమల	176	బా.		బి.	
బటువువాలు	123	బాఁపలు	132	బి.	
బట్ట	148	బాగాలు	163	బితు	167
బట్టులు }		బాగు	159	బిద	136
బట్టు }	135	బాజారు	168	బిదల... బాద	122
బట్టుకాడు	194	బాతు	150	బు.	
బడలిక	172	బాద	159, 169	బుజము	146
బడుగు	204	బాసలు	184	బుడుకడు	
బత్తలిక	182	బాబా	188	బుడుత }	134
బడ్డ	172	బార	146, 156, 205	బుడ్డి (డ్డు)	184

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బుద్ధి మెకము	191	బై.		బోయ	126, 186
బుమిపుర్య	195	బై రవాసము	160	బోయిలు	135
బుయ్య	147	బై 8	196	బోసే సెను	150
బురద	183	బొ.		బ్రదికించె	153
బుల్ల	147	బొంతు	172	బ్రాంగెను	161
బువి	181	బొందళము	166	మ.	
బువ్వ	150	బొంద	182	మంచము	183
బుసపుర్య	196	బొంది	8	మంచి	159
బూ.		బొక్క	182	మంచిది	167
బూచి	129	బొచ్చు మెకము	188	మంచు	129
బూరంగొమ్మ	123	బొజుగు	137	మంచుగ్రోలు	
బూరుగ	204	బొజ్జ	145	పులుగు	195
బై.		బొడ్డు	144	మంచటిలదాల్పు	175
బెగ్గరము	197	బొబ్బ మెకము	188	మంచుమలల్లుడు	111
బెడద	161	బొమ్మ	145	మంచె	159
బెత్త	146	బొట్టి		మంటతిండి	199
బెడరు	167	బొట్టియ	182	మంతనము	155
బెరసె	153	బొట్టె		మంతిరి	140
బెల్లము	147, 170	బొల్లికోడి	199	మంద	190
బెస్తలు	135	బొల్లిమోరపులుగు	124	మందరి	169
బే.		బొనుసు	150	మందలిం చె	151
బేరజము	138	బో.		మందసము	182
బేరులు	132	బోగపులకేడియ	142	మగఁటిమి	160
బేల	134	బోజనప్రియములు	174	మగతనము	
బేసికన్నామి	111	బోటి	148	మగని...మగున	114
బేసికం...మామ	176	బోసపుటిల్లు	186	మగతాలు	181
		బోసము	150	మగిడించెను	156
		బోసముక	141		

పదము.	పుట.	పదము	పుట.	పదము.	పుట.
మగుడక	162			మా.	
మగున	148	మన్నిగొనియె	158		
మచ్చరి	141	మన్నెడు	140	మాటలజన...	
మచ్చులు	182	మమత	159	మగడు	118
మచ్చెములు	185	మమృన...మేటి	111	మాటలలువాడు	135
మజ్జిగ	170	మన్న	181	మాడుగులు	182
మట్టుకారులు	174	మయిల	155	మాడుపులు	
మట్టుమీఠెను	172	మరలక	162	మాదిరి	183
మడి	155	మరల్చెను	156	మాది	
మడియించెను	158	మరియాద	149	మానికలు	181
మడివెను		మరుడు	116	మానికములు	174
మడిసెను	161	మరుగొంగ	111	మాను	204
మడుగు	155	మరుతల్లి	114	మాకు	155
మడుపు	182, 106	పరుతేరు	122	మామమామ	126
మబ్బు	180, 159	మరునయ్య	112	మామిడి	178
మబ్బు...పిట్ట	198	మరునల్లె	195	మాయదారి	141
మబ్బు...దాయ	122	మరునిల్లు	147	మారేడు	177
మబ్బునెల్లి	126	మరుమామ	118	మార్తెరు	138
మడి	159	మఱుపు	181	మాలిమి	135
మడి...పులుగు	194	మఱి	162	మార్మి	
మద్దతు	157	మఱుగు	181	మావి	178, 204
మనసి		మఱుపు		మావి...పులుగు	194
మనను	159	మల	175	మాపు	188
మనికి	177	మలిపె	158	మాసకమ్మ	160
మనికిఁజేడు	126, 136	మలియ	178	మి.	
మనిచె	158	మల్లె		మించు	180, 205
మనిపె		మల్లె	159	మించులు	130
మనుజోతు	192	మస్తు		మించెను	172
మనుపు		మహిమ	186	మిరియలు	128

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మింటిప్రోవరులు	128	మీలు	185	ముట్టగ...యుడు	121
మింటిప్రోవర్సామి	120	మీల్		ముట్టయ్యె	155
మింటిలా... గాడు	127	మీసములు		ముట్టెమెకము	192
మిండకోరి	142	మీసరము	171	ముడిగెను	172
మిండడు	137			ముడికాడు	158
మిక్కిలి	164	ము.		ముడి	146
మిగుల		ముంగల	166	ముత్తెము	180
మిటారి	148	ముంగి	193	ముత్తియము	
మడిమాసి	157	ముంగిస		ముత్తెపుసరులు	174
మిడుత	197	ముంగురులు	143	ముత్తెరువులాడి	125
మిత్తి	121	ముంత	174	ముత్తెరువ	134
మిత్తిమిత్తి	111	ముందట	165, 166	ముత్తెము	180
మిద్దెలు	182	ముందర		ముదము	151
మిను	180	ముందు		ముదిత	148
మినుజుట్టుదేవర	111	ముకు	145	ముదిమినాడు	184
మినుకులు	182, 180	ముకుసము	174	ముదిసిననాడు	
మినుకులు		ముక్కంటి	111	ముదుకడు	
మినుమానికము	118	ముక్కంటితొలిపట్టి	109	ముదుగుసలి	
మిన్న	129	ముక్కంటిపం...		ముద్దరాలు	134
		దేవర	160	ముద్దియ	134, 148
మీ.		ముక్కంటిమాపు	190	ముద్దుగుమ్మ	148
మీఁజెయ్య	145	ముక్కంటియమ్మల		ముద్దు... పురుగు	195
మీనవల్లిక	197	పొది	127	మునిగె	155
మీనవల్లింకి		ముక్కంటిసంగాతి	113	మునిక్కోల	165
మీను	185	ముక్కు	145	మునిముచ్చ	169
మీను...మేటి	117	ముగితి...దువ	136	మును	141
మీనులు	185	ముగియించె	158	మును	
మీలగొంగ	197	ముగిసెను	161	మును	
మీలవేటరి	126, 186	ముగుద	143, 148		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మున్నటిపట్టి	119	మార	148	మేయి	143
మున్నీరు	126	మూల	144, 208	మేర	149
మున్ను	165	మూలతాలు	181	మేరద ప్పెను	172
ముమ్మన... మేటి	111	మూలతేడు	121	మేలిచ్చుపులుగు	124
మరుగు	164, 204	మాన	137	మేలిమి	163, 185, 204
మరువు		మె		మేలిముబా... బారి	118
మరికి	168	మెక... దొర	188	మేలు	151, 159, 106
ముబ్బకోల	169	మెక్కను	150	మేలుకట్టు	147
ములుపుర్వు	199	మెటిక	197	మేలుతరము	
ముల్లియవిప్పు	141	మెట్టిక		మేలుపులకండము	171
ముల్లుకోల	169	మెట్టు		మేల్కొనె	151
మువ్వన్నె మెకము	188	మెట్టు	168	మేల్దాపరి	142
ముసలి	184, 142	మెడ	146	మేల్బంతి	171
ముసుకు	160	మెడా	174		
ముసురు	135	మెతుకు	150	మై.	
ముస్తైల మేఁపరి	192	మెత్త			
		మెయి	143	మై	143
మూ.		మెలుగు	130, 180	మైమఱచెను	166
మూ	155	మెలుపు		మైమఱుగు	168
మూఁకుడు	184	మెలఁకువయ్యె	151	మైమర్చు	
మూఁకుళ్లు		మెసవె	150	మైమఱువు	152
మూఁగ	137	మే.		మైమోజాపర్వ	
మూఁగి		మే	143	మైల	155
మూఁపు	146	మేటి	157		
మూఁపు...ల్లు	190	మేడ	186	మొ.	
మూఁడవ...తేడు	182	మేఁడి	178	మొండికట్టె	188
మూడి	146	మేను	143	మొండెము	,
మూఁడు	155	మేను...మేటి	122	మొకము	164
మూతి	144			మొగము	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మొక్క }		మొసలి... రాతు	122	మాను	178
మొగడ }	179	మొసలి నాయంట్ల		మొక్కు	152
మొగటిపురువు	199	తాల్పు	112	మొక్కుల... సామి	118
మొగుపు	152			మోడు	182
మొగులు తెన్ను	129	మో.		మోల	166
మొగ్గ }		మోకాళ్లు	145	ర.	
మొటిక }	179	మోక	179	రంగు	180
మొట్టిక }		మోచె	154	రక్కసి	121
మొట్టికాయ మెప్పు	109	మోటు మెకము	192	రక్కనులు	129
మొత్తము	162	మోటిక	179	రక్కనులగొంగ	112
మొత్తెను	185	మోటు	138, 182	రజము	186
మొదటికొండ	176	మోడి	150, 205	రత్నము	181
మొదటిజాతిదొర	113	మోడు	182	రత్నాలపంట	126
మొదటిట... దారి	120	మోడుపు }		రస	186
మొదటివాడు	133	మోడ్పురి }	152	రవనడలు	189
మొదటివేలుపు	110	మోదెను	165	రవపలుకు	160
మొదపు	190	మోపరులు	135	రవలి	
		మోము }		రవాళి }	153
మొదటిహత్తి	127	మోర }	144	రవాలు	188
మొద్దు	182	మోవి	145, 204	రా.	
మొన	168	మోసపుచ్చెను	166		
మొనకాడు	157	మోసరి	114	రా	140
మొయిలు	130	మోసు	179	రాగి	177, 184
మొయిలు... సామి	120			రాచిల్ల నెక్కు	
మొయిలు తోడు	122	మ.		రాతు	117
మొరడు	182	మృగైన	172	రాచవారు	132
మొఱలిడి	153	మ్రాకు	178	రాజనములు	174
మొఱుగుండు	193	మ్రానిదొ... పిట్ట	197	రాణి	133
మొలక	179	మ్రానిపోటువు		రాతిరి	180

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
రాయఁడు } రాయలు }	140	రేవుజక్కి రేవెల్లి	193 119	రేఁడు రేఁడులు }	140 182
రారాజు	123	రొ.		రేలు }	
రాశ్లా రాసిగాడు	193	రొక్కము	171	రొంపి	182
రావి	177	రొక్కములరేఁడు	123	రొచ్చుపురుగు	199
రి.		రొద	153	రొమ్ము	145
రిక్కరక్కనుమిత్తి	115	రొప్పె	154	ల.	
రిక్కలు	130	రో.		లంజె	142
రూ.		రో	160	లంజెకాఁడు	137
రూక	171	రోఁకలితాల్పు	124	లండి	138
రూపు	137	రోఁచెల్వ	142	లకుముక్తి	197
రూపునూపెను	158	రోబంటరి	192	లకోరి	188
రె.		రోసె	163	లకోరి	168, 195
రెంట్రతాగుడు	189	రె.		లగుడు	196
రెండవ...పులు	132	రాతు.	185	లచ్చి	114
రెండు		రా.		లచ్చికోడలు	115
రెండొకటి }	155	ఱ.		లచ్చితండ్ర	127
రెట్టి		ఱంకులాడి	143	లచ్చిమగఁడు	112
రే.		ఱంకు	153	లచ్చియన్న	119
రే	130	ఱట్టు	173	లజ్జ	150
రేగు	177	ఱ		లతకూన	148
రేజ్జోతి	119	ఱా		లా.	
రేద్రమ్మరేఁడు	141	ఱా	177	లాఁతివారు	139
రేను	177	ఱాఁగ	135	లాయము	190
రేయి	130	ఱాయి	177	లాలి	183
రేయింతిమామ	126	ఱొక్కలు	193	లాపు	168
రేయిద్రమ్మరులు	129	ఱొల్లకానుపు	115	లాపులు	193
రేఁఁడు	119	ఱొల్లకాను...తలి	126	లాహిరి	159

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
లిట్టి నెలఁతుక	114	లో.		వడఁకుగుబ్బలి	175
లుచ్చ	138			వడఁగఁడు	185
లుటి	167	లోఁబడెను	153	వడచక్కియొకిమిఁడు	123
లెస్స	159	లోఁచెయ్యి	145	వడముడి	125
లే.		లోనయ్యెను	158	వడసెందెక	166
లేఁగ	180	లోనక	180	వడి	149, 204
లేఁగఁను	144	లోక		వడికాఁడు	141, 157
లే }		లోను	164	వడుగు	126, 136
లేత }	172	లోపలక	130	వదలె	164
లేచె	151	లోయ	182	వద్ద	,
లేటి }		లోవాడికాఁడు	141	వనట	159
లేడి }	181	వ.		వన్నెకాఁడు	137
లేపు	150, 205	వంక	167, 184	వన్నెపూలు	174
లేమ	148	వంకర	167	వయసు	137
లేమి }		వంగడము		వయసుచెల్లినది	142
లేమిడి }	161	వంగసము	162	వరపుడు	141
లేవఁజాలనివాఁడు	140	వంటకము	150	వజలు	164
లేవడి	161	వంటయిలు	186	వలంతి	135
లో.		వంత	159	వలపు	159
లోచ్చ	163	వక్కాకు	163	వలమురి	128
లోటిపిట		వగపు	159	వలఁతొడు	136, 116
లోటిపిట్ట		వగకాఁడు	137		126
లోటిపిట్ట		వగలాడి	148	వలి	122, 129, 203
లోటిపిట్ట		వచించె	151	వలిపెము	172
లోటిపిట్ట	181	వచ్చెను	160	వలిమల	176
లోటియ		వజీరుఁడు, వజ్రేఁడు	140	వలువ	146
లోట్టె		వట్టువవాలు	123	వలె	167
లోట్టెనుఁగు		వడ	172	వల్లెతా...వాఁడు	122

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వా.		వి.		వి.	
వా	144	వింజామరము	171	విల్	168
వాఁక	184	వింజామరలు		విలు	160
వాఁగు		వింత	149	విలువ	141
వాఁడిగలవాఁడు	157	వింతవారు	139	విలువరమ్ముడు	168
వాకిలి	155	విందులు		విసనకట్ట	186
వాక్రచ్చెను	151	విచ్చేసెను	160	విసపుమేతరి	111
వాచటచె	153	విడవలి	181	విసపుమే... పెంకి	176
వాడ	203	విడియము	163	విసముదాల్పు	196
వాడుక	173	వినినివాడు	139	వీ.	
వాతెట	145	వినియె	151	వీఁపు	145
వాతెఱకంపు	173	విను	129	వీడు	177, 207
వాన	185	వినుమిత్రులు	128	వీడె	154, 164
వానకోయిల	198	వినువాఁక మోఁపరి	111	వీడెము	183
వానతాయి	185	వినువాఁక... పులు	133	వీడ్యము	
వానీడు	123	విసె	151	వీడ్యదేను	165
వాపోయె	153	విన్నవించె	,,	వీణియ	198
వామి	185	విన్నానిము		వీణె	
వాయి	144	విన్ను	164	వీణెకాడు	139
వారణము	196	విన్నోలు	129	వీనిచ్చె	151
వారువము	188	విష్ణు	128	వీనులు	144
వార్ష	155	విష్ణుతొప్పలకేడు	181	వీశేడి	139
వార్షము	188	విరాళి	120	వీవన	186
వాలాయము	192	విరివి	159	వె.	
వాలు	167	విరులు	195	వెంగలి	139
వాలుమెకము	192	విడివి	184	వెంట్టువ	193
వార్లంటి	188	విడివి	178	వెండికొండ	176
వాపురము	188		181	వెండికొండదునీడు	111

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము	పుట.
నెండియుక్	162	నెన్న	164	నెలలె	162
నెండుకలు	143	నెన్నాస	157	నెలనెక్	173
నెంపరలాడెను.	158	నెన్ను	145	నెలి 130, 180, 207	
నెబరవిత్తు	139	నెన్నుగంటు	143	నెల్లగుక్క	160
నెకలి		నెన్నుడు	112	నెల్లొరవరి	143
నెక్కసమయ్యెను	172	నెన్నునంటు	125	నెలి... మెకము	189
నెక్కిరింత	191	నెన్నునిటెంకి	126	నెలుగు	204
నెన్నకాడు	137	నెన్నునియడుగు	129	నెలుగు	
నెచ్చన	131	నెన్నునివలకన్ను	117	నెలుపల	130
నెజ్జ	169	నెన్నునివల... వారు	122	నెలువడె	162
నెడంగు	139	నెన్ను నెడమకన్ను	119	నెల్ల	180
నెడద	181	నెన్ను పడగ	124	నెల్లగారు... టేడు	120
నెడద... మెకము	158	నెన్నుచు... నీడు	125	నెల్లయేనుగు	127
నెడమోడి	159	నెన్నుపాన్పు	196	నెల్లాటకత్తె	142
నెడలించె	154	నెన్నెల 152, 203		నెళ్లు	184
నెడలుపు	181	నెన్నెలపులుగు	195	నెళ్లంగొట్టె	154
నెడలె	162	నెన్నెలరాయడు, 119		నెల్లెను 156, 162	
నెడవిల్లుడు	117	నెరవరి 185, 140		వే.	
నెఱుతురు	181	నెఱ	167	వేంచేసెను	160
నెఱ	159	నెఱుగు	149	వేద్రము	130
నెఱద్రకను	163	నెఱపు	167	వేట	207
నెనకయ్య	110	నెఱ్ఱి	139	వేటకాడు 126, 136	
నెనకయ్యతల్లి	114	నెల	160	వేడి	201
నెనకయ్య నెనుకయ్య	115	నెలగ	178	వేడు	200
నెనుక	164	నెలది	148	వేదులు	139
నెనుక చెయ్యి	145	నెలదుక		వేపి	193
నెనుక మేను		నెలంగ	178	వేపులమిత్తి	192
నెనుక... మెకము	189	నెలయలు	142	వేగ	149
		నెలలబన్నె	154	వేగులు	185

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేగిరము	149	వేల్పుచేటు	126	సంబావులు	174
వేగులు	132	వేల్పుటెంకి	128	సకి	148
వేగువారు	135	వేల్పుచెలులు		సకినాలపిట్ట	198
వేగంటికచ్చేరి	127	వేల్పుదణి...తడు	111	సకియ	135, 148
వేగంటికొమరుడు	125	వేల్పులదశవాయి	115	సగము	165
వేగంటిగొంగలు	128	వేల్పుదాయలు	1129	సగ్గెను	172
వేగంటినైదోడు	111	వేల్పుదెరువు		సజ్జ	186
వేడుక	100	వేల్పుల...బట్ట	176	సడలె	164
వేడుకచెలి	141	వేల్పును...ది	128	సడి	173
వేడ్క	151	వేన్లలు	118	సత	156
వేడ్కకాడు	137	వేడము	196	సత...నీడు	121
వేడెము	161	వ్రీలె	164	సతపేరు...ప్రాడ	117
వేడెమునరించెను	149	వ్రేసెను	165	సత్తి...వలంతి	115
వేసలి	144	వ్రేలు	145	సత్తువ	168
వేయిచేతులదిట్ట	118	స.		సదమదమునరించెను	158
వేరము	157	సంకు	123	సదా	162
వేరు	203	సంకుదారి	112	సద్దు	153
వేలు		సంగడికాడు	135	సన్నపిల్లి	193
వేలుపడె	154	సంగడిడు		సన్నము	171
వేలు	145	సంగాలి		సన్నాసి	136
వేలుపుటెంకి	127	సంజ	130	సమసెను	164
వేలుపుచేటు...కొ		సంతరించె	158	సరగు	149
డుకు	116	సంతసము	151	సరదు	
వేలుపుపెద్ద	113	సంతోసము		సరము	168, 169
వేలుపుల...జోడు	124	సందె	130	సరస	164
వేలుపులబువ్వ	119	సంపంగియ	117	సరి	169, 205
వేల్పులు	128	సంపంగె		సలాము	152
వేల్పుగారు	127	సంపెంగ		సవతు	183

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సవరపుమొకము	192	సింగారి	148	సె.	
ససి	188	సింగాణి	168	సెజ్జె	151
సా.		సింగిణి	143	సెలకట్టియ	196
సాకుడు	141	సిక	150	సెలకట్టె	174
సాకుడుపులుగు	194	సిగ	181	సెలగ	172
సాకు	158	సిగ్గు	150	సే.	
సాబాలు	165	సిడము	170	సేద	172
సాకు	150	సిబ్బితి	189	సే.	
సాటి	183, 202	సిబ్బెము	160	సేకము	171
సాదము	150	సిబ్బె...మొకము	114, 159	సేరణ	172
సాని	135	సిరము	134	సా.	
సాపడియెను	150	సిరి	174	సాంపు	151
సామి	140	సినువు	129	సాగపై నవాడు	137
సాము	185	సితాబోగములు	122	సాట్ట	137
సారాయి	170	సు.	123	సాబగు	166
సారె	162	సుకురుసినులు	180	సామ్రసిలెక్	171
సాలీడు	193	సుడిగొట్టు	122	సో.	
సావాసము	157	సుడివాలు	122	సోకు	129
సాపాణి	135	సుపాణి	195	సోకుడు	122
సాపేబు	140	సుప్పాణి	186	సోకుబూచి	121
సాకువము	196	సురటిపీవులపుట్టు	157	సోకు...దణి	181
సాశ్వము		సుగంటిలు	169	సోగ	170
సి.		సురవారపుట్టిలు	166	సోబె	120
సింగంపు...చాన	114	సు.		సోమా...జాణ	137
సింగంపు...గొంగ	191	సుడు	157		
సింగము	188	సుడిద	169		
సింగాణి	168	సురెలు	166		
సింగారపుదోటు	186				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సోరణగండ్లు	182	హత్తి	189	హహా.	
సోల	174	హత్తె	153		
సా.		హరివాణము	152	హాన్ను	185
సార	164	హా.		హామ్ము	172
స్రస్కెను	172	హాయి	172	హాయలుబండి	169
హ.		హే.		హళా.	
హజ్జ	146	హెచ్చు	164	హళాసుతోట	118

SRI JAGADGURU VISHWARADHAKA
JNANA SIMHASANA JNANAMANDIR
LIBRARY

Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No.7547.....

ఆనందాశ్రమగ్రంథరత్నమాల

తెనుఁగు పుస్తకముల వివరము
గ్రంథములకు వ్రాయునపుడు వానివెలయును తెలుపవలెను.

శ్రీమద్భగవద్గీత

ప్రతిపదటీకా భాష్యవిశేషార్థ సహితము.

ఈ గ్రంథము మొదటి కూర్పునందు శ్రీరామానుజభాష్యము ననుసరించి టీకాతాత్పర్యములు కొంత సంగ్రహముగ వ్రాయఁబడినవి. భాష్యమును యథా మూలముగా తెనుఁగుచేసినచో మిక్కిలి యుపయుక్త మని యనేకులు కోరినందున భాష్యమునం దొక్క-విషయమునైన విడువక అందలి ప్రమాణములకు ఆకరములతోను, కష్టములైన ప్రమాణములకు అర్థములతోను, భాష్యమునందు సందిగ్ధములైన విషయములకు తాత్పర్యచంద్రికనుండి విశేషముగా వివరణములతోను గూర్చి, తేటతెనుఁగున ఈ రెండవకూర్పును ముద్రించి యున్నారము.

కాలికోబైండు గిల్లు పేరు గలది 8 0 0

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము, పద్యకావ్యము

I. ఆది సభాపర్వములు గల సంపుటము	2	4	0
II. ఆరణ్యపర్వము	2	4	0
III. విరాటోద్యోగపర్వములు	2	4	0
IV. భీష్మద్రోణపర్వములు	2	4	0
V. కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, శ్రీ పర్వములు	2	4	0
VI. శాంతిపర్వము	2	4	0
VII. అనుశాసనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మాండల, మహాప్రస్థానిక స్వర్ణారోహణ పర్వములు గల సంపుటము	2	4	0		

త్వ ర లో వె లు వ డు ను.

ఆంధ్రభాగవతము పోతనామాత్యప్రణీతము ఇదివరకు ముద్రితములైన

ప్రతులకన్న బాగుగ ముద్రించుచున్నారము. సాదాగ్లేజు

కాగితములు క్యాలికో బైండు ... 6

డిటో అత్యుత్తమప్రతి కాలికోబైండు గిల్లు

పేరు క్యాలికోబైండు రెండు సంపుటములు ... 8 0 0

